

~~2000~~

~~2000~~
1700

2000

1440

1. pild. (telpar)

~~2000~~
1700

JOH. AMOS. COMENII
JANUA
LINGVÆ LATINÆ

reſerata aurea.

Sive,

S E M I N A R I U M

Lingvæ Latinæ & Scientiarum

omnium,

HOC EST,

Compendioſa LATINAM & aliam
quamlibet Linguam, unâ cum Scientiarum
& Artium fundamentis, prædiſcendi Metho-
dus, ſub Titulis centum, Periodis mille
comprehenſa.

Et in uſum Schôlarum in Hungaria paſſim ha-
bitarum, juxta editionem poſtremam, accura-
tam & auſtam, in Hungaricam Linguam
translata

Per

STEPHANUM BENJAMIN SZILAGYI.

*Æſtimat ut ſapiens precio, non pondere gemmas,
Utilitate probat ſic quoque mentis opus.*

LEUTSCHOVIA,

Typis SAMUELIS BREWER, 1693

Ad Auctorem
JANUÆ LINGUARUM

RESERATÆ,
Virum Clariss. Eruditissimumq;

Dñ. J. A. C.

Pro Scholis optima facillimaquē
sollicitē meditan-
tem.

Nescio dexterius referari JANUÆ LINGVÆ
Instituis quam Tu, qua ratione queat.
Inducis penitus simul ad conclavia RERUM,
Quas velut oclusas continet una domus.
Nempe libellus habet tuus iste vocabula quævis,
Cum rerum serie perbene disposita.
Sic pulchrè LINGUAM, studium fuit erudisse,
Ne fuerit mentem pascere cura minor.
Agnoscent satis id doctiq; probiq;: DEUSQUE
Quod series, id nutu grandiet ipse suo.

scribat
applaudente animo
G. V. S. S. Th. D.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növedéknapló
1895. év. 583. sz.

INSTITUTIO
DIDACTICA,
De usu & ratione docendi Januam
Lingvæ Latine.

Ector amice: *Qui nu-*
cleum esse vult, nucem frangat oportet. inquit COMENIUS noster,
Si quis ergò nucleum Januæ
Linguarum esse cupit; usum
ejus modumq; docendi, ante omnia perdiscat
oportet. Usum primò indicabimus breviter,
dein modum docendi. 1. Quod rerum to-
tius naturæ, artis, nec non scientiarum, no-
mina, brevibus comprehendantur sententiis
in hac JANUA, magnum ingenii & memoriæ
levamen est: nuda enim vocabula, prout in
lexicis & nomenclaturis describuntur, diffi-
culter admodum ediscuntur, & longè diffici-
lius memoriâ retinentur: Quia non infor-
mant judicium. 2. Res ipsæ cum vocalibus
docentur heic & explicantur, divino quodam
combinationis artificio.

3. Omnium rerum definitiones, genera, species, differentias, interdum causas efficientes, formas & fines earum ac proprietates in hoc libello reperire licet. 4. Quod verò methodum attinet, generalia specialibus, naturalia artificialibus atq; moralibus, præmittuntur eleganti ordine, adeoq; tituli singulorum capitum sunt veluti genera, specierum in isto capite occurrentium. 5. Si quis hanc Januam accuratè, ac distinctè legere, vocesque in ea occurrentes eleganter pronunciare, noverit; omnes alios libros accuratè legere, & inter loquendum voces eleganter pronunciare poterit. 6. Qui omnes voces hujus libelli Etymologicè examinare, constructionumque Syntacticarum regulas & rationes reddere sciverit, optimus erit Grammatista, nec hæsitabit in lectione bonorum authorum. 7. Phrasium quoque copiam hinc elicere, & easdem variare poterit bonus præceptor. 8. Occasiones historiarum tam naturalium quàm artificialium & moralium, tot sunt fere, quot voces peculiares. 9. Si vocum origines, per totam Januam pueris inculcet fidelis Magister; magnam discipuli Græcarum vocum cognitionem comparabunt, intimamque & formalem

lem vocum significationem ex derivationibus illis ediscent. 10. Exercitiorum deniq; styli, tam ligati quàm soluti uberrima seges in hac reperitur JANUA. Tantos nempe usus habet exiguus iste libellus, quem si quis memoriâ teneat, & perfectè loqui, & de cunctis rebus eleganter differere poterit.

Porro docendi modus hancce Januam, pro discipulorum captu & varietate diversus est. Nos pro diversitate quatuor classium, Grammaticæ, Syntacticæ, Poëticæ ac Rhetoricæ, ita nunc docemus & in posterum docebimus DEO volente. In classe Grammatica Grammaticè: Id est: Grammaticum ejus usum demonstramus hoc modo: 1. Certum quotidie pensum proponimus; illud clarè, distinctè & eleganter prælegimus; accuratam vocum pronunciationem, vocis moderationem, punctorum denique rationem observantes ubique. 2. Discipulos idem pensum clarè, distinctè, & eleganter perlegere, accuratam pronunciationem, vocis moderationem, punctorumq; rationem observare jubemus. 3. Singulas voces quid significant, explicamus, ut cum vocibus res ipsas intelligant: ignota illis & nondum visa, demonstramus ad oculum, si fieri secus

non possit, per figuras & imagines. 4. Stylum ex eadem prælectione hungaricum periphrastice exhibemus. 5. In examine, testâ manibus translationis Hungaricæ columnâ, per singulas voces & sententias exponere jubemus. 6. Singulas voces per accidentia octo partium orationis deducimus. 7. Derivationes vocum & origines cum formali vocum significatione indicamus. 8. Faciliores constructionum formulas pueris proponimus, & regulis applicamus, ut eos ad classem Syntacticam præparemus. 9. Pensum quotidianum altero quovis die, totius autem septimanæ, singulis diebus Mercurii & Sabbathi, promptâ memoriâ recitare jubemus. 10. Eandem Januam interdum clarè ac distinctè, ac si perorarent, proponere & pueriles disputationes exercere inter se præcipimus. Exemplum hic ejusmodi ex animis Grammatici addere, supervacaneum esse puto; cum sciam hunc modum examinandi, vulgarem & omnibus notum esse. Origines autem vocum Præceptores inquirere possunt, in Lexico Etymologico Matthiæ Martini, Becmanni, Coldingii, Mochingeri, Indice Januæ Linguarum editionis Dantiscanæ, & aliis hujusmodi libris, Pensum verò

verò illud Januæ Linguarum ita disponimus in classe Grammatica, ut intra spatium unius anni, totam absolvere possint.

In classe verò Syntactica, eandem Januam docemus, tali processu: 1. Cum in classe Grammatica, bona ex parte contextum Januæ perdidicerunt pueri, duplum pensum resumimus ut semianno totam absolvere possimus, eamque rursus, clarrè, distinctè, & eleganter prælegimus. 2. Res ipsas vicissim clarius paulò, & uberius quàm antea explicare pergimus, ut eadem, quæ antea hac perceperant, in memoriam revocent. 3. Stylum duplicem aliquanto graviolem, Hungarico-Latinum, & Latino-Hungaricum, ex eodem penso, quotidie exhibemus & corrigimus. 4. Phrasès occasione verborum elicimus Latinas & Hungaricas, easdem, quæ sunt in Janua, periphrastice exponimus & circumscribimus. 5. Difficiliores etiam quæstiones, Etymologicas inserimus examini, cum difficiliorum necessitas verborum postulat. 6. Syntactice construimus, & easdem constructiones variamus. 7. Chrias & breves materias carminum quoque majoribus, qui promovendi erunt in classem Poeticam, ut jam ipsi volitare ac judicium

inventionibus exercere queant, exhibemus. 8. Singulis diebus Mercurii, & Sabbathi, post exercitium Catecheticum, aliquos perorare jubemus, ex charta solum, ne fatigentur tenera ingenia: ut actionem & pronunciationem oratoriam à teneris annis ediscant. 9. Textum Januæ Latinum, hic etiam à memoria puerorum fideliter exigimus. 10. Interdum recreationis ergò de hac vel illa materia, ex tempore differere jubemus discipulos, bonorum Authorum quoque fructuosam lectionem commendamus: elegantiarum, item & modorum loquendi formulas, consignandi & in usum convertendi artificium ostendimus.

Lectio lecta valet decies repetita placebit.

In classe Poëtica etiam veluti cynosuram DEO volente, habebimus eandem Januam Linguæ Latinæ, tali ordine. 1. Idem pensum resumemus quotidie, quod in Syntaxi, ut eodem spatio semestri cursum Poëticum absolvere queamus. 2. Idem pensum semel perlegemus, & explicabimus Poëtice Methologias videlicet Poëtarum ex rebus naturalibus, artificialibus & moralibus enarrantes, juxta Natalis Comitum manuuctionem. 3. Phrasas Poëticas eliciemus & variè

cir-

circumscribemus. 4. Syllabarum quantitates per singulas voces examinabimus, secundum præcepta Emmanuelis, versibus comprehensa, quos postremæ editioni Grammatices Alvincianæ inseruimus. 5. Materias carminis ex eodem penso binas dabimus: Interdum & Poëmatum, ut versibus perorare discant. 6. Inventiones Poëticas ex eadem Janua ostendemus. 7. Materias quoque acuti Epigrammatis, de hac vel illa re jucunda, exhibebimus, ut extemplo epigrammata faciant. 8. Historias animalium, herbarum, arborum, &c. rerum artificia-
lium, & moralium, &c. crebras inseremus, (hic nos juvabit egregiè officina Poëtica Ravisii,) ut ex iis copiam inventiones Discipuli comparare possint. 9. Enarrationem classici cujusdam Poëtæ subjungemus. 10. Imitationem Poëticam, in Epigrammatibus & Poëmatibus componendis, ostendemus.

Tandem in classe Rhetorica, præceptis Rhetoricis eandem adjungemus Januam, hoc modo: 1. Toties repetitum Januæ textum exigemus, ut eò firmitus inhæreant formalia verba. 2. Juxta ordinem capitum, ut hic etiam spatio semestri Januam percurrere

re queamus, singulis diebus, singulas oratiuncularum dabimus materias, in diversis causarum generibus. 3. Oratiunculas illas postquam composuerunt corrigemus. 4. Eisdem diebus Mercurii & Sabbathi declamare jubemus. 5. Enarrationem & resolutionem alicujus Ciceronianæ orationis annectemus. 6. Imitationem oratoriam quoque exercebimus. 7. Examen reale instituemus; rerum definitiones, genera, & causas proponendo per quæstiones. Ex.gr. Sit nobis pentum unius diei, caput tertium, De Elementis. Illud realiter ita examinabimus. Quod est caput tertium? De Elementis. Quid sunt Elementa? p. 28. Sunt simplicia corpora, ex quibus composita vel mixta exsurgunt. Ubi est Genus Elementorum? Corpora. Ubi Differentia? Simplicia. Quis est finis Elementorum? Ut inde composita vel mixta exsurgant. Quis est effectus Elementorum? Quod omnia reliqua ex iis consistunt: quod ex iis generentur: iis nutriantur, in eadem dum corrumpuntur, resolvantur. p. 29. & 30. Quæ fuit materia Elementorum? Confusum chaos p. 23. Quis fuit causa efficiens? DEUS, qui ineffabili sua omnipotentia omnia creavit ex nihilo. p. 18.

Quo-

Quomodo creavit DEUS Elementa? Ante omnia DEUS in quatuor species disseparavit ac segregavit confusum istud chaos. p. 23. Quot sunt species Elementorum? Quatuor. p. 23. Quæ? Ignis, Aër, Aqua, Terra. Quid est Ignis? Est Elementum. Sed quale? Tenuissimum vel subtilissimum, lucidum & calidum. p. 24. Quot sunt proprietates essentielles Ignis? Tres. Quæ? Ut sit subtilissimus, lucidus & calidus. Quid est Aër? Est Elementum tenue, pellucidum & tepidum. p. 25. Quot sunt proprietates Aëris? Tres. Quæ? Ut sit tenuis, pellucidus & tepidus. Quid est Aqua? Est Elementum fluidum & frigidum. p. 26. Quæ sunt ejus proprietates? Fluidam & frigidam esse. Quid est Terra? Est Elementum solidum, quæ sub aqua mansit veluti sedimentum crassum. p. 27. &c. Totam hanc Januam ita esse contextam, ut rerum definitiones, genera & differentias eruere possint boni præceptores, fidem faciet vel unica periodus 357. Ubi quot voces tot gemmæ, ex.gr. Quid est scientia? Est vera rei apprehensio. Quid est error? Est falsa rei apprehensio. Quid est opinio? Est debilis rei apprehensio. Quid est suspitio? Est ex conjecturis veniens rei apprehensio. Quid est

est dubitatio? Est vacillans rei apprehensio. Quid est hallucinatio? Est impedita rei apprehensio. Quid est ignoratio & inscitia? Est nulla rei apprehensio. 8. Problemata & varias quæstiones ad ventillandum proponemus, ut modum argumentandi & Logicè differendi ostendamus, discipulosq; manuducamus ad Philosophicum ac Theologicum studium. Atque hæc est ratio docendi, quam nos in hac Schola nostra, secundum distinctas classes, observabimus; si DEUS vires & vitam sufficiat. His vale Lector amande, nostrisq; laboribus fave.

JANUA

JANUA A' DEAK
LINGUÆ NYELVNEK

Latinæ Referata

AUREA.

1. Introitus.

1. *SALVE* Lector
amice!

2. Si rogas quid sis
eruditum esse? respon-
sum habe, nosse rerum
differentias, & posse
unumquodque suo de-
signare vel insignare
nomine.

3. Nihilne praterca?
Nihil certè quicquam.

4. Totius eruditionis
posuit fundamentum,
qui nomenclaturam re-
rum natura & artis
perdidicit.

5. Sed (atqui) id
difficile forsan?

6. Est: si invitatus fe-
ceris, aut praveniente
& preconcepta iwa-

gina

aranyas ki-nyittatott

AJTAJA.

1. Bé menetel.

1. *E*Gésséggel olvasó Ba-
rátom.

2. Ha kérded mi légyen
túdosnak lenni? Ez légyen
tenéked feleleted, ismérni a'
dolgoknak külömbfegit, és
akarmit az önnön maga ne-
vén meg-jegyezhetni, és ne-
vezhetni.

3. Nintsen-é azon kívül
semmi? Nintsen bizonyára
semmi.

4. Az egész tudomány-
nak fundamentomát (fene-
két) vetette az, a' ki nevén
elő-számlálását a' természet-
ben, és a' mestersebben lévő
dolgoknak meg-tanulta.

5. De (ha) nehéz dolog
az talám?

6. Ugy van: ha kéntelen
tselekefzed, avagy ha idején
és előve bé-vett képző véle-

ke-

ginatione teipsum ter-
rueris.

7. Tandem, si quid
asperitatis enim, ini-
tio erit.

8. Annon & litera-
rum characteres ac du-
ctus pueris primo intu-
itu mira monstra &
portenta videntur?

9. Ast ubi paulu-
lum impenderint ope-
ra, ludum & jocum
esse animadvertunt.

10. Idem in omnire
evenit, ut aspectu ex-
teriore operosa appa-
reat.

11. At si aggredi
pergas, nihil est, quod
non cedat, & se subdet
ingenio.

12. Qui cupit, ca-
pit omnia.

13. Agedum itaque
quisquis es, sperare te
jubeo, desperare veto.

kedésséddel te magadat el-
rettented.

7. Végezetre, ha mi da-
rabos nehézsége lélsen is,
egy először lélsen.

8. Avagy a' bötüknek je-
gyezgetési és vonogatási a'
gyermkeknek első tekin-
tettél álmélkodásra méltó
tsudáknak és szörnyű dol-
goknak nem láttzanaké?

9. De midőn valami ke-
vés munkát költöttek-el raj-
ta, játéknak és tréfának
lenni észekben vészik.

10. Azon történik min-
den dologban, hogy külső
tekintettel terhesnek tel-
sék.

11. De ha hozzá fogsz
kezdeni, semmi nintsen a' mi
ne engedgyen, és magát az
el-mének alája nevesse.

12. A' ki kíván, meg-fog
mindeneket.

13. Noszfa tehát akar ki
légy, jó remenységgel biztat-
lak téged, kétségben esni til-
talak.

14. En, vide exig-
um hoc opusculum.

15. Hic tamen (quod
sue jactantia dico)
universum mundum
exhibebo, totamq. La-
tinam Linguam, per
infinitarum rerum
praxin, velut in bre-
viario seu enchiridio
ostendam.

16. Tenta, queso,
evolve & edisce ali-
quot has pagellas.

17. Facito hoc, ocu-
latum te ad omnia hu-
manitatis studia reipsa
comperies.

II. De ortu & crea-
tione mundi.

18. Deus ineffabili
sua omnipotentia crea-
vit omnia ex nihilo.

19. Principio enim
expandit extenditque
vastissimum abyssum,
& spatium, ubi cælum
& terra existunt.

14. Imé, lásd-meg e' kif-
ded munkátskát.

15. Itt mindazáltal, (mel-
lyet kérkerség-nélkül mon-
dok) e' széles világot ki-
adom; és az egész Deák
nyelvet, vég-nélkül-való do-
lognak gyakorlási által, mint
edgy rövid jegyző könyv-
ben avagy kézben forgó
kifded könyvetskében meg-
mutatom.

16. Probáld-meg, kérlek,
forgasd által és tanuld-meg
ez egynehány leveletskéket.

17. Ezt meg-is tseleked-
vén, fel-nyílt szemes vólto-
dat minden tisztességes tu-
dományokra valósággal
meg tapasztalod.

II. E' világnak eredetiről és
teremtéséről.

18. Az Isten az ő ki-beszél-
hetetlen mindenhatóságával
teremtett mindeneket sem-
miből.

19. Mert egy először ki ter-
jesztett és ki szélesített egy
iszonyú mélységet, és helyet,
az hol az Eg és a' Föld van-
nak.

20. *Accomplevit seu replevit eam tenebricosâ quadam & informaligine.*

21. *Ex qua tantquam materia figuravit formative creaturas corporeas, distinctas formis, & vestitas accidentibus variis, prout cujusq. ideam intra se conceperat.*

22. *Implantavitq. cuiq. naturam suam, id est, vim observandi assignatum locum, modum, genusque suum.*

III. De Elementis.

23. *Ante omnia verò confusum istud chaos juxta densitatis & raritatis gradus, in quatuor species separavit ac segregavit.*

24. *Tenuissimam sub-*

20. Es meg. töltötte avagy bé töltötte azt néminémű setét és képtelen homállyal.

21. Melyből mint egy materiából (annyi dologból) ábrázolt és formált testes teremtetett állatokat. formával (képpel) megkülömközteteket, és külömb külömbféle külöb tulajdonságokkal föl ruháztattakat, a' mint mindeniknek idiáját (képit) ő magában elgondolta vala.

22. Es mindenikben plántálta (öltötte) az ő természetit, azaz, megtartására való erőt az ő néki rendeltetett helyének, módgyának, és az ő nemének.

III. Az éltető állatokról.

23. Mindeneknek előtte penig azt az elegyes zürzavart az ő sűrűségének és ritkaságának gráditsi szerént, négy külömböző magán való részekre (nemekre) elosztotta és elválasztotta.

24. Az leggyöngébb és legvéko-

subtilissimamque partem fecit lucidam & calidam, & appellavit ignem seu lucem.

25. *Aliam iterum tenuem, pellucidam & tepidam, dixit aërem.*

26. *Tertia portio fluida & frigida, fuit aqua.*

27. *Sub qua mansit sedimentum crassum, limus seu terra.*

28. *Atque hec sunt simplicia corpora, ex quibus composita vel mixta exsurgunt.*

29. *Omnia enim reliqua ex his constant.*

30. *Quippe ex iis generantur, iis nutriuntur, in eadem, dum corrumpuntur, resolvuntur.*

IV. De Firmamento.

31. *Astra sunt ceulam-*

vékonyab részét tsinálta világossá és meleggé, és nevezte tűznek avagy világosság-nak.

25. A' másikat ismét ugyan vékonyat, által láthatót és lágy meleget, mondotta levegő égne.

26. Az harmadik rész folyó és hideg volt a' viz.

27. A' melly alatt maradott a' temérdek Söprőlék, üledett híg Sár és Föld.

28. Es ezek a' magán való (egy természetű) testek, melyekből az őszve szörkezett avagy elegyített (testek) kelnek (származnak)

29. Mert minden egyebek ezekből állanak.

30. Tudni illik azokból származnak, azokkal tápláltnak, ugyan azokká, midőn megromolnak, eloszolnak.

IV. A' Tsillagor égről.

31. A' tsillagok úgy vannak, mind

*lampades in aethere suspensa, ut indefinenter circumcirca rota-
ta, lumine suo senebras illuminens, cursu autem temporis vices demetiantur.*

32. *Planeta sunt septem, quisque in peculiari suo orbe.*

33. *Inter quot infirma est Luna, qua, prout illustrem sui medietatem exhibet, incrementa & decrementa pati videtur, retardationeq. sua Menses producit ac efficit.*

34. *Sol radians ab oriente per meridiem in occidentem revolutus, revolutione sua dies & annos definit.*

35. *Orium ejus praecedit aurora & diluculum, quum die scit & luce scit.*

mint egy égben fel függesztett lámpások, hogy izünetelen környös-környül keringvén; az ő világosságokkal a' sötétfeget meg világosítsák, futásokkal (folyásokkal) pedig az időnek vilzontagsággal való folyását mértékellyék (határozzák)

32. A' bujdosó tsillagok heten vannak, ki-ki az ő magán kerektségében.

33. Kik közzül leg alfo b a' Hóld, a' melly, mint hogy tekéntetes maga középséget ki-adgya, (mutogatya) nevelkedéseket és apadásokat fzenvedni láttatik, és az ő meg késleltetetével hólnapokat hoz és szerez.

34. A' ragyagó Nap Napkeletről délen által Nap este fordulván, az ő vízfzafordulásával (forgásával) napokat és esztendőket határoz.

35. Az ő fel-költét elől-vészi az hajnal és reggel, midőn virrad és világoskodik.

36. A'

36. *Occasum sequitur crepusculum, cum vesperscit & noctescit.*

37. *Ascendens ad nostrum Zenith facit Ver, rursusque descendens Autumnum, & utrobique equinoctium.*

38. *Imus dat brumam, orditurq. Hiemem, summus solstitium, inchoatq. Aestatem; ubi Sirius, canicula stella, excitat Aestum.*

39. *Mercurius enim in epicyclo suo circum citius quam semi anno: venusta Venus sesqui anno.*

40. *Hoc manè Luciferum sive Phosphorum; vespere Hesperum seu vespertiginem vocant.*

41. *Mars ignito jab-*

36. A' Nap enyésztetet nyúgovást) kövéri az estibajnal (enyészteri homályos világosság) midőn be-estvededik és éjlesdik (be-sötétedik)

37. Fel jöven a mi Zenitünkre (fejünk fölöttévaló égi pontra) tavaszt (ki-keletet) csinál, és ismét alá-fzalván őst, és mind a két helyen nap éj egyenlőségét.

38. Leg alfo b levén téli rövid napot ad, és a' teleket el kezdi; leg fellyebb levén nap meg állapodást, és a' nyárhoz fog; be-est a' Sirius (nap után járó eb tsillag) hévfeget indit.

39. A' Mercurius (Kalmárokok tolmátsoló tsillaga) ötöt az ő környüle való kerekében körül járja hamarab, fél esztendőnél: az ékes Vénus (szerelemnek tsillaga) más fél esztendőben

40. Ezt reggel hajnal tsillagnak avagy világosság hozó tsillagnak; illetve Est-hajnali, estvét hozó tsillagnak hívják.

41. A' Márs (hadakozók

B2

tsil-

*bare periodum suam
biennio firmè per-
currit, & pervaga-
tur; splendidus Jupi-
ter annis duodecim;
gelidus Saturnus pe-
nè triginta. Et ab his
sunt dies hebdomadis
nomenclationes sortiti.
dies Solus (Dominicus
vel Dominica) dies
Luna, dies Martis, di-
es Mercurii, dies Jo-
vis, dies Veneris, &
dies Saturni vel Sab-
bathi.*

42. *Eclipses seu ob-
scurationes luminari-
um fiunt propter inter-
positionem tertii, & ob-
umbrationem.*

43. *Stella fixa cum
octava sphaera aequaliter
progrediuntur, sed in-
equaliter coruscant:
quarum nonnulla con-
stituant 12. signa Zo-
di-*

tsillaga) tűzes fényével az ő
körül-járását majd két ész-
tendőbe futtya-el, és el-ke-
rengi; a' fénlő Jupiter (éltető
segéd atyák tsillaga) tizenkét
észrendőkben; a' fagyos (hi-
deg) Saturnus (magát el ut-
koló avagy elégető Istennek
tsillaga) tsak nem 30 észren-
dőkben. Es ezektől vettek
nevezeteket (a' D-ákoknál)
az heteknek napjai: Vasár-
nap (Ur napja, vagy Urnak
napja) Hetfő, Kedd, Szerda,
Tsötörtők, Péntek, és
Szombat, avagy nyűgoda-
lom napja.

42. A' világosító Nap és
Höldben való fogyatkozá-
fok avagy homályosodások
lésznek a' harmadiknak köz-
ben-vettetése és bé árnyé-
kozása miatt.

43. Az állandó tsillagok
a' nyoltzadik égnek kerekse-
gével edgyaránt ballagnak,
de nem egyenlő képpen tsil-
lámlanak: kik közöttül né-
mellyek tészik a' rizenkét Egi-
jelek-

*diaci, quæ sunt: Aries.
Taurus, Gemini, Can-
cer, Leo, Virgo, Libra,
Scorpius, Sagittarius,
Capricornus, Aquari-
us & Piscis.*

V. De Igne.

44. *Incendium ex qua
vis scintilla, supermit-
tus, nisi prohibes, ori-
tur.*

45. *Nam quic quid
ignem concipit, id pri-
mum gliscit, dein ar-
det, tum flagrat &
flummat, tandem (po-
stremo) crematum
redigitur in favillas
& cineres.*

46. *Lignum ardens,
torris appellatur; ex
tinctum, utio, particu-
la ejus, carbo; & quan-
diu candet, pruna.*

47. *Fum' ardens flā-
ma est; camino insidēs
vel adharens fuligo.*

VI

jeleknek állatit, a' mellyek
ezek: Kos, Bika, Kettős,
Rák, Oroszlán, Szűz, Mér-
ték Scorpio, Nyilas, (Lő-
vő) Bak, Vizöntő és Fla-
lak.

V. A' Tűzről.

44. A' gyuladás akar mely
fizikából, ha meg engeded,
hanem ha meg tiltod. tá-
mad

45. Mert valami tűzet fog
magában, az először neve-
kedik, az után eg, osztán lo-
bog és lángal, végre (vége-
zetre) meg égettetvén pör-
nyévé és hamuvá változik
(léfzen).

46. Az égő fa, égő üszög-
nek neveztetik; a' meg oltott,
füstölgő üszögnek; annak
darabotskája holt füzének;
és valamig tüzeffedik, eleven
füzének.

47. Az égő füst láng; a' ke-
mentzéhez ülepedett avagy
ragadott (füst) korom.

B 3

VI.

VI.

De meteoris.

48. Vapor & aquosi
perpendit fufum fe-
runtur.

49. Ex his densatis,
fit nubes, aut si hac de-
orfum labitur, nebula.

50. Inde pluit, nin-
git, grandinat.

51. Pluvia destillat
lente, imber dense,
nimbus impetuose.

52. Hic sunt deci-
dendū destillandum.
que gelascit, si gran-
do: si malefieri mini-
um, uredo seu rubigo.

53. Pruina est con-
gelatus ros: stiria stil-
laginis.

54. Nives segetem
operiunt, ne a gelu vel
glacie quando glacia-
tur algeat.

55. Aura lenis cum
spirat, focillat nos; &
gela-

VI. Az hegyek fölött.
levegőkről.

48. A' vizes (nedves) gő-
zök (párák) mindenkoron
föl vitetnek.

49. Ezekből midőn meg-
sűrűdtek, léfzen folytő: a-
vagy ha ez le esik, kődök
(lézfzen).

50. Innét eső és, hó és, kő
eső és.

51. Az eső le-tsöpög la-
san, a' zapor sűrűn, a' febes
eső zuhajal.

52. Ez ha le-esés közben
és le-tsöpögés közben meg-
fagy, kő-esővé léfzen: ha-
meg hevül (melegedik) fö-
löttéb, sűrű eső avagy rogya
(léfzen).

53. A' zuzmaráz meg-fa-
gyott harmat: a' jeg tsap fa-
gyos töpp.

54. Az havak a' veteményt
bē-fedik, hogy a' fagytól a-
vagy jégtől midőn fagyofó-
dik, meg ne fadgyon.

55. A' gyenge szellő midőn
lengedez, éllefzt minket, a'
fa-

gelata degelat: ven-
tus vehemens & im-
petuosus cum flat. qua-
rit prostermit, & pro-
terit, quoquē se vertit.

56. Cardinales sunt:
sub solanus sive Ori-
entalis, auster austri-
nus seu notus meridio-
nalis, favonius sive
Zephrus occidenta-
lis & aquilio seu bo-
reas, borealis septen-
trionalis. Collatera-
les: curus seu vultur-
nus, Africus sive libi,
corus & cacias.

57. Circius & turbo
in girum se mirificē
circumagunt.

58. Exhalationes
Sulphurea incensa e-
duunt fulgura (fulge-
tra) & chasmata.

59. Es cum caloris
cum frigore pugna, so-
ni-

fagyos penig fagylal, a' febes
és zuhogó szél midőn fúj,
tsapkod, széllyel hint, és ront
valahová magát fordéttya.

56. A' farkalatos (derekas)
szelek ezek: Nap alatt való a-
vagy Nap keleti, Déli, Dél fe-
lől való uvagy al szél, kies a-
vagy élet hozó Nap nyugoti
szél, és a' febes fel-szél avagy
Eszaki szél. Oldalaslag fuvó
mellyék szelek: A' nyáris'téli
nap kelet közzül fuvó szél,
avagy téli nap kelet és dél
közzül fuvó szél, az Africai a-
vagy Libai dél és nap eseti
közzül fuvó szél, a' nyári nap
nyugot és észak közzül fuvó,
szél és a' nyári nap kelet's-
é szakközzül fuvó szél.

57. Az háborgó szél (vihar)
és a' forgó szél kerengőben
magokat tsudálatosképpen
forgattyák.

58. A' kénköves gőzölgések
(párazatok) meg-gyúladván
égi villámokat (villámáso-
kat) és nyitallásokokat indétnak

59. Es akkora' melegnek az
hideggel való ő, ve ütközéfe
meny-

nitrua ciet, cum fragor, terribili.

60. *Emicans inde flamma fulmen nuncupatur.*

61. *Quod siue sit urens siue discutens, momento se dissipat, & quicquid eo igitur corrui.*

62. *Cum fulgurat, tonat, fulminat, quis non attonitus pavescat?*

63. *Cometa nullus unquam fuisse, quin sterilitatem inurere terris, aut infectio nem.*

64. *Iris matutina, ut & halo nobilioram, vespertina serenam, tempestatem (suum) nunciat.*

VII. De Aquis.

65. *Elasticibus scaturientes vel scaturien*

menydörgéseket indér, rettenetes haragással (tsattagással)

60. Az innét ki tsillamló láng menykőnek (menyütőkőnek) neveztetik.

61. A'mely akar meg égető légyen, akar széllyel verő (rontó) légyen egy szempillantásban magát el-özlattya és valami attól meg-üttetik le rogyik el romol.

62. Midőn villámik, menydörög menyütőkő esik, el-rémülvén kitsoda nem félne;

63. űtőkőtsillag soha egy sem fénlét, hogy valami fövánságot, avagy dögleleteseget a, földre nem sűtött, (hozott) volna.

64. A' reggeli szivárvány, mint a' Nap es Hóld udvarais, fölleges (homályos) időt, az estvéli tiszta (fel derült) időt jelent.

VII. Az Vizekről.

65 A Föld alarlévő nedves erekből ki-buzgó avagy bugyogó

tes solunt fontes, unde rivus & rivuli manant.

66. *Ex hac colliguntur fluvii, & denique flumina, jugiter intraripas suas decurrentia.*

67. *Aut sicubi profluvio & decursu carent, tument, & instagnant se diffundunt.*

68. *paludes sunt scaturigines sine fluxu.*

69. *Torrentes sunt aqua pluviales, rapidè disfluentes; à quibus inundationes seu exundationes & diluvia fiunt.*

70. *Aquam ubi fluit fluentum, ubi gyratur gurgitem & vorticem, ubi seipsam absorbet voraginem seu barathrum, ubi expers fundi est, abyssum dicito.*

71. Si

gyogó kút-fejek fel-szökde, tselnek, az honnan patakok és folyásotokak erednek.

66. Ezekből gyűlnek folyások, és ösztán derekas nagy folyó vizek, a' mellyek szüntelenül az ő partyok között alá folynak.

67. De valahol bő folyamattok és futamattok nintsen, ki dagadnak, és a' tó állásokban széllyel folynak (kiöntik magokat).

68. Az álló tók folyás nélkül való források.

69 A' zuhogó (tsorgó) patakok, gyorsan alá-folyó eső vizek; a' mellyektől áradások, avagy áár-vizek és vízözönök léiznek.

70. A' vizet az hol foly folyamatnak, a' hol kereng örvénynek, és tekervénynek, az hol magát le szija (le nyeli) a' Földben el nyelő toroklatnak avagy mély barlangnak, az hol fenék nélkül vagy on, feneketlen mélységnek mondgyad.

B5

71. Ha

71. *Siquidei mer-
gis emerget: claram tur-
bari quid refert?*

72. *Bulla fit à stil-
lantegutta.*

73. *Mare fluctuans
falsum est ut muria,
muria instar.*

74. *Ubi tellurem
terminant, sinus. pro-
montoria & isthmi
sunt.*

75. *Unde ejus ab
intraneo astu sex ho-
ris fluunt ad littora,
refluuntque recipro-
cè, cum sonitu horri-
bili, maxime intra
freta.*

76. *In boreali plaga
Oceanus est glacialis,
vel hyperboreus.*

VIII. De Terra.

77. *Terra superfici-
es, alicubi uda seu u-
vida est & uliginosa,
ali-*

71. Ha mi belé-meritefz
fel. veti magát: a' tisztát meg-
zavarni mit használ?

72. Az buborék léfzen a'
tseppenő tsöptül

73. A' habozó tenger sós,
mint a' sós nedvesfé (eming)
a' sós hálnak keferü leve gya-
nánt.

74. Az hol a' földet meg ha-
tároza, öböl (hajlás, terved)
tengerre fekvő magas he-
gyek, és két tenger között bé-
nyúló szorulások vannak.

75. Az ő hajjai a' belső hév-
ség miatt hat oráig a' partra
ki folynak, és vízontagság-
gal vízfza folynak, rettene-
tes zúgással kiváltképpen a'
zúgó szoros tengerek közt.

76. Az északirészről való
nagy Oceanum tengere je-
ges, avagy északalatt fekvő.

VIII. A' Földről.

77. A' földszíne, néhol ned-
ves avagy vízenyős (ingová-
nyos posvány sóppedékes)
lápós

*alicubi arida & pe-
trofa.*

87. *Nonnulli pla-
na ut aquor, & plani-
cus; alibi montes, val-
les, convalles, petra,
tumuli, & depressa
(loca) hiatus, antra,
caverna, caverna &
spelunca conspicun-
tur.*

79. *Colles & clivi
eacumen versus cun-
tus acclives sunt, decli-
ves retro.*

80. *Terra motus fit
à subterraneis flatibus;
qui si prorumpant fo-
ras, labes fiunt.*

81. *Glebam si te-
ris & frias, pulvis e-
ris: si diluis & ma-
ceras, lubricum lu-
tum.*

IX. De Lapidibus.

82. *Lapis commi-
nu.*

lápós és lombokos, néhol
száraz és kősziklás.

78. Néhol egyenes lopály
mint a' sík mező, és a' föld-
nek egyenessége; néhol he-
gyek, völgyek, hegy közti la-
ponyagok, kősziklák, hal-
mok, és alaton (helyek) ha-
ladékok, Föld alatt való
nyílások vajkós hézagok.
(üregek) és barlangok lá-
tzanak.

79. Az halmok és meredek
hágók, az hegy tető felé me-
nöknek vontatások, ereszké-
dők (lejtősök) vízfza.

80. A' Föld indulás léfzen
a' Föld alatt lévő lehelletek-
ből (fuvallásokból); mellyek
ha ki rohannak, omlások
léfznek.

81. A' tsoportot (görön-
gyöt) ha törőd és morsáloed
(törsölöd) porrá léfzen: ha
meg egyelited (habarod) és
vizben áztatod, fíkláló
(híg) sára.

IX. A' Kővekről.

82. A' meg-aproéttatott kő
fő

*mutus arena est, quasi
crassior, sabulum &
glarea vocatur.*

83. *Saxa humi ja-
cent; sive existent. si-
velatent delitescant.
qua: scopuli & cau-
tes eminent; quorum
multi inaccessi.*

84. *Scrupulas cal-
ceo illapsus, n̄ exima-
tur, urget.*

85. *Cote acuius
obtus; silice elicius
elidimus que ignem;
lydio lapide metalla
probamus.*

86. *Tophus areno-
sus & scaber pedibus
mundandis subservit*

87. *Alabastrites
candidissimum mar-
mor, & porphyrites
rutilum est.*

88. *Magnes se ob-
vertit septentrioni
directe.*

fövény, melly ha temérdek-
béd (öregbéd) homoknak és
rögnek (követtes földnek)
hivattatik.

83. A' kö darabok földön
hevernek; akar ki-állyanak,
akar elrejtezenek (lappang-
janak) avagy el-bujanak: a'
kö-szálak és kösziklák ki-tet-
zenek; mellyek közül so-
kan hozzá járulhatatlanok.

84. A' tzipelősben esett láb
sértő követts, hanem ha ki-
vétetik, sérteget (izgat)

85. A' Fénkövel (kaszakövel)
élesíttjük a' tompultakat; a'
tűz kövel (kovával) tüzet ü-
tünk és ki verünk; a' proba
kövel értz nemeket probál-
lunk.

86. A' fövényes és tsopor-
tos morfálékos mofó kö a'
láb tisztétáfra szolgál.

87. Az Alabastrum leg fe-
jébb márvány, és a' tiszta
vörös márvány feblő.

88. A' Magnes (vas vonyo-
kö) magát egyenesen észak-
ra fordítja.

89. *Gemmarum pre-
tiosissima est carbun-
culus, secunda ab illa
adamas, tum turcois,
rubinus, sapherus,
smaragdus, topazius,
jaspus, hyacinthus, o-
nyx, sardenyx &c.
quarum pleraque an-
gulata micant.*

90. *Hamatites, ale-
sturius, bufonius, sar-
da, lazulus, achates,
granatus & pyrites
sequiores sunt.*

91. *Margarita (u-
niones) in conchis re-
periuntur.*

92. *Corallia sunt ar-
buscula marina ra-
musculi.*

93. *Vitrum crystal-
li similitudinem ha-
bet, at non duritiem,
scinditurq; smyrte.*

89. A, drága kövek között
leg drágább a' Carbunculus,
utánna való a' Gyemánt, ofz-
tán a' Türkis. Rubint. Saphir,
Smaragd, Topáz, Jáspis,
Hiacinth, Onix, és Sárdo-
nix, &c. mellyek többire,
szégeletefek lévén tündökle-
nek.

90. A' vér-kő, kakas kö,
béka kö, vörös kö, sötét kék
lazul kö, áchates kö, granat
szem, és verhenyős (pyrites)
tűzkő alább valók.

91. A' gyöngyök (gyöngy
szemek) a' tsiga héjakban ta-
láltnak.

92. A' Corall kövek (Kalá-
rifuk korfokák) a' tengeri tse-
metéknék ágatskái

93. Az üvegnek krystály ha-
sonlatossága vagy on, de
nints olyan keménysége, és
az ötvösök tisztító smyrtes
kövével metztetik.

X. De Metallis.

94. *Metalla è fodi-
mis eruantur vel effo-
diuntur: è quibus, quia
& liquefunt, & spif-
fantur seu confiftunt,
Varia conflantur.*

95. *Aurum est per-
fectiffimum, quia pu-
riffimum: præfertim
obryzum.*

96. *Clibanovulcen-
ties in catino immif-
fum, ne hilum sub-
ftantie seu effentia de-
perdit.*

97. *Argentum huic
proximè accedit, quum
purum putum est, fed
habet fcorias & re-
crementa, qua ambu-
runtur.*

98. *Ferrum, ut ut
duriffimum, ferrugi-
ne arroditur: depura-
tum & conduratum.*
ali-

X. Az Ertz nemekről.

94. Az ertz nemek a' Föld-
ből vájattatnak avagy ásat-
tatnak ki: a' mellyekből,
mint hogy meg is olvadnak,
és meg is sűrűdnek avagy le-
ülepednek, külömb-külobb
féle dolgok öntettetnek.

95. Az arany leg-tökélle-
tessebb, mert leg-tisztább és
leg-nehezebb: (nyomobb) ki-
váltképpen a' finum [termés,
erésztert] arany.

96. Melly ha százfzszor az
olvasztó serpenyőben; a' ko-
holó kementzében erészte-
tik-is, semmit el nem vesz
az ő állattyában és valóságá-
ban.

97. Az azüst chez leg kö-
zelebb járúl, midőn tisztá-
don tisztá; de vannak falaki
és sepredéki, mellyek róla
le-égettetnek.

98. A' vas, noha leg kemé-
nyeb, a' vas rozdatól el-rágat-
tatik: a' meg-tisztáztatott és
eggynehányszor meg kemé-
nyét-

*aliquoties, chalsids di-
citur.* nyéttetett [vas] atzél-
mondatik.

99. *Cupro adhaeret
arugo.*

100. *Orichalcum
est cadmiæ tinctum
as, fundi solùm (tan-
tùm) potest ob friabili-
tatem.*

101. *Electro stan-
num, & hoc plumbum
mollius & vilius est.*

202. *Argento vi-
vo seu hydrargyro ni-
hil mirabilius: liqui-
dum est, nec tamen
madet.*

103. *Nam siue id
super aliquid effundas,
siue ei aliquid immer-
gas, siue aspergas, nihil
madescet.*

104. *Sal, alumen,
antimonium, (stibium)
vitriolum seu chal-
cantum, nitrum, sul-
phur, bitumen, naph-
tha.*

99. A' Rézhez ragad a'
Réz-rozda.

100. A' Velentzei sárga
réz Gadmiával edgy néminé-
mű ertzes kövel meg-illette-
tett réz: tsak szintén öntet-
hetik morfolodó (tör-sölő-
dő) vólta miatt.

101. A' tengeri vörös gyan-
ránál a' bádóg, és ennél üsmét
az ön (ólom) lágyabb és roz-
szabb [alább való.]

102. Az elenven kén-eső-
nél avagy viz ezüstnél semmi
nintsen tsudálatosabb: hig,
(folyó) még-is nem ned-
ves.

103. Mert azt akár vala-
mire öntsed, akár abban va-
lamit merits [márts] akár
meg-hints véle, edgy szál-
nyéra sem ázik meg.

104. A' Só, témsó. arany
glét, [fzem tisztító fekete
alabástrom] Gálitz kő avagy
Réz virág, Saletrom, kénkö,

enyv,

sha, bolus armenus, terra sigillata, cerussa, creta, rubrica, cinabaris seu minium, auripigmentum, ochra, chrysocola, &c. succi minerales dicuntur, aromatariorum merces.

XI. De Arboribus & fructibus.

105. *Planta fibris radicum humorem imbibens, aescit, viget, frondet, floretq.*

106. *Eo destituta successit, marcescit, aescitq. illico.*

107. *Stirps dicitur quatenus se in ramos, ramusculos & frondes pandit.*

108. *His defectis revulsisq. trunci, caudicis & stipitis nomen habet.*

XI. Az élő fákról és gyümölcsekről.

105. Az oltovány (plánta) az ő gyökerének apró szálu rostjain bé sziván a nedveséget, tápláltatik, éled, ágasbogarodik és virágzik

106. Attul meg-fosztatván el-hervad, meg-fonnyad, és leg-ottan el-alsz (meg-szárad)

107. Tőnek mondatik, a' mennyiben magát ágakra, ágatskákra és ágbogakra terjeszti.

108. Ezek le-vágattatván és le-nyesettetvén, törőknék, rölönknék és tőknék nevét viseli.

109. *Extrinsicus cortex est, intus seu intrinsicus libri, qui glubipossunt, dum vivant; medulla vero intima.*

110. *Arboribus folia delabuntur, & recrescunt, praterquam gummosis, quae continuè usq. & usq. videntur, ut buxus, aquifolius seu agrifolius; taxus, &c.*

111. *Pomus seu malus, pyrus, cerasus, prunus, ficus, olea, arborescunt sativa: fragaria, fagus, alnus, ornus, silvestres.*

112. *Illa omnes fructifera: harum pleraque steriles, ut betula; populus alba, populus nigra, salix; quae dat vimina, quorum cortex in corbes & crates sunt ac tricantur.*

109. Kivül az héja vagy, belől avagy belső részén az hárttyák, melyek lehámlanak, midőn zöldellenek; a' béli (veleje) pedig leg-bellyeb van.

110. Az élő fáknak levele le-hullanak, és újjobban ki-nőnek, a' mérges (gyantásfok) matska mézefektől ki-valva, a' melyek mindenkor és szüntelen zöldellenek, mint a' puszpáng, tövisses levelő tölly-fa, tiszta fa, &c.

111. Az alma-fa, körtvély-fa, tserefznye-fa, szilva-fa, fügef-fa, olaj-fa, szeléd-öltöt-fák, A' körös-fa, bik-fa; eger-fa, gyertyan-fa, erdei (vad) fák.

112. Amazok mind gyümölcs hozók: Ezek többire gyümölcstelenek (soványok, meddők) mint a' nyír-fa, fe-jér-nyár-fa, fekete-nyár-fa, fűz-fa, a' mely fűző-vefzfőket (kötő-vefzfőket) ád, a' melyeknek őszve-fzővésekből kosárok és kaskók léfznek és fűzettetnek (fonyattatnak)

113. *Abies procera* est, ut & *picea*, *larix*, *cedrus*, *cupressus*: *palma dactylos ferens si curvatur*, eò *validus in sublimen nititur*.

114. *Quedam umbifera sunt*, & *umbrae praestant*, (opacant) *nominatim titia*, *platanus*, *ulmus*, & *cetera lati folia foliosa*, *frondosa*.

115. *Gemmahians protrudit florem*, *flor fructum immaturum*, *cujus loco in fico grossulus prodit*.

116. *Qui postea maturefcit*, & *carpitur*, aut *per se decidit*, aut *decutitur*.

117. *Quidam sunt pracoces*, alii *serotini sive chordi*, *quidam perennes*, ut *bacca lupuli*.

118.

113. A' jegenye fa magas, mint a' szurok fenyő fa-is vörösfenyő, Cedrus, Ciprus: A' hosszú gubát hozó palma fa ha még horgasítottatik. annál erősebben (inkább) magassan igyekezik nőni.

114. Némelyek árnyékhozók, és árnyékot tartnak (homályosítanak) nevezet szerént az hás fa, plántán fa, szil fa, és egyéb széles levelű, (nagy leveles) ágas bogasfák.

115. A' ki nyíló bimbó a' virágot ki tollyá, a' virág az éretlen gyümölcsöt, melly helyett a' fige fán éretlen füge jön ki.

116. A' melly annak után meg-érik és le szakasztatik, avagy magától (önként) le esik, avagy le-ütetik.

117. Némelyek korán érők (előve érők) némelyek későn érők avagy telelők, némelyek mindenkoron érők, mint a' gyalog fenyő magvai.

118.

118. *Eduntur autem vel recentes*, vel *vieti*, vel *fracidi*, *aliquando cum termitibus vulsi*: *alias offeruntur in oporotheca seu oporophylacio*.

119. *Cerasa oblongis petiolis seu pediculis pendent*: *amarilla breviusculis*.

120. *Mespila sunt lanuginosa, calcitosa, sive lapidosa*; & *prunadamascena*, *armenica*, *persica succulenta*, *terrina*, *nana*, *sive striata*, *officulata*.

121. *Putamen amoveat*, & *nucem (sic) sa non est*, *dentibus aut nucisfrangibulo, nucisfragá, frangat oportet*, *qui nucleum esse vult*; *sive sit juglans, sive avellana, amygdalum*.

lum

118. Etetnek penig azok vagy mig újak, nyersen, vagy fonyasztva, vagy pohulva, (magában meg főve) néha termet ágastul le szakasztatván: egyéb aránt el-tartatnak a' réli gyümölcs házban avagy őrszi gyümölcs tartó helyen.

119. A' tserefnék hosszú tsutkákon avagy lábatskák ő függenek: a' medgyek (vörö tserefnék) rövidtskéken.

120. A' Naspolyák gyabjafok. (mohafok. pihefok) kövesek avagy követsefok; és a' durantzai szilvák, tengeri baratzkok, leves baratzkok, fejer szilvák, (dokzok) apró szilvák, kőkény szilvák, tson-tosfok (kemény magvak).

121. A' kopátsolékját (butkoját) el vesse (el-hámtsa) és a' diót (ha nem üres) foggal avagy dió-törővel, dió verő kalapátsal, meg-törje szük-ség, a' ki dió belt akar enni; akar öreg (Olasz dió légyen; akar mogyoró, mondola a-

Ca

vagy

lum aut castanea, quas fert nux, corylus, amygdala & castanea; item tribulus.

122. *Suber, ilex & quercus gallas & glandes, pinus nuces pineas seu strobilos, nucleos habentes, qui saccharo condiuntur, cornus corna, laurus, acer, & sorbus sylvestris, baccas ferunt.*

123. *Pyratam hordearia quam cetera, pistachia, sorba, siliqua, cotonea seu cydonia, aurantia citria, limonia, & punica seu mala granata stipant, adstringunt, opilant: ficus, fraga, mora, mori, mora rubi idej, mora mirti seu mirtilli, (vaccinia,) melones, pepones, cucurbita, cucumeres,*

juju-

vagy gelstenye, mellyet hoz (terem) a' dio-fa, mogyoró-fa, mondola, és gefztenye-fa; ismét iulyom.

122. A' makkosfa, tőlyfa, és tser-fa bugát és makkot, a' fenyő-fa, fenyő-diót avagy hofzfű fenyő bugát, kinek széki (béli) vagyon, mellyek nád mézzel kétzétetnek meg a' som fa somot, a' boroftyan fa, jávor-fa, és az erdei berekenye fa, apró gyümölsőket hoznak (teremnek).

123. Mind az árpával érő s' mind egyéb körtvélyek, Ægyptomi diok, berekenyék, sz János kenyere, bis almák avagy birs almák, narantsok citromok, lémonyák és a' pomagránátok őszve vonnyák, bé-szorittyák és bé rekesztik a' gyomrot: a' fige az eperjek, fáj szederjek, tővifés szederjek, vivola korón termő fenyő mag szabásu apró sederjek, görök dinnyék, sárga dinnyék, tökők, ugorkák,

juju-

jujuba seu zizypha & uva, passalaxant.

124. *Thus, myrrha, mastiche, camphora, sarcocolla, terebinthina, resina, & pix, succi & gummi sunt arborum certarum: quin & succinum lycium seu glessum gummi quodpiam est, ut ferunt.*

XII. De Herbis.

125. *Herba caulis vel scapo innititur. Quedam ut praedicta cucurbita, cucumeres, &c. ocyssem crescunt, emoriunturq; omnes quotannis, prater sedū seu semper vivum, & vincam pervincam, qua perennent.*

126. *Ex his rapum, napus, carota, siser, raphanus major, & raphanus minor, pastinaca,*

jujubákok és a' tengeri szőlők tágétyák (lágétyák a' hasát)

124. A' tömjén myrrha, mástik (lentse fának enyve) camfor, vörös gumi, terpentina, resin, és szurok, nedvesíti és meszái bizonyos elő fáknak: sőt még az hiuz gyanta is avagy máz, valami matska méz, a' mint mondgyák.

VII. A' Fűvekről.

125. A' fű az ő torsáján avagy szárán függ. Nem mellyek mint az oda fel meg mondot tökők, ugorkák, &c. meszize kiterjednek (nőnek), és mind nyájan minden esztendőként kihálnak, a' bárány tsőtsön avagy fűfűn, és a' bőrvéi avagy lontzon (pervingen) kívül, a' mellyek fok ideig tartók.

126. Ezek közzül a' répa, karó répa, vörös répa, bagoly borló, az öreg és apró retek,

naco, brassica, spinacia
crambe seu brassica
capitata, brassica api-
asta, vel sabellca, atriplex,
lactuca, scolymus
cyclaminus seu cycla-
minum apium sive pe-
trofelinum, nasturcium
& cochlearia, olera vo-
cantur.

127. Fruges sunt,
quae in culmum seu ca-
lamum surgunt, & spi-
cae sive aristae, sive
muticas ferunt; glumis
autem granum fovent;
ut oryza, zea, ador,
miliun, panicum, fru-
mentum saracenicum,
& frumentum indicum

118. Legumina ve-
rò siliquis & valvis.
tu, ut in faba, piso, ci-
cere, vicia, ervo, len-
te, lupinus, Phaseolus
videre est.

129.

127. Veteményes magok
azok, a' mellyek szálban a-
vagy szárban kelnek, és szál-
kás kalászokat avagy fejeket,
avagy tarkalászokat hoznak:
a' tokjokban pedig magot,
(szemet) nevelnek; mint a'
riskása, tatárka, (hajdéná-)
cirok, köles, tönköly, török
buza, és tengeri (indiai) bu-
za.

128. Az héjaszedegető ve-
temények pedig, hivelyekben
és nyíló héjakban teremnek,
mint a' babban, borsóban, szé-
ges borsóban, vad lentsében,
lednekben (bükönben) len-
tsében, keserű vad babban,
(rosnóban), török babban,
megláthatni.

129. De

129. Sed qui sit tri-
ticum in siliginem seu
secale & olyram, imò
in xizania & lolium seu
aram, hordeum in egy-
loperem, avena in avena
fatnam degeneret?

130. Farrago peco-
ris causá feritur.

131. Bulbosa seu
bulbum pro radice ha-
bentia, sunt, allium,
cepa, porrus vel por-
rum, colchium, lilium,
& exotica, asphodelus,
anemome, hyacinthus,
narcissus, scilla (squil-
la) tulipa, &c.

132. Aromata qua-
dam extranea, & qua-
dam vernacula sunt;
ut piper, gingiber, ce-
doaria seu zadura,
sinnamomum, nux
myristica, macer, ca-
ryophylla, acorus vel
acorum, coriandrum,
anisum, anethum, cu-

129. De honnét vagy on-
hogy a' buza rofsá, sőt kon-
kollyá-is és vadotzá, az árpa
pihes muharrá, a' zab vad zab
bá változzék? (el-fajdul-
lyon?)

130. A' zavar (gyülevész
abajdorz avagy alakor) a' ba-
rom kedvéért vetterik.

131. Fejések avagy a' mel-
lyeknek gyökér helyet fejek
vagy on, ezek; foghagyma,
vörös hagyma, pár hagyma,
mogoró hagyma, lilium, és
idegen országból valók, &
kör fark, pipats, (patats) ki-
gyó hagyma, nárcios lilium,
tengeri vörös hagyma, fokos
hagyma.

132. A' fű szerfzámok né-
mellyek idegenek (kívül va-
lók) és némellyek hazánk bé-
liek; mint a' bors, a' gyömbér,
eleven gyömbér, fa héj, sze-
retsen dio, szeretsen dio vi-
rág, szek-fű, sárga vízi lilium,
coriándrom, fű-mag (bors
fű) eb kapor, (kapor) Olasz

C4

k6.

*minum, sinapi, crocus
vel crocum, galanga, a-
rum, carum seu carvū
feniculum, thymus.*

133. *Odorifera &
coronaria, è quibus co-
rollas, seris atq. ser-
vitas vident, sunt: A-
maracus (samsuchum
majoranna) amuran-
thus bellus, calendula,
caryophyllus, lavendula
leucoium, luteum, leu-
coium italicum (album
& rubrum,) pœonia,
Rosa, Rosmarinus. Li-
lium convallium, vio-
la, serpillum, primula
veris, consolida rega-
lis & ptarmica.*

134. *Gramini ac-
censentur, asine, ana-
gallis, anonis seu ono-
nis anserina, betonica,
chamadris, carex, con-
solida seu symphytum,
convolvulus seu smi-
lax, cuscutha, cyrtus,*

kömény, mustár, sáfrány. ke-
serű gyökér neme. borjú láb,
avagy Isten szakállá nevű fű,
kömény, méh fűh (ballam-
fű).

133. Jó szágú (illatozó) és
koszorúban valók, a' mel-
lyekből koszorukat, bokré-
takat és virágos koronákat
kötnek, ezek: Majoránna,
bársony virág, nadály-fű,
sárga virág, ízeg fű, leven-
dula, fejtér és vörö színt mű-
tató Olasz virág, Bafarosa,
Rosa, Rosmarin, Szent
György virág, viola, (ivolya)
kakuk fű, tavasz-fű, szarka-
láb, (farkantyú taraj) és vad
tárkony.

134. A' páfitoz fűhöz szám-
lálatnak tük húr, kakuk tör-
jék, ökör gús avagy eke
akadály, vad varádits, feb
fű, tser-fa, levelű fű, sás,
fekete nadály fű avagy köves
nadály, folyó-fű, haj nevelő
fű, zanoth, ezerjó fű, reptzén
dicta-

*dictamum, erica, eu-
phragia sive euphra-
sia, lappa, lagopus, le-
pidium, malva, mille-
folium, muscus, pilo-
fella, persicaria, puli-
caria seu psyllium,
plantago, polyponatum
polygala, prunella, ra-
nunculus, senecia, ser-
pentaria seu dracun-
culus, senchus, taraxa-
cum seu hieracium
minus, trifolium, utri-
ca, alopecurus, item al-
ga, caltha, ebulus &
lens palustris.*

135. *Medicinales
alia peregrinae sunt, ut
aloe, fenugracum,
rhabarbarum, cassia,
sena; alia nostrates,
eaeque vel hortenses,
vel campestris Hor-
tenses, abrotonum fœ-
mina & mas, achan-
thus, agerathum seu
hepatica, aquilegia,*

dictamum, szem gyógyító
avagy szem tisztító eufrafia-
fű, lapu, nyúl láb, sáfa-fű,
mályva, eger fark, moh-fű,
szőrös-fű, keserű balha fű, a-
vagy balha virág, úti fű, por-
tsin-fű avagy ports fű, fejtér
gyökér, fok térdű-fű avagy
köröfzt fű, szilva-fű, (gyék-
fű) kakas láb, szőfzós-fű, ki-
gyotrank avagy Sárkány-
gyökér, dísznő kék, ölyv-fű
avagy erdei Saláta, három
levelű fű, tsollyán, réti ken-
der (avagy gyapjas fű, róka
fark) ismét hinár, gyűrű vi-
rág, földi bodza, és vad
lentse.

135. Az orvosló füvek
némelyek idegenek, mint az
aloe, ketske ízarvu fű, ló-
lóska, káfia, méh-fű: né-
melyek nálunk valók, és a-
zok is avagy kertiek, avagy
mezeiek. Kertiek az Isten fá-
ja, mely nőstény és him, pápa
fű, fekete gyopár szabású fű
avagy máj gyógyító fű, keseli

*dispacus & cardui sa-
tivi varii, gentiana,
helenium (enula, inu-
la) helleborus, hormi-
num, hisopus, ligusti-
cum (levisticum hip-
poselinum) matrica-
ria, menta, menta cri-
ssa, nardus, ocymum,
pulegium, pyrethrum
ruta, salvia, satureia,
vesicaria seu helica-
cabus.*

136. *Campestres vel
temperate sunt, ut a-
diantium, asparagus,
glycyrrhiza.*

*Vel calida, ut absyn-
thium, agriconia, an-
gelica, apium, apia-
strum, artemisia, asa-
rum, borrago, bulgof-
sum, buphtalmus, be-
ta, botrys, chamame-
lum, seu chamomilla,
chamapitys, centa-
rium, chelidonium,
morus, calamitula,*

fű, bogáts koró, és külömb-
külömb féle boldog asz-
szony tövissei: Keserű gyö-
kér, örvén gyökér, fejer hu-
nyor avagy szászpa, ptrű-
szentő gyökér (sárga kűkörtés
Skárlát fű) Isop, levesticom,
mátra fű avagy fűnek annya,
ménta, fodor ménta, spiki-
nárd, brasiliom, (szagos fű,) tsombor avagy polaj tár-
kony, ruta, fállya, bors fű,
Venus ködöke.

136. A^o mezei fűvek a-
vagy közép természetűek
(timporáltattak) úgy mint az
árva leány haja, kaláris fű,
édes gyökér.

Avagy meleg természe-
tűek, mint az üröm, apro-
botorján, (párló fű) angyal-
fű, atratzél, méh fű, fekete
üröm, kopotnyák, mezei ö-
kőr nyelv, vad ökőr nyelv,
ökőr szem, tükla, Isten
kenyere, szék fű, kalintza,
földi epe, kissébbik fetske fű,
ló ménta avagy vízi ménta,

sári

*colocynthis, conyza,
daucus, efula vel ci-
thymalus, fumaria,
linaria, marrubium,
melilotus, melissa,
mercurialis, nigella
seu melantium, or-
ebis, origanum, pen-
cedanum, pimpinella,
polypodium, satyrium
saxifragia, scabiosa,
scolopendrium, scor-
dium, serpillum, sus-
silago, verbena, cya-
nus & casago seu
psudomelanthium,
&c.*

*Vel frigida, ut atri-
plex, acetosa seu oxa-
lis, acetosella, blitum
cicorium, chondrilla,
inthus, endivia, hyo-
sciamus, mandrago-
ra, oxilapathum, pa-
rietaria, portulaca,
scariola & spinacia.*

Vel

sári tők, balha fű, édes gyö-
kerű kotsord, apro sár mag
avagy hasindétó eb tej, földi
fűst, len levelő fű, (hugyos fű,
vad len, fa gyökérű fű,) pe-
szertzefű, sár kelep, mezelke,
has purgáló fű, fekete mák
avagy gith, vitéz fű avagy a-
gár mony, fekete gyopár, er-
dei vad kömény avagy kén-
köves gyökér, chaba üröm-
szent János gyökere, nőfű,
fű, kőrontó fű, sópró fű, (a-
vagy ördög harapta fű, fe-
kély fű,) szarvas nyelvű fű, e-
zer jó fű avagy foghagyma il-
latu fű, kakuk fű, édeslapu,
szapora fű, kék buza virág
sárga mezei rósa, avagy ha-
mis konkoly, &c.

Avagy hidegek, mint a^o la-
boda, sóska öreg ló sóska, a-
pro sóska, nagy erdei falyáta
(rapontz) apro karang, nap
után járó fű, dífnó kék, be-
lénd fű, natragulya, [nagy
dragulya] hegyes lapu, perje
fű, kövér portsin, vad saláta,
(keserű fodor falyáta) spi-
nátz (barát paréj).

Avagy

Vel humida, ut nymphaea & sagitta.

Velsicca, ut clematis (vinca, vinca pervinca) ebulus, filix, glastum seu isatis, lapathum, quinq. folium seu pentstaphillum, verbascum.

Sequentes chirurgicae sunt: Aristolochia, cynoglossum, eryngium, filipendula, genista, herniaria, hypericum, panaces, tanacetum, veronica, vinetoxicum, &c.

137. *Aconitum, cicuta, napellus, venenatae sunt: sed papaveris capitulum vulneratum, destillat opium, quod vim separandi & stupefaciendi habet; ideoque anodinum est.*

XIII.

Avagy nedveflek, mint a' vizi tők, tsók fű.

Vagy szárazok, mint a' folyó fű (lontz, magyar bõrvei fű, perving) földi bodza, perje, mil avagy gyapju festő fű, hegyes lapu, öt levelű fű avagy szár-fű, ökör fark.

A'következendők Borbély szerfzámokhoz valók: Farkas hézag gyökér (farkas alma) eb nyelv, matska tövis, szent János kenyere, iglice, fizamár tövis tsöngő fű, minden gyógyító fű, varádits bétonia fű, [erdei sálya, ditsősfeges] mérgező fű.

137. Mérgező fű, bõrök, turbulya szabály fű, apro fekete bõrök, mérgefek: de a' máknak meg sértett (sebhett) fejetskéje, mák szemeket hullat, mellynek álom hozó és meg tompító ereje vagyon; s' ez okáért fájdalom enyhítő.

XIII.

XIII. De Fruticibus.

138. *Sambucus, berberis, ribes, rubus, rubus idaeus, hederia, ligustrum, glycyrrhiza, balsamum, sabina, solanum spinosumque palustris, rosanum, ruscus seu bruscus, tamarix, lentiscus, agrifolium, spina, sentis. Item vepers & dumus, frutices ac virgultae cluent.*

139. *Canna, arundines, internodia habentes, & junci palustris amant.*

140. *Ex scirpo, cui typha innascuntur, e nodi, regetes consueciunt.*

141. *Boleti, tubera, capreolini & ruffuli, in-*

XIII. A' Tsömö. tékről.

138. A' bodza fa, hegyes tövis, sz. János fája, galagonya fa, tsipke bokor, szederjin bokor, folyó borsfityán, fagyfa, édes gyökér, balsamum fa, böldög aszszonyága, (eb szőlő paponya) és a' tövisses medve talpu fű, pallagi rósa, Olasz pésmakoró, tamarik fa, lentse fa, disznó kömény túske tövis. Ismét a' tövisses burjánok és bokrok tsömöték és veszfűzős helyek nevével ditsekednek.

139. A' nádak nád szálak, közben közben tsomófok lévén, és a' kákák motsárokat (vizenyős helyeket) szeretnek.

139. A' gyékény kákából (szittjoból) a' mellyben páli kák nevelkednek, butko (tsomo) nélkül lévén, gyékényeket tsinálnak.

141. Az ur gombák, szömötsők, tseperke gombák (gelyvák) és a' vörös gombák

inter fungos praestantissimi sunt; & quorundam lanticie.

XIV. De Animalibus, & primò de avibus.

142. *Quicquid videtur, sensu & motu praeditum est, animale est.*

143. *Alites enim volant; aquatilia seu natatilia natant; illa alis ac pennis: quadripedia currunt; reptilia repunt.*

144. *Volucres sunt bipedes (manucodiatam esse apodem falsò dicunt) plumata & rufrata; excepto vespertilione, qui pilosus & dentatus est.*

145. *Rostro colligentes grana ingluviem refertiunt, nulla mingit.*

bák (kenyér gombák) a' gombák között leg jobbak; és némelyeknek tsömögéi.

XIV. Az élő állatokról, és elsöben a' madarakról.

142. Valami élettel érzékenységgel és mozgással felruházott, (ékesített), élő állat az.

143. Mert a' szárnyas állatok röpködnek; a' vízben lakók úsznak; amazok szárnyokkal és tollokkal, ezek hal szárnyokkal: a' négy lábú állatok futnak; a' tsúfzó (mászó) állatok tsúfznak (mászanak).

144. A' madarak két lábúak (a' paradits madarat lábatlannak hamissan mondják) pihefek (tollasak) és orosok, (hegyes orruak); a' szárnyas egészen kívül, a' melly szőrös és fogas.

145. Orrokkal szedegetvén magokat (szemeket) bogyókat meg töltik, edgy sem huddik (vizellik).

146. *Procreationis causa copulantur, nidificant seu nidos struunt: halcyon, alcedo vel halcedo in ipso pelago nidulantur.*

147. *Tum pariunt ova, qua sub testa albumen & vitellum, luteum oculum seu occultant, usque donec avimentur incubantes, (nisi urina aut irrita atque hypomenia sint) pullos, eosque interdum implumes excludunt; qui dum pipiunt sitque involucret sunt, pipones dicuntur.*

148. *Rapaces sunt; vultur, milvus, burco, accipiter, falco, nisus, esalo, qua unguibus uncis turtures, aliasque innocuas dilaniant.*

149. *Noctua noctu*

non

146. Szaporodásnak okáért edgyesülnek, fészkelődnek avagy fészket raknak: az halcyon madár, alcedo avagy halcedo szintén a' tengerben rak fészket.

147. Akkor osztán monyakat tojnak, mellyek az ő héjak állat a' tojomány fejérét és székit, el-rejtik avagy el-titkollyák, és azokon ülven a' mig meg elevenednek (hanem ha zápok, hügyosak és hejában valók) fiakat, s' azokat is penig néha tolatlanokat költenek; a' kik meddig még tsipegnek (fibognak, pipegnek) és héjokban valók pisegnek (madár fiaknak, toronkátzoknak) mondatnak.

148. Ragadozók a' faskeselyű, héja (kánya) vértse, ölyű, solyom, karoly, sebes szárnyu ölyű, kik borgaskörmökkel a' gerlitzéket és egyéb ártatlan madarkákat el-tépnek (el-fzaggatnak).

149. Az éjéljáró madár nem tsak

non sublustri solum, sed & illumi cernit ac tuetur. interdiu ca-cutit: ut & alia no-cturna, buco, asio, scops, aluco, ulula, nyctacorax, strix, caprimulgus.

150. *Phasian, otides (tarde) tetraones, urogalli seu tetraces, maleagrides vel gallopavones, capones. at-tagones, perdices, tur-di, & coturnices cur-taeum cauda in deli-ciis habentur; & in ornithotrophis seu ornithobasiscis inclusapa-sci opimarij, solent.*

151. *Olor seu cygnus, fulica, mergus, quer-quedula, onocrotalus seu taurus, pelecannus, gavia, & alia aquatica palmipedes sunt, nulla pennipes.*

152.

tsak a' valamennyire világo-skodó, hanem az hól-d nélkül való sötét éjjel is lát és néz, nappal vakoskodik: mint az egyéb éjjeli madarak is, ba-goly, füles bagoly, nagy szemű bagoly, huhogo bagoly, éjjeli puppenevér (haris) és szaki tsikorgó madár (fejes bagoly) (ketske feju madár).

150. A' Fátzánok, tuzo-kok, (későn repülő madarak) fuvak, fajtók, avagy vad ludak, tengeri tyúkok avagy erdei kokafok, kappanok, tsászfár madarai, fogoly madarak, hurok madarak és fű-jek az ő kurta farkokkal, gyönyörűségben tartatnak; (kedvesek) és a' madár tartó helyekben rekesztetvén tápláltatni és hizlaltatni szok-tanak.

151. A' cygnus avagy hat-tyu, ízártsa, bujár, vad rétze, ökök bika avagy bölön bika, pellicán, gödény, és egyéb vizi madarak széles lábu tenyeres talpuak, edgyik sem tollás lábu.

152. A'

152. *Sturnigregasim, sed absque ordine, grues valde congruē, ardea admodum excelsē volitant.*

153. *Canora sunt acanthis, alauda, arce-dula seu luscinia, (philomela) carduelis, fringilla, galgulus vel galbula, merula, linaria.*

154. *Palumbus seu palumbes & livia sunt columba fera: Locust autem, in quo columba educantur, columbarium. peristeron & peristerotrophium vocitatur.*

155. *Merops, upupa, picus, ficedula, rubeta (rubecula, erithacus) curruca, rubecilla ceuphaenicurus, ver-vibus vescuuntur; at & pyrrhulus, atq, vanelus fortasse.*

156.

152. A' feregélyek fere-genként, de rend-nélkül, a' darvak szép illendő rendel, a' gémekek igen magassan (fönn-nyen) röpdőfnek.

153. Hungos szávanak a' tengelitz, patsirta, füle-mile, rözmege, pintyóke (pinty,) gábor avagy gábor-ka, rigó, kenderike.

154. Az őfzi galamb avagy vad galamb, és kék galamb vad galambok: az hely pengig, az hol a' galambok neveltetnek, galamb háznak, galambosfnak, és galambugynak hivattatik.

155. A' küllő babuta (szar-babuk, bűdös babuk) harkály, nyári tsóka, tsipke madár, (vörös madár, farmályu) fűstös farku madár, poszáta (nyomorék (vörös torku madár, fergekkel élnek; mint vörös harkály, és libotz is (bibotz is) talám.

D

156. Az

156. *Trochilus seu regulus & parvus, parvus, ridiculè se struthioni seu struthiocamelocomparent.*

157. *Turdus sibi ipsi exitium cacare dicitur; quia ex eo quod conspurcat viscum pululat: unde viscum seu viscus aviarium glusent.*

158. *Motacilla continuè & indefessè candam motat & quatit: pavo suam versiculorem ocellatamq; seu variè pictam dispandens, superbit.*

159. *Cassia vel galericita cirrum, gallus cristam (cum in suo sterquilinio est vel eucursit) erigit: pardalus rostro nucleos frangit.*

160. *Anser, gansa & anserculus quem turano*

156. Az ökör szem és a' kis párix madár (tzinege,) nevetlegessen (isúfosan) hasonlitanák magokat a' Strutz madárhoz.

157. Az huros madár önön magának veszedelmet szarni mondatik; mert abból a' mit meg rutét, lép (ragadovány) tsirázik: Az honnan léfzen a' lép avagy ragadovány madár fogó enyv.

158. A' barázda billegető szüntelen és fáradhatatlanul a' farkát mozgattya és billegeti: a' páva az ő tarkabarka és szemes avagy fokképpen festet farkát el-terjesztvén, kevélykedik.

159. A' Süseték avagy püseték bobitáját, a' kakas (midőn az ő szemetén (az ülőn) vagy on avagy kukorikol) farkát föl borzaztya: a' farkusz az orrával a' dio héját meg töri.

160. A' Lud, gátsa, és liba, melyet metélt aprolékkal (mor-

rundis saginant atque opimant, gingrit; anas setrinnt; galina gracillat & glouitat glutitq; corvus crocitati; aquila clangit; ciconia erepitat, glottoratq; cuculus cuculat; noctua cucubat; pica garrit; monedula seu graculus fringulat; cornix cornicatur; hirundo trinfat; passer fritinnit, aut minurit; pulus pipit; abauda tivelire modulatur.

161. *Caterum pfitacus articulatus vocis formare susecit.*

162. *Phoenix, gryps, & harpia, figmenta sunt.*

XV. De Aquatilibus.

163. *Pisces lympham ore immisam branchiis emittunt.*

(morfalékokkal) hizlalnák és kövéritetnek-meg, gágog (sibog); a' rétze zatyag (retzeg); a' tyuk karitsál, kodátsol és kotyog; az hollo korrog; a' fas súvölt; a' golya (elztrag) kelepel és katag; a' kakuk kakukkol; az éjeli bagoly huhol; a' szarka tsörög; a' tsoka avagy zajko tsátsog; a' varju kákog; a' fetske fitserékel; (fetség) a' veréb tsirippel, avagy tsipeg; a' madárfi pipeg; a' patsirta tirolirét énekel.

161. Továbbá a' Publikán értelmes szókat formálni szokik.

162. A' Fenix madár, Grif-madár, és harpiák, tsak, költött dolgok.

XV. A' vízi állatokról.

163. Az halak az szájukon bé-erészített vizet koporjókön ki-botsátyák.

164. *Squamosi sunt vivipari, glabri ovipari.*

165. *In illis mares habent lactes, femina ova.*

166. *Fluviatiles sunt, huius, sturio aut accipenser, amia, anguilla lubrica, quam si capeffis elabitur; capito, mullus seu barbus, trutta vel aurata, thymallus, mugil, alburnus seu leuciscus, gobius, mustela, fundulus, cobitis barbatula, cobitis aculeata, foxinus apua, cottus.*

167. *Piscinales, carpio vel cyprinus, lucius seu lupus, coracinus, perca, tinca, oculea seu milanurus.*

168. *Marini, salmo, (esox,) murena, murenula, flutta,*

164. Hal-héjafok az elevenen fajzók, fimák az ikrá-fok.

156. Amazok közt az himeknek tejek vagy on, a' nőstényeknek ikrájok.

166. Folyó-vizbéliek ezek, a' viza, hegyes orru ketseg, sereggel járó tengeri hal, sikos ángolna, melyet ha meg fogsz ki-tsúfz; nagy fejű hal, hartsa, pettőgetett pisztrang, jász kezeg, költs, fejer kezeg, gob-hal, menyhal, kővi hal, hegyes szakáju (vörös) figér, hegyes szárnyu figér, vágó-hal, semling, orfo farku hal.

167. Halas-tói halak, a' ponty, avagy potyka, tsuka, (kárász) figér, tzipo (varga hal) fekete farku tarka hal.

168. Tengeri halak, a' Lafatz (sálmo) meny hal, tegeri porzogó halatska, ingolna hal,

congrus, raia, scombrus, ostrea, & varia monstra, ut hippopotamus, phoca, &c.

169. *Haleces salitas in tinis, passas vero, ut & sole tostos passeris, in fasciculis vobis offerunt.*

170. *Asellus vel salpa, nisi probè contusus, esui non est.*

171. *Delphinus per micitate, balena seu cetete magnitudine & quantitate omnibus anteit.*

172. *Astacus, cancer & cammarus cum suis chelis prorsum seu antrorsum & retrorsum gradiuntur.*

173. *De muricis seu conchyliis ostro purpura conficitur & comparatur.*

tengeri hartsa, tengeri fullo, kénkő színű tengeri hal, tsigák, és külömb-külobm-fele tengeri tsudák: mint a' ló fejű és disznó fogu tengeri hal, tengeri borju, &c.

189. A' bé-szózott heringeket tónnában, a' meg-nyomattatott fenyevedteket pedig mint a' nap fénytől sűrűtött vékony lapos halatskákat is, kötéseken (nyalábotskában) hozzák minékünk.

190. A' Stok-fis avagy tőke hal, hanem ha jól megveretik, nem ételre való.

171. A' Delfin-hal gyorsasággal, a' balena avagy cetet-hal nagysággal és öregseggel mindeneknek előtte jár.

172. A' tengeri kis rák, köz rák, és tengeri nagy rák az ő tsipő lábokkal elől és hátra (vissza) másznak (jáznak).

137. A' tengeri kemény héju tsiga vérből bárfony tsináltatik és készítettetik.

XVI De Jumentis.

174. *Jumenta sunt animalia domestica atq; cicuria, nos juvantia.*

175. *Gibbosus enim camelus vehiculi vicem praestat, rebus ponderosis aliò deportandis*

176. *Equus jubá insignis, brutorum generosissimus etsi indole ferox domatur tamen, ut sessoris obtemperet, de quo infra.*

177. *Sed quandoque offeratur nihilominus, praesertim effrenis, eumq; depicit ac pressum dat, aut calcitrando ferit.*

178. *Cantherius factus hinnire ac ferocare desistit.*

179. *Dum pulvis est, ungulis ejus solea non applicantur.*

180. *Pandus & repandus*

XVI. A' Barmokról.

174. A' Barmok házi és szeléd, minket segítő állatok.

175. Mert a' pupós (fel-dőlyet) hátú teve szekér gyanánt (helyett) vagy on, a' súlyos terheknek másúvá hordásában.

176. A' sörénnyel ékes (jeles) ló, az okatlan állatok közt leg nemesebb noha természettel vad, mindazáltal úgy meg szelédéttetik, hogy a' rajta ülőnek engedgyen, mellyről ide alább.

177. De néha mindazonáltal meg vadúl, (szilajul) ki-váltképpen zabola nélkül lé-vén, és ötet le-veti s meg-tapodgya, avagy rugással meg üti.

178. Meg heréltetvén nyere-teni és vadaskodni (détze-geskedni) meg szűnik.

179. A' meddig még ve-hem, (tsiko, tsitko) az ő kör-meire patkók nem üttetnek.

180. A' széles és meg-haj-lott

pandus asinus, asellus-que. ab agafonis fuste dedolatus rudis.

181. *Taurus cum paleari pendulo boar, & mugit; agnus balat.*

182. *Vervex est aries; cui scrotum ademptum: vexatus arietat.*

183. *Caper, est castratus hircus; hedo, quantumvis petulanti & petulco, nondum est aruncus.*

184. *Porcus cum rictu suo grunniens est castratus verres; majalis exsecta sus: non ruminantes ut hisulci.*

185. *Sed scrofa suum porcelli sugunt: à lacte depulsi ne frendes dicuntur.*

186. *Canis cum ca-*
sulis

lott szamár, és szamárotska, a' lovásznak (baromál bánó-nak) fustélyátul (dorongjá-tul) ősztönöztetvén ordét.

181. A' bika a' nyakon függő börrrel (leppentővel) bög, és bömböl; a' bárány béget (megeg).

182. Az orú olyan kos, melynek a' tőki ki vétetett: ez meg búfittatván (ingerel-tetvén) öklelődik (dőföldik, meg dőf).

183. Az herélt ketske, bak; a' gödölyének, akar melly tsintalan vafot és szilaj (ök-lelő) légyen-is, még nintsen ketske (bak) szakálla.

184. Az ő bőfentéfével röhögő him disznó meg-he-rélt kan; az ártány tőki met-tzet disznó: nem kéro't rá-gók mint egyéb hafat kör-műek.

185. De az eme disznónak tsótsós hasát a' malatzok szopják (sziják) a' téjtul (tsótsúl) el üzettettek (el-szakasztattak) fogatlan sül-dőknek mondatnak.

186. Az eb az ő kőlykeivel
D4 ugat

zulis abstrat advenam, propiusq; accedentem vel clanculum mordet, roditiq;

187. *Si irrites, ducto distentoque rictu ringitur: si percussas quiritatur: alias baubatur.*

188. *Rabie correptus, rabidus, rabiosus discursit passim; & in quod irruit, laniat, aut mordet, morsuq; hydrophobum reddit.*

XVII. De Feris.

189. *In amenis nemoribus, aut secus sylvarum saltus pastaferra, ad sua lustra, stellas, & latibras se recipiunt, & referunt, carepetunt.*

190. *Elephas, Elephantus seu barrus, belluarum maxima, qui crura non flectere*

ugat az idegenre, és az hozzá közel járulót, tsak alattomban is (orozva) megmarja, és rágja.

187. Ha ingerled (bőszontod) fel tátott és félrevont vitsoritással agyarkodik: ha megütöd sív (nyikátsol): egyéb aránt nyivással ordit.

188. A' meg-vefzekedett, dühös, dühösködő eb, idestova széllyel futkos; és a' mire rohan, meg szaggattya, avagy marja, és marásával viztül felő beteggé téfzi.

XVII. A' Vadakrol.

189. A' kies berkekben avagy az erdei ligetek mellett tápláltatott vadak, az ő barlangjokban, lyukokban, és rejtők helyekben fogják magokat, oda mennek, és azokra vízfza térnek.

190. Az Elephant, a' fene vadak közt leg nagyobb, a' ki hogy szárait (térdait) meg né

hajt-

à multis falsò & putatur & dicitur, barris, ac proboscide seu proboscide pabulum attrahit, arripitiq;

191. *Aemoceros vel unicornu, unicornis, abditissima deserti, inhospitagi, tesqua incolit.*

192. *Rhinoceros ossis squamis indusus est.*

193. *Alces tergus ictu gladij non secatur, estque impetrabile.*

194. *Villosus ursus murmurat & uncat: quodq; progenuit, circumlambendo, si credimus, effugit.*

195. *Pardus seu panther, quod terno saltu non prehendit, mittit.*

196. *Tigris ferocitate omnes superat.*

197.

hajthattya fokban hamissan vélik és mondgyák, bartzag, (korrogat) és a' vápós orrával (mint egy kézzel) az abrakot el-vefzi, és el-fogja.

191. Az edgy szarvu, unicornis, a' félen való helyeken el-rejtet pusztákat és az ifszonyú lakó nélkül való kietleneket lakja.

192. A' Rhinoceros, (kinek orrán szokot nőni szarva) tsont tetémmel (héjakkal) öltöztetett fel

193. Az ágasbogas szarvu Alcénak háta az éles fegyver tsapáffal meg nem vágattathatik, és nem-is által-hatható.

194. A' szőrös (borzas) medve morog (dörömböl) és kör-mével kapál: és a' mit szült, környül nyalogatván, hakell hinnünk, ki-formállya.

195. A' Párdutz avagy Hircániában termő nőstény párdutz a' mit harmadik ugrásával meg nem fog, el-botsátja

196. A' Tigris fenefeggel mindeneket fellyül mül (hal-

D 5

197.

197. *Linx maculosa visu potest: Inde, lynceis oculis videre.*

198. *Cervum cornua non gravant, quamvis grandia: agilis est, & longissimi avi: rancet interdum, & imprimis in autumno, cum amore ardens, cervum avidè cupit & insequitur.*

199. *Nas abfinitas huic dama, sed minor: item caprea seu dorcas, cujus masculus hinnulus est.*

200. *Capricornus, ib. x, & rupicapra, praeputas inaccessas, rupes scandent.*

201. *Bubalus seu bison, & urus, sylvestres & feriboves sunt.*

202. *Leo armis birbis, & leana formidolosè rugiunt.*

197. A' tarkás (pöttögét) hiúz látással bír (bővölködik): Innét mondatik, hiúzi szemmel látni.

198. A' szarvast az ő szarvai nem terhelik, (nehezítik) noha nagyok (ámbár nagyok is) gyors, (serény) és fölöttéb' hoszszú életű: meg fenyyed néha, és mindennek előtt őszszel, midőn szerelemmel égven, a' nőstén szarvast mohón (igen) kívánja és üzi kergeti.

199. Ettől nem különbözö az őz, (zerna) de kisebb: ismét a' vad ketske, kinek az himje vad kölyök.

200. Az erdei bak, vadkos, és kő-száli ketske, a' merdek és hozzája járulhatatlan kősziklákat hágják.

201. A' bika avagy vad ökör, és erdei bika, erdei és fene ökrök.

202. Az him oroszlány az ő borzas (torzas) szügyeivel és a' nőstén oroszlán rettenessen ordéknak.

203. *Vulpes ganniens vernotempore seu ineunte vere, glabrescens fit depilis, vel alopeciam patitur: nunquam cicuratur.*

204. *Lepore nihil timidius, vel meticulosius; quicquid strepit, aures arrigit, aut se proripit. & ad dumeta veprata ac sentiseta confugit: dum capitur, vagit.*

205. *Fodicando cuniculus cuniculos, talpa grumos facit.*

206. *Erinaceus seu echinus, & hispida hystrix, aculeos pro pilis habet.*

207. *Simia humanorum operum imitatrix, ut & cercopithecus.*

208. *Glire & mole nihil somnolentius.*

203. A' nyikorgó (karsagó,) róka a' tavaszi időn avagy ki-keletkor, el-hányván szórét szöretlen lészén, avagy kopafzságot (ször el-hányást) fzenved: soha meg nem szelédül.

204. A' Nyúl nál semmi nintsén félénk-jeb, és féllemeseb; valami zörög, füleit rá fűggeszu (merezti) avagy el-fűt, (magát illára vészti) és a' bokrosra, tövises tsádéra és tserére szalad: midőn megfogatik, nyikok (mokok).

205. Az ürge (tengerinyúl) vájkállja az lyukakat, a' vakondak turásokat tsinál.

206. A' Sül disznónak avagy tövises borznak, és a' Sül disznó szabásu tengeri kannak, az ő hegyes (tövises) sertéi ször gyanánt vannak.

207. A' majom az emberi munkáknak (tselekedeteknek) követője, mint a' farkas majom-is.

208. A' gözünél (pölyүнél) és hőrtsöknél sem nints álmosabb.

209. *Viverra, musstela, martes, martes scythica, mustela alpina, mus alpinus, mus ponticus & mus noricus pellicius conventunt.*

210. *Sciurus, forex fricetus, & foramina sibi cavant, in quibus hybernant.*

211. *Sed mus major & araneus, quadripedum minimus, penuaria perreptans, & muscerdis se prodens, cati seu felibus & muscipulis subinde prada fit.*

XVIII.

De Amphibiis & reptilibus.

212. *Amphibia sunt: castor seu fiber, lutra, rana coaxans, testudo, bufo, rubeta, & crocodilus, qui inter manducandum ma-*
xil-

209. A' pegymet, (penyvet) menyét, nesz, nusz, ge-rezna, hegyi egér, fehér egér és az hőlgy béléseknek ille-nek.

210. Az evet, patkány, görény, &c. magoknak lyukakat vájnak, a' melyekben telelnek.

211. De a' nagy fekete egér és apró egér, a' négy lábú állatok közt legkisebb, az éles házakat el furkosván, és az egérszarral magát el árulván, a' titzéknak avagy matskák-nak az egér fogóknak ottan ottan ragadománya (prädá-ja) léfzen.

XVIII.

A' vizben és szárazon edgy aránt élő és tsúszó-mászó állatokról.

212. A' vizben és szárazon élő állatok ezek: vidra, hod, vartyogo, (rekegő) béka, te-kenős béka, varas béka, tsip-ke (vörös) béka, és crocodil, ki az étel közben a felső ál-

lát

millam sive mandibulam superiorem movet.

213. *Reptilia sunt, quae serpunt, exuviasq. deponunt, ut anguis sibilans, coluber, hydra seu natrix, cecilia, boa, aspis, dipsas seu praester, pyas, vipera, amphibana, seps, &c.*

214. *Draco ipso habitu, basiliscus obtutu necat.*

215. *Lacerta, stello, salamandra, scorpio vel scorpius, pedibus ambulans.*

216. *Limaces sunt coehleae sine testa.*

XIX. De Insectis.

217. *Insecta sunt primo varij vermes, & quibus lumbrici simi-*

lát avagy áll kaptzáját mozgattya.

213. A' tsúszó mászó állatok azok a' kik tsúsznak másznak és az ő bőroket (hártyá-jokat) el vetik, (le-vetkőzik) mint a' súvöltő vízi kigyó, zomok kigyó, úszó vízi kigyó, kurta vak kigyó, tehen ízopó kigyó áspis kigyó, marásával ízomjuság hozó tű-zes kigyó, méreg pökő kigyó, vipera, két fejű kigyó, tekergéssel ugró marásával tetet rothasztó kurta kigyó.

214. A' Sárkány tsak lehelletivel, a' basiliscus látásával (tekéntettel) meg-öl.

215. A' gyék, tsillagos hátú állnok gyék, lángban élő tű-zes gyék, scorpio avagy scarapna mérges féreg, lábokon járnak.

216. A' sárban telelő tsigák héj (hártya) nélkül valók.

XIX. A' Bogarakról.

217. A' bogarak közt vannak először külömb-külobb féle férgek, kik közzül a' gelesz-

ta,

ták

sa, eruca plantas, teredines vel cossi ligna, tineae vestes, etiam bombycinas & holosericas, blatta libros, convolvuli vel volvoces vites, curculiones seu gurguliones frumenta corro-dunt: termites carni innascuntur.

218. Secundò pessima quadam animalcula, nimirum lendes, pediculi, pulices, culices, cimices, & acari, quae nos ipsos infestant: quin & pediculi inguinales, ricinietiam, & hirudines seu sanguisuga.

219. Tertio musca, inter quas bombyces sericem, apes bombylantes favos mellis (quod fuci de-

pa

ták a' ganézatokat, az hernyok az óltoványokat, a' szuak avagy szú férgek a' fákat, a' molyok a' ruhákat, még a' selyem és bársony ruhákat is, a' papyros molyok a' könyveket, a' szőlő rágó hernyók a' szőlő töveket, a' gőzük avagy fiseket a' gabonákat meg-rágják: a' nyüvek az húshan származnak (nevelkednek)

218. Másodszor (vannak) némelly felettéb ártalmas állatotskák úgy mint ferkék, tetvek, balhák, szunyogok, bűdös férgek, (palatzkák) és a' bőr alatt vízkettető ferkék, (vizes tetük, vak tetük) mellyek minnen magunkat háborgatnak: sőt még az ágyékban termő tetvek-is, eb fülében ragadó legyek, (eb legyek-is) és nadályok avagy vér szopókák.

219 Harmadszor (vannak) legyek, kik közzül a' selyem ereftető (szaró) bogarak selymét, a' bongó méhek lépes mézet (mellyet a' herék meg-

emélt

scunt) conficiunt, & quotannis examen ut novam coloniam constitunt.

220. Crabones & vespa acuta, imò praecuto sunt aculeo.

221. Oestro (tabano asilo) percitum perus subsilit, & velut rabidum discursitat.

222. Scarabeorum & locustarum genera, complura sunt, & multa edulia.

223. Bruchi, cantabari, cantarides, scarabei cornuti seu lucanici, papiliones, cicindela vel nitedula, (lampyrides) hepioli, pyrausta seu nicedula volatiles sunt: fullo, scolopendra, centipes vel multipeda, coniscus seu oniscus,

pro-

eméltnek) tsinálnak, és minden esztendőnként rajt mint edgy földet munkálkodó új népet ereftnek botsátnak ki

220. A' ló daráfok és légy daráfok hegyes, sőt felettéb-is hegyes fulánknak.

221. A' bögöly (petsik barom kergető fene bogár) mialt föl indétatot (felrezzent) barom ugrál (ugrándoz) és mint egy meg-dühödöt futos széllyel (futkároz bogározz).

222. A' szarvas bogáraknak és sáskáknak nemei, igen sok felék, és fokak elegek is.

223. A' tserebogarak fán termő fényes pókok, zöld bogarak, szarvas csere bogarak avagy éjelfénlő bogarak, leppendékek (lepkek szőrőveldek) fényes bogarak avagy tsillámok, fényes hátú szötskék, gyertyára szökeillő lövöldékek avagy tűzben termő legyetskék rőpdösök: fülben mázzó féreg, szőrös hernyó, pap matskája avagy fok lábu féreg, számár színű szőrös pap matskája avagy vörös tarka szőrös hernyok

lyn

procelio, tipala, &c.
reptant.

224. *Cicada foris,*
gryllus domi cantillans

225. *Formica pu-*
silla est, sed actiuosa,
semper festucas & mi-
micas fert.

226. *Arauea ara-*
neum seu aranei telam
nexas actexit.

XX. De Homine.

227. *Princeps ani-*
mantium excellentissi-
mus homo, mundi epi-
tome, vagiens na-
scitur.

228. *Quem post*
partum genitrix aut
obstetrix fasciis inuo-
lutum, fasciatumq; in
cunas reponit.

229. *Nutrix verò*
alma, amplectens &
amplexans alumnum
suum, uberibus la-
ctat, pappus satiat, &
ser.

fok lábú dísznó féreg, vízi
pók, &c. tsuszakálnak.

224. Az ősi bogár etkin,
az házi p-rütsők ithon (ház-
nál) énekeldegelnek.

225. A' hangya kitsinyke,
de munkás (dolgos) minden-
kor szálkákat és morfaléko-
kat víszén.

226. A' pók pók-házat,
avagy pók-hálót, ereszt füz-
dögel és szüddögel.

XX. Az Emberről.

227. Az élő állatoknak leg-
fellegeleseb, (méltóságossab)
fejedelme az ember, e' világ-
nak rövid summája; (reme-
ke) nyiválkolva születik.

228. Kit születése után a'
szüléje avagy a' bába polában
bé-takarván, és bé-körtvén a'
böltsőben helyheztet.

229. A' tápláló (szoptató)
száraz dajka pedig, meg ölel-
getvén és ápolgatván (tsok ol-
gatván) az ő szoptatófsát,
(tápláltatóját) emlőivel (tső-
tseivel) szoptattya, ragottal
[popával] meg-elégíti, és a'
magát meg-rutétotta [undo-
ké-

sordidatum abstergit:
pupis ipse lactat.

230. *A' cunabu-*
lis vel ab incunabulis
venitur ad serpera-
stra, ubi bimulus in-
fans incessum sibi for-
mat, ac fariac balbu-
tire incipit, (infis) cre-
pitaculis, pupis & cre-
pundiis ludens.

231. *Impuberes,*
cum pubescunt, sono-
ram vocem alterant,
hirquitalluntq;: pube-
scientes autem puella
singulis mensibus semel
menstruo laborant, do-
nec gravidae fiant.

232. *Ephēbi di-*
cuntur adolescentes,
& mox adulti, ju-
venes.

233.

kétotta] meg törli: a' kitsin-
ded (tsetsemő) pedig maga
szopik.

230. A' böltsőkől avagy
rengető tekenőkől mehek
járásra tanító karikán, forgó
talyigátskákra [szekeretskék-
re] az hol a' két csetendős
tsetsemő gyermek jární ta-
núl, (el-jár) és szóllani s' re-
begni kezd, tsörgetőkkel,
bábokkal és gyermeki játé-
kokkal játszodozván.

231. A' szöretlenek midőn
szörösődni kezdenek, véko-
nyon tsengő hangos szavo-
kat meg-változtattják, és ri-
kátsólnak (meg-tsattannak)
a' szörösődni kezdő leányok
pedig minden holnapokban
aszszonyi havat (holnapon-
ként járó vér folyást) szen-
vednek, miglen terhben es-
nek (meg-nehezkesednek).

232. A' fel-sördültek (gyer-
meksegből ki-költe) nev-n-
dékeny iffiatskáknak mon-
darnak, és majd meg öreg-
bedvén, meg-állapodott
(vastag) iffiaknak.

E

233.

233. *Virilis aetas vergit ad proVectam, senilis rugas & canos offert.*

234. *Anosa vetula edentula fit, sexagenarius senectio decrepitus & capularis, filicernium.*

235. *Ita infantia seipsam ignorat, pueritia ludicris transigitur, juvenus atavive juvenilis vanis; virilitas laboriosis senectus ad priora relabitur.*

236. *Sexes enim bis pueri: grandavi repuerescunt.*

237. *Mediocri statura homo optime est proportionatus.*

238. *Nam gigas terriculo seu terriculamento est; nanus homuncio, homulus, homunculus & pigmaeus*

233. A' férfiú meg-állapodot idő a' meg-tért koros időre hajol, (hányatlik) a' vénség rántzos (szömörgözést) és ősz hajakat hoz.

234. A' fok elztendejű kofa (vén aszfszony) fogatlanná léfzen, a' 60. elztendős ember öreg após meg-aggot és megtöpörödött ortzáju, le-görbet vén ember.

235. Így a' tsötsemő állapot önnön magát nem tudgya, a' gyermekség játékokkal mulik-el, az iffiúság és iffiúi idő hejába valóságokkal, az emberkor [férhúság] munkaságokkal, a' vénség az elődbe-
niekre vizsgálja tér.

236. Mert a' vénék kétszer gyermekek: a' nehéz koros idejű vénék ismét gyermekekké léfznek.

237. A' közép termetű ember leg szebben alkalmaztott (leg illendőbb).

238. Mert az Oriás irtozáful és rettentő tsudájul vagon, a' kis ember, emberke emberetske lyúki ember tör-

pe

pumilio pumilusve risui, ac deridiculo apud omnes, ab omnibus illnditur & deriditur.

239. *Nudus est, non hirsutus, fauni enim & satyri, sphynx etiam & chimæra, cum horrido illo Cerbero tricipiti, commenta sunt.*

XXI. De Corpore & primum de membris externis.

240. *Corporis nostri compages, eximum est suprema sapientia exemplar.*

241. *structura ejus ex ossibus, cartilaginibus, tendinibus, nervis, carne, musculis, cute triplici, & membranis seu involutris variis conflata & coagmentata est.*

pe kutag tsúfságul, és nevet-segűl van mindeneknél, mindenekről gunyóztatik és meg tsúfoltatik.

239. Meztelen és nem szőrös: mert az erdei vad Isten aszfszonyok és vad leányok, (satratyuk) a' Thébáfnál való fok természetből álló mesét mondó leánzó is (Sphinx) és a' chimæra, amaz ifszonyú három feju Cerberussal edgyütt, költött dolgok.

XXI. A' Testről és elsőben a' külső tagokról.

240. A' mi testünknek őszve foglalása, (alkotmánya) a' leg fellyeb való böltseregnek ékes, [fő] példája.

241. Annak épületi tsontokból (tetemekből) portzógókból, izekből, inakból, húsból inakon való árva húsból, három féle bőrből, és hártýákból avag' külömb-kü-lömb féle bürkokból (takarékokból) egyben szedegettetett és őszve szörkefztetett.

342.

E 2

24.2

242. *Membra coherent nexibus perperis, in proportione decentissima.*

243. *Namqua bina sunt, ex opposito sibi ad latera locantur; quae singula per medium.*

244. *In vultuum lineamentis stupenda est varietas.*

245. *Frons angusta suilla est, gibbosa asinina, lutea bona indolis seu qualitatis, rugosa animi auxilii, caperata iracundiae nota; erugata & exporrecta effrontem arguit.*

246. *Pupilla oculi, albugini insidens & inhabens speculū est, obiectarum rerum imagines in se recipiens.*

247. *Hanc palpebra nutando humectant; cilia*

242. A' tagok öszve állanak egymásból függő állandó kötésekkel igen egymáshoz illendő egyenlőségben.

243. Mert a' mellyek ketősök, egymás ellenében oldaltól helyhez tettenek; a' mellyek külön külön (mágn, középben).

244. Az ábrázatoknak (artzulatoknak) rajszoláfiában (lineázáfiában) tsudálatos külömbség vagon.

245. A' kemény (szoros) homlok disznói, a' ki álló pupos (tsomós, görtös) számar, a' széles jó indulatú avagy néminéműségű, a' rántsos szorgalmatos (gondos) elmének, a' komor haragosnak jelle: a' fima (rántz nélkül való, ki feszült) és ki-terjedt ortzátlan (szemtelen) jegyez.

246. A' szem fejeiben ülő és ahoz ragadott szem fény, tükör, melly az eleiben vetetett dolgoknak képeit magában vészli (fogja).

247. Ezt a' szem-szőrök pillogatva nedvesítik; (ásztat-

tyák)

cilia verò & supercilia communiunt.

248. *Sed birqui lacrymas sudant.*

249. *Inter tempora & nasum, (quem alii simum, alii resimum, alii aduncum habent) sunt gena vel mala; iisque subsunt maxilla.*

250. *Per nares ut eloacant, mucus demanat, quem vibrissa detinent, nè exsudet, nisi muccinio seu strophiole mungantur.*

251. *Mentum virile primum lanugine, deinde barba, & labrum superius mystace tegitur: quidam tamen imberbes sunt.*

252. *Anterior colli pars jugulum est, posterior cervix.*

253.

tyák) a' szem héjak pedig és szömölködők meg erősfetik.

248. De a' szem végek (zegeletek) könyveket hullatnak (veriteznek).

249. A' vak szem és orr között (melly némelyleknek fima avagy lapos, némelyleknek fitos, némelyleknek horgas) vannak az ortzák avagy posák; és azok alatt vannak az áll kaptzák.

250. Az orr lyukon mint egy árnyék széken (tsatornakon) a' penészes takony alá származik, mellyet az orr lyukakban való szőrök meg-tartoztatnak hogy ki ne szivárkozzanak (verétezzenek) hanem ha takony törölve avagy kezkönövel ki fuvattatnak.

251. A' férfiu áll elsőben pihvel, osztán szakállal, és a' felső ajak bajuszszal fődettetik-bé, némelylek mind-azáltal szakáltalanok.

252. A' nyaknak elől való része torok, az hátulsó része (utolsó része) nyak szűrt (nyak tsiga).

E 3

253.

253. *Thorax aut pectus mammis seu mamillis, papillis habentibus, turgidus, infernè ventrem habet, ad partes latera.*

254. *Costa ab axilla lactea in hypochondria desinit.*

255. *Inguine pudenda, verenda sunt, pubes, mentula vel penis. & cunnus sive vulva.*

256. *Sub coxendice, infra coxas femora sunt; sub genibus tibia, sub poplite sura.*

257. *A' suffragine planta pedis est, talos vel malleolos, calcem seu calcaneum, convexum planta, & solum cum q' dicitis hallucem continens.*

258. *Tergum superius habet scapulas; post*

253. A' tsötsökkal avagy tsöts bimbókkal bíró, címőkkel domboru sügynek avagy mellynek, alatta has vagy on, a' két részről (félről) oldalak.

254. Az oldal tsontok az honalytól kezdettétvén, a' szív hártájában (belső oldali tagokban) végezödnek (meg szünnek).

255. Az ágyék hajlásában a' szégyenlő testnek szemérem testek vannak, fan, mony avagy pöts, és pítsa vagy valoga.

256. A' tsipő tsontok alatt, a' forgó tsontokon alól a' tzombok vannak; a' térdek alatt szárak; a' térd hajlás alatt a' láb ikrái.

257. A' horgas in után a' láb talpa vagy on, melly a' bokákat avagy boka tsontokat, farkat avagy farkallatot, a' láb fejt, és talpnak alsó részét. s' a' láb újakkal edgyütt a' láb hivelyket (öreg újot) magában foglallya.

258. Az hátnak fellyül vállapozzkái vannak; utánna tom-

lumbos, & subsequenter tandem culum seu podicem, sessionis gratiá clunibus (natibus) circumvolutum.

229. *Spina dorsitius structura futura est, ut erecti stare possimus, & ex triginta quatuor vertebra constituitur, ut incurvari queamus, quod non fieret, si os continuum esset.*

260. *Lacertosum brachium in se continet manum, cubitum, volam; qua diducta palma est, contracta pugnus.*

261. *Digitus sunt. singulari articulos tres, & totidem artuum juncturas, condylos habentes.*

262. *Pollice premimus, in asce monstramus,*

tompori, és rend. szerént következvén osztán az ülés kedvéért farral (segg poszával) meg. környékeztetete segg avagy al-fel.

259. Az hát gerintz az egész alkotmánynak támasza (oszlopa) hogy egyenellen fel. állhassunk, és harmintz-négy egymáshoz foglaltatott hát gerezedekből áll, hogy meg. hajolhassunk, (hargadhassunk) a' melly nem lenne, ha a' tsont merő volna.

260. A' vastag hufos kar ő magában foglallya a' kezét, könyököt, markot; melly ki terjesztetvén tenyér, bevonyattatván (öszve-szorítottatván) ököl.

261. Az újak ötten vannak, kik közzül mindeniknek három izei és ugyan annyinaknak öszve foglalási, és butkoi (tsomói) vannak.

262. Az hivelykel nyomunk (szorítunk) a' mutató u-

mus, verpius siue me-
dius digitus prominet,
interquem & mini-
mum (digitillum, au-
ricularem, amatores)
annularis seu medicus
& studiosus est.

293. Unguibus sca-
rimus, scalpimus, lace-
bamus, lancinamus.

264. Sinistra seu
leva tenet, dextra ope-
ratur, omnia aptè, nisi
quis in se ineptus aut
iners sit.

265. Sed ambidex-
ter præscavâ seu sce-
rolâ multum habet,

XXII. De membris internis.

266. Eja, jam vi-
scera inspiciamus.

267. Alimentum
dentibus primoribus
(semicis gelatinis) in-
ci-

mutatunk, az öreg új avagy
közép új ki-áll, melly között
és a' leg kisebb (újotska, kis
új, szerelmes új) között va-
gyon a' gyűrűs új avagy or-
vos új és deák új (nevendé-
keny új).

263. A' körmünkkel vaka-
runk, (rühelődünk) vájoga-
tunk, szaggatunk, tépünk.

264. A' bal kéz tart a' job
kéz munkálkodik, mindene-
ket helyessen, hanem ha ki
maga illetlen (alkalmatlan)
tunya (rőft).

265. De a' mind két kézre
rűdősnál (a' job és bal kézzel
egy-aránt élőnél) a' balog a-
vagy bal ember fölöt fok va-
gyon.

XXII. A' belső tagokról.

266. Nofszja immár a'
belső részeket nézzük (tekén-
tsük-meg).

267. Az eledel az első fo-
gakkal (hegyes közép fogak-
kal) meg-metéltetvén, a' záp
ör-

cisum, molaribus ma-
ficatur, (busca enim
molendinum est) man-
sumq; per gulam seu
œsophagum degluti-
tur, & ad stomachum
demittitur, ubi fit con-
coctio prima: quadru-
pedibus verò primò
ad rumentum, tum
ad omasum, post ad
pantices, demumq;
ad ventriculum ve-
rum, echinus dictum,
transit.

268. Nam vena me-
saraica chylum exsu-
gunt, eumq; (excre-
mentis crassioribus per
intestina & anum fo-
ras egestis, qua ster-
cora, merda & olea
sunt) deferunt ad je-
cur: ubi denuò fit se-
paratio.

269. Scorsum per
gre.

(örölő) fogakkal meg-rágat-
tatik, [mert a' pofa száznak
belső része malom-ház,] és
meg-rágattatván, (öröltet-
vén) a' torkon avagy gégen
alá nyeletik, és a' gyomrában
alá bortsáttatik, az holott lé-
fzen az első meg-főzés (e-
mésztés) a' négy lábú oktalan
állatoknak (barmoknak) pe-
nig először a' kérés gyomrá-
ban, osztán a' nagy kövér
hurkában (temérdek bélben,
patzalban) annak-utánna a'
kövér hasban. (potrohában)
és végezetre az igaz gyomor-
ban, mely gömböztnek mon-
datik, által mégyen.

268. Mert a' bél között
lévő étel szopó erek a' meg-
emésztet étekek leg-job e-
rejét ki-szjják, és azt [a' te-
mérdekebe, keményeb] őpre
lékok a' bélben és alfelen (seg-
gen) ki-vettetvén, a' mellyek
ganéjak, szarok és büdös ka-
kák, le-víszik a' májra: (zuz-
ra) az holott újobban léfzen
el-választás.

269. A' savós rész az húgy
É 5 éren,

ureteres ad renes me-
as, indeq; vesica in-
stillatur, & fit urina
(lotium) quae mejendo
emittitur.

270. *Pinguior pars
ab hepate rubedinem
accipit & fit sanguis:
qui pervenas distri-
buitur.*

271. *Lien seu splen
interim attrahit. &
rursum ejicit melan-
cholicam; & vesicula
fellea sive felbilia seu
cholera.*

272. *Pituita seu
phlegma per omnia
diffinit.*

273. *Cor in pectore
situm, primum est vi-
vens & ultimum mo-
riens.*

274. *Proinde cale-
ris plenum & palpi-
tans sine requie, vita-
lem spiritum generat,
per,*

éren a' vesékre mégyen, (szí-
várkozik) és onnét az hojag-
ban tsöppög. és hudgyá (vi-
zellettél) léfzen, melly hud-
dozva ki-botsáttatik.

270. A' kövéreb rész a'
májul vöfseget vészzen, és lé-
fzen vérré: melly az erek ál-
tal el-öszlatik széllyel.

271. A' lép azon közben
hozzá vonfza, és ísmét ki veti
a' komorkedvet szerző feke-
te sűrű vért, és az epés hoja-
gotska avagy epe a' sátt
avagy az embertestében való
sárga vért.

272. A' nyálas vér [ta-
kony] avagy torha minden-
tagokban el-foly.

273. A' melyben helyhez-
tetett sziv, első élő és utolsó
meg-haló.

274. Továbbá melegséggel
tellyes lévén és nyúgovás nél-
kül refzketvén, (döbögven,
mozogván) elev-nitő lelket

nemz

*perque arterias qua-
quaversum seu quoquo
versum & quoquover-
sus communicat; sed
adjacens pulmo illud
refrigerat, respirando
per arteriam speram.*

275. *Qua lasa rau-
cedo seu ravis fit, &
tussis, ut & clamore
immoderato.*

276. *Pracordia hac
(exta) ab inferiore
ventre, septo trans-
verso seu diaphrag-
mate dijunguntur.*

277. *Omentum ve-
rò dia, ut mesenterii-
um lactes, obvolvut.*

XXIII. De acciden-
tibus corporis.

278. *Juxta exterio-
rem aspectum qui-
dam sunt corpulenti,
carnosi & obesi; alii
graciles, macilenti
seu*

nemz, és az élet erein min-
den féle és mindenüvé közli:
(résztelteti azt) de a' reá fek-
vő tudó azt meg hiveséti lé-
lekzetet vévén a' gége által.

275. A' melly meg-sértőd-
vén rekedezés avagy bé-reke-
dés, és hurut léfzen, mint
szintén a' mód nélkül-való
kiáltástól-is.

276. Ezek a' sziv körül va-
ló belső részek (szivnek hálói,
hártyái) az alfo hasfúl, (gyo-
mortol, bélől) köz sővén-
nyel avagy közép ágyék hár-
tyával választatnak meg.

277. A' kövér lantorna bél
penig az ágyékokat, mint a'
fodor hár-is a' kövér gyöngé
béleket, bé-takarja.

XXIII. A' Testnek külső
esetiről.

278. A' külső tekintet sze-
rént némellyek testfelek, hu-
fosak és kövérek: (potroho-
sok) egyebek vékonyak, kar-
tsuak avagy ösztövérek (fon-
nyattak,) mint edgy vázak,
öszve

seu macri ut sceleta, & strigosi; quidam formosi; alii deformes & turpes.

279. *Secundum habitudinem interiorem vegeti, aut morbofi; robusti & firmi, aut infirmiatq; teneri.*

280. *Crispini non facile calvescunt; at rufi citò canescunt.*

281. *Cilones & frontones, in phrenesi proclives sunt; & phrenetici facti vacerra includuntur.*

282. *Præstat vel satius est luscum & unoculumeffe, quam caecum; surdastrum quam surdum; basiantem quam balbum seu balbutientem; blasum quam mutum.*

283. *Strabo distortè, wjops & patus oblique*

(öszve rakot száraz tetemek) és hitváncoztak; némelyek ékeffek; egyebek disztelenek és rútak (tsunyák, utálatosak)

279. Belső mivóltokra nézve nyersfek, (virgantzok, e-gésségfek) avagy betegefek; vastagok és erőffek, avagy erőtlének és gyöngék.

280. A' fodor hajuaik nem könnyen kopaszulnak meg; de a' vörhenyös hajuaik hamar öszülnek.

281. A' hegyes(hoszfű) fejűek és ki dölyvet nagy homloknaik, a' bolond hagymázra hajlandók; és az hagymáz betegségéből elvén kalitkába [bolondok házába] rekesztetnek

282. Sokkal jobb és hasznosb sandalnak és egy szeműnek lenni, hogy nem mint vaknak; süketeknek hogy nem mint szintén tellyefféggel süketnek; akadozónak hogy sem rebegőnek nehezé szólló pelypnek; selypecnek hogy sem mint némának.

283. A' kantsal félre (teker-gőssen) a' vaklyos és kerekszül

quæ contuetur: cocles monoculus est, lumine altero orbis seu or-tatur.

284. *Nasuti acriter odorari, buccomes ingluvisi, flacci & jugulis non cavis bardi atque blitei esse putantur.*

285. *Vernæ struma gibbus, polypus, & quodvis tuber deformant.*

286. *Similiter & nevi, lentigo seu vitiligo, porrigo, petigo seu impetigo, (serpigo) mentagra vel mentigo, lichen, varix, lepra, & omnis macula.*

287. *Item si quis obstipus incedat, aut cernuus.*

288. *Calvorum, salvastrorum, & recalvorum quidam cal-*

túl félre néző (sic) néző) horgassan néz: a' szemű kandits (kantsal) egy szemű, edgyik szemétől meg-folt-tatott vak.

284. A' nagy orruak (orco-fok) erőssen izaglóknak, a' nagy ehetők torkolóknaik, a' nagy fülű tepsi fülesek és vájkó nélkül való torkuaik görbáknaik és ostobáknaik ítéltetnek lenni.

285. A' szűmöltső, golyva, dombos hátú görbeség, bobortso és akar mely puffadék (tsomo, börtkö) meg-rutétnaik

286. Hasonló képpen a' velünk született bélyegek is, szeplő, fő-kozmó (koszofság) vízfketeges folyó sör (fennyedek) terjedő var, fekete szeplő, apró korpás szeplő. (rűh) dagatt ér, bél-pokol és minden motsok.

287. Ismét ha kinyak fugo-rétva (horgasztva) jár, avagy földre nézően (le-görbedve)

288. A' kopaszok, félkopa-szok, és vízfza kopaszulók közzül némelyek a' kopasz-ságot

calvitium sibi decori reputant, alii dedecori.

289. *Claudorum claudicatio à luxatione est: alioqui nec loriipedes, nec vari, nec valgi, nec vati, nec scauri, nec pansa, nec, compernes claudicant.*

290. *Intertrigo ab attritu ex equitatione est.*

291. *Spado est, cui testiculi seu coeli ablati sunt.*

XXIV. De Morbis.

292. *Ventriculus (à quo egritudinum origo) inanis esurit & sitit; oppletus singultu & ructat; crudus esam fastidit.*

ságót magoknak bötsületül tartják, némelyek bötsü- lenfegül (gyalázatul).

289. A' sántáknak sánté- tálok a' ki menyülestül [fizza- mástul] vagon: egyéb aránt sem a' horgas lábuak [tziber- tefek] sem a' le-horgatt szá- ruak, sem a' görbe szárúak, sem a' botkos lábuak, nagy bokáuak, sem a' széles lábu (talpu) taritoppofok, sem az hoszfú lábu hőrihorga- fok nem sántálnak.

290. Az alfelnék fel-törése a' nyargalásból való kopta- tástól vagon.

291. Herélt az, a' kinek tőkei avagy monya székei ki- vétetennek.

XXIV. A' Betegségekről.

292. A' gyomor [melytől vagon a' betegségeknek (nyavalyáknak) eredeti] üres lévén éhezik és szomjuhozik; meg-töltetvén tsuklik és bö- sfög; (ükröndözik) a' meg- hült nyers az ételt útállja [meg-unnya].

293. *Paſſor & tremor cachexiam, hoc est, valetudinem debilem & languidam, torpor lethargus ac veteris enervatam arguunt.*

294. *Morborum alii rigorem, alii dolorem, alii stuporem, alii pruritus duntaxat, alii convulsio- nem inducunt: sed re- cidivi cum vehemen- tia plerumque consi- ciunt.*

295. *Decumbentes si non brevi convalescunt, sunt valitudi- narii, & quod pejus clinici.*

296. *Floes solatio est, cui multum doluit, dedoluit.*

297. *Cephalaea seu*

293. A' sárgaság és reszke- tegesség vesztetleget (rosz- szúl lételt) az az, gyenge és bádgyatt egésséget, a' lan- katság mély álom és a' luny- haság [alulzekonyság] meg- erőtlenedettet jelentnek.

294. A' nyavalyák közzül némelyek hideg miatt való meg-keményedést, némelyek fájdalmat [fárelmet] némel- lyek érzékenység nélkül való meg-sibbadaft, némelyek tu- lajdon tsak vízketeget, né- melyek meg-fugorodást hoz- nak: de a' meg-térők (vízön- tag-le-ejtők) felettéb való ke- ménységgel gyakran elfogyat- nak (meg-élnék, emésztnék).

295. Az ágyban eset vesztég fekvők ha rövid nap meg- nem könny-bednek [fel nem gyógyulnak] betegesék lész- nek, és a' mi roszfzabb, ágy- ban leétkáfok.

296. Ez vigasztalásul va- gyon, a' ki fokáig kinlödött, [völt a' fájdalomban] ha bá- nattul meg-szünt

297. A' fő fájás avagy meg- rög-

cephalgia inveterata (potissimum si cranium seu calvaria solidum os sit) aut vertiginem, aut delirium, aut furorem & maniam causatur.

298. *Odontalgia* fit, cum parvuli dentiunt; aut postea cum gingivae putrescunt.

299. *Lippitudo* est caecitatis preparatio; nec creber aurium tinnitus, bonum portendit.

300. *Gravedo* & *rheuma* est catbarri destillatio; *asthma* & *peripneumonia*, respirationis difficultas.

301. *Angina tonsillarum* angens, ac uvulam inflammans, ne fauces strangulet, guttur gargaryzatur.

rögzöt (öröködöt) főnek fájdalma [kiváltképpen ha a kaponyák avagy fő kaponya mető tsont léfzen] vagy szédelgést vagy főnek higulását, (esztelenséget) vagy dühösleget és bolyokás eszelőstseget szerez.

298. A' fog fájás léfzen, midőn a' kisedeknek fogok kél; vagy az után mikor az inyek rothadnak.

299. A' szem tsepegő tsipáság a' vakságnak elől járó készítése; sőt még a' füleknek gyakor tsöngése is, nem jót jelent (jövendő).

300. A' főnek nehéz volta és torha a' náthának le tsöpgése; (folyása) a' melly izorulás és szív fogás, a' lélekzetnek nehézsége.

301. A' torok gyék a' nyelv tsapot szorongatván, és a' torok mirigyét, gyulasztván, hogy a' nyeldeklot meg ne fojtsa, a' torkodat vízzel meg-rogyogtassad.

302. *Langviores* & *deliquia animi*, aceto (quod in acetabulis, ut & acetaria, adfertur) resciantur.

303. *Lienteria diarrhoea* & *dysenteria* faciunt alvi profluvium; tenasmus evanidas inflationes complures.

304. *Stranguria* est calculi primordium.

305. *Tormina*, lumbrices seu vermina, passioq; iliaca ileum, & colica colum affligunt.

306. *Pleuritis*, *cardialgia*, *cardiognus*, & *lumbago* seu *nephritis* minus cruciant: *icterus* seu *morbis regius* ferè nihil.

307. *Tumor* insumescit & desidit:

302. A' bádgyadások és elmének ájulása, etzettel (melly az etzet agyakban, s' mint az etzetes edényben-is, hozatik elő) meg enyhéttetnek, (elészettetnek, újéttatnak).

303. Az has el-tsapás has menés és vér has tészik az hasnak folyását; az has menésre (Izarásra) való erőltetés hejában való el múlt) fok pofasztó szelleteket.

304. A' fenn akadt vízelletnek meg-szorulása a' könek (fövenynek) elől járokezdeti

305. Az has tekerések, geliszta huddozások avagy has rágó fájalmok, és a' köldök tsömör izenvedése az ágvékot, (köldököt) és a' kolika a' bélt szorongattyák.

306. Az odalfájás (nyilalás) szű fájás, szegezés, és agyék fájás avagy vesék fájalma kevesebb kénzanak: a' sárgaság avagy sár viz miatt való haloványság többire edgy tsöpyére sem.

307. A' daganat fel-dagad és le-száll; nem úgy a' tóköl-

non sic bernia & ra-
mex.

308. *Toxicum qui
assumit, surgecit;
sed es theriaca resistit
atq; renititur.*

309. *Arthritis ar-
tuum juncturas, ex
ante fluxu humoris a-
cris, divexat; qua in
manibus peculiariter
chiragra, in pedibus
(quos verrucula etiam
& peronies affli-
gunt) podagra, in
coxendicibus ischias
dicitur.*

310. *Fibris cum
horrore querquera
vocatur: quotidiana
quotidie, tertiana al-
terno die, repedat: e-
phemera sive diaria,
quod cepit die, fini-
tur. Omnis febris si-
ve continua sive in-
termittens sit, exacer-
ba.*

ség és bélnek le-szállása (meg-
szakadása).

308. Az étető mérget ha ki-
bé-vőrtte, fel-pofad; de an-
nak a' törjék ellene áll és el-
lene tusadik.

309. A' járovány kőszvény
(izekben állot betegség) az
inak hajlásit, az erős nedves-
ségnek közben folyása miatt
győtri: melly a' kezekben tu-
lajdonképpen kézi kősz-
vénynek, a' lábokban, [mel-
lyet az apró szőmőltőtskék-
is és hideg meg-vételül való
tsomók nyavalygatnak] láb
kőszvénynek, a' forgó tson-
tokban (tsipő tsonatokban)
tsipő fájásnak mondatik.

310. A' reszketéssel való
hideglelés reszketeges hideg-
nek hivattatik: a' mindenna-
pi mindennap, az harmad na-
pi harmad nap tér vizsza: az
egy napi avagy tsak egy na-
pig tartó, a' melly nap kezde-
tet, azon napon el-vegezte-
tik, (vége szakad). Minden
hideglelésnek akar szüntelen
való akar félben szakasztó lé-
gyen, meg-keferető nehéz
fáj.

*bationem sive paro-
xysum & remissio-
nem habet, continente
excepta.*

311. *Quartana,
scorbutus, hydrops,
phthisis, marasmus
seu tabes (à qua tabi-
dus) diuturni, sentici,
& lethales sunt: ille
intercute aqua peri-
mit, hac lenta tabe
consumit & consum-
mat: paucissimi dan-
tur universales.*

312. *Epilepsia &
ecstasi laborantes, à
morbo caduco seu co-
mittitales, (Herculeo,
sacro), parumper ab-
sunt.*

313. *Paralyseos &
apoplexia praeurso-
rem prohibent esse
spasmus.*

314. *Pestis conta-
giosa, bubones & car-
bun.*

fájdalma avagy ként élefele-
nevelkedése és apadása (kön-
nyebűlése, enyhületi) va-
gyon, a' szakadhatatlanon
kívül.

311. A' negyed napi hideg-
lelés, az egész testnek rothat
nedvességtől való lankatsá-
ga, viz-korság, száraz beteg-
ség, alszú korság, [a' honan
az alszú rosszat ember) fok i-
deig tartók, nehezető vesze-
delmesek és halálhozók: a-
maz a' bőr alatt való vizzel
öl-meg, ez lassu szárazsággal
fogyat és végez ki: kevesen
adatnak mindennel kő-
zönseges betegségek.

312. A' tébolyodással és
esznek el távozásával nya-
valygók, az nehézségtől a-
vagy nehézség töréstől (nya-
valya, korság töréstől) nem
igen megszűze vannak.

313. A' gutta ítélnék és
a' test le-rogyásának elől-
járó követének mondgyák
a' gorts vonást.

314. A' ragadó dögös me-
rigy, kelevények és pokol
vata-

bunculus seu anthracis jaculans, repente & subito inualefcit; contagioſus, ſeu contagione ſua ingentes populos ac nationes inſicit & vaſtat.

XXV. De ulceribus & vulneribus.

315. *Supperans ulceris ubi abſceſſit, apoſtoma ſeu abſceſſus dicitur; è quo, dam rumpitur, pus, tabum & ſanies profluat, è parte autem cum carne convoluta & concreto ſit glandula,*

316. *Carcinoma, ſeu cancer, herpes, ſtomacace, gangrana, phagedina, venerea lues, eryſipilas, lepra, papula ſeu varioli, morbilli, exanthemata ſeu boia, puſtula, ut*

varakat avagy tüzes keléſt lő völdözvén, hirtelen és mindgyárt (hamarsággal) erőt véfizen; és az ő dögöſſégével avagy dögleteſſégével nagy népeket és nemzetegeket el-motskol (meg-réſzegét) és puſztét.

XXV. A' Fekélyről, és a' ſebekről.

315. Azalol meg-evefedett fekély midőn folyini kezdet, keléſnek avagy túrnak mondatik; a' melyből, midőn felſzakafztatik, év (rűtség) törőrt vér és genyetség foly ki: az huſſal egyben tekeredett (gyűlt) és őſzve nőtt évből penig apro merigy (vak tetém) léfzen.

316. A' fene vagy farkas ſeb, terjedő kelés [orbántz] bűdös ſzájnak veſzetſege, vad hús, férges hús; frantzu, tsűſz (iz. antal tüze) pokloſság, bobortsó avagy himlő, tsétsek, vörös keléſek apro vöröſſek, fakadékok, és minden-féle

rűh

& omnis ſcabies pruriginem proritant, & contactu inſiciunt: idē contagioſi ſunt.

317. *Vulnus (cui turunda imponitur) caſum ſit aut punctum; plaga percuffione aut contuſione, cujus ſignum livor eſt.*

318. *Illud neglectum habitum exulcerat, & recrudescit.*

319. *Cum vomica coit, cruſtā obducitur, cruſtam ducit: tandem tamen cicatrix ſuperat.*

320. *Vibex à verbere eſt. puſtula ab aduſtione, callus ab induratione.*

XXVI. De Senſibus externis.

321. *Caleat an frigat*

rűh ſönyvedék viſzketegét inditnak, és az illetéſſel megbántanak: (rutétnak) azokáért ragadók.

317. A' ſeb. (melyben kéro tétetik) vágva (metzve) léfzen, avagy ſzúrásával; ökleléſel (gyakva) a' tsapás útéſſel avagy őſzve rontással, melynek a' jegyes helye kékség.

318. Amaz el múló képpen (gondolatlanul) tartatván ki ſebesül, és viſzontag megnyersülvén ki újul.

319. Midőn a' folyó dagadás (talgyu, fakadék) őſzve-mégyen, varral (kemény bőrrrel) beburéttatik, meg tserpeſedik; végezetre mind-azáltal a' ſeb hely (vak ſeb) meggyözi (fellyül müllya).

320. A' kék ütés hely a' veréſtől vagy on, a' tüzes poſſadás (fel-hajogzás) az égéſtől, a' fel-törés (meg-vaſtagodott bőr) a' keményedéſtől.

XXVI. A' külső érzékenységekről.

321. Meleg legyené avagy hi-

geat quid, tangendo; humidum an siccum sit prensando; durum an molle comprimendo; lava an asperum atrectando; grave an leve tollendo, percipitur: periculum fac, & comperies.

322. *Palpando quarimus, quod non videmus, aut conspicimus.*

323. *Atque iste est primus sensus tactus.*

324. *Gustus dignoscitur peres.*

325. *Quomodo quid sapiat scire vis? gusta, degusta, deliba.*

326. *Nam saccharum dulce est, absinthium amarum, acetosella acida, piper acro, labrusca fructus acerbus, immatura mala*

hideg valami, illetéssel, nedves é vagy száraz, fogdosással; kemény é vagy lágy meg szorétással; sima é vagy darabos, tapasztással; nehéz é; vagy könnyű, felemeléssel, tudhatni meg: próbáld meg és eszedben véized.

322. Tapogatva keressük, a' mit nem látunk, avagy szemlélünk.

323. Es ez az első érzékenység, az illetés.

324. Az izletés (kostolás) meg-isméri az izeket.

325. Minek minémű izi legyen, tudni akarod é? kostold, izeléts, szoponts meg.

326. Mert a' nád méz édes, az üröm keferű, a' lósotska és hegyes foska az apró foskával edgyütt favanyu, a' bors erős, a' vad szőlő (egres) keferű (fojtós) gyümölcs, az éretlen almák avagy

vad

mala seu immitia potius austera, quaedam plane insipida.

327. *Olfactus seu odoratus odores inter noscit & qualiter quid oleat olfacit.*

328. *Moschus enim, qui cruor est circa umbilicum zibethi celestus, & zibethum, fragrantiam exhalat; assa vel adusta caro odorem morticina fetorem.*

329. *Mucida, putrida, putrida, rancida (cujusmodi lar dum fetidum esse solet & arvina) sordent fetent.*

330. *Auditus sonos discernimus.*

331. *Contrarij sunt risus & fletus, cachinnus & ejulatus, plausus & planctus, jubi-*

vad almák kemények, (savanyúk, fogat vászalók) némelyek telylességgel szintén izetlenek.

327. A' szaglász avagy bűzlés az illatokat különbözteti meg. és mitsoda miképpen legyen szagos. meg szagolgya (bűzli).

328. Mert a' péfma, a' melly a' patkány szabásu péfma matskának köldökénél egyben gyűlt alutt vér, és az a' péfma matska, jó illatot bortsát; a' meg sült avagy égetet hús petsenye szagot; a' döggel meg holt, bűdösleget.

329. A' penészesekek, poshatakk, (dohosfak) rothattak, fenyyedtek (avassak) minémű szokott lenni a' bűdös szalonna és háj) meg-undo kétnak és bűdösletnek.

330. Hallással a' zengéseket (hangokat) választjuk meg.

331. Ellenkezők egymással a' nevetés és fíras, katzagás és jajgatás, tapíolás és zokogás,

luna & gemitus atq; suspiria, susurrus & vociferatio. az öröm fohászkodás és gyakor sohajtás, futtogás és kiáltozás.

332. *Tonus reper-*
cussus & resonans echo
dicitur: nullus silen-
tium.

332. A' vizsgálva veretett és vizsgálva zengő hang, Echonak (vizsgálva zengésnek) mondatik: a' semminémű tsengés halgatásnak.

333. *Visu seu aspe-*
ctu colores, [quorum
albus & niger extremi
sunt, reliqui inter-
medij] discrimina-
mus.

333. Látással avagy nézéssel a' festékeket (kik között a' fejez és fekete legvégsőb-bek, a' többi középdedek) különböztettyük-meg.

334. *Niger habet*
sehs gradus; atrum,
pullum, aquilum, fu-
scum, Ethiopum mo-
re, badium seu spa-
diceum, anthraci-
num.

334. A' fekete (festék-nek) ő alatta ezek a' gráditsi vannak; sötét, föld, homályos, barna (szín) szeretsen szabásu, a' szürke avagy gesztenye szín, holt szín szabásu.

335. *Caruleus hya-*
cinthinum, violaceum
seu janthinum, livi-
dum, cyaneum, & ca-
sium sive glaucum.

335. A' kék festék (szederjes, viola avagy ivolya színű, sötét, kék, ég színű, és matska szemű kék avagy világos színű kék,

336. *Viridis vene-*
sum seu hyalum, pra-
si-

336. A' zöld (festék) kékes zöld avagy üveg színű zöld,

pár

sinum, hercidum vel
herbeum.

pár hagyma színű zöld, világos avagy pást színű zöld.

337. *Ruber ful-*
vum, rufum, punice-
um, coccineum à cocco,
purpureum, rutilum
seu flammeum, rubi-
cundum & roseum.

337. A' vörös (festék) tűndöklő sárga, verhenyő, hajnal szabásu ragyagó színű, bársony festő tsiga színű, vörös bárson színű, fénylő avagy láng színű, piros es rósa színű.

338. *Luteus cro-*
cum seu croceum,
flavum, luridum, ce-
reum, gilvum & hel-
vum, ut later semi-
coctus.

338. Az arany színű (verhenyő sárga festék) sáfrány színű, zöldellő sárga, kékelő sárga, vialz színű, pej és téglá színű, mint a' felére megégetet téglá.

339. *Albus rufum,*
cinereum, pallidum,
lacteum, niveum seu
glaucum, canum, can-
didum, aqueum &
eburneum, vulgò no-
tos. Quadam sunt
multicolora, quadam
discolora, & quadam
dicolora.

339. A' fejez (festék) piros fejez színű (test színű) hamú színű, halovány sárga színű, tej színű, hó avagy lavó színű, ősz hajszínű, tisztá fejez színű, víz és elefánt tetém színű, mellyek közönségesen ismérteffek, Némelleyek fok színűek, némelleyek tarkák, és némelleyek rút színűek (szintelenk).

XXVII. De Sensi-
bus internis.

XXVII. A' belső érzéken-
ségekrol.

340. Ut sentire te sentias, interni sensus dati sunt tres: qui in cerebro, quod sternutando, sternutatione purgatur, resident.

341. Nimirum sub incipite sensus communis; qui rei visa, audita, gustata, tacta & olfacta simulachrum apprehendit.

342. Hic in somno à vaporibus obstruitur: hinc insensibilitas.

343. Sub vertice habitat phantasia, qua discrimina rerum dijudicat.

344. Hac in peripete est agitatio: hinc cogitationes, somnia vel insomnia, & multifaria imaginationes.

345. Sub occipitis

340. Hogy érezni te magadat meg értsed, három belső érzékenységek adat-tartanak: melyek az agy velőben; melly pörűszfögetve, pörűszfentéssel tisztítatik, lakoznak.

341. Tudni illik a' főnek első része (homloka, vak szarva alatt vagy a' közönséges értelem; melly a' látott, halott, kóstolt, tapasztalt, és meg-szaglott dolognak ábrázattját meg fogja.

342. Ez az álomban a' gőzőktől bé-dugattatik: innét van az érzékenetlenség.

343. A' fő-tető alatt lakik az ember elméjében forgó látás, (belső nézés) melly a' dolgoknak különbségét meg-ítéli.

344. Ez szüntelen való mozgásban vagy: innét vannak a' gondolkodások, álmok avagy álmodlanságok és gondolkodásból származó fok féle ábrázolások.

345. A' főnek hátulso része (nyak

memoria est; qua apprehensa & dijudicata in futurum usum recondit.

346. Illas rerum icones, sive dudum, sive nuper impressas, ad revidendum resumere, reminiscit.

347. Ea si oblitterata sunt, oblivionem vocamus.

348. Quamobrem quorum constanter meminisse volumus, eorum crebro recordamur.

349. Quod oblitus sum, qui memor est mihi memoret, commemoret.

350. Vigilia nimis fatigat, quia cerebrum exsiccat: sopor autem recreat, quia irrigat.

351. Nectam im-

(nyak szűrti) alatt az emlékező elme vagy; mely a' bé fogott és meg-íteltetett dolgokat jövődöbéli haszonra el rejti

346. Azokat a' dolgoknak akar régen akar tsak minap az elmében bé nyomtatott képeit, újab meg-látásra ímét elő-vennimeg emlékezés

347. Azok ha ki töröltet-tenek, feledékenységnek hívjuk.

348. Minekokáért a' melyekről álhatatossan meg-emlekezni akarunk, azok gyakran jutnak eszünkben.

349. A' mit el felejtettem, ha ki rá emlékezik az nékem juttassa eszembe, emlétsse-meg.

350. A' fölöttéb való vigyázás el-fáraszt, mert az agyvelőt ki száraztya: a' szunyadás pedig meg-újít, mert meg-öntözi.

351. Még az étlenség is nem olly

pense inedia debilitat, quam in somnia.

352. *Dormituriens oscitat & pandiculatur; dormitans conquiniscit, id est, capite nuda; dormiens steruit & ronchiffat.*

XXVIII. De Mente

353. *Mens in rerum disquisitione rationem consulit, quia intellectum invenire animus ei est.*

354. *Cui egregium est acumen, citò rem perspicit; hebetes tardi vel tardiusculi sunt.*

355. *Qui multa inquit, est industrius; qui nescit gnarus; qui excogitat, solers; qui notitiam & cognitionem usu firmavit, expertus; qui uti novit,*

olly igen felettéb erőtlénét. meg mint az álmodlanság.

352. Az alható (álmodkévánó) ásét és huzódodik; az aluszékony szunnyadoz, az az, fejével gyökent; az aluvó hortyog [zúg] és orrával szortyog.

XXVIII. Az Elméről.

353. Az Elme a' dolgoknak fel keresésében (vizsgálásban) az okoságtól kér tanácsot mert értelmet lelmi kedve van ő néki.

354. A' kinek jeles éles elméje van, a' dolgot hamar által láttya; a' tompák lassúak avagy kéfedelmesek.

355. A' ki sokat fel keres, (tudakozik) sörény; a' ki tud (ismér) tudós; (éttelmes) a' ki valamit ki-gondol, (talál) gyors elméjű; a' ki a' tudományt és dolognak ismérést annak hasznával meg-erősítette, látot hallott; a' ki azzal tud

vit, prudens; qui uritur sapiens; qui abutitur, astutus & fraudulentus.

356. *Contra, qui nihil curat, torpidus est; qui nihil percipit, stupidus.*

357. *Vera rei apprehensio, scientia est; falso, error; debilis, opinio; ex conjecturis veniens, suspicio; vacillans, dubitatio; impedita, hallucinatio; nulla, ignoratio & inscitia.*

358. *Cum alterius relationi credimus, fides est; cum verisimilibus rationibus credimus, persuasio, cum sufficienti demonstratione contenti sumus, assensus.*

359. *Quorum rationem ac causam non*

tud élni, eszes; a' ki azzal él, bölts; a' ki gonofzul vizsgál, ravasz (álnok) és tsalárd.

356. Ellenben a' ki semmivel nem gondol, tunya; a' ki semmit észében nem véssen, goromba (ostoba).

357. A' dolognak értelemmel való igaz meg-fogása, tudomány; annak hamis értelme, tévelygés; a' vékony értelem, vélekedés; a' valami sajtétásból jövő, gyanóság; az ingó bingó, kételkedés; a' meg-bántatot, rétovázás; a' semmi, nem tudás avagy tudatlanság.

358. Midőn más élő beszédének hiszünk, hit (hite) az; midőn igaznak tettző (híhető) okoknak engedünk el-hitetés; midőn elégendő meg-mutatással meg-elégszünk, edgyet értés, (helyadás, javallás).

359. A' mellyeknek módgyát és okát nem értyük. tsudál.

*intelligimus, mira-
mur; qua pervoscere
volupe est, rima-
mur.*

XXIX. De Volun- tate & affectibus.

360. *Voluntatis est
bona amare & velle,
mala odisse & nolle.*

361. *Ex accidenti
est, si hac placent &
perplacent, illa verò
displicent: tum enim
apparentia eam deci-
pit, ut eligat dese-
riora, aut spernat, quo-
rum ignara est.*

362. *Ecce autem,
quam subiecta est affe-
ctibus, quam identi-
dem iis perturbatur.*

363. *Absunt bona;
desiderat ea, optat, be-
neominatur, anhelat,
conatur & molitur
quicquid potest: fru-
strationem eorum ni-*

bilis

dállyuk; a' melly-ker által
ilmérni (tellyeséggel meg-
tudni) gyönyörűleges, vis-
gállyuk (értekezzük, sudá-
kozzuk).

XXIX. Az okaratról és in- dulatokról.

360. Az akarat-é a' jókat
szeretni és akarni, a' gonosz-
kat gyűlölni és nem akarni.

361. Történetből vagy on-
ha ezek tetteznek és kedve-
sek néki, amazok pedig nem
tetteznek: mert akkor a' kül-
ső tettzés ötet meg tsallja,
hogy válassza az aláb való-
kat, (rosszszabakat) avagy
meg-veffe azokat, a' mel-
lyeknek nem tudója.

362. Imépenig, melly igen
alája vettetett az indulatok-
nak; melly igen ottan ottan
azoktól meg-háborittatik.

363. Távol vannak-é a'
jók? ohajtya azokat, kíván-
nya, jóljövendől (vélekedik)
rólak áhérozza, igyekezik és
szándékozik (szepelkedik)
valamint lehet: azokban va-
ló meg tsalattatásától mind-

azon-

*hilominus (philosofi-
us) veretur, ut.*

364. *Antequam
adipiscatur, cum radio
fert etiam paula mora
intercapedinem.*

365. *Hinc deside-
ria, vota, spes; studia,
molimina conatusve,
solicitudo.*

366. *Adsum? gestit
aviditate, lasatur,
gaudet, jubilat, oble-
tatur se fruendo iis, a-
mittere metuit: inde
hilaritas, letitia gau-
dium, voluptas, con-
juncta tamen (atta-
men) cum metu.*

367. *Eripuntur?
tristatur, dolet, queri-
tur, hinc tristitia, pœ-
nitudo, querela.*

368. *Magis verò
mala eam inquietant
& distrabunt.*

369.

azonáltal (semmiel nem kü-
lömbe) tart, ugy hágy.

364. Minek-előtte azt
meg nyerné, nagy únalom-
mal szenvedni csak edgy kis
múltságnak-is közben ve-
tését.

365. Innét a' kívánságok,
fogadások, reméaség, igye-
kezetek, szándékok, vágyo-
dások, és szorgalmatolsá-
gok.

366. Jelen vannak-é? vi-
gad nagy moh kívánsággal,
örül örvend, örömmel kiál-
toz, gyönyörködte magát
azokkal élven, eleresztteni
félti: innét van a' vigság, ör-
vendezés, öröm, gyönyörű-
ség, őszve kötöttet mind.
azáltal a' félelemmel.

367. Ki ragadtatnak-é tö-
le? szomorkodik, bánnya,
panaszolkodik; innét a' szo-
moruság, bánat, panaszol-
kodások.

368. A' gonosz szeren-
tsétlenségek pedig aztfokkal
inkább nyughatatlaná té-
szik és fok felé vonzzák.

369.

369. *Ventura enim
abominatur & aver-
satur, ac declinat, for-
midat tamen tormit
& angitur: hinc a-
versatio, timor & for-
mido, tremor & an-
xietas.*

370. *Advenientia
horret, paveſcit, tre-
pidat adea, vel ſtu-
peſcit (ſtupet:) inde
horror, pavor, trepi-
datio vel ſtupor.*

371. Quum obve-
nerunt, irascitur, mæ-
res, luget; hinc ira,
mæstitudo, sive mæ-
stitia, luctus.

372. *Secus (aliter)*
fit in alienis bonis &
malis.

373. Ibi gratulatur
aut invidet; hic com-
misereſcit, aut (ſuper-
verſa eſt) exultat.

374. Boni ignorantia

369. Mert a' következén-
döket utálja s' gyűlöli, és
el-kerüli; fél mind-azon-
által refzket és szorongatta-
tatik: Innét az el-irtozás
(meg-utálás) félelem és ré-
mülés, refzketés és szoron-
gatás.

370. A' reá jövöktül ifzo-
nyodik, fél, retteg azoknak
[hallására] avagy ájulni kezd
(el-bámúl:) innét vagy on az
ifzonyodás, ijetségs, refzke-
tés avagy el-ájulás, (álmél-
ködés, tompulás).

371 Midőn el-jötte nek,
haragzik, kesereg, firánko-
zik; innét az harag, keserű-
ség, avagy szomorúság, fi-
ránkozás.

372. Külömben (másképen) lesz a' más (idegen) jóvair és gonoszain.

373. Ámot örvendez, a-
vagy irégykedik; itt szána-
kodik rajta, avagy (ha el for-
dult) örömében tapsol (tom-
bol).

374. A' jónak nem tudása
cl.

ria neglectum & asper. el. múlatast és meg-vetést.
nationem; cognitio ismérleti és meg-szegése (tö-
& violatio zelum; rése) buzgóságot, meg-élé-
satieta fastidium ad. gedése unalmat hoz.
fert.

375. Pudor, imö
Verecundia & mode-
stia, si quis ob turpia
erubescit; meroris
levamen est, si cogi-
tes omnia omnibus ac-
sideret.

375. Szégyen (pirosság)
 sőt inkább szemérmetség és
 szeléd egy ügyűség, alázat-
 osság) ha ki a' rút dolgok
 miatt elpirul; a' bánatnak
 könnyebfége van, ha meg-
 gondolod mindeneket min-
 deneken meg történni.

376. *Post lapsum nihil in nobis integrum: omnia mutila, manca, lacerata.* 376. Az eset után semmi nints mi bennünk egész: mindenek bennak, tsonkák, szakadozottak.

XXX. De Mechanicis in genere. XXX. A' Rézimunkás mester
ségekről közönségesen.

377. *Haftenus* (huc-
usque) *naturalia &*
physica, artes mecha-
nica sunt, quibus cum
victum, tum amictum
acquirimus.

378. Jam ergo ar- 378. Immár tehát (azért)
tificum quoque offici- a' külső mester embereknek.

na visenda nobis e-
runt.

XXXI. De Horto- rum cultura.

379. Hortus, vel
pomarium est, vel vi-
ridarium, vel vivia-
rium.

380. Sepitur vel
agere, vel macere,
vel plantis, vel sepe,
qua è palis sudibus ve-
longuriis, viminibus
aliisq; flexilibus & vi-
tilibus plectitur; atq;
topiariis ornatur.

381. Hortulanus
ut & olitor, ligone &
vintro, bipalioque fu-
dit, ac per pulvinos
prius marrâ exher-
batus, semina spargit;
atque plantariis plan-
taria infert.

382. Arborator se-
minario vel taleis (cla-
ves-

is műhelyeket meg-kell né-
künk látogatnunk.

XXXI. A' Kerteknek mű- veléséről.

379. A' kert, avagy gyümöl-
tsős kert, avagy virágos zöl-
dellő kert, avagy vad kert.

380. Bé keréttetik vagy
töltéssel, vagy gyöpnivel,
vagy palánkokkal, vagy sö-
vénnel, a' melly karókból
éget hegyes dorongokból,
hosszú karó póznákból, vit-
lákából (szironyokból) és
egyéb hajló s' kötő vész(zök-
ból) fonyatik; és kertbéli ár-
nyékos színekkel (lugafok-
kal) ékesíttetik.

381. A' kertész, mint a' fű
áros-is, kapával és ásóval, s'
két águ kapával ás, (kapál) és
a' gyökér áso fogas kapával
(gereblyével) eléb meg irott
ágyakban, magokat hint; és
az oltoványos kertekben ólt-
toványokat viszen-bé.

382. Az erdőllő (fákkal bā-
nó) a' veteményes plántáló
vagy oltoványokkal (ólsó á-
gats-

veolís) vel vivirida.
cibus confito (concin-
nitas & elegancia est
si per quincuncem di-
gerantur) furculos in-
spicatos inserit & ri-
gat, scalprouq; ger-
mina putat, stelo-
nes nocuos amputat,
arboresq; infecundas
eradicat.

383. Oleum oli-
vum ex olivis ab olea-
rio exprimitur; dein
sapius decapulatur
depleturque; subius
amurca fidit; fraces
abjiciuntur; depur-
gatumque lecythis in-
ditur.

384. Apiarius
scu mellifó alvearia
curat, ceramque li-
scat.

gatskák) vagy élelven győ-
kerű fiatalokkal bé-ültetett
helyen (díszes illendőség és
ékeség az ha keréztül öt-
mutató szegeletre rendeltet-
nek) kalász módra meg he-
gyesíttetett fiat- l vész(zök-
tö) és a' mettző kéffel a' bin-
bókat (új nevéket nyesege-
ti, az ártalmas fa tövéről nőt
fattyu vész(zök-
(mettzi) és a' gyümöltselen
élő fákat tövéstül ki irtya.

383. A' fa olaj az olaj-
fákoól az olaj tsinálótul faj-
toltatik; (nyomattatik) az-
után fok izben (gyakran) ki-
meréttetik és meg üréttetik;
alatt a' söpredékje le-ül, a'
sonkolai (gazzai) el veret-
nek; és meg tisztéttatván az
olaj-tartó szelentzékben tá-
tetik.

384. A' méhes avagy mé-
hekkel bānó ember a' kaptá-
rokra (méh-kosárookra) visel
gondot, és vialszat olvaszt.

XXXII.

De Agricul-
tura.

385. *Agricola est, qui agrum colit, proventuq; annona se sustentat.*

386. *Cui fundi & pralia locantur, manceps: cui villa conceditur: villicus & colonus est.*

387. *Arvum subactum & à capsitum radicibus repurgatum, ut sit feracius fecundiusq; ante sementem stercoratur fimo vel margâ.*

388. *Novale & vervactum, id est, requiescit ager, feracior fertilierq; est restitui.*

389. *Arator araturus*

XXXII. *A' Föld művelésről (szántás-vetésről major-kodásról)*

385. Mezei rabotás (szántó-vető major gazda ember) az a' ki a' mezőt műveli, és az esztendőnként termő gabona jövődelemmel ő magát táplállyá.

386. A' kinek ház helyek és ahoz tartozó szántó földek s' rétek árendálatnak, fukar (közös árendás) az: a' kire major bizattatik, major gazda (udvar bíró) és jobbágy az.

387. A' meg-kevert és a' páfitos hantnak gyökereitől meg-tisztáztatot ugár, hogy termékenyebb és sirossab legyen, a' vetés előtt meg ganéjoztatik ganéjval avagy kövér földel (firos fejer agyaggal).

388. Az új mező és a' pallág, az az, nyugott szántó föld, termőbb és tenyészőb a' minden esztendőben termőnél.

389. A' szántó szántani akar-

rum jungit aratro boves, non funibus aut vestibus, sed jugo.

390. *Tum illos agitans & stimulo incitans seu concitans, subarat, iterat, terriat, seminat, & occat seu estriagit, per litas & versuras.*

391. *Inter arandum, vel lirandum potius, altera tenet stivam, ne deliret; altera rallam; & culter seu dentale, cum buri indito vomere proscindit sulcos, donec absolvatur jugum.*

392. *Porcasit transversim, ad derivandum in collicias per elices uliginem.*

393. *Occam seu urpices in argilloso solo ferream esse oportet,*

in

akarván az ekének eleiben ökröket fog, nem kötelekkel avagy ístrangokkal, hanem igában.

390. Akkor hajdogalván őket és az ösztönnel izgatván avagy szurkálván, pallagból fel szántya, másodszor keveri, harmadollya, bé veti, és bé-baronállya, a' barázdákon és fordulásokon.

391. A' szántás közben, avagy barázdolás közben inkább, ad edgyik kézzel az eke ízarvát tartja, hogy ne tsavarogjon; a' (barázdából ki ne tántorodgyon) a' másikkal az ösztökét; és a' tsoroszlya avagy a' metző vas, az eke talpban tétetett lapos szántó lemez vassal fel-metzi az barázdákat, miglen el-végeződik az föld föld.

392. Az által barázda köröszűl léfzen, a' vizes tsüppedékeknek tsatornákon által a' vizet el-botsátó árkokra való le-folyatására.

393. A' baronának avagy fogas baronának az agyagos földön vasasnak kell lenni;

in arenosa lignea sa-
tis est.

394. Ubi segetes
fruticescunt seu frasi-
cant, sarratione &
runcatione. qua sar-
s la manibu q sit, opus
est; ne a z z mis suf-
focentur fruges.

395. Cum messis
adeft, maturus his im-
mittuntur messorcs,
seu falcatores, qui
falce acuta metunt,
(quo messis uberior,
eo alacrius) manipu-
latumque disponunt;
spical gio egentibus re-
lictio.

396. Colligunt po-
stia in mergetes, &
colligant tomicibus,
superante in campo
stipula.

397. Tum vehibus
in horrea conv. bunt;
vel merga in aservos.
seu

az homokoson tsak a' fa ba-
rona is elég.

394 Midőn a' vetemények
(vetések) szárban indulnak
avagy kőroznak, a' gyomlá-
lás és irtogatás, melly gyom-
láló késsel és kézzel léfzen,
kévántatik; hogy a' kon-
kolyoktól el ne fojtassanak
a' g bonák.

395 Midőn az aratás je-
len van, meg érvén ezek, belé
botsáttatnak az aratók, a-
vagy kaszálók, kik az élet
kaszával (farlóval) aratnak
(mennél bővebb az aratás,
annál sörényebben) és mar-
konként le rakják; (hely-
heztetik) kalász (gabona fő)
szedegetést a' szegényeknek
hagyván.

396. Azután öreg mar-
kokban szedegetik, és ké-
vékben kötik supokkal (kéve
kötelekkel) fenn maradván
a' mezőben a' tarló.

397. Akkor osztán szeke-
rekkel a' tsürőkben (pajták-
ban) őszve-hordgyák; avagy
villával (mereglyével) aszta-
gok.

seu cumulos conge-
runt.

398. Tritores sive
trittratores in area
stelligis trittrant: o-
lim tribulabant tri-
bulá, uti adhuc in
ducatu Mediolanensi
moris est: linguatur
stramen & acer seu
acus.

399. Subactant ex-
inde ventilabro seu
vanno, ut separetur
secernaturq; palea.

400. Siquid adhuc
super est, cribro cer-
nunt, seu cribrant; ut
fiat frumentum pu-
rum, quod cumeris
atque granariis in-
fertur; utriusque;
etiam interdum tor-
retur.

XXXIII. De Mo-
litura.

gokban avagy rakásokban
őszve rakják.

398. A' nyomtatók avagy
tséplők a' szűrőn tséppel tsé-
pelnek; régen nyomtatnak
vala szűrőn tapodó három
szegű talyigával; a' mint még
most is a' Mediolánimi her-
tzegségben szokás: meg-ha-
gyattatik a' szalma és tőrök
avagy polyva.

399. Fel-hánnyák ennek
utánna szoró lapáttal, hogy
meg-külömbeztessék és el-
választassék a' polyva.

400. Ha még valami fenn
marad, rostával választják,
avagy rostállyák-meg; hogy
tisztá gabona légyen, melly
a' kamorákban és gabonás
(életes) házakban bé-vitetik;
sőt még sűrű házakban is
aszaltatik néha.

XXXIII. Az őr-
lésről.

401. *Antiquitus
sumebant solummodo
pistillus in mortario:
huic pitisana triticea
& hordeacea.*

402. *Postea pinse-
bant pilo ruido in pri-
stino, fiebatq. crimnum
(ex quo pulvis paran-
tur) & alica.*

403. *Tandem (no-
vissime) excogitata
sunt mole, trusalites
seu versalites primium;
post asinaria & iumen-
taria; tum aquatiles
seu aquaria; & deniq.
ventosa siue alata,
ubi metá & catillo mo-
bunt.*

404. *Atque per sub-
cerniculum seu sac-
cum cilecinum farina
excernitur, exenti-
turq. furfuribus fo-
ras sparsis.*

405. *Sec. molitor,
qui*

401. Régenten (hajdo-
nában) tsak mosár törökkel
törnek vala a' mosárban:
innét van a' buza és árpa
káfa.

402. Az után törnek (örle-
nek, darálnak) vala darabos
káfa lükövel a' száraz malom-
ban, és lészen való dara
(melyből a' pépek tsináltak-
nak) és liszt káfa (boza).

403. El-végre (leg utól-
szor) ki gondoltattak, a'
kézzel talzigáló avagy for-
gató malmok edgy először;
az után a' szamár, és barom
hajtó malmok; osztán a' vi-
ziek avagy vizen forgók; és
végöetre a' szél avagy szár-
nyas malmok; az halott liszt
valúval és malom garattal ö-
rölnék.

404. Es a' szita avagy
szórsák által a' liszt ki-szítál-
tatik, és ki-eresztetik, ki üt-
tetik) a' korpák ki-hinteget-
tetvén,

405. De a' molnár a' ki ö-
röl

*qui molit emolamen-
tum querit, eisq. sem-
per inbiat.*

XXXIV. De pani-
ficio.

406. *Pistor massam
in matra vel subacte-
rio. sp. há lignea de-
psit; dein hanc pastam
in furno excoguit, &
ita panem efficit.*

307. *Fermento fer-
mentatus habet duas
crustas & medullam
intus prorofam: azy-
mus compactus est.*

408. *Cupediarius
ex portione è moletri-
na allato cupeditas con-
ficit, paratq.*

409. *Placentarum
species sunt: simila;
spira, crustula, la-
gana, liba, scriblita*

seu

röl hafznót keres, és arra
mindenkor igyekezik (áhé-
tozik).

XXXIV. A' Kenyér tsiná-
lásról (sütésről).

406. A' sütő a' téstát a' da-
galztó széken avagy sütő te-
kenőben, fa-lapotzkával da-
galstya; az-után azt meg-
gyúrván (ki szakasztván) a'
keméntzében meg süti, és
ugy tsinál (készét) kenyeret.

407. A' koválszal sült
kenyernek kettős héjja va-
gyon, és belől likatsos béli:
a' koválszal gyúrt pogátsa
tömött.

408. A' tsömöge tsináló
(pogátsa sütő) a' malomból
hozott ros lisztből kívána-
tos édes tsömögeket tsinál,
és készét.

409. Béleseknek (kalátsok-
nak) nemei: a' söllyék, pe-
retzek, héjjas kaletsotskák,
(pánk)ok) turós bélesek, tzi-
pök, rétes bélesek avagy fo-
nyatos kalátsok, hejakkal bé-

G 5

bé

feu stridula, segan-
ta, globuli, boletini,
obelia, toria, aris-
creata, &c.

XXXV. De pe- cuaria.

410. *Opilio ffula*,
perá, & pedo, imò &
figro ac scutica in-
structus, ovium ag-
men sibi concredidum
(in quo interdum su-
um peculium, pecu-
liari caractere insi-
gnitum habet) agit.

411. *Lupus* (vo-
racissima bestia) fa-
melicus ululat; non
gregibus solum; sed
& armentis insidia-
tur, eaq; imperit: à
quocumque molissi custodi-
ant ac tuentur: bos
autem ab illo nullus.

412. *Vagi pasto-
res pascentia mutant*.

334-

bé-födött húfos bélelek, (pá-
stétomok) s rpenyöbe rán-
tott gömbölyű páncok, tsik-
mákok, méz s pogátsák, ka-
látsok, húfos bélelek.

XXXV. A' Barom pásztor- ságról (tsordáságról).

410. A' sippal, táskával és
pásztori bottal, sőt még os-
torral is és korbátsal is fel-
kélzült juhász, az ő reá biza-
tott juhoknak seregét (nyája-
ját) [a' mellyben néha az ő ma-
ga kiváltképpen való bélyeg-
gel meg jegyeztetet tulaj-
don nyája is (öröksége is)
vagyon] legelteti.

411. A' farkas (leggyorsab-
bíreg, bestye, fene vad) mi-
dön éheznek ordét; nem csak
az apró nyájak után, hanem
még az öreg tsordák után is
oláikodik, és azokra rohan:
a' kitől őket a' komondorok
örzik és védelmezik; ezeket
penig amattól a' nyakon lévő
ízeges örv.

412. A' bujdosó (tsavargó)
pásztorok a' legelő mezőket
meg-

mapalia seu magalia
sua carris circumue-
bunt.

413. *Mandra sunt*
mobiles & tralatitia
caula.

414. *Bubulci è bu-*
bilibus seu bovilibus;
subulci ex havis seu
porcilibus, suilibusve,
buccinà pastoris e-
vocant.

415. *Illi in prae-*
pibus & cratibus, hi
in aquiliculis pastum
prabentes stabula pa-
lā expungant: & fe-
retro finum atque
immunditiem expor-
tant.

416. *Lac exubere*
vitulus quidem, &
agnus subrumus su-
git; ancilla verò mul-
get, mulctra seu mul-
ctra excipiens.

417. *Lactaria in*
lacta-

meg változtatván, az ő galyi-
bájokat avagy kunnyojokat
talyigán hordozzák ide s'
tova.

413. Az aklok elébb moz-
ditható és egy helyből más-
ban vitethető ólak.

414. Az ökör pásztorok
az ökör istállóból avagy ökör
állásból; a' disznó pásztorok
a' disznó ólból avagy disznó
alomból, és disznó állásból,
pásztori kürtel hívják ki (az ő
tsordájokat).

415. Amazok a' jászolban
és széna tartó saraglyákban,
ezek a' disznó válukban e-
ledelt adván, az istállókat la-
páttal ki-tisztéttyák: és ta-
raglyán (saraglyán) a' ganéjt
és rútságot ki-hordgyák.

416. A' tejet a' tölgyből
a' bornyu, és a' szópó
bárány szopja; a' szolgáló
leány penig feji, a' rotskában
(fél fulúben) avagy fejő saj-
tárban vévén.

417. A' téjjel bánó szolgáló

*lactaria cella è cre-
more seu flore lactis
butyrum conficit, in
clava butyraria con-
densans; & è lacte
coagulo, coagulato ca-
seum, vaccinum, o-
villum, & caprinum;
exygala est acris, co-
lustra non, serum su-
perest.*

418. *Vacca pra-
gnans, forda seu hor-
da dicitur; nondum
facta, bucula & ju-
venca, effeta maeta-
tioni est.*

419. *Fenum è pra-
tis, quae vel siccanea,
vel rigua, vel irri-
gua sunt, seculà de-
sectum, & filicium,
siccatur; rastro cor-
reditur; furcisque in
cumulos & familia
comportatur.*

420.

ló leány a' tejes pintzében a'
tél fölből avagy téj színből
vaját tsinál, a' vajas köpiiben
meg-szüretvén; és a' meg-
alutt avagy óltott téjből faj-
tot, tehén, juh. és ketskefaj-
tot: a' savanyu téj erős, nem
az idétl n édes téj, a' savó
fellyiá marad.

418. A' meg-futott (üzel-
kedett) tehen, hasas üzőnek,
avagy bornyas üzőnek mon-
datik; a' melly még nem faj-
zott, üzőnek és üzőnek; a'
meddő (fajzástól meg szűnt)
mészár-székre való

419 A' széna rétekről. a'
mellyek vagy száraz termé-
szetűek, vagy nedvesek, és
vizeffek, a' kaszával le-vá-
gattatván, és le kaszáltatván,
meg szárasztatik; gereblyék-
kel őszve gereblyéltetik; sze-
degettetik; és vellákkal a'
baglyákban (kalongyákban,
kazalokban, széna alztagok-
ban) és a' széna tartó helyek-
ben hordattatik.

420;

420. *E renascente
pramine, chordum est.*

XXXVI.

De Lanionia.

421. *Lanio vel la-
nius altilia (vescula
enim non sunt vesca
seu esculenta; & quis
iis vescatur) in lanie-
na clunaclo maetat,
id est, jugulas, exco-
riat seu deglubit, dis-
secat, in macello ve-
num exponit.*

422. *Intestina
sanguine & pulpà ef-
faciens, farcimina
conficit, ut falscos, lu-
canicas, botulos, hil-
las, somacula, ape-
xabones, tuceta seu
isicia: Item minutas,
offas penitas, parnas,
petasones, & succi-
dias,*

420. Az újonnan ki-nőtt
zöld fűből vagyon a' farju.

XXXVI.

A' Mészároságról.

421. A' mészáros avagy
hentes az hizlalt marhákát
(mert az hitván ősztvérek
nem enni vagy ételre valók;
és ki élyen azokkal?) a' ba-
rom verő mészárló helyen a'
mészáros késsel meg-öli, az
az, torkát meg-metzi, bőré-
t le-vonsza avagy meg-nyúsz-
za, fel-vagdallya, (rombol-
lya, darabollya) a' mészár-
székben el-adni ki-tész.

422. A' béleket vérrel és hús
darab töltelékekkel meg-tölt
vén, kolbászokat tsinál, ugy
mint gömbörzőket, májolo-
kat, húsos kolbászokat, apro
hurkákat, kövér kásás hur-
kákat, véreseket, világos hár-
tyával borított petsenyéket
avagy hússal töltött eledele-
ket: Ílmét aprora vagott
töltelékeket, serpenyőben
rántott gömbölyű falatokat.
(gombotákat) sódorokat, ol-
dal petsenyéket, és falonná-

423. kat.

423.

423. *Adeps non concrevisit aquæ spiritus, ut secum; quia optimior.*

XXXVII.

De Venatura.

424. *Venator feras in scorbes foveasq; pellectas, capis; aut canum sagacium odoratu per vestigat & venatur.*

425. *Odoratores enim indagant, verisagi persequuntur & assequuntur.*

426. *Cerva ut in casses & plagas variis tentas incidit, implicatur, irretitur, interimitur. Si evasit, celerat fugam.*

427. *Aper spumans & frendens, venabulo transfactus, interisitur.*

XXXVIII.

423. A' firos háj nem nõ szintén ollyan sürün egybe, mint a' fadgyu; mert kõvérebb.

XXXVII. A' Vadászásról

424. A' vadász a' vermekre, és árkolásokra tsalogatatott vadakat meg fogja; avagy az éléffen szagló kopó ebeknek búzólések által nyomokat nyomozza és vadászza.

425. Mert a' vislák fel keretik, az önnön kényén vadászni járó agarak kergetik és el-érik.

426. A' nõstény szarvas hogy a' vadász hálóban és a' kötelekből avagy gúfokból tsinált meg vetett (ki terjesztetett) törben esik, belé keverődzik, hálóban kerették meg öletik. Ha ki szaladott, flet a' futással.

427. A' tajtékozó és agyarkodó (fogát tsikorgató) vadkan, a' vadász dárdaival (képpel) által verettétvén, megöletik.

XXXVIII.

XXXVIII.

De Piscatione.

428. *Piscator in lacu & piscina, vel piscatorio sive piscario, & verriculo, regulave; in amne sagena & nassa piscatur: hamo, cui esca inditur, ubi vis.*

XXXIX.

De Aucupio.

429. *Auceps aucupio instructo, per illices allectas insectasve aviculas & aves reticulis adobruit; aut viscatis calamis, quos amittit seu pertica exponit, implicat; aut laqueis & tendiculis illoqueat; aut decipulâ impedit.*

430. *Oscines, quas visâ donat, caeca incant-*

XXXVIII.

Az Halászásról.

428. Az halásztó a' tóban és hal-s tóban, az halászi avagy hal-fogó hálóval, és gyalommal, (szák hálóval, tapogatóval) és két kézzel vonyó hálóval: a' folyó vizben vészszel és varsával, halász: horoggal, melyre az étető maszlag (tsaló eledel) tétetik, akár hol.

XXXIX.

Az Madáraszásról.

429. A' madarász a' madár fogó szerszámot meg készítvén, az édelgetések által magához hitegettetett és ételre tsalogatatott madarkákat és madarakat hálótskákkal meg lepi; (meg burétty:) avagy lépes vészszökökkel, melyeket a' madarász tundra avagy poznára ki tészen, belé keverődteteti; avagy törökkel és tzeökklyékkal törben ejti; avagy keleprzével megtartoztattya (meg-bántya).

430. A' szájokkal éneklő madarakat, melyeket étellel meg ajándékoz, kalitkába re-

*carcerat siue junctim
siue separatim.*

431. *Si qua pedicā
impedita se expedit
& extricat, avolat;
nisi se iterum triciis
intricet.*

XL. De coquinaria

432. *Premus con-
dus obsonia ab obsona-
tore coempta, non
sanctum recentia, ve-
rum pridiana quo-
que, & semesa, ac re-
liqua seu reliquias, ē
promptuario seu pe-
nu, penariove pro-
fert; & coquum vel
coqua in foco, lebeti-
bus, cucumis, abenis
& cacabis elixat; cum
vericulo carnes lardo
transfigit, verubus a-
mediastinis circum-
actis assat, craticulā
torret, sartagine fri-
get.*

433.

készti (tömlőrtőzi) vagy töb-
bekkeledgyűtt, vagy magát.

431. Ha melly a' nyugtől
meg-tartóztatot magát ki-
szabadéttya és ki fejtü, el rö-
pül, hanem ha magát ismét
láb tartóztató szörökben a-
kasztya.

XL. A' szakácságrol.

432. A' Sáfár (konyha vagy
szakács mester) az étek áro-
tól meg vőrt eledeleket, nem
csak az újakat, hanem még
a' minapiakat, s' félben meg-
éttetket, és meg maradott
maradékokat is, az élés ház-
ból avagy tárházból, és ele-
deles kamorából elő hozza;
és a' szakács avagy főző asz-
szony a' tűz-helyen, vasfazé-
kakban, öblös réz fazéka-
ban, üstökben és fazékakban
meg-főzi, a' spék-elő nyársats-
kával az húfokat szőlónnával
által szegezi, (fűzi, meg spék-
eli) nyársakon a' környül-
forgó alá való szőlóakkal
meg-sütteti, rostélyotskán
meg-süti (aszallya) a' serpe-
nyőben meg-rántya.

433.

433. *Si quid fer-
vet & bullit, ne ebul-
liat, trullā confutat;
si spumat, rudiculā
aut rudiculā despu-
mat.*

434. *Fuscina ex-
trahunt, fuscina &
qualo seu colo co-
lant.*

435. *Residua culi-
na utensilia sunt: igni-
vium, rutabulum,
batillum, ignitabu-
lum, tripa, radula
crates, trua, alvei,
urci, paropsides, ca-
rini & patina, qua
cum eluuntur, sit co-
lucies.*

436. *Vas ansā
prensabis; sed si an-
ceps est, ambiguus seu
dubius, quā attri-
pias.*

437. *Aves depu-
mat.*

433. Ha mi forr és buzog,
hogy ki ne buzogjon, (for-
jon) merető lapátotskával
avagy vas kalánnal meg táz-
follyá; le nyomja) ha tájték-
zik a' főző kalánnal avagy a-
bárló lapotzkával tájtékját
le hánnya.

434. A' vas villával avagy
szigonnyal ki vonnyák (hú-
zák) a' szűrő szitával és szűrő
kosárral vagy szűrővel meg-
szűrik.

435. Egyéb rőb eszközi a'
konyhának ezek a' tűz élel-
tő tűzhely, szén vonyó (afag
pemet) vas lapát, kova tartó,
három lábú avagy lábas, va-
karó vagy őrlő, rostély, rots-
ka, tekenők, (vályú) bőgrék,
burétó tálak, medentzék és
tálak; mellyek midőn ki mo-
sattatnak: léfszen moslék.

436. Az edényt fülénél
fogva fogdossad, de ha két
fülű, gyanakodgyál avagy
kételkedgyél, mellyikénél
fogva ragadgyad.

437. A' madarak meg mel-
lyelzternek; (koppaszatnak)

H

az

mantur; pisces desquamantur, exenterantur, exdorsuantur, & exsiccantur.

438. *Affati & frixi salubriores sunt quam elixi ac jurulenti, nisi probe & plusculum condiantur.*

439. *Salsamenta, & omnia infumata, quamvis macerata, acre concoquantur.*

XLI. De Potulentorum paratura.

440. *Vinitor vites novellas plantat, traducibusq; propagat: vineam bidente sive passino pastinat: palmites pampinosos radicis seu pedamentis staminat; ac paulo post pampinosos*

az halak héjoktól megvaskartatnak (hámtattanak) bélek ki vettetik, felhaséttatnak avagy derekon szegdetetnek, és tsontyok kihányatik.

438. A' sülték és rántottak egészegefebbek hogynem mint a' főzöttek és levelek, hanem ha jól és bővebbetkén megfűszerfázmozdatnak.

439. A' bé sófattak, és minden fűstön aszaltattak, noha megfonnyasztattak, nehezen főzöttetnek (emészettetnek) meg.

XLI. Az Isaloknak tsinálásáról.

440. A' szőlő műves (vincelér) új szőlő töveket ültet, (plántál) és homolyérott bojto vészszókkal terjeszti: a' szőlőt két águ kapával, vagy széles kapával kapállyal: a' szőlő leveles szőlő vészszókat hasábos karókkal vagy szőlő karókkal támogattya, (gyámolittya) és megkarózza az után edgy kevés idővel

pi-

meg-

pinat: rum vindemiati racemos abscindendo. racematione pauperibus relicta.

441. *Uvor sive succus suavis; ex acinos uvis orca pressis torculari exprimitur exurgiturque: qui è lacu in cadum vel seriam translatus, mustum; postquam fuerit defacatus atque elutriatus, vinum dicitur: potus exhilarandi mæstis accommodatus.*

442. *Annotinum est optimum, hornum nonnihil faculentum.*

443. *Fæltia sunt: absinthites, helenites, hyssopites, abrotanites, &c.*

444. *Defrutum est sapa, exoleum vepale.*

445.

meglevelezi: annak utánna meg szedi a' szőlő fejeket lemetzván, a' meggérlelt avagy tsikélszett a' szegényeknek (hagyván) engedvén.

441. A' szőlő szemes szőlő gerezdekből tsöbrökben megnyomattatott szőlő nedveség avagy édes lév, sajttóval nyomattatik és fassartatik ki: melly a' válúból a' kádban avagy hordóban által vitetvén, mustnak; minek utánna meg tisztult és megforrott, bornak mondatik: a' szomorúaknak meg vidámétásra illendő ital.

442. A' tavalyi bor legjobb, az idej még valamenyire zavaros (söprős).

443. Tsinált borok: az ürmös bor; örvény gyökerez bor, isopos bor, Isten fájaival főzött bor, &c.

444. A' félig meg forrott must forrott bor, a' meg avúlt nyallott bor ki ment szőlő meg erőlenedett bor.

H2

445.

445. *Hoc ubi non abundat, mulsum seu hydromel coquitur; itemq; à zythopeca zythum seu cerevisia, ex farre tosto vel polenta, & lupulo.*

446. *Abditur in cellas frigidiores; & obturatur seu operculatur: relata verò promittitur siphone, tubulo, aut epistomio.*

447. *E dolio inclinato faces unà exeunt.*

448. *Capacioribus in cupis sapidius est; quia non evaporat; praesertim cantheris altioribus.*

449. *Ex vinaceis seu stocibus confit lora seu posca: infundula ad lagenas pertinent.*

XLII.

De Aurigatione.

450.

445. Az holez nembövol. ködik, méz sör avagy mézesviz főztetik; és ísmét a' sör főzötül duzma (szalad sör) avagy sör, a' meg aszalt lisztből avagy meg tsirázott szaladból, és komlóból.

446. El rejtetik az hideg pintzékben; és bé dugatik avagy bé tapasztatik; felszakasztatván (nyitvatván) penig tsapoltatik tséven, szivárvánnal, (hébérrrel) avagy tsapon.

447. A' meg hajtott hordóból a' sóprú-is edgyűt ki-mégyen.

448. Az öreg sörös hordókban jobb izű; mert ki nem gőzölög vagy erejét ki nem botsáttya; kiváltképpen a' nagyob gantár (ászok) fákön.

449. A' szőlő magokból avagy törkölyökből löre avagy tsiger (máslás) léfzen: a' (kármentő) töltések a' palatzkokhoz tartoznak.

XLII. A' Kotsiságrol avagy jakkerességről.

450.

450. *Stabularius (agaso) equile purgat, equum capistro alligatum, aut fiscellâ, si mordax sit, & firmus stare nolit, constrictum, tractat & curat, id est, dentatâ strigili depectit, gausape infernit, a veno vanno ventilat, cibis, ad aquarium aquatum ducit.*

451. *Auriga frano indito, habena pro lubitu regis: parippum sellario jugat; antecessoriosque ante se agit.*

452. *Eques vel equiso ephippio insidens, stapedibus insistit; & equum vel popismate demulcet, vel calcaribus instigat, frano & habena*

pro

450. Az istállóval bánó (lovász) a' ló istállót meg tisztítja, a' lántzos kötő fékkel meg köttetett, avagy hamaros or kötővel, (pányvával) hogy ha harapó léfzen, és erőssen meg állani nem akar, meg-szoréttatott lovat, tapogattya és bánik véle, az az, fogas vakaróval meg fésűli, (vakarja, siméti) a' pokroztot ráteréti, a' zabot szóró lapáttal vagy rostával meg-(pallya)szórja, éteti, (abrakol) a' itató helyre itatni viszi

451. A' kotsis avagy szekeres a' zabolát szájában vetvén a' gyepelével kedve szerént igazgattya: a' rudás lovat a' nyerges ló mellé fogja; és az elől-járókat ő maga elött hajtya.

452. A' katonavagy lovasa' nyeregben ülven a' kengyelekben áll; (nyomja) és a' lovat avagy ptozogatással szelédgeti, avagy farkantyúkkal izgattya, (erölteti) zabolával és fékemplővel (fék szárral) akarattya szerint hajtogat-

H3

tya,

pro voluntate flectit, ac pastoride coercet.

453. *Antilena, po. stilena, dorjuale, & phalera alia (catena) ornata sunt.*

454. *Succussatore equitem quassat, gr. darius molliter fertur: tollutarius tollutur, nec caspitat.*

455. *Magnates se jugâ vehuntur, p. pimplis, pilentis & serpentis.*

456. *Plabei quadrigâ, trigâ, bigâ, seu quadrijugâ, trijugâ, bijugâ, idque p. ioribus, rhedis & essedis; alicubi etiam cisis.*

457. *Onera plaustris seu farraciis, caris & trahis; agrotantes arcerâ; dile-*

cati

tya, és állazóval meg-tartoztatya (zabolázza).

453. A' szügy elő, far-mátring, tzafrang, (nemez) és egyéb (több) ló öltöztetik (nyereg bürétő szerszámok) ékefféggül vannak.

454. Az ügető ló a' lovasft meg rázza; a' jó lépő (iramo) gyöngén avagy könnyen jár; a' poroszká poroszkálva, nem-is botlik.

455. A' nagy uri rendek hat lovakon hordoztatnak, fél hintókon hintó szekereken, és borétott (fedeles) hintokon

456 A' köznépek (szegény paraszt rendek) 4. lovon, három lovon, két lovon, avagy 4. lovu, három lovu, két lovu szekeren, s' ugy-is kolyé-szákon, kotsikon és deszkás szekereken; néhol még taligán is.

457. A' terhek terh hordó vagy oldalas szekereken, temérdek talpu kitsiny szekereken és szánakon; a' betegek borétot ernyős kotsikon; a' kényefek (negédefek) lek-tiká,

cati lecticâ transpor-tantur.

458. *Curru habet rotas, ex modio rotis duodecim, apsi-bus sex. & totidem canthi compositas contextasque; & axes, qui ut axungia ungantur, succulâ sustoluntur.*

459. *Temonis ex-tremis admovetur de helicio dependentia retinacula; sive sint catena, sive lora: pone autem sufflamen, ad sufflaminandum in precipiti descensu carrum.*

460. *Quicum per orbitas levius trahatur, ne exorbitet, respice.*

461. *Clitella mulo aut caballo imponuntur, ut per loca prae-*

tikákon (szetzel székekben, két lovu hintokon) hordoztatnak ide s' tova.

458 A' szekérnek, kerék agyból, tizenkét kűlőkből, hat kerek talpakból, és ugyan annyi szín vasakból egyben foglaltatott és őszve eresztett kerekei vannak; és tengelyei, melyek hogy a' szekér kenővel vagy hajjal megkenetteffenek, tekerő hévérel emeltetnek fel.

459. A' rúd orrában vetetnek a' szügyelő hámról alá függő nyaklók; (tartó ístrángok) akar lántzok legyenek, s' akár gyéplők: hátul pedig a' szekér kötő avagy kerék-tartó, a' szekérnek a' lejtőn le ereszkedéleiben való megkötésére.

460. A' melly holott a' kerek vágafokon könnyebben vonattasék, hogy az útból ki ne járj (térj) meg-lásd.

461. A' terh hordozó (málhás) nyergek őszvérrre avagy kapolára (katzola, kantza lora) tétetnek fel, hogy a' me-

H 4

re-

principitia & in via.
transitum alium non
ferentia. onera trans-
ferantur.

462. Bajula vel hu-
 meris. vel sarraca seu
 uniroto. vel feretris
 (arumâ à collo su-
 pensâ) bajulant.

XLIII. De Navi- cularia.

463. Ab oris trans
 marinis navarchi au-
 spicio apportaturi qua-
 dam nauta, pon-
 tum seu aquor na-
 vigant.

464. Navelerus in
 puppi ad clavum seu
 gubernaculum sedens,
 gubernat: alii per fo-
 ros cursitantes, se in-
 vicem inclamantes
 & exhortantes, ad
 antennas vela, seu
 sunt acatium sive
 arq-

redék és útnélkül való, egyéb
 által menetelt nem engedő
 helyeken, a' terhek által vi-
 tetteffenek.

462. A' terh hordozó em-
 berek avagy vallokon, avagy
 egy kerekű talitskán, avagy
 taraglyákon (vonyó taligá-
 kon) nyakban vetett vonyó
 kötelet nyakokbá akasztván
 (függesztvén) hordanak.

XLIII. Az hajós mester- ségről.

463. A' tenger túlsó ré-
 szeiről az hajós gazdának
 avagy hajóbéli kapitánnak
 segedelmével valamiket a-
 karván hozni az hajók, a'
 tengeren hajokáznak (evez-
 nek).

464. A' kormányos (hajós
 mester) az hajó farában a'
 kormány szag mellett ülven,
 igazgattya: egyebek az hajó
 tattyain futolván, edgymást
 megkiáltván és megbiztat-
 ván, a' vitorlya fákra a' vitor-
 lyákat, minéművek a' közép
 avagy öreg vitorlya, felső vi-
 torlya és az elől-járó vitorlya
 ki-

artemon, dolon & epi-
dromus. explicans vel
contrahunt; jam in
malo. jam in prora;
appendentes & ap-
plustria supra galeam
seu sorbem.

465. Tranquillo
falo velificatio non
procedet; nisi remi-
ges transitis ad scal-
mos confidentes re-
mitigent: sed velocem
seu lembum fibra
velocius impellant,
quam remi trive-
mem. Et ubi opus,
contis rudendo, à
brevibus & scopulis
propellant.

466. Nam huc si
incidant, naufragio
periclitantur; & ni-
rerum jacuram fa-
ciant, naufragantur
 seu

ki-fejtik (feszérik, terérik) a-
 vagy őszve-vonnyák, hol az
 árbotz fán, hol az hajó orrá-
 ban; fel-függesztvén az hajoi
 ékecségeket is (jel-zászlókat)
 az árbotz fának kerek pais
 szabásu ör álló helyen avagy
 kosarán fellyül

465. Tsendesz lévén a' ten-
 gera' vitorlyázás elő nem me-
 het; hanemha az evező legé-
 nyek az által deszkákon az
 evező gusznak ragasztójához
 ülven eveznek, de a' sebessen
 folyó hajót avagy sajkát a'
 szél fuvallások gyorsabban
 űzik (viszik) mint az evező la-
 potzkák az három rend eve-
 zős hajót. És az hol szükség
 tsákllyákkal tasztván, a' tse-
 kélyekről és tengeri kőszik-
 kláktól el-űzik (távuly ker-
 getik).

466. Mert ha ide találnek
 esni; (szakadni, ütközni) ha-
 jó törésbéli veszedelemben
 forognak; és hanemha mar-
 hájokban való kárvallást tse-
 lekesznek, (marhájakat ki-
 hánnyák) hajójok el-romlik,
 H5 avagy

sen naufragium faciunt: idcirco profunditatem bolide explorare solent.

467. *Procella aborti, ne abripiantur à decumanis fluctibus, anchoram rudenti annexam faciunt seu fingunt; atque ita fluctuant & jaectantur.*

468. *Primo & secundò navigans aut velificans, etiam si vento secundò, naufragium vix effugit.*

469. *Navis vaecua, praesertim à fluctibus, victoria & oneraria seu corbita, quò firmitus innates, saburra oneratur, saburratur; sed in nimio plus, pessimum ibit.*

470. *Fatis citi den-*

avagy hajó törést szenvednek: ezokáért a' mélységet mérő sineggel (ónas kötéllel, finórral) izokták megvizsgálni.

467. Tengeri szél vész (háború) támadván, az igen fölörte nagy haboktól hogy el ne ragattassanak, a' temérdek hajó kötélhez (alatsaghoz) foglaltatott köttetett) vas matskát meg vetik avagy akasztják; és úgy haboznak s' habról hanyattatnak.

468. Az először és másodszor hajókázó avagy vitorlyázkáló, ha szintén egyenes jó széllel is, a' tsömört (gyomor háborgást) alig kerüli el.

469. Az üres hajó, kiváltképpen az el-tolyható gyors hajó, vonyatható és terhes avagy marhával meg-rakott hajó, menről erősebben úszson a' vízben, követses fővennyel terhelteik meg: de ha felettéb sokkal (kelletinél többel) alá mégyen, (meg-feneklik, el-süllyed).

470. Meg-hafad ottan ottan

idem, imò multoties, per què hiscentes remas nausea illabitur, ac in carinam consistens, sentinam constituit, unde antlia extulatur.

471. *Navigazione peracta, actutum navigia in portum appellanda sunt: aut certe in oportunitate stationem deducenda.*

472. *In navigabili flumine, naviculis, librabus, scaphis & cymbis utuntur; imò & raibus, atque hippaginibus.*

473. *Ubi vadum deest vel deficit, pontone trajiciunt, dicunturque trajectus; sed portior naulum poscit.*

474. *Alibi sunt pontes, lapidei in-*

tan, sőt sokszor, és a' megnyitott haladékokon az hajó gaz beléefik, és az hajó fenékben őlzve folyván, hajó fenékre gyűlt szemetet (rűtságot) téfzen; az honnán fetskendős merétő szerzőszámmal (viz vonó szivattyúval) ki-meréttetik.

471. Az hajókázás végben vitettéven, menten az hajókban a' partra érkezetni (szállétani) kell: avagy bizonyára alkalmas állásra kell vitettetni.

472. Az hajókázató folyó vízben, hajotskákkaal, lakdikokkal gyalog hajókkaal és tsonakokkal élnek: sőt még szálakkal is, és rév hajókkaal.

423. Az hol gázoltató hely (tsekély víz fenék) nintsen avagy nem lészén, hidassal (kompal) által vernek, (kelnek, költöznek) és mondatik rév helynek; de a' révéfz hajó bért kíván.

474. Néhol hidak lésznek, kő hidak a' bólt hajtáfokon avagy

arcubus seu fornicibus, vel sualicii. & pensiles: itemq. ponticuli.

475. *Urinatores quavis profunda trahant.*

XLIV.

De Itineribus.

476. *Viator quò sendit, rectà sine ambagibus proficiascatur, ad diverticula ne divertat.*

477. *Semita causà viam ne deserat, nisi tritius sit callis, & itineris dux comesve peritus.*

478. *Avia, devia, & salebras salebrosoveloca, qui metuit, nusquam deviet.*

479. *Bivium fallax est: quapropter ne erres, obvius sci-*

fi-

avagy boltozatokon, avagy lábokon álló fa hidak, és függő emeltsős hidnak: és ísmét hidatskák (padiók, borúk, gyalog hidak).

425. A' buárok (vizben bukók) akar melly mélyseget is által úsznak.

XLIV. Az útakról avagy úti járásokról.

476. Az úton járó az hová igyekezik, igyenefen kerengő (tekergő) útak nélkül mennyen, a' ki térésekre (kerületekre) ki ne térjen,

477. Az ösvény okáért (gyalog út kedvéért) az útat el ne hadgya, hanem ha jól meg tört járott út létzen, és tudós út vezetője s' úti társa.

478. Az út nélkül való járatlan helyektől, tébolyodástól, és a' darabos tsopotatos helyektől a' ki fél, sohová az útból ki ne térjen.

479. A' kettős út meg tsaló: (tsalékony, tsalárd annak okáért hogy ne tévelyg), az elődben jövőktől (elől hátul elődben akadóktól) tudakoz

zál

scitare, quò eundum? num hác? an illac? dextrorsum an sinistrorsum flectendum sit? tramites & compta seu quadrivia non aquè seducunt.

480. *Peregrinari ut absque interprete possis idioma calle.*

481. *Peregrè ituro ocrea competunt, aut peronis obcenum, & petasus ob solis radios; ut & galerus ac penula scortea, vel è lana sacta; lucerna ob pluvias; & baculus seu scipio, quo nistatur: adminiculo enim est.*

482. *Opus & visico ad faciendas impen-*

zál (értkezzél, kérdezkedgyél) merre kell menni? ha erre-é vagy amarra? jobbra-é vagy balra kellyen térni? a' köröszte utak és ágas bogás ösvények avagy négy felé ágazó utak nem edgyaránt (azonképpen, egyenlőképpen) vílznak félre (tsalnak-meg)

480. Hogy tolmáts nélkül vándorolhatsz (bujdoshatsz, járhatk elhatsz) a' nyelvek tulajdonságát tudgyad.

481. Az idegen mezfsze földre menendőknek faruk (szekernyek) illenek, avagy botoskorok a' sár miatt, és kalpos süveg a' napnak verőfénye ellen; mint a' gallér is (fej burító tsuklya süveg) és bőr köpönyeg, avagy gyapjuból szütt (öszve vert) köpönyeg; újas köntös (úti öltömenté) az eső ellen; és bot (páltza) avagy ístap (mankó) mellyel támaszkodgyék (tartozzék) mert segítségül (támaszul) vagy on.

482. Az úti pénz is szükseges a' költségnek tételére. avagy

pensas: aut certe literis cambij seu collybi.

483. *Sed & patientia: sub dio enim pernoctare obtingit.*

484. *Ubi ubi es, qui cum sis attende.*

485. *Latrones enim fures, crumena seca & pradones prädantur, ac furantur; pirata spoliunt; imò in hospitio, praesertim apud caupones, non hospes ab hospite tutus.*

486. *Sacrina, quibus sua convasa sibi portant, sunt: vidulus, mantica sive sacciperium, pera seu hippopera, bulga, marsupium sive crumena, locus, denique sinus & funda.*

487. *Ut expeditor sis, impedimentis ne*
te

avagy bizony a' pénz fel vételre vagy pénz váltásra való levelek.

483. De még a' békefegyes tures is: (fzenvedés-is) mert az ég szín alatt háltni történik.

484. Valahol vagy (akar hol) leg' kivel leg' reá vigyázz.

485. Mert a' latorlopók, erfény metzők és tolvajok (koborlók, nyúzó fosztók) prädálnak (tolvajlanak) és lopnak; a' tengeri tüzes tolvajok fosztanak; sőt a' szárláson is; hiváltképpen a' vendég fogadó kortsomárosoknál a' vendég a' gazdátul nem bátorságos.

486. A' kötölékek (butyokok, zájdák, málhák, gunyhák, tzulák) melyekben az ő egyben rakott takarmányokat magokkal hordozzák ezek: a' turba, táska vagy tarisznya, ifzak avagy általvető, tűszű, tarsoly avagy erfény, seb, és végezetre kebel és kötött (háló) erfény.

487. Hogy kéfebb légy, akadályokkal magad meg ne

ter-

se aggrava: remorantur enim festivos.

488. *Si celerare opus, & maturandum est, celeribus seu sonipedibus uti quam vredis praestat.*

489. *Elonginquo domum reducem saluum & hospitem, latibundi tui te excipient.*

XIV.

De Mercatura.

490. *Mercatores mercaturam facientes bona aliunde allata, non absque lucro, (quis enim cum damno quastum faciat?) dividendunt: sed potius in tabernare servant.*

491. *In emporiis celebra exercentur commercia: oppidum nundina & mercatus institui solent:*

mo-

terheld: (nehezétsed) mert a' fietőket meg-tartoztatják.

488. Ha fietni kell, és hámarkodni, száguldó háras lovakkal avagy poroszkáló paripákkal, hogy sem mint posta szekér bélickekkel jobb élni.

489. Mefzűnne egészen és ép állapotban házához haza jötted, a' teid ör-vendezve fogadnak téged.

XLV. A' Kalmárságról.

490. A' kalmárok kalmárokván (kereskedést indétván) a' máshunnan hozattott jókat, (márhákat) nem nyereség nélkül [mert kitso-da kereskednék kárával] adgyák. el: hanem inkább satorban (bóltban) meg tartják.

491. A' nagy kereskedő várasokban (országos vásárló helyekben) nevezetes (hires neves) kereskedésbéli társaságok gyakoroltatnak: várasónként fokadalmok és vásárok rendeltetni szoktak: a' tu-

monopolia incolis con-
ducibilia non sunt.

492. *Et propola,*
& institores & taber-
narij, & circumfo-
ranei seu circuito-
res, & scrutarij cum
scrutis suis, & chi-
rotecarij, negotiato-
res dici volunt.

493. *Et quidni?*
Ubique sanè merx
seu mercimonium li-
cet seu venit, venalis
est: venditor indicat,
emptor licetur vel li-
citatur, donec con-
trahant.

494. *Sed qui mer-*
satur, ne se d. frau-
det, nummorum à
monetariis cuforum,
qui vel aurei vel ar-
gentei vel aerei (anci)
sunt, teneat valorem;

mon;

a' tulajdon áruak magán va-
ló bóltyái a' lakosoknak nem
hasznosok.

492. Mind a' kufárok, mind
a' faktorok (áros szolgák, kal-
már legények) mind a' kor-
tsomátósok, (szatótsok, sá-
toros kalmárok) mind a' pia-
tzon tsél tsapók avagy kör-
nyúl-járó pénz tsalók, mind
a' fib vásárosok az ő sferfzá-
mokkal, s' mind a' keftyű tsi-
nálók kereskedőknek mon-
datni akarnak.

439. Es miért nem? min-
denütt ugyan is az áru avagy
el-adó marha árron kérette-
tik avagy el-adattatik, el adni
valo: az el adó (áros) árrát
mondgya, a' vévő (vásárló)
árrát igéri vagy árrán kéri,
miglen meg-áruznak (alkufz-
nak).

494. De a' kivézen (vásá-
rol) hogy magát meg ne tsal-
lya, a' pénz verőktől verette-
tett pénzeknek, mellyek a-
vagy arany, avagy ezüst vagy
rész pénzek, tartsa (tudgya)
árrokat, (érdemeket, kelete-

ket)

mensura & pondus
adhibenda quoque
sunt cariose, de qui-
bus infra.

495. *Ad moneta*
varia species sunt:
denarius, semobulus,
obolus vel nummus,
teruncius, solidus,
grossus seu diobolus,
triobolus, florenus, so-
lidus, Imperialis aut
Isachimicus (vallen-
sis) scutatus sive co-
ronatus, Ungaricus.

Talentum Atti-
cum valuit sexaginta
minas, mina cente-
nos denarios vel
drachmas, seu qua-
dringentos sestertios,
autem duos crucigeros
moneta nostratis.

496. *Pretium re-*
rum aliquando inten-
disur & ingravescit,
aut remittit; sed ni-

hil

ket) még a' mértéket-is avagy
nehezeket hozzá kell adni
szorgalmatossan, a' mellyek-
ről ide alább.

495. De a' folyó pénznek
külömb-külömb nemei van-
nak: Denár pénz (tiz pénz
érő garas, dutka) fél füller,
füller avagy pénz, barka,
(katsinka) egy egész pénz (fil-
ling) garas avagy két füllércs,
három fülleres, forént, egész
tallér, avagy ezüst tallér,
arany forént avagy korona
arany, Magyar arany.

Az Atticai (Athénásbéli)
talentom ért hatvan mina-
kat, a' mina száz denár pén-
zeket (tiz pénzes dutkákat)
avagy garafokat, avagy négy
száz harmad fél pénzesekeket,
a' harmad fél pénzes penig
két krajtzárokat a' mi folyó
pénzünkön.

496. A' márháknak árra né-
ha meg-öregbettezik és meg-
nehezedik, avagy apad: (a-
lább száll) de semmit nem

I

drá.

hil carius constare a-
junt, quàm quod pre-
cibus emitur.

XLVI. De vestia-
riis opificiis.

497. *Linum &*
cannabis macerantur
in lacunis, & ex-
ficcata frangibulo con-
teruntur seu tundun-
tur; tum carminan-
tur; remanente ibi
flocco, hic stupâ,

498. *Dehinc ne-*
trices penso ad colum
applicato, fila trahunt
(neut) sive grillo, sive
fuso cum verticulo
aut verticillo.

499. *E fasciculo,*
orbe, vel spirafilacea,
alabro seu rhombo
imposita, glomeran-
tur glomi, & fit tela.

500

drágábban állani mondanak,
mint a' mi könyörgésekkel
vétetik.

XLVI. A' Ruházatokat tsi.
náló mivekről.

497. A' len és kendér meg-
ásztartatnak (lágyéttatnak,
foányasztatnak) a' motsolyák-
ban (viz állótótskákban, mo-
tsárookban, potsolyokban) és
meg-száraztatván a' len tö-
rővel (tilóval) meg törtet-
tet; (tiloltatnak) avagy ve-
rettetnek; az után meg gere-
beneltetnek; el-maradván a-
mott a' pozdorja itt a' tsópü.

498. Az után a' folyó asz-
szonyok a' rokka szőtt a' gu-
falyra (rokkára) kötven, fona-
lat vonszanak (fonymak) akar
újon forgó orfoval, akar a'
keréken forgó rokkának a-
vagy pergő rokkának tsévő-
orfojával.

499. A' kötelekből, matring-
ból, avagy fonal peretzből,
matolára (áspára) vagy gom-
bolétora (vetelő fára) tétet-
tven, gomboléttatnak gom-
bolyagok, és lészén vázlon.

500. *Textor in*
textrina stamini tra-
mam seu subtegmen-
subtexens pectine ra-
diove, luteum &
carbasum conficit;
quod ut candescat, in-
solatur.

501. *Bilix dupli-*
catum, & trilix tri-
plicatum licium re-
quiri.

502. *Idem prope-*
modum in lanificio fit.

503. *Pectitur lana*
aut gossipium (bam-
bacium) & carmina-
tur à lanario, natur,
à lanifica: dein texi-
tur, & panis transeunt
in pannum, quem, si
levidensis est, fullo
constipat; sinctor seu
infector in cortina-
tingis, inficit, colo-
ratq; pannarius di-
vendit.

504

500. A' takátsa' szövőszék-
ben az álló mellek fonalnak
bel fonalat avagy által fona-
lat szűvén alája a' bordával és
vetőlével, vázlnat (lepedőt,
gyoltsót) és vékony vi orlya
vázlnat tsinál; mely hogy
meg-fejéredgyék, a' nap fé-
nyé öntöztetik és száraztatik

501. A' két nűtű (kétzer
vázlon) kettős az három nű-
tű hármaz nűtős fonalat
kéván.

502. Ugyan azon lészén
többire a' gyapju kézfétés-
ben.

503. Meg-fésültetik (tsel-
tetik) a' gyapju avagy pamut
(gyapot) és meg-gerebenel-
tetik a' gyapjuval bánórúl,
(gyapjú miveltől (meg fona-
tik a' gyapju fonó aszszony-
rúl: őszán meg-izővetterik,
és a' tsővre tekert bél fonalak
változnak posztóvá: melyet
ha ritka, a' tsapó (kalló) ősz-
ve vér; a' festő avagy festék-
ben mártó a' festődő katlan-
ban meg mártja, festi és meg-
szinesíti: színt ád néki) a'
posztó metű el-adja.

12

504.

504. *Sartor forfice scindit, acu & digitali consuit; sed ne futura notabiles sint quandoq. & diffuit, rursusque scissuras consuit, plicat & lacinat.*

505. *Qui vetera sarcit & refarcit, veteramentarius, qui interpolat, utq. ablecta seu interpola verum exponit, mango interpolator & concinnator est.*

506. *Coriarius seu coriorum concinnator, coria lixivio elaborat & concinnat: & quibus sutor, calcearius vel calceolarius calceamenta ad modulum subula, seta, & filo picato in sutrina conficit.*

507. *Pellio & pelliculus*

504. A' szabó ollóval metzi, tüvel és gyűszűvel varja; de hogy a' varrálok ne legyenek jegyezhetők (tetetessék) néha ki is fejtí, és vízszontag a' metztészeket egybe varja, rántzollya és perémezi.

505. A' ki az ő ruhákat varja és meg foldozza, ő szerzős (foldozó) a' ki megtisztítja (újítja) és a' megújított avagy tisztogatott ruhákat eladni (árulni) ki téfzi, fib-vásáros marta-lotz ruha tisztító és ékes-gető az.

506. A' szíjártó avagy bő-rőket készítő, a' bő-rőket hamvas lúggal (tsávéban) készíti-el és tsinálja-meg: melyekből a' varga, tzipelős tsináló avagy faru mives tzipelészeket (láb öltözöket) a' mértékhez (kaptához) árrak, sőtével, és szurkos fonallal a' varga műhelyben tsinál.

507. A' szőts a' bő-rőkből kód-

libus pellicea; sed pileo ex lana pileos construit.

508. *Alutatus alutas prabet: sed omnes hi per contemptum cerdones audiunt.*

XLVII. De Vestituum generibus.

509. *Indumentum seu vestis ad obtegendum nuditatem, & Paradiso ejectis data, stulte a phrygiis abutitur, & ad fastum adhibetur.*

510. *Moles nobis est & remora, induendo toties & exuendo.*

511. *Alii laxagaudent, alii stricta, habitu vario & multiplici.*

512. *Vestitus virilis est: thorax cum manicis,*

ködméneket; (béllesek) de a' süveg jártó a' gyapjuból süvegeket készét.

508. Az irha tsináló (erzfény jártó) irhakat (nyújt) ad elő: de mind ezek megtulásból (megvetésből) timár nevet hallanak.

XLVII. A' ruházatoknak neveiről.

509. A' paraditsomból kivettettek mezételenségnek bé-födőztetésére adott tott öltözet avagy ruha, a' Phrygiai him varróktól bolondul varattatik himmel, és a' kevelységre fordittatik.

510. Nehézség minékünk és mulatság, annyiszor felöltözni és le-vetkőzni.

511. Némellyek tágas (bő) némellyek szűk (szoros ruhában) (gyönyörködnek; külömb-külobb és fok fele öltözetekkel.

512. Férfiui öltözet: a' derék szorító köntös, (foszlán, zubony, melly vas) az újakkal, bugyo-

nicis, brassa seu caliga, subligaculum, five femoralia, toga stularis, lacerna abolla, sagum, lana, chlamys, paludamentum, colobium, cucullus, cujusmodi graduatæ mulieris in locis utuntur.

513. *Femineus: amiculum, stola, supparus, theristrum, calanthica (rica, peplos) praecinctorium, seu ventrale, vestis five reticulum, mitra, crinale.*

514. *Communis: indusium, interula, seu subnucula, capitulum, pileus (cujus summitas apex est) stola, tunica, stola, pal-*

bugyogó [pluder] (lomp) avag' nadrág (salavárdi) gatyá avagy lábra való, bokáig érő felső ruha, síp úju mente, udvari gombos ruha, hadi kurta köntös, suba (szür guba) kurta mente, hadi tzipra öltözet, (tzimeres Királyi fedelmi ruha) válba vágott mente, tsuklya (szegessüveg) minémüvel a' Doctori méltósággal meg ajándékoztattak fok helyeken élnék.

513. Afzfznyi: kurta suba (nyakban rántó kis mente, subitz) szoknya, kortzová, nyári gyenge szoknya (rokkalya) patyolat [fődelék, főre való, homlok elő] elő kötő avag' elő ruha, [ketény] fátýol avagy retzés fő-kötő, pegymet [penyvet] avagy Lengyel süveg, haj fonó [fzkofia, fodorétot haj koronka]

514 Közönséges: az ümög, belső ing avagy újos ümög, [pendely] hálósüveg, bélelt süveg (mellynek az [hegyei] felső része tető) pupos bárson'süveg, dolmányok, hofz-

szü

la, chirotheca, tibialia, periscelides (fascia crurales, genualia) calcei soleas obstragulum & corrigias habentes, socci, crepida, calapodia, subere mollita sandalia, & utrivis pedi quadrantes congruentesque, cothurni.

515. *Omnia, tibi opus, spinulis seu aciculis, uncinulis & spinteribus, fibulis & nodulis seu globulis, connectuntur.*

516. *Cingulo nos cingimus, & discingimus, ligulis nodos adstringimus aut solvimus.*

517. *Pallia amittimus.*

518. *Ornamenta adduntur: redimicula*

szü köntösök, palástok, kesztyűk, harifnyák, szár ékeftő salavárik, (száron függő selyem rosák, térd kötők) tzipélések mellyeknek talpai két fülei és kötői (szorétó szijai) vannak, kaptzák, pántofelyek (tzafrangos tzipélések) fa talpak, tölgy fával meg lágyéttatott patsmagok (paputsok) és akar mellyik lábra illendő és alkalmas tsizmák.

515. Mindenek a' hol szükség, hegyes kössentyűs-kékek avagy tűtskékek, kaptsokkal, horgatskákkal és gombotskákkal, foglaltatnak (fűzetetnek) öfzve.

416. Az övel magunkat övedzük, és le öldjük; a' kötőkkel (szalak szijakkal) a' gombokat hozzánk szoréttyuk avagy meg-öldjük.

517. A' palástokat ránk takarétyuk (burétyuk, földjük).

518. Az ékekségek (tzifraságok) (hozzá adattatnak: a' fő ékef-

14

cula & fascia, quibus cincti & alia redimuntur; lacinia, simbra, limbi seu insula, lemniscilacinia: nec non annuli, in quorum umbonibus seu palis gemma nitent, torques, monilia, in aures, stalagma, armilla seu brachialia, aurifabrorum & gemmariorum opera.

519. Item linteola, strophia, sudaria, seta, & corallia.

520. Bardocuculi remigium, & centones pannosi inopum sunt.

521. Gynaceum suum

ékességek és pántlikák, melyekkel a' bé-font (fodorétor) hajak és egyebek (tsitsomázatnak) tzi fráztatnak; kanafog, prémek; porfományok avagy selyem szélek (sinerok) kofzorun tsüggő fűrtök (olasz kötök) és tzi frás hásétékok; Ismét a' gyűrűk, melyeknek bolgáriban avagy fejes butkóiban a' drágakövek (tsillámlanak) fénylenek; arany lántzok, nyakba vető ékességek, fülön függő násfák, mázzal festet apró koroskák, arany peretzek avagy karban öltök, az ötvösöknek és gyöngy áros jubiléroknek (művei) munkái.

519. Ismét készkenőtskék, mely szorító [tsöts bé kötő] gyóltok, veréték törő (kézben való) készkenők, bokréta és kalárisok.

520. A' kutsmányok (gobontzos zegék) az hajósoké; [evezőké] és a' töldezott foldozott darótzok a' szükölködő szegényeké.

521. A' frajtzimerek házának

suum sibi mundum habet; matrona pedissequas.

XLIII. De Fabricibus artificis.

522. *Primitus in specubus cryptis, cavernis, tabernis, frondis tabernaculis, & castris seu castris tectis tuguriis, gustulisque habitatur: nunc edificis omnia referta sunt.*

523. *Hac alicubi excelsa, alibi humilia, digesta & trigesta sunt.*

524. *In casa exili quis habens degit?*

525. *Architectus edificat, adiutantibus fabricis, securi & malleo operas suas peragentibus.*

526.

nak magán való afzszonyi tizta ékessége vagy on; a tiztes uri afzszonyoknak leány afzszonyi (követő szolgáló leányi).

XLVIII. Az Acs mester-ségekről.

522. Elein a' barlangokban, föld alatt való pintzékben, vermekben (vájott üregekben) sátorokban (deszkás kamorákban) ágas bogas hajlékokban (szinekbén) hantos avagy hantal földött kunnyotskákban és galibátskákban laknak vala: most épületekkel mindenek (tellyesek) rakva vannak.

523. Ezek néhol magasak, egyébütt alacsonok, két rendel és három rendel rakottak.

524. Az alacson (kifded alá való) kunnyóban ki lakik örömeit?

525. Az építő (fundáló) mester épét, segédgel vén az átsok, kik a' fejszével és tsákányal avagy kalapátsal az ő munkájokat végben vízik.

15

526.

526. *Faber murarius sive cæmentarius contignationem scandens, è cæmento à lapicida seu latomo parato, aut ex lateribus & calce, muros ad libellam seu amussim & perpendiculum fabricatur & trullâ crustat; gypsator gypso gypsat.*

527. *Faber lignarius trabe ferreis ansis firmatâ, ad amussim asciat, segmentis & assulis avolantibus; terebrâ terebrat seu forat; trochleis elevat parietes coordinat; clavus impactis consolidat.*

528. *Lipna ne cavem sentiant, cariösa fiant, aut vermiculentur, post plenilunium succidantur.*

529.

526. A' kõmives (kõfal rakó áts) avag' kõ-faragó a' szarú fakhoz foglalt gerendákra tsinak állásokra (padlásokra) hágván, a' kõ-vágótúl avagy kõ-faragótúl készítettett faragott kõbûl, avagy téglaköböl és mészből, a' mérő mazzagra avagy mérték finorra és egyenesen alá függő önas finegre kõ-falokat rak, és a' vakoló kalánnal vakollya; a' mázoló mázzal mázol.

527 A' fa műves áts (bodnár) a' vas kapotsal (kötő vasfal) meg erőlsétvén a' gerendát, a' mérő finorra (tsapó mazzagra (szinlő bárdal (gyaluval) gyalullya, a' vágott hulladékot és forgátsok széllel (röpösvén) hullván; furoval fűr; tsigákkal fel emeli; (tekeri) a' falokat edgyben rendeli; (rakja) s' belé vert szegekkel meg erőlséti.

428. A' fák hogy szuat ne érezzenek, szuafok ne legyenek, avagy meg-szuafodgyanak, (férgesedgyenek) hõld tõlte után vágattassanak le.

529.

529. *Materiarum, lignator arbores in terram sternit vel truncat: ferrarius ferrâ ferrat, (scober vel ferragine decidente) ruditeq, cuneum adigit, & fissilis vel male fissilis & clavosum lignum; strues componit, ut & samentorum fascis.*

530. *Scriniarius seu arcularius afferes & assamenta runcinâ & dolabrâ edolat, planat, levigat, collâ sive glutine ac subscudibus combinat, coadunat, conglutinat, verniceque illinit.*

531. *Ferrarius inustrina foliibus infusit, emollitumque & forcipe prehensum*

fer-

529. Az épület fát kereső (fajészó, erdőllő) az elő fákat a' földre le (téréti) ejti avagy le vágja: (nyefi, tsonkéttya) a' fűrészlő fűrészfél fűrészlő (az esőlék je avagy fűrészfél hulladékja (fának ondoja le-efvén) és pörölyvel (folyokkal) az éket erőlteti, (belé-veri) és meg-haséttya az hasadó avagy rozsfűz (nehezen) hasadó és szeges (ágas) fát; fa rakásokat (gamadakat) rakószve, a' mint nyesőlék nyálábokban is.

530. A' székrény tsináló avagy asztalos a' deszkákat és ház földni való aszfű kéreket (findeleket) vonó késsel és gyaluval ki gyalullya, egyeneséti, siméttya, tsirézzel avagy enyvel és hevederekkel edgyben ereszt, edgyben foglullya, és őszve enyvezi, gyalog fenyő szurokkal gyantával) bé-keni.

531. A' kovás a' vas hevéto (égető) tűzhelyen a' fűjával bé fűjtat, és a' meg-lágyéttatott s' fogóval meg fo-

gat.

ferrum super incude cudit; unde strictura exiliunt: in laminas & bracteas ducit, & in ferrariam aquam injicit.

532. *Huc pertinet ferrarius sive claustrarius, armamentarius, pyrobolarius, & pollio qui limam limat (reliquia sunt ramenta) planulam verrum levigat & polit, ut nitescat.*

533. *Hujus tribus sunt fabri erarij, qui as fundunt; stannarij, automatarij, carpentarij sive plaustrarij, item scandularij, viatores, tornatores, vierrarij, & qui restes torquent, restiones.*

534. *Operarij mercede conducuntur, ut sub-*

gattatott vasat az űlő vason, deri; (űti) az honnan a' vas szikrák ki szökellenek, pléh (szál) vasakra és egyéb islógokra ki-széleséti, ki-nyűjtya, és a' vas hivesető vízben bé veti.

532. Ide tartozik a' fűrészt sináló vagy lakatos, fegyver sináló, tűzes labda műves, és tsifzár a' ki reszelővel reszel (annak maradéki hulladék esőlékek) a' fimető reszelővel penig fimertya és tisztettya, hogy fénylők.

533. Ezen rendből valók a' réz műves kovácsok, (harang álgyu öntők) kik a' rezet öntik; ón kanna-jártók; óra (magátul mozgó szekér) tsinálók, hintó (szekér) tsinálók avagy kerék jártók, ífmét a' findel faragók, pintérek (kádárok) esztergárosok, űveg jártók, és a' kik köteleket kernek, kötél jártók.

534. A' munkások (rabotások, szakványosok) bétben fogadtatnak, hogy egymást oda

subministrent, vectibus tollant, palangis volvant, &c.

535. *Figulus ex argilla ollas, fidelias, opercula, cantharos, aliaque figlina seu fictilia fingit.*

536. *Domus altè fundata, affabrè exstructa, angulis bene solidata, columnisque stipilita, perstat diutissimè incolumis.*

537. *Aliàs ruit, & fiunt ruina ac ruderæ.*

538. *Vacillantem itaque pilis & aliis fulcris fulciri, labentem resciri, aut dirui, collapsam destruatve instaurari, restaurari, reparari & renovari necesse est.*

539.

oda szolgáltatának, rudakkal emellyenek, stőmpőlyőkkel forgassanak, &c.

535. A' fazékas (fazék-jártó, gerentsér) az agyagból (sikeres gyúrott lárból) fazékat, tsuprokat, földőket, mázas kannákat, (korsókat) és egyéb fazékasi vagy tserépedényeket formál (ki-gondol)

536. A' mellyen fundáltatot, mestersegeffen építettet, szegletekkel jól megvastagéttatott, és oszlopokkal meg-erősítettetett [álléttatott ház] meg áll igen sokáig éppen

537. Egyéb aránt [külömben] le-omlik, (el-romol) és lészen romlások (kő-omlások) és fal romladékok.

538. Az ingadozó (tántorgó, dűléfre hajlandó, meg-hanyatlott házat) azért mellyek oszlopokkal és egyéb támaszokkal gyámolétani, az el-esendőt újjobban meg-tsinálni, avagy el-rontani, az el-esettet és el-romlottat visszont fel-állétani, fel-epéteni, meg-tsináltatni és meg-űjé-

tani szükségai.

539. *Domicilium seu habitaculum amplum commodam facit habitationem; arcum in commodam.*

XLIX. De Domo
ejusq; partibus.

540. *Introitus seu ingressus ades per anticam, ne à janua aberes, in vestibulo subsiste, & frontispicium intueri: deum pulsa.*

541. *Si quis per fenestram, transennam, clathros vel cancellos, è ferramentis reticularis factos prospectat aperiri roga: si janitor aperit, pedem ne ad limen offendas, attolle: & caput ad superliminare ne allidas aut impingas, demitte: utringantur post se erunt.*

542.

539. A' széles ház-tája (honnya) avagy lakó hely alkalmatossá teszi a' lakást; a' szoros alkalmatlanná.

XLIX. Az Háztól és annak részeiről.

540. Bé akarván menni a- vagy lépni az ház elein (szí-
nén, folyosón) által az házba,
hogy az ajtótól el ne téved-
jél (s' tornáztban állapodjál-
meg, és az ajtó fölét (ház eleit)
tekints meg: végezetre ofz-
tán [kotzogás] zörgés.

541. Ha ki az ablakon, ablak
fián, háló formán tsinált (ré-
teffen köttetett) vas rostélyo-
kon avagy gátorokon, (kő-
rőst valakon) ki néz, meg-
nyittatni kérjed: ha az ajtón
álló meg nyittya, hogy lába-
dat a' küszöbhez meg ne üs-
sed avagy botránk oztasd, fel-
emeld: és hogy fejedet a' felső
küszöbhez ne tsapjad avagy
belé ne üssed, erezd el; (bo-
tsáld alá, hajts meg) mind
két felől az ajtó széleinek (ol-
dalinak (ajtó ragasztói [ajtó
mőgei] léfznek.

542. *Ubi intromis-
sus pertransiveris o-
stium, occlude, pessu-
lum obdendo, aut obi-
cem falem.*

543. *Cardines ne
frideat, aut fores
crepent, lentè move.*

544. *Ex atrio ca-
tera conclavia seu pe-
netralia aditus est;
per scalas aut cochle-
am ad superiores con-
signationes.*

545. *Tectum co-
luminibus incumbit;
tignis & tigillis te-
gula & imbrices,
scandula ac ardosia:
sulmen stramineum
est vel lateritium.*

546. *Additamen-
ta sunt, projectura &
suggrundia, menia-
na, & anisbus inni-*

542. Midőn a' holott) bé-
bortsáttatván az ajtón által-
menéndesz, tedd (zárd) bé, a'
zárt (pléhet) rá erefztvén, a-
vagy tsak a' keléntser.

543. Az ajtó sarkak hogy
ne tsikorogjanak, avagy az
ajtók ne tsattannyanak; la-
san (indéts) mozdéts meg.

544. A' pitvarból a' több
félen rekesztet házakban
(kamorákban) avagy belső
rejtekek kelyekben menetel va-
gyon; a' lajtorjájokon (grádi-
tsokon) avagy tekergő (ke-
rengő) gráditson a' fölső
rend házakra.

545. A' padlás [ház héja]
gyámolokon fekszik; a' sza-
ru fákön [öllökon, ragokon,
szelemeneken] és létzeken a'
tégglák [tserép hejzatok] és
tsatornak, sindelyek és ége-
tett kérgek: az ház tető szal-
mas avagy téglás.

546. Toldalékok, a' ki vetet
[erefztet] ormozatok [párká-
nyok] és eszterhák, [silagori-
ák] ház földelnek ki-álló ere-
fzi, és a' ház oldalán ki-nyuló
oszlopok [gerendák végein
szege.

xa pergula seu podium; & coronides, quæ in alterutro vel utroq; etiam pinna-culi angulo erigunt solent.

547. *Area sive sit lata sive angusta, impluvium dicitur: per posticum exitus est aliud.*

548. *Sera clave clauditur, & recluditur, id est, obscuratur & refferatur.*

L. De hypocausto.

549. *Hypocaustum fornace calefit.*

550. *Fenestra sunt vitrea & lignea, cancellata aut clathrata.*

551. *Pavimentum fistucæ pavitum, seu fistucatum, & pav-*
vi-

szegélet köveken] fekvő sétatá-ló helyek avagy folyosók; és creklyék, [ház végek, ízel anyák, vitorlyák, kokafok, ke-reksztek, gombok] mellyek a' tetőzetnek valamellyik a-vagy mind a' két szegeletin is fel-emeltetni szoktak.

547. Az ház udvar [izürü] akar széles. akar szoros lé-gyen, első viz foganak mondatik: az ajtó mögött által ki-menetel vagy on má-fuává.

548. A' lakat kultsal zároltatik [tétetik, tsapatik] bé, és ki-nyittatik, az az, bé-laka-toltatik és föl-nyittatik.

L. A' Szobáról.

549. A' Szoba [fűtő ház] a' kementzével melegedik meg [bé-fül].

550. Az ablakok üvegből és fából valók, rostelyosok avagy gátorosok.

551. A' pádimentom tömő fával [fa kossal] pádimento-moztatott, tömöttetett [paskoltatott] sulykolykatott, és suly-

culâ complanatum, aut tessellatum est; laquear seu lacunar tabulatum, id est, vel segmentatum, vel sculpturatum, vel fornicatum.

552. *Servandis rebus receptacula & reconditoria sunt, arca, arcula, armaria, risci, theca, scrinia, capsæ & capsula, transferendis vero sporte, cophini, corbes, calathi viminei, canistra, quassili, &c.*

LI. De Cœnaculo.

553. *Mensa mapis strata disci, orbisque atq; quadra imponuntur, ut & salinum.*

554. *Apponuntur vero*

sulykotskával meg egyene-sítettet, avagy téglával rakott; (négy szegű kövekkel pádimentomoztatott (a' menyezet avagy padlás táblázat, s' az is vagy hasogatott deszkákkal rakott, vagy meg vakoltatott, vagy meg-bóltoztatott).

552. Az edgyetmás dolgoknak [marháknak] tartására bé fogadó (enyésztő, tartó) és el rőjtő helyek vannak ládák, ládatskák, almáriomok vak ablakok, pótzok, szökrények, iskatolák és iskátolátskák: edgy helyből másban által hordozni valók penig, kárban öltő kosárok, két fülű kosárok, (kazupok) koborok, szironyból font szatyrok, tanisztrák avagy tarisznyák, selyem tartó kosárok.

LI. A' vatsorálló házról.

553. Az abroszokkal megterítettetett asztalra tányérok, kerek tányérok és négy szegű tányérok tétettnek, mint a' fő-tartó is.

554. Reá tétettnek penig
K ke

verò panis collyra, aut buccella scissa, & fercula.

555. *Inuitati convivae à convivatore in cœnaculum sive triclinium introducuntur.*

556. *Et ubi super malluvium è gutturinio, aut super pelvim ex aquali, se laverunt, & mantili seu manutergio terferunt, per scamna, vel disposita sedilia cum pulvinis & tripodibus (suppositis) accumbunt.*

557. *In præcinctu est structor, qui dapes oppositas pralibat, delibat, & distribuit sive dispernitur.*

558. *Fuscula pulmenta seu pulvis, im-*

kenyerek, szageletes kenyerecskék, (pomposok) avagy darabonként (falatonként) szegeltettek, és étélek.

555. Az hivatalos vendégek a' vendéglő gazdátul a' vatsoráló házban avagy ebédlő palotában bé-vitettenek (vezetnek).

556. Esmidőn a' kéz mosdú vékony tsapu szorósibrikból, avagy a' medentze fölött viz-öntő tséves edényből, magokat meg-moszták, (meg-mosdották) és a' kendő kezkönnövel avagy kéz törölővel meg-törölték, [meg-kendették] a' padokon, avagy ülő párnákkal el-rendelt székekben és három lábu szetteleken (alájok láb tartó samolyokat tévén) asztalhoz ülnek (le-telepednek).

557. Készzen vagyon az asztalnok (tálnok, éték fogó) ki az elő-hozott (le-téetett) étkeket elől meg-izelési, meg-kostollya, és el-osztogatgya avagy el-darabollya.

558. A' levelek, a' kásák avagy

trito ex vino & cerevisia, & tam piperata quam gelata, cochlearibus; cætera edulia cultro, aut fercula (qua manubrio tene) sumuntur.

559. *Civiles latibia non exercitâ linguâ lingunt, lambuntve, sed mapellâ detergunt.*

560. *Neg tuburcinantur, bolos glutunt, aut frustra deglutiunt, sed manducando comedunt.*

561. *Musca abiguntur stabello vel muscario.*

562. *Depromantur è repositorio aurei & argentei de auretica teres, cyathi, calices & scyphi; vitra etiam crystallina & culkii, echinogque destri-*

vagy pépek, a' borban és sörben morfolt kenyér tzi-berék; akar borfosak s' akar hidegek kalánokkal; a' több eledelek késsel, avagy velátskával (mellyek nyelénél fogva tartás [vétetnek] fogatnak el.

559. Az embersegek (tisztelések) ajakokat nem ki-nyitott nyelvel nyallják és szopják, hanem kezkönnöskével meg-törlik.

560. S' nem is mohón faldozsák az ételt, nem falatokat falnak bé, avagy darabokat nyelnek el, hanem rá-gódván esznek.

561. A' legyek el-űzetnek legyezővel avagy légy tsapóval.

562. Ki-vétetnek (elő-hozattatnak) a' pohár tartó helyekből (almáriomokból) arany és meg-aranyzott ezüst szellegek, bokályak, kelyhek és kupák; még a' kristály üvegek is és fűzkók; és tövises gesztenye butkóval m g

ata ac proluta in abaco reponuntur.

563. *Patera est paulo orificio poculum.*

564. *Tum cellarius semesum affert, & pin-cerna seu promus condus ex obba vel hirnea (cirnea) velcantharo infundit & por-rigit: propinantque alii alius geniales ban-stus.*

565. *Opiparum convivium lantias habet epulas, non absq; ferina, & quidem diversos missus; domitania moderatiora frugaliora sunt.*

566. *Affaturus ad-duntur in scuteis seu oxybaphis embamma-ta (intinctus) lactuca, raphani; & sal-gama, oliva, capperes, cucumeres, beta ru-*

dörgöltetvén és meg-öblétetvén a' pohár székben lerakattatnak.

563. A' tsésze széles száju pohár.

564. Akkor oltán a' kultsár bort hoz fel, és a' pohárnak avagy pohár töltő, a' fapalatzkból avagy légélből (tsobolyoból) avagy kánnából meg-tölti s' odanyújtja: és köszöngetik edgyik a' másikra a' vigaság szörző édes italokat.

563. A' gazdagon készéttetett lakodalomban (vendégségben) friss étkek vannak, nem-is vad hús nélkül, és még (sőt penig) külömbkülömb fogások; az othon vatsorálások mértékletef-bek és takarékosabbak.

566. A' sültekekhez adattatnak tálatskákban avag' etzet mártogató edényetskékben mártogatnivaló étkek (íz adó levetskék) salyárak, retkek; és bé-főzött gyümöltsők, olaj diók, kapornákok, ugorkák,

vörös

bra, tandemque bellaria, seu tragema-ta.

567. *Verum enimvero placida & festiva colloquia, lepidae, confabulationes, praecipuum sunt condimentum, atque optimum oblectamentum.*

568. *Edacioresjensant, prandent, merendunt & cenant: sed qui sedentariam vitam agunt, jentaculo & merenda abstineant.*

569. *Ter de die satiari vel saturari nimium est, & nocet, nisi parca.*

LII. *De cubiculo cum pertinentibus.*

570. *In dormitorio, fulcro sponda sustenta cubile seu thorum susti-*

vörös tzeklák, és végezetre tsömögék, avagy trágyás gzümöltstálak.

567. De mind-azon-által a' kedves (édes) és nyájas beszélgetések, és a' tréfás közbeszéddek, kiváltképpen való íz adó szerszámok, és legjobb gyönyörködtetések.

568. A' nagyobb ehettek (étkefőbbek) főlöstökömöznek ebédlenek, usonnálnak és vatsorálnak: de a' kik veszték ülő életet élnek, főlöstömötül és usonnátul megtartoztassák magokat.

569. Háromszor napjában meg-elégedni avagy meg-töltözni főlöttéb való, és árt, hanemha (ízükön) mértékleteffen.

LII. *Az ágyas házról ahog tartozókkal edgyütt.*

570. Az aluvó házban, az áll lábokon álló ágy oldal az ágyat avagy ágy dérékot tar-

K 3

tya:

justinet, sed deficiente lecto, storea matta aut stramentum subsernitur.

671. *Strato superinjiciuntur lodices (thoracia) & huc cervical: regetibus & stragulis nos integimus.*

572. *Pulvinar plumeum est culcitra tomento facta.*

573. *Matula vel matella vesicae lavanda, & secessus seu latrina albo exoneranda, cubiculo necessaria requisita sunt.*

564. *Grabatus cum conopeis pro meridiana seu pomeridiana reclinacione est.*

575. *Qui supinus cubat & dormit, ephialtes seu incubo mole-*

tya: de (el-fogyván) nem léven ágy, szittyó gyékény avagy szalma (supp) teréttetik alája.

571. A' szalmával megteréttett ágy föliben vettetek lafnakok (ágyban-való pokrótzok) és ezekre a' főállya vánkos: az ágy leplekkel és tsergékkel befödözük magunkat.

572. A' párna (donyha) pihes (tollas) a' paplan tömört pamuttal (gyapottal) töltött.

573. Az huddozó avagy vizzelő edény az hojagnak meg könnyebbítésére, és a' felfelé való hely avagy árnyék szék a' hasnak meg üresítésére, az háló kamorának szűkseghez hozzá tartozó eszközei.

574. A' nyoszolya s' szunyog hálókka (superlátokka, ágy eleiben függesztett kárpitokka) a' dellyesti avagy délután való le-hanyatlásért, (nyúgováért) vagy on.

575. A' ki hanyat fekszik és aluszik, nyomással (nehéz álommal) avagy szivre fekvő

ne-

statur: qui pronus, anhelium.

576. *Si edormivisti, & expergisceris aut vigilas, vigila, nec rursus obdormias, verum experefactus alios experefacito (expergesce).*

577. *Hyberno, hyemali seu brumali tempore ante alucana diligentia ac industria probatur.*

LIII. De balneo & munditie

578. *Limpida faciem, sapius abluere munditie est; fucos facere spurcitiei, & lenocinii.*

579. *In lavacris, balneis, & thermis, sordes, pedores, illuvies & squalores eluantur; sudoresq. apertis poris eliciuntur.*

580

nehézséggel) bántatik: a' ki hasmánt (artzal le-borulva) nehéz lehelléssel.

576. Ha ki aluttag álmodat, és fel-serkensz avagy vigyázz, vigyázz, ne-is aludgyál-el ismég, hanem (sőt inkább) fel-ébredvén másikat (egyebeket) sörkents (ébredsz) fel.

577. Télben, avagy téli rövid napok idején a' veratta előtt való szorgalmatosság és sörénység jóvaltatik.

LIII. A' Fördöről és tisztaságról.

578 Tiszta vizzel az ortzát gyakorta meg-mosni tisztaság; kendőzővol kendőzni otsmányosság, (tunyaság) és kurvasággal való kereskedés (kurva keretés).

579. A' mosódó helyekben, gőz fürdőkben és bányákban (hév vizekben) a' szennyek bűdösségek, rútságok (mosadél ok) (és motskok mosattatnak-le; és a' verétékek az hajlyukak meg-nyilván ki vonattatnak (szivattatnak).

580. *Ubi tamen, honestatis ergo, subligacula seu subligaria & castula locum habent.*

581. *Sed vestimenta lavantur. sapone (smegmate); aut evertuntur scopula sivo setaceo pettine: aut exieruntur spongia: solaria roborantur amylo.*

582. *Corpus ciliis, pumice, & tropho fricatur: vasculi stramento & equisetis stringuntur; qui squilia scopis veruntur.*

583. *Ubi putei desunt vel desiderantur, è quibus crepidine circumdatis, solle-*

580. Az hol mind-azáltal, tisztaságnak okáért, a' gatyáknak avagy elől kötő ruháknak és pendelyeknek (hózfzú ingeknek) helyek vagyon.

581. De a' ruházatok mosatának szaponnal (ruhamosó fejezővel); avagy meg-söpörtetnek söprűtskével (ruhatisztató söprűvel) avagy borostával; etsettel, sörtés fűsűvel) avagy ki törösetnek spondiával: a' gallérok (fodorok) meg keményítettnek (erősítettnek) keményítővel (fodorítóval).

582. A' test törő szőrrel (darórtzal, szőr gubával) tájték kövel, és lyukatsos mosó kövel dörgetetik: (vakartatik) az edényetskék szalma tsutakkal (tekertsel) és tálmosó fűvel, (ló-farkal) fiktroltatnak: a' szemetek söprűvel söpörtetnek.

583. A' hol kútak nintsenek avagy kívántatnak, a' mellyekből kút kávéval környül vétetvén, kankalékkal s' tsigá-

val

tollenone & haustro, vel situlis haurias; aqueductus per tubos & canales, aut per incilia fieri convenit; ubi quandoq, syphon vel siphunculus conficitur.

584. *Tonsor in tonsura crines forficis tondet; olim valebant, ut & ovium caprarumq, vellera; aut novacula acie radit & deglabrat.*

585. *Balneator praterea, cucurbitulas applicans, scalpro scalpuri & scarificat.*

586. *Coma seu caparies, quam Germani alunt, ut Poloni antias atque capronas, pettine pettitur &*

val (kereken forgó lántzos vödörrel,) avagy kaponyával, merető edénnyel (ivó mereglyével) meréts; a' viz bé-viteleknek (tsatorna kútának) tséveken és tsatornákon, avagy viz erefző árkotskákon illik lenni; és hol néha tsap avagy tsapotska tsináltatik.

584. A' Barbély a' barbély műhelyben az hajakat nyiró ollóval nyir; régenten ki-té-pik (szaggattyák) valamint a' juhoknak és ketskének gyapjokat is; avagy a' beretvának élivel beretvállya, (le-vakarja, nyiri) és le-kopasztya.

585. A' főrdős annak fölötté, a' köpölyeket felvettén, a' köppölyöző éles vassal (vagdaló ispóttal) vagdal és köppölöz.

586. Az üstök avagy erefzett (hózfzú) haj, mellyet a' Németek [viselnek] nevelnek mint a' Lengyelek az elő-hajakat és az homlokra függő fört hajakat, fésűvel fésűltetik és ékesgetetik: a' fodo-

comi-

K 5

rétó

comitur: calamistro
cinnamiferisparatur.

587. *Unctioes, suffi-
menta seu suffitus,
odoraamenta, asper-
sionesque ex ampul-
lis, delicatorum,
voluptariorumque
sunt, quibus dilaba-
ti fragrant.*

LIV.

De Conjugio &
affinitate.

588. *Conjugium est,
cum mas seu maritus
& femina sive uxor, ut
conjuges cohabitant.*

589. *Matrimo-
nium initurus celebs
seu innuptus, despi-
cit quam ambiat &
prociat virginem
nubilem, elegantem,
formosam, atq. dota-
tam; aut viduus vi-
duam.*

590.

rétó vassala' bé-vont fodoré-
tott hajak fodoréttatnak.

587. A' kenetek, füstölések
avagy tömjénezések, jó sza-
got erefztő illatozások, és
ámpolnákból (bőgrékből
kosortskákból) való illatozó
hinteretek (öntözések) a'
kényeseké, és gyönyörűség-
ben élőké; mellyekkel meg-
kenettetvén illatoznak (jó
szagot botsáttnak).

LIV. Az Házaságról és So-
gorságról avagy rokon-
ságról.

588. Házaság az, mikor
a' férfiú avagy férj és az asz-
szony avagy feleség, mint
házas tárlak edgyütt laknak.

589. A' nőtelen rideg avagy
hős legény meg házasodni
(nőzni) akarván, meg nézi
meg-szömléli, el-választja
magának a' melly el-adó (fér-
hez menő) ékes, szép terme-
tű, és gazdag jegy ruhás szűz
leányt kedvellyen (meg-ke-
rüllyön) és kéreessen; avagy
az özvegy ember az özvegy
aszszonyt.

590.

590. *Dos & forma
nonnunquam riva-
les & coamantes ex-
ciunt.*

591. *Procus cum
obtinet ut ei despon-
deatur, fit sponsus; &
qua nubit sponsa;
ille suum parany-
phum proxenetam
seu pronubum, hac
suas pronubas & pa-
ranymphias habet.*

592. *A nuptiis
Vir seu Maritus
& Uxor dicuntur:
postridie repotia
fiunt.*

593. *Qui natam
seu filiam elocavit, so-
cer est & socrus: qui
duxit gener: qua nu-
psit; nurus: reliqui
agnati ex eo se affi-
nium titulo cohone-*

stant:

590. A' jegy ruha és ékes
termet néha mással azon egy
személy kérőket és egy leány
szeretőket szereznek avagy
hoznak (öfztönöznek).

591. A' nősző (leánykérő)
legény midőn meg-nyerte,
hogy neki jegyeztettség (adat-
tásék, igértetésék) leszzen vő-
legény, és a' melly férhez me-
gyen meny-aszszony: aman-
nak magánakvőfélye egyben
szerző Násznadgya avagy le-
ánykérő öröm attya, ennek
magának el-házasétó öröm
annyai és nyoszolyoi vannak

592. A' menyekező lakoda-
lom után feleséges (házas)
embernek avagy férjnek és
feleségnek mondatnak: má-
fod napon hotákei (kár látó)
vendégsegek lesznek.

593. A' ki fiát vagy leányát
el-házasétotta, ipa az és na-
pa: a' ki el-vőtte vő: ki fér-
hez ment, menyé: az egyéb
rokonságok inned magokat
fogoroknak titulussával (ne-
vezetivel) tisztelik: a' süv (férj-
nek ötse avagy bátyja) az ö
ángyát (attyafia feleségét) és
a' né-

*stant: levir glorem,
& sororius fratrem
compellat.*

594. *Si connubium
non arrisit, licuit pri-
dem & integrum fuit
nuptiam repudiare,
sicbatq; repudium at-
que divortorium:
bodie nihil nisi alter-
virius obitus separat
sejungit.*

L V.

De Puerperio.

595. *Ut sexus, ita
conjugalit copula,
et aliamq; proli cau-
sa est.*

596. *Mulier fu-
tum in utero seu ma-
tricio gestans. & per-
sape maliciâ labo-
rans, longè profecto
plus*

a' nennye avagy huga férje,
az ő ötse avagy bátyja fele-
ségét hívja (szoléttya).

594. Ha az házasság nem
tettzett, szabad volt ez előtt
régenten és tellyelséggel he-
lyes volt a' férhez adott me-
nyerskét meg vetni, [el-
hagyni] és léfzen vala meg-
vetés és el-válás: ma semmi
nem egyéb hanem valamel-
lyiknek halála szakasztja és
választja el.

LV. A' Gyermekek szüleiéről
avagy gyermek ágyról.

595. Mint a' férfi és asz-
szonyi-állati nemnek kü-
lömbsége [természethéli hi-
mnnek him és nőstény külö-
mböztetése] úgy az házasság-
béli köteletség, [öszve-ször-
keztetés] és ágy-is magzat
kedvéjért [szaporodásnak
okáért] vagon.

596. A' magzatot méhében
[mádrájában, burokjában] vi-
felő, és gyakor bádjadással
[lankatsággal] bajmódozó [ve-
szekedő] aszszony, sokkal bi-
zonyára többet [használ] tse-
leke-

*plus praestat quam
vir, in utro liquo-
rem habens.*

597. *Qua nifi ab-
ortit, filios & filias
existit, quandoq;
gemellos seu geminos.*

598. *Puerpera sex
septimanis seu hebdo-
madis latitare, lege
Judica tenetur.*

599. *Pater vel ge-
nitor gignit; mater
seu genetrix concipit,
parturit, ac parit:
ambo gnatos educant,
bassant, suaviant, o-
sculantur, amplectun-
tur, in sinu gremioq;
fovent.*

600. *Vitricus & no-
verca privignos non
aque diligunt, quia
neuter genitor est.*

lekezik mint a' férfi, kinek
az ő nemző (magva) nedves-
sege az emberi nemzet sza-
porító tömlőjében (töki-
ben) vagon.

597. Melly hanemha idét-
len szül; (el-veszti a' mag-
zatot) fiakat és leányokat
szül, néha kettősevel avagy
kettősöket.

598. A' gyermek ágyas
hat hétig lappangani, a' Si-
dók törvénye szerént tar-
tozik.

599. Az atya avagy nem-
ző nemz, az anya vagy szülő
méhében fogad, (terehben
esik) várandó (nehezkes, vi-
felős) léfzen, és szül: mind
ketten szülőtteket nevelik,
ápolgattyák, édesgetik, tso-
kolgattyák, ölelgetik, ölk-
ben és kebeleken táplál-
lyák.

600. A' mostoha apa és
mostoha anya a' mostoha-
gyermeket nem szintén úgy
(nem annyira) szeretik, mert
edgyik sem nemzője.

LVI.

De Cognatione.

601. *Qui ejusdem sunt progeniei aut profapia, sibiq; sanguine juncti, cognati & consanguinei dicuntur: ut fratres & sorores, (praesertim germani, nam uterinos esse non tanti aestimatur) avus & avia.*

602. *Item proavus proavia, abavus abavia, atavus atavia; quod supra est majores vocamus.*

603. *Collaterales sunt, patruus & avia; avunculus & matertera; patruelis, sobrini seu consobrini, & amitini.*

LVI. *A' Rokonságról avagy vér szerént való atyafiúságról.*

601. A' ki azon egy ágból avagy nemzetségből valók; és egy máshoz vérről foglaltatnak: edgyeknek és edgy testvéreknek mondatnak: mint az edgy vér tag ötsék bátyák és edgy szüléjű nénék hugak, (kiváltképpen az atyával és anyával edgyek, mert csak azon edgy méhből valóknak lenni nem bősültetik annyira, (avagy nem tartatik ugy reá) a' jobb atya (ősöd) és jobb anyja (üköd).

602. Ismét az ősöd atya üköd anyja, ősöd öreg apja és üköd öreg anyja, ősöd apjának őfi üköd anyjának üki; a' mi ezzen fellyül vagy on eleinknek hívjuk.

603. Oldalasság (mellék ág-ból) valók az atyád bátyja és atyád nénnye; kiknek attyok egy, kiknek edgy az anyyok, és kik közöttül edgyiknek az attya másíknak az anyyával egy, és atyafi gyermekek.

604. *In descendenti serie sunt, nepos & nepus, pronepos & proneptis. cum tota posteritate vel omnibus posteris.*

605. *Sunt, qui cum careant sobole ac heredibus, extraneos adoptant: sunt è contrà qui suos, ob inobedientiam exheredant abdirantiq;.*

606. *Superstitibus orphanis & pupillis minorenibus testamentum tutores dantur, hereditatis ab intestato ad eos devoluta conservanda gratia; qua & posthumis debetur; spurii verò & nothi minime ejus esse participes, eamque participare.*

604. Az alá-szálló nemzetségek rendi között vannak az unoka fi és unoka leány, unokád fia és unokád leánya, az egész maradékkal avagy minden utánna valókkal.

605. Vannak a' kik holott szüklökdgyenek magzat és örökös maradvány nélkül, idegeneket (kivül valókat) örökös fiakká fogadnak: vannak ellenben kik az ő fajátyokat, az engedetlenség miatt, az örököségből kiadják (kirekesztik) és megvetik.

606. A' megmaradott kistiny esztendejű (kisdéd) árváknak és szüléjektől megfosztattaknak testamentomban tutorok adattatnak, (hagyattatnak) a' testamentom tétel nélkül reájok maradvány örököségnek megtartásá kedvéért; melly még az attyok halála után születettek is tartozik, a' fattyaknak pedig és tisztátalan ágból való gyermekeknek semmiképpen abból részeknek lenni, és abból részt venni, nem kell.

re, debent. Ejusmodi tutores si ex fide agunt, inventaria regesta seu reportaria faciunt.

607. Testanti interea facultas est, facultates suas partiendi, de quibus dispensandi & legandi cui videtur, dimidium seu semissem, trientem, quadrantem, sextantem, dodrantem, &c.

LVII. De Oeconomia.

608. Quomodo paterfamilias, horumque dispensatores seu economi familiam (familitium) administrare; & famuli famuleque obedire debeant, oeconomia praescribit.

609.

Az olyan titorok ha hitből (hit ízerént) tselekefznek, házi eszközöknek jedző tábláit registromokat avagy mindeneket fel-találtató laistromokat tsinálnak.

607. A' testamentom tévőnek azonközben hatalma vagyon az ő jószáginak elosztogatására, és azokból való sáfarkodására és testamantomban el-hagyására, a' kinek tetzik, felét avagy fél részét, harmadát, negyedét, hatodát, tizedét, avagy harmad, negyed, tized részét.

LVII. Az házi gondviselésről avagy tselédes gazdaságról.

608. A' tselédes atya avagy házi gazda és tselédes anya avagy gazda afzszony, és ezeknek sáfári avag: ház gondviselői miképpen kellefsék a' tselédet (ház népe, szolgálai fereget) igazgatni; (ki szolgáztatni, rendelni) és a' szolgáknak szolgálóknak engedni, az házi gazdaságról való tudomány írja előnkben.

609.

609. Herus seu dominus est qui servum habet; hera seu domina, qua ancillam: nati autem verba sunt.

910. Servus ac famulus est, qui servus & famulatur; mancipium, in pueri vita & necis potestas est; libertus manumissus.

611. Pensum facienti demensum suum debetur, diurnum, menstruum, annum.

612. Liberis parentes multa indulgent: indulgentia autem nimia perdit liberos.

LVIII. De Urbe.

613. Urbem munius mania, aggeres,

609. Gazda avagy Ur az, a' kinek szolgája van; gazda afzszony avagy Ur afzszony, a' kinek szolgája: azoknak gyermeki penig házunknál ízületett szolgák.

610. Szólga és inas az, a' ki szolgál és inaskodik: Rab, a' kinek életére és halálra hatalom vagyon; a' szabados (a' szolgálatból felszabadult) kezénél fogva szabadon botsáttatott.

611. A' szakvány tselekedőnek (szakványosnak) elrendelt jutalom (izabott étel, kőst) kölletik, naponként, holnaponként és esztendőnként való.

612. A' magzatoknak a' szülék sokat engednek: a' fölöttéb való engedelmeség penig el-veszti a' gyermekeket (magzatokat).

LVIII. A' kerétes várasról.

613. A' kerétest váraft erőltetik a' kő-falok, töltések, sán-

L

tzok

res, valli, valla propugnaculaq.

614. Intervallum seu interstitium habet fossam: pomerium intro est, quod civibus ad mania patet accessus.

615. Porta babes claustrasua, valvas, repagula, cataractas, & pontem versatilem.

616. Platea & vicini lapide sternuntur; ut & forum cum porticibus; ne lusoza & lutulenta sint ambulationes.

617. Angiporzi ut plurimum transitu destituantur, & impervii sunt.

618. Suburbii oppi-

tzok (várták) palánkok (keretések) és földeltöltöt bástyák

614. A' sántz közinek avagy bástya közinek vagy on árokja, a' kő fal mellyekje avagy keretés közü belől vagy on, mellyen a' polgárok-nak (váras lakosinak) a' kőfalra való menetel nyittatik (adattatik).

615. A' kapunak vannak az ő bé tévő zárjai, két felé nyíló ajtai, (kapui) által szegző závári, víz-ereszto tsatornái, és forgó (emóltós) (hidja) kapuja.

616. Az utzak és várasnak fog helyei kövekkel rakattatnak (pádimentomoztatnak) meg; mint a' piartz-is a' tornáztokkal; portikusokkal) hogy a' sároffak és bé-sároztottak ne legyenek a' járó (sétáló) helyek.

617. A' szoros közök (késkeny utak) gyakrabban (többire) által mehetés nélkül szűkölködnék, és út nélkül való, (járhatalanok).

618. Hostátokkal a' váras széle-

pidum, amplatur, turribus decoratur, potissimum si murata & fastigiata sunt.

619. Non cuncti insola privilegiati sunt, sed indigenae & municipales.

620. Ex his quidam à censu & oneribus publicis immunes, sibi privatim vivunt.

621. Peregrini & inguili sunt vectigales, tributum solvunt, pendunt.

622. Templum, curia, armentarium, avarium, granaria seu horrea, civitatis robur sunt.

623. Ad cisterna, ho-

széleséttetik, (terjesztetik) tornyokkal ékeztetik, kiváltképpen ha kő-falból rakottat és héjazottak (tetősök hegyesflek).

619. Nem minden lakosok privilegiomofok, (szabadsággal ajándékoztattak) hanem az othon született várasnak haza fia, és a' polgári méltóságban (társaságban) vétettek.

620. Ezek közzül némelyek az adótól (taksától, kapu pénztől) és közönséges terhektől (igától szolgálattól, munkától) üressék (szabadosok) lévén, magoknak magán élnek

621. Az idegenek (jövénnyek) és lakosok (söllerek) adó fizetők, adót fizetnek, adnak.

622. A' Szent-edgy-ház avagy Templom, váras-háza, fegyver tartó-ház, pénz-tartó (verő) ház avagy tárház, gabona (élés) házak avagy tsűrök, a' várasnak erősegi.

623. De a' jól rendeltetett L 2 tsa-

horologia, schola, bene ordinata, belli boni, regiminis indicium & documentum.

624. *Pondè pratorium custodia poni solet; in recessibus fornice, quas forarius repurgat.*

625. *Diversoria seu hospitia publica, caupona, popina, pro advenis parantur; asyla seu refugia pro fontibus; xenodochia & nosocomia pro pauperibus.*

626. *Basilica est augusta ades, vel domus.*

627. *Specula in editiore loco sit; vigiles autem vigiles.*

628.

tsatornák, orák, scholák, az helyes (jeles) és jó rendű igazgatásnak (gubernálásnak) rend-tartásnak) jele és tanubizonyossága.

624. A' törvény-ház (udvar-ház, tiszti viselő-háza, (ítélő hely) mögötti stráfa (őrző ház, fog-ház) szokott helyhezteszteni; a' fél felévaló helyeken perváták (szaró székek, fosó helyek) mellyeket a' szarhordó ki tiszte.

625. A' vendég-fogadó-házak avagy közönleges szállások, kórtomák, kőz-konyhák, a' jövevényekért tsináltatnak; a' szent helyek avagy bé-futásra (szaladásra) való menedék helyek az ártalmas bűnösökért; (vétkesekért) az ifjókortyok és betegek háza a' szegényekért.

626. A' Királyi palota avagy borsületes tanács ház méltóságos nagy épület, avagy ház.

627. A' vigyázó [őr-álló, vártálok] helye leg-magassabb helyen legyen; az őr-állók [vigyázók] pedig vigyázók.

628.

628. *Vicini atq; propinqui mutua sibi officia ac ministeria debent.*

LIX. De Templo.

629. *Editus campanarum pulsu cœtum ad sacra convocat, & congregat.*

630. *Ubi conventum est, cantorum chorus ad pluteum psalmos & hymnos seu cantilenas spirituales canit & psallit.*

631. *Concionator, verbi divini, præco vel Ecclesiastes è suggestu aut pulpito spiritum sanctum invoccat, textum biblicum (è Bibliâ) authenticum interpretatur; scripturas utriusque Testamenti, ex libris tam*

628. A' szomszédok és közel valók egymásnak költsön jó akarattal és szolgálattal tartoznak.

LIX. A' Templomról avagy szentegyházról.

629. Az Edgyház őrző (egyház fia) az harangoknak (verésével (harangozásával) a' gyülekezetet az Isteni szolgálatra edgyben hívja, és öfzve gyűjti.

630. Midőn öfzve gyülekeznek, az éneklőknek szerege (kárja) a' pulpitemnál avagy énekes könyv-tartó poltznál Psalmusokat (Sol-tárokat) és Hymnusokat lelki Ditsireteket el énekel és zöngedez.

631. A' Lelki tanító, Isten beszédének hirdetője avagy Prædikátor a' prædikáló székéből avagy könyöklő helyből a' szent Lelket segítsegül hívja; a' tellyességgel igaz szent Írásbéli letzkét (fel-vótt igéket a' Bibliából) magyarázza; mind a' két testamennak írást, mind a' közön-

L 3

se-

tam canonicis quam apocryphis citat ac profert; ad penitentiam seu resipiscenciam juxta decalogi aut decem praeceptorum senorem hortatur; contrita corda satisfatione, meritoque Jesu Christi solatur: hoc scilicet modo evangelium praeedicat & confectionatur, orthodoxa atq. catholica religione auditores recte imbuens.

632. Peracta praecatione seu oratione, festa seu dies festos, mobiles & immobiles indicit; & concionem, qua quo frequentior eò ebarior dimittit.

633. Nonnunquam catechizat, ad baptismum (apud Catholicos

segeffen mindenektől bevött s' mind az elrejtött könyvekből citállya és előhozza; a' poenitentia tartására avagy meg-térése a' tiz parantsoltnak tenora (folyása, rendi) szerént inti; a' töredelmes sziveket a' JESUS Christusnak elég tételével és érdemével biztattya: tudni illik ilyen módon praedikállya (hirdeti) az Evangeliumot; örvendetes izenetet) az igaz és közönséges vallásra az halgatókat helyeffen (jó rendel és móddal) tanéttván.

732. El-végezven a' könyörgést avagy imádságot, az ingó (változó) és nem ingó (napjokat nem változtató) innepeket avagy innepnapokat meg-jelenti; és a' gyülekezetet, a' melly mennél számossabb annál kedvessebb, el-botsáttya.

633. Néha Catechismust avagy hitnek vővid sumában foglalt ágazatit tanét, a' keresztelő helynél (a' Romai Ca-

licos Romanos cum exorcismo) praesentibus susceptioribus baptizant, sacramentum, Eucharistiam seu cenam Domini ministras.

634. Absolvit poenitentes, a sacramentis arcet in poenitentes, hypocritas, conscientia sua committit.

635. Encenia; compitalia, dedicationes & anniversaria solennitates debita festivitate, biiduo, triduo, quadriduo, octiduo celebrantur.

636. Ceremoniarum apud omnes eadem sunt, nec ordinandi & initiandi Ecclesia

Catholicusoknál avagy Pá-pistáknál esküvéssel kényszerítő ördög üzéssel) a' komáknak jelen léteekben kö-röszttől az Urnak szent asztalát, hálá adásnak emlé-keztető lakodalmát avagy Urnak vatsoráját ki-szolgálat-tattya.

634. A' Poenitentia tartókat fel-öldozza, a' poenitentia tartatlanokat a' Sacramentomoktól (szent jegyek-től) el-tiltya, a' kép, (szín) mutatókat az ő lelkek ifmiret-re hadgya.

635. Az új templom szentelések, /utzákon való inneplések, bé-szentelések, és esztendőnként való innepi pompaságok illendő meg-illéssel, (ékesetéssel) két napokig, harmad napig, negyed napig, nyoltzad napig, gyakoroltattatnak (ditsé-tekkel hirdettetnek, innepöltetnek).

636. A' ceremoniák (edgy-házi rend-tartások) nem azok (edgyek) mindeneknél, sem az edgy-házi szolgál-
nak

*Ministros, mos idem: sed disparitas hac innoxia seu innoxia est. suntq. tales ritus mera adaphoria. vel res indifferen-
tiales.*

LX.

De Ecclesia.

637. *Parochus seu pastor est sua Ecclesia seu parochia inspector: totius autem diocesis antistes.*

638. *Praefules, praepositi, abbates & priores cucullatis monachis. monasteriisq. vel cenobis; abbatissa seu antista monialibus aut virginibus vestialibus in abbatis, sacellanus sacello: diaconus & sub-*

nak rendelésének és fel-fzen-
telésének, azon egy módgya:
de ez a' külömbség nem ár-
talmas avagy nem veszedel-
mes, és az illetén szokások
merő külömbség nélkül va-
lók avagy magában sem jó
sem gonosz köz dolgok.

LX. Az szent Gyülekezetről
avagy Anyaszenteg-
házról.

637. A' Plebános avagy
lelki páfztor az ő gyülekeze-
tinek avagy plebániájának,
ör. állója vigyázója: az egész
tartomány-béli gyülekezet-
nek pedig az Esperelt (gárd-
ján, elől járó fő pap).

638. A' praelátok, prapostok
apáturok és gárdjanok avagy
tsuklyás barátoknak elei, a'
monostoroknak avagy cala-
stromoknak; a' fő-apátrák a-
vagy gárdján afiszonyok az
apátráknek avagy a' Vesta I-
stó afiszonynak szentelt szűz
nőstény papoknak (szent szű-
zeknek) az apáturságokban;
a' káplán a' kápolnának; az
egyházi szolga avagy egyházi

subdiaconus cum senioribus, collectis & elemosina praesunt.

939. *Primitia & decima sacerdotibus ac presbyteris offeruntur: eremita seu anachoreta in cellis suis eremum vel desertum inhabitant.*

640. *Primates archiepiscopi & episcopi orthodoxi, in conciliis seu synodis schismata & sectas componunt, ac dirimunt; hereses damnant, & propterea haereticos blasphemos atque schismaticos & novatores conelamatos deploratosq. cum as-*
se.

szólga alatt való a' gyüleke-
zetnek véneivel, a' szedege-
tet (gyűjtött) pénznek és
alamisnának (szegények ada-
kozásának) előtte vannak (e-
löl járó gondviseelőjök).

639. A' gyümöltsöknek
söngéi és a' dézmák (tizedek)
a' papoknak és a' gyülekezet-
ben lévő véneknek (áldozó
papoknak) adattatnak: a'
römöték és magán (félen)
élő barátok az ő pintzéjek-
ben a' kietleneket avagy
pufztákat lakják.

640. Az első nagy renden
való papok, érsekek és ke-
refztyén püspökök, a' közön-
seges gyülekezetekben (taná-
tsokban) avagy synagokban
a' szakadástokat és vallásban
való pártolkodásokat (rése-
ket) rendelnek (végeznek) el,
avagy tsillapétanak és el-vá-
lasztanak; eretnekeket
kárhoztatnak, és azokért a'
káromkodó és szakadást in-
détó s' újító tellyességgel meg-
általkodott és firánkozásfra
méltó eretnekeket az őket

secus, ut & apostas; ab Ecclesia Christiana unione excommunicant; doctrinae canonem stabiliunt,

LXI. De Ethnorum Judaeorumque superstitionibus.

641. *Pagani, gentiles seu ethnici sacrificuli in delubris, lucifve suis sacrificia, libamina, hostias & victimas super aras seu altaria immolabant; thura offerebant, libabant & adolebant, lustralique adnâ sese lustrabant, & sic deastris atq; idolis suis litando, piacula expiare conabantur: sed abominatio fuit.*

642.

követőkkel, mint az hittűlszakattakat is, a' ketesztyéni szent gyűlekezetnek edgyeségéből (társaságából) ki átkoznak; (tiltanak, rekesztnek) és a' tudománynak reguláit avagy articulust (törvényit) meg-erősítik.

LXI. A' Pogányoknak és a' Sídóknak havis Isteni tisztelésekről, avagy babonaságokról.

641. A' pogány, Isten ísméretik kívül avagy kegyes erkölts nélkül való áldozó papok az ömetsettyekben, és barlangjokban (szentelt berkekben) meg-szenteléseket, kóftoló áldozatokat, égo áldozatokat és bűnért való áldozatokat az ő oltárokon áldoznak vala; tömjéneket víznek vala fel, illatoztatnak és füstölnek vala, és hintegető szentelt vízzel ő magokat hintik vala: és így az ő isteneknek és bálványoknak szolgálatot tévén, halálos vétkeket el-törteni (engesztelni) igyekeznek vala: de utálatosság volt

642.

642. *Profanum appellabant seu minus sacrum, quicquid extra fanum esset non consecratum, diisque dicatum aut dedicatum.*

643. *Pontifex infultus sacrarum (aditum) intrabat, & flamines thuribulo seu acera suffebant, cymbalis, tintinabulis crotalig, tintinnantes.*

644. *Vates eorum, saga seu sibylla & piazices vaticinabantur, ac futura praedicebant, non ex numinis afflatu, insinctu aut inspiratione, per raptum vel ecstasin, ut Pro-*

phe-

642. Szentsegtelennek nevezik vala avagy kevesebbé szentnek, valami a' szent helyen (templomon) kívül meg nem szenteltetett volna, és az isteneknek szánt avagy ajánlattatott volna.

643. A' fzkosimos avagy patyolatos fő Pap a' szentsegessebb helyben (segestyében) bé-megyen vala, és a' több also renden való áldozó papok a' tömjénözövel avagy füstölővel illatokat téznek vala, cymbalmokkal tsöngetőkkel, (harangotskákkal) és kolompokkal (kelepekkel) tsöngetvén (kolompozván).

644. Azoknak jövendő mondói bűjös bájos avagy Sybillái (babonái) és bűntisztító engesztelő aszszonyi jövendőlnék vala, és jövendőket előve meg mondanak (profétálnak) vala, nem isteni illésből (jelenésből) izgatásból avagy fuallásból, elragadtatás avagy elmének el-távozása által, mint

az

pheta Israël; sed ex auspiciis, auguriis, haruspicina, sortibus, superstitionis, inde auspices, augures, harioli seu aruspices & sortilegi dicuntur.

645. Hinc hariolari & augurari prodivinare usurpamus.

646. Habebant & oracula, sed erronea, à Vejove profecta.

647. Demortuos heroas heroinasque divus accensebant, seu in numerum sanctorum referebant.

648. Judai in synagogis praputia circum-

az Izraelnek profétái: hanem a' madarak nézéséből, madarak tsevegéséből, barom bél nézésnek jövendöléséből, és babonás sorfokból: (szerentse kerekéből) innét vannak a' madár nézésből jövendölők, madár szóllásból jövendölők, babonások avagy büjös bájosok és fors vetők (kotzkaók).

645. Innét babonáságból vélni és madár szóbul itélni az istenes jövendölésről vesztünk.

646. Vóltanak ő nálok isteni szozatok is, (feleletek is) de hamissak (vétkesek, tévelygők) a' pogányok kár tévő Istenétől, az az, a' Belzebub ördögtől jöttek.

647. A' nagyságos dolgokat viselt meg-hólt férfiakat és emlekezetes kegyefségi alszzonyokat az istenek közzé számlállyák vala, avagy a' szenteknek számok közzé helyheztetik vala.

648. A' Sidók a' Synagógabán (gyülekezetekben) a' férfui

cumcidunt, sabbatho feriantur, & scenopagia prater Pascha & Pentecosten celebrant: Anabaptista fanatici sunt.

fiui szemérem testnek első bőrit környülméletik, szombaton inneplenek, és Sátoros innepeket az Hufvéton és Pünkösden kívül illenek avagy szentelnek: az Uj körülztyének eszelősök (bolondok).

LXII.

De Curia.

649. In curia senatus confessus suos, de Republica ac Politia curas atq; negotia agunt.

650. Asservatur ibidem matricula civium seu album, & tabula publica.

651. Consulans Preconsul deliberanda proponit, Consulares & Senatores sententiam dicunt: pedarii annuunt, ille concludit.

652.

LXII. A' tanáts házról avagy Váras házáról.

649. A' váras házában a' várasbéli tanátsnak gyűlési (ülési) lévén, a' közönféges társaságról és polgári rendről gondot viselnek és munkálódnak (fáradoznak).

650. Ugyan ott tartatik a' polgárok nevének laistroma avagy váras könyve, és közönféges táblák.

651. A' fő tanáts [polgármester, bíró] avagy vice tanáts [bíró után második] a' tanátskozászra [végeztésre] való dolgokat elő beíztelli, a' főpolgári rendek és tanátsok sententiát [értelmet, voxot] mondanak: hozzá szóllanak] a' más értelmét jóvallókra hajolnak, amaz béreke izti [fejezi].

652.

652. *Notarius can-*
cellus septus acta con-
signat; & ita quisq;
 suo munere fun-
gitur.

653. *Ministrato-*
res illis sunt, appa-
ritores sive statores,
accensi, scriba &
praefones, item li-
tores.

654. *Plebs in tri-*
bus distributa seu di-
visa suos habet tribu-
nos, per quos ple-
biscita feruntur ad
ratihabitionem sena-
tus consulto.

655. *Habent &*
opifices curias seu col-
legia sua, ordinis can-
sá: curionibus enim
& censoribus novi-
tius artificium, profes-

sus

652. A' notarius [váras író
deákja] rostellyal környül
keréttetvén a' végezett dol-
gokat [tselekedeteket] fel-
jedzi; és úgy ki-ki az ő tisz-
tiben jár-el.

653. Azoknak szolgájul
vannak a' váras szolgálai, [fu-
tosó birái] avagy oda szám-
lált [rendelt] ajtón állói, író
deákok és kiáltok [szó ki-hir-
detők] ísmét porofzlók [ho-
hérok]

654. A' bizonyos számú
népeknek rendire [Kapitány-
ságokra, hadnagságokra
[szaggattatott avagy osztat-
tatott községnek Kapitányi
[hadnagyi] vannak, kik által
a' községnek végezési [köz-
nép akarati [vitettetnek a'
meg-erősítésére a' felső ta-
nátsnak.

655. Vagyon a' kézi mives
mester embereknek-is tzhék
és gyülekezetek, rend tartál-
nak okáért: mert a' tzhé-m-
stereknek és meg-ítélő [vis-
gáló] decánoknak újonnan
tanult mestersegének jelen-
ségét meg-mutató mester le-
gény, mestersegének [tudó,

sus, specimen dare
cogitur.

LXIII.

De Judiciis.

656. *Duobus de ha-*
reditate heriscunda,
aut quacunque contro-
versa, disceptantibus
seu litigantibus, ter-
tium intervenire ne-
cesse est, qui litem
decidat ac dirimat;
aut de quo altercan-
tur diribeat ac discer-
nat: aliás certamina
& contentiones in infi-
nitum ibunt.

657. *Aut igitur*
amicabili compositioni
& pacificationi stu-
deant, sibiq; arbi-
triam deligant, cuius
arbitrio acquiescant
utrinque; aut forum
secedant, & secum
experiantur jure.

658. *Quia adver-*
sario

mányának] próbáját adni
kényszerítterik.

LXIII. Az ítéleésekről avagy
törvény tetelekről.

656. A' két örökös jószág-
nak bírásáról, vagy akar mely
viszsa vonyásról [pörleke-
désről] vilongók avagy ve-
szekedők közt harmadiknak
közben-járulni szükség, ki
a' pört el szakaszsa és el-vá-
laszsa; avagy a' miről kö-
tődnek egymással [vilonga-
nak] el oltsa és meg-lássa:
[itélye rostállya] egyéb aránt
[külömben] a' viaskodások
[viadalok] és vissza-vonyá-
lok [veszekedések] végetlen
dolgokra mennek.

657. Avagy ezokaért barát-
ságos szerződésre és békefé-
re igyekezzenek, köz bírót
[fogot embert válaszszanak,]
a' kinek ítéletin [szabad aka-
ratyán] még nyugodgyanak
mind két felől; [refzről] a-
vagy törvény széket kövess-
nek, és egdymással törvény-
szerént próbállyák-meg.

658. A' ki az ellenkező fél-
nek

sario dicam scribit vel impingit, citat & acersit eum ad praetorem, praterquam nefasto die, insinulat & accusat noxia.

659. *Conciliatio.* ne rejecta, ad actoris seu litigatoris petitionem accersitur reus: quo comparente, accusatio & excusatio contendenti-um percipitur: atque probatio partis utriusque cognoscitur. Si diffitetur, admittuntur testes, & illiquidem jurati, si auctoritas per se non sufficit.

660. *Advocatus,* paracletus seu patronus, clientem, utpote qui se in clientalem ejus dicavit, ac patrocinio

nek pörködés levelet ír avagy pör indét. citállya és idézi a' tisztt. viselőhöz [ítélő mesterhez, bíróhoz] [a' törvénykedéstől meg tiltatott naptól ki válva, vétkeisé teszi] [bűnben keveri] és; tüzégeres bűnnel vádollyá

659. Az őszve békéllés meg-vettetvén a' pör indétónak [a' stornak] avagy felpörölnék kérére elő-hivat-tatik a' bűnös; [vétkes] a' ki jelen lévén, a' pörösöknek [veszkezőknek] vádolása és mentséget meg hallatik: és mind a' kétrésznek próbálása (erőssége) meg-vísgáltatik, (elmérettetik). Ha tagadja, a' bizonyosság tévő tanúk hozzá bortsáttatnak, s' azok is penig meg-esküttetve; haméltóságok önnön magában nem elégendő.

660. Az így fel vételre hivat-tatott, vizálgatáló avagy prokátor, az ő gondviselelé alatt valót, úgy mint ki magát az ő gond viselelé alá ajánlotta, és az ő tutorságához támasz-ko-

cinio ejus nititur, ne deserat; sed defendat atque propugnet: ex aquo tamen & bono, ne rabula audiat. Procurator, mandatarium mandati fines ne transiliat.

661. *Vites & Judex praedicta sum-mopere; neque litigationibus corruptus, nec aliorum offensam deterritus, aut favore, malevolentia, & sycophanticá quadraplatorum delatio-ne occupatus, huc aut illuc propendeat; sed nudè secundum probatorum evidentiam decernat: equitatis attamen majorem, quam stricti & rigidi juris rationem habeat.*

kodik, el ne hadgya, hanem oltalmazza és viadallal meg-örizze: igazságból mindaz-által és jóbúl, hogy nyelveskedő tséltsapónak ne hallattassék. A' parantsolattal járó gondviselelé a' rá bizot parantsolatnak határit által ne ugordja (hágja).

661. Az itélő bíró-is az idő előtt való ítéleteket selettéb igen el távoztassa; se penig bő adományokkal meg veztegetődvén, se másoknak meg bántásátul el rettetvén, avagy kedveskedésből, rosz akaratból, és patvaros négy-szerrel is dolgot öregbétő rá-galmazók árulkodásátul elfogattatván, ide vagy amoda ne hajollyon; (hárintson) hanem tsupán (mezételen, egyedül tsak) a' meg-probáltatott (bizonyéttatott) dolgoknak nyilván valósága szerént végezzen: (rendellyen, itellyen) az egyenes igazságra mindazonáltal nagyobb, hogy sem-mint a' szoros és kemen törvényre gondja legyen (vigyázzon).

662. *Sed adfessores adfunt, prafidius est fuffragia colligere, illorum liberè fed juftè ferre; ut fontes damnentur, infontes juftificentur & abfolvantur.*

663. *Nam decreta & edita confenfu facta, revocari, retractari ac rescindi, indecens est, nec ufquequaq; conveniens.*

664. *Causa decifio ut promulgata est, ocius executio fiat: nisi condemnatus protestetur, & ad fuperius tribunal pro-*

vocat

662. Ha az affefforok (törvény tévő igaz látó bírák) jelen vannak a' fő bírónak (ítélő mesternek) tiszti az hogy sententiákat (voxokat, értelmeket) szedjen amazaké szabadoson de igazán voxot mondani; hogy a' büntetést érdemlő vétkesek kárhoztassanak (meg) sententiáztaffanak, az ártatlanok meg igaztassanak és feloldoztassanak (el botsáttassanak).

663. Mert a' decretumokat (elvégezet dolgokat) és köz akaratból lött ki mondott sententiákat, (articulufokat) vizfsza-venni, meg-másolni és fel bontani, illetlen dolog és semmi-képpen (semmi úttal) akar miképpen is nem helyes (illendő).

664. Az ígynek (pörnek) végben szakasztása (elvégezése) minek utánna kihirdettetett volna, leg ottan (mindgyárt) légyen ki-főlgáltatála: (exequalála, végbévitele) hanemha az halálra íteltetett(kárhoztatot) prote-

stál,

voces seu appelles; ibi iustitia, comperendinariani, aut etiam sequestrationi locus est.

665. *Sed & vadari reum solent, ut se sistat.*

666. *Interdum dilatio adhibetur, propter intercessiones, vadumq; fideiussiones, & satisfactiones: sed quod quis spondet, prestare tenetur.*

LXIV. De maleficiis & suppliciis.

667. *In pravariatorio statutarumq; contemtores a quassore animadvertendum est; & notoriis peccatis multa seu mulcta irroganda;*

ne

stál, (tudományt téfzen) és a' fellyebb való törvény székre ki hiv avagy appellál; (előbb vizsi táfszittya a' pört) ott a' törvénykezésnek, napról napra való hallogatásnak, sőt még meg-választásnak is helye vagon.

665. De a' vétkeft még kezezség alatt is törvényben idézni szokták, hogy magát elő állassa.

666. Néha el hallasztás (le-fzálétás) adatik a' közben-járásokért, kezezségért, hitelekért, és elégtételekért: de a' ki mit fogad (ígér) megtselekedni (fogadását megállani) tartozik.

LXIV. A' gonosz tételekről és büntetésekről.

667. A' törvény által hágókra és szabott ország törvényinek meg vetőire az Ifpánnak (Direktornak, főlgabírónak (vigyázni kell; és a' tzegezés vétkekért bírságot avagy büntetést kell vetni;

M 2

hogv

ne impunitas in licentiam abeat.

668. *Ad coercendos castigandosq; & compescendos improbos, virga sunt, flagella, scutica, taurea, fustes compedes, manica, namella, cippi, ergastula, carceres, tormenta, fidicula, patibula: ut perlictores & carnifices rapiantur, vinciantur seu constringantur, ligenturve, & cadantur, verberentur, torqueantur, crucienturq; facinorosi, & morte afficiantur desperati.*

669. *Fures enim ac depeculatores, eorumque receptatores, ac manticularii suspenduntur suspendio necantur; machinatioq;*

hogy a' büntetetlenység szabadságban ne mennyen.

668. A' nem jámboroknak megzabolázására büntetésére és megfenygetésére vanak a' veszfzők, ostorok, korbátsok, bika bőrből tsinált merő korbátsok, (tatár korbátsok) süstélyok békók, tsintsérek, belentsek, kalodák, fog házak, (kalitkák, szolgáltnak háza) tömlőtőzők, kinzáfok, tsigázó (tekerő kinzó) szerfzámok akasztó fák: hog' a' porofzlók és hohérok által ragadtassanak, megkötöztessenek avagy megszoréttassanak, és megkötöttessenek, tsapottassanak és verettessenek és megkinoztassanak a' gonofság tévő latrok, és a' kiknek jobbúlása felől reménség nintsen halállal megötlettessenek.

669. Merta' lopók (orok) és barom lopók, s' azoknak orgazdái, és az erfény metélők avagy táská lopók felakasztatnak, felfüggesztéssel ötlettetnek-meg, a' paráznák

bigami decollantur, seu capite plectuntur; homicida, sicarii & sacrilegi in pegmate crurifragio plectuntur, quondam cruci affigebantur; parricida cum serpentibus aculeo insuti submerguntur aquis, usq; suffocantur; anus venefica, lamia, striges, & incendiarii rogo seu pyra vivi cremantur, perduelles seu perduellionis rei quadrigis in diversam actis discerpuntur, bonaq; eorum, confiscantur; calumniatores maligni, malignosi & blasphemii eliguantur; prostibulis atq; impudicis cauterio stigmata inuruntur,

és a' kettős házas társnak le-nyakasztatnak avag' fejek vétetik; az ember ölők (gyilkosok (alattomban járó öldölők (vér ontók) és szentségtörők a' szár törő leköttött károkon kerékben törettetnek; néha napján (régenten) körfőzt fára feszítettnek vala; az atyák és anyák gyilkosfi kigyókkal edgyütt bőr sákban varratatván vizekben merítettnek (vetttenek) és azokbá meg fojtatnak; babonás (ördöngös (vén aszfzonyok (kopfák, koportyók) éjel járó aszfzonyok, boszorkányok és gyujtogató tüzes ludvértzek rakás fákön avagy tűzzel megégető garmadákon elevenen égettetnek-meg; az urokra fejedelmekre támadók avagy part ütésben találtattak félrevonyattatott négy lovo szekereken szaggattatnak-el, és azoknak javok (jősfágok) orfzág tárházához foglaltatnak; a' gonofs tévő rágalmazóknak feslett erköltsű gyalázóknak és káromkodóknak nyelvek ki-mettrzetik; a' magát akar kihezadó híreskurvákra és szemtelen (tisztátalan) aszfzonyokra sűtő (tüzes) vassal bélyegeket sűttettetnek.

670. *Calapho seu alaphæ cedi, ob quid. vis contingit: salutarum iocofum est.*

671. *Supplicii mitigatio fit relegatione, vel proscriptione.*

672. *Exul seu in exilium eiectus in loco determinato exulat; exterminatus vero & extorris vagatur, profugus ubi libi consistit.*

LXV. De Statu regio.

673. *Potestates esse omnium inter est, ne potentior imbecilliores opprimat, sed cum unus rerum potitur, Monarca dicitur:*

citur:

670. Artzulavagy nyakon tsappattatni, akar miért is megefik: (történik) az újjal való fitty vetés (fittyentés, újjal való pötzkölés (tréfa dolog.

671. Az halálos büntetésnek enyhétese (könnyebbétese) lészzen határból való kiűzetéssel, és számkivetésre való botsátással.

672. Az határból kiűzetett (számkivetett) avagy számkivetésre botsáttatott bizonyos meg határozott helyen él számkivetésben; a' feje és tisztelése veszett országból (hazájából) kiűzetett penig és mazul (szarándok) tétova vándorol: (bujdosik az elszaladott (futásban csett) sohul meg nem áll.

LXV. A' Királyi állapatról.

673. Hatalmalfságoknak lenni mindenkinek nézve hasznos, (szükséges) hogy az hatalmaltab ez erőtlentet el ne nyomja: de midőn egy mindenkivel bír, Monarchának

edgy

citur; quanquam Caesaris collegas sibi legere soliti sunt.

674. *Qui si ex legum à legulatoribus litarum atque promulgatarum prescripto regnas, Rex est; si ex libidine, ut quod libet liceat, etiam sub corona & diademate. sceptroque Tyrannus.*

675. *Sedes ejus in metropoli est, ubi in solio sedet eburneo, aut eburato; bysso vel syndone. purpurâ seu occino, & stabeâ acu pictâ magnificè vestitus; auricorumq. catervâ atq. insigni comitatu stipatus.*

(edgy főnek) mondatik; noha (jollehet) a' tsászárok fegető tárfokat magoknak választani szoktanak vólt.

674. A' ki a' törvény szerzők-től ki-mondatott és ki-hirdetet törvényeknek eleiben írása szerént országol, Király; ha bujaságból (maga kívánsága és gyönyörűsege szerént) hog' a' mi tettzik szabad legyen, még a' korona és Királyi főnek gyözedelem ékefsege. s' királyi páltza alatt-is, kegyetlen Ur.

675. Az ő széki (lakó helye) az anya városban (országának, tartományának fő-városában) vagy az holott elefánt témből tsinált királyi székből ül; biborral avagy vékony gyoltsal, bársonnyal avagy skárláttal, és vont arannyal tövel varrott (szokosommal rakott) ruhábá, nagyságossan (méltóságossan uri módon, pompással) öltöztetvén; és udvariaknak (udvar népének) feregevel és jeles (tízemes nemes) követő fokaság-gal környül-vétettetvén.

676.

M 4

676.

676. *Qui vel sunt consiliarii intimi, vel praefecti: ut aula magister vel architrachelinus, cancellarius thesaurarius ut custos ararii, custos magnificillii, ensifer, dapifer, pocillator, quifso, summus cubicularius, secretarius. suos ammannens habens, cubiculari, atrienfes. satellitium principis, pedites seu celeres a pedibus, affecta & janitores.*

677. *Aliorsum legat proreges, vicarios satrapas, quastores, decumanos, publicanos portoriumq. exactores. telones & legatos; qui diplomate regio vel principis instructi, res gerunt,*

678.

676. A' kik avagy belső titkos tanácsok, avagy praefectusok (gondviselők: udvarbírák) mint az hofmester avagy bé járók feje (nálsnag, vendéglő helynek gazdája) cancellarius, kints tartó avagy tárháznak őrzője, az öreg pótset őrző, fegyver hordozó, asztalnok (tálnok) pohárnak, lovász mester, főkomornik, secretarius, kinek az ő író deáki vannak, bé-járok pitvarban udvarlók, fejedelem udvari hada, (mezei katonasereg, (udvarnépe) gyalogok avagy gyors inasok, tettet (életet) őrző követők és ajtón állók.

677 Máluvá követtségben küldi a' vice Királyokat, Király képeit, tiszttartókat, kereskedőket, tized lőket, fuvarokat, és a' rév-helyeknek avagy hajó béreknek (exacto-rit) ki szedőit, vámosokat (harmintzadókat) és követeket, kik a' Királynak avagy fejedelem függő petsétes levelével fel kézzettetvén, dolgokat viselnek.

678.

678. *In demortuorum defunctorumve locum substituantur sufficiuntur vel surrogate alij. qui successores dicuntur.*

679. *Regia & basilica aulae sive peristromatis & tapetibus, picturáq. refulgent. remident. & personant musicá.*

680. *Gerronesnugigeruli, moriones, parasiti, gnathones, & sycophanta; aulorum appendices sunt: Eunuchorum usus desuevit obsolevitque.*

681. *Majestas invidia obnoxia est, sed ele.*

678 A' meg-hóltaknak és ki múltaknak helyében álltatnak, rendeltetnek avagy választatnak (helyeztettenek) mássak, a' kik utánnok következőknek mondatnak

679. A' Királyi házak és királyi paloták kárpitokkal avagy környül terető fal ékesítő varrott leplekkel és szőnyegekkel, s' kép irásokkal fénlenek, tündöklének, és musikákkal (vigaságok szerző szerzfámokkal) zengedeznek.

680. A' försőgő tséltsapok, hazugság hordozók, (hazug hír harangok, mondók, trágárok) bolondok (ur bolondjai) hizelkedők, (tányér nyalók, tselepujdik, tsalfák) torkosok (nyalkák) és áulkodók, (vádaskodók, közköpiük) az udvaroknak töldaléki (foldaléki): az herélt emberekkel (tőki mettetágyas házat őrző férfiakal) való élés meg-szünt (elmúlt) és ki aggott.

681. A' felség (méltóság) irigység alá vettetett, de a' kegyel-

M 5

gyel-

*elementia praesidij vi-
se erit.*

682. *Non tam
principem satellites seu
spiculaeores tutantur,
nec tam locupletant
fisci dominive redi-
tus, aut collectus &
repositus thesaurus
(gazá) atque subdi-
torum amor.*

673. *Angariis i-
gitur, censibus, &
exactionibus vi ex-
ortis, ne exhauriam-
tur: congiariis po-
tius & donatiis seu
donariis demulcean-
tur.*

684. *Imperandum
sic populo ut illi pa-
rere lubeat: imperia
violencia, & obsequia
coacta*

gyelmesség oltalom (örzöse-
reg) helyett lészzen.

682. A' fejedelmet nem an-
nyira őrzik a' darabantok a-
vagy ő'r álló strásák, nem-is
ugy gazdagéttják a' fiscusok
(ország tár-házai) és uralko-
dásának (birodalmának) jó-
vedelmi, avagy az őszve gyűj-
tött és el-jött (rejtött) kints
(drága marha) mint az alatta
valóknak szereteti.

683. Annak-okaért kén-
szeretésből (erőltetésből)
való szolgálatokkal, adó fize-
tésekkel, és erővel ki-tekert,
(vont, satult) taxákkal (kapu-
pénzekkel, fel-vetett sum-
mákkal) ki ne meréttessenek:
(meg ne nehezéttessenek, el
ne fojtassanak (bő-mértékű
adakozással inkább és donáti-
okkal (nemes jószág oszto-
gatásokkal (avagy ajándéko-
zásokkal enyhíttessenek (é-
desgetteessenek).

684. Ugy kell a' népnek pa-
rantsolni, hogy ő neki-is en-
gedni akarattya légyen avagy
telessék: az erőszakos uralko-
dások (parantsolások) és kén-
szek.

coacta periculosa szeréttetett szó-fogadások
(engedelmességek) vesze-
delmesek.

LXVI. De Regno & Regione.

685. *Regnum est,
ubi sunt liberi status,
statutorum vinculo
inter se colligati.*

686. *In arduis ne-
gotiis & causis comi-
tie convocantur &
conscientur, sed è pro-
ceribus primatibus
seu optimatibus, Du-
cibus, Comitibus, Vi-
secomitibus, Baroni-
bus, Dynastis, Eque-
stri ordine & gene-
rosis: rustici non in-
ter sunt, sed ruri occu-
pantur & suis pagi-
magistris obsecundant,
marigere sunt, mori-
gerantur, obsequun-
tur.*

LXVI. Az Országról és tar- tományról.

685. Ország az, az hol sza-
bad rendek [statufok] van-
nak, kik országos törvények-
nek (decretumoknak) szö-
vettségével edgymás között
őszve kötöttek.

686. A' nehéz (terhes)
dolgokban és igyekben or-
szág gyűlési hivattatnak egy-
ben és hirdettetnek, de a' fő-
fő rendekből, népnek elci-
ből avagy nagy urakból. Her-
tzegekből (Hadnagyokból)
fő. Íspánokból (Nador-Íspá-
nokból) Vice-Íspánokból,
Zászlós. Urakból, maga bíró
grofokból (nagy urakból,
polgárokból) lovagos vitéz-
lő rendből és nemessekből:
a' parasztok a' mezőn fogla-
latosfak, és az ő polgár me-
stereknek (falusi bírájoknak)
engednek, engedelmesek
szót fogadnak, és sejtet haj-
hak.

687. *In territorio suo quilibet Magistratus sancire potest quod vult: sed velle non debet, nisi quod publicè expediat.*

688. *Ditio & dominium est, ubi quis dominatur ac jurisdictionem habet: provincia quam devicit: sub regno sunt dynastie, comitatus principatus, ducatus, &c.*

689. *Gentes finitima de confiniis & limitibus litigant plerumque: sed si limitent & paciscantur, facilius est, quod temerant. violentique perjuri.*

687. Az ő megyéjében (földök határában) akar melly tisztviselő Magistrátus is végezhet (rendelhet, szerezhet, erőfeszíthet) a' mit akar: de akarni nem kell, hanem a' mi közönsegeesen használyn.

688. Jóság (birodalom) és uralás az az hol ki uralkodik és törvény szolgáltatásra való hatalma vagy on: meghódult tartomány az a' mellyet meg győzven, hatalommal tart, (bir) az ország alatt vannak maga biroságok (ispán-ságok) vár-megyék, fejedelemségek, hertzegegek.

689. Az határos (végbéli közel való) nemzetek a' környül való tartományokról és határokról pörlekednek ottan ottan (gyakorta): de ha meg-határozzák és megbékéllenek (alkufznak) rajta, frigy kötés (szövetség az; a' mellyet fel-bontanak, megszegnek (törnek, rontanak) az hamis hitűek (hittűl szakadtak).

LXVII. De Pace & Bello.

690. *Pacatus statutus optatissimus est, sed aliquando nisi armorum vi, retineri nequit.*

691. *Siquidem turbatores factiosi & clancularii, ad coryphaeorum instigationem clandestinas factiones ac conspirationes diffeminant; imò cum conjurant; tumultus & seditiones concitant: quae nisi maturè sedantur, bella intestina erunt.*

692. *Hostis externus, externè irrumpt; adversus quem bello defensivo opus.*

LXVII. A' Békeségről és Hadról.

690. A' békeséges állapot, leg kívánatosabb, de néha hanemha fegyvereknek erejével, meg nem tartathatik.

691. Mivel-hogy a' zurbavartindető (szerző) pártosok (párt-ütők) a' fel-támadásnak (háboruságnak) fő-Vezérinek (hadnagyinak) izgatásoknak, [onszollásokra, ösztönözésekre] alattomban való pártolkodásokat (szakadásokat) öszve-esküvéseket hintegetnek, sőt midőn öszve-esküttének, zenebonákat (tsatépatékat) és párt-ütéseket (támadásokat, virongásokat) indétnak; mellyek hanemha idejénkorán (előve) le tsilapéttatnak, belső hadakozások (edgymás között való gyűlölféges hadak) léfznek.

692. A' külső ellenség onnét kívül üt bé; (rohan rá) a' melly ellen az oltalmazó had szükség.

693. *Quod per se-
ciale denunciatum
ac indicitur, aut per
seductorum pax
petitur, si quis im-
perium, aut hostili
potentia imparem ar-
bitratur.*

694. *Imbellis &
imbecillus ne quicquam
bellare aut belligerare
presumas.*

695. *Apparatus
enim bellicus multa
requirit ac poscit:
militum, qui scriben-
tus sacramentum
dicens, armandus,
& in diribitorio lu-
strandus; comnea-
tum, auxilia seu sub-
sidia, confederato-
rum dapnifera sum-
tus.*

696. *Maturè ergò
sibi cogenda, sicut &
vi-*

693. Melly az hadd izenő
(hirdető) avagy fel-bomlott
frigyét jelentő követ által
meg izentetik és meg jelen-
tetik; avagy a' békeség szerző
[frigyét kérő] követ által bé-
keség kértetik, ha ki magát
készületlennek, avagy az el-
lenség erejéhez elég tételen-
nek ítéli [véli] lenni.

694. A' gyöngé és erőtlen
semmiképpen hadakozni és
hadat víselni ne merjen [fel-
ne végyen].

695. Mert az hadi készü-
let igen sokat kér és kíván:
vitézlő népet, a' ki hittel
való kötelefséget [hívseget]
igirván fogadni, [bé-irni
számálalni] fel-fegyverkeztet-
ni [fegyverben öltöztetni] és
a' választó helyen mustálni
kell; úti vagy tábori élést,
(eleséget) azon edgy frigy
kötésben valóknak fegedel-
meket avagy fegétségeket,
és bővön adakozó költsé-
get.

696. Jó idején kell azért a'
szedett pénzt bé gyűjteni,
mind az ételre itatra (élésre)
szük.

*visualia: ac idonei
praestandi, eligendi,
qui distribuunt & e-
rogent.*

697. *Tum congre-
gandus ordinandus-
que exercitus per le-
giones, cohortes, cen-
turias, vexillationes,
turmas; praeficiendi-
que decuriones, signi-
feri, vicarii, centu-
riones, magistri equi-
tum, tribuni chili-
archa, item praefe-
ctus, seu prator re-
rum capitalium, quo-
rum singuli suas optio-
nes habent; omnibus
denique Imperator seu
Generalis.*

nek az ő tulajdon választott helyei vannak; min-
denek eleiben végezetre hadi fejedelmet avagy
ország kapitányát, [had víselő generalist].

698. *Tirones inter-
miscantur veterani:
lixa-*

szükséges eszközöket is: és
illendő [alkalmatos] embe-
reket kell állítani, választ-
tani, kik el-osztogásák és ki
adják.

697. Akkor kell osztán
össze gyűjteni és el-rendelni
a' sereget legionként, [hat e-
zer gyalogból és hat száz lo-
vából álló hadi választott
avagy rendelt seregenként]
seregenként, [egy kapitánság
allyára] százanként [hadnagy
ságokra] zászlónként [záz-
lók allyára] dondárookra, [raj
seregekben] és eleikben kell
rendelni tizedeseket, zászló-
tartókat, vice hadnagyokat,
századosokat, lovász mest-
reket, [lovagas kapitányo-
kat] hadnagyokat, ezer lovas
kapitányokat, ismét hadi
gond-víselőt, avagy fejben
járó dolgokat igazgató hadi
bíró, kik közül mindenik-

698. Az új vitézek [új soldo-
sok] közzben elegyítettnek az
hadakban forgott régi vité-
zek-

lixa, calones, & cacula, ad servitia relinquuntur: volones & dimacha se peditatui vel equitatu agglomerant. Ad sunt quoque cunicularii balistrarii, & munitores.

magokat a' gyalog avagy lovasfok seregéhez verik. Jelen vannak még az áll lyukat áfok is, számszerigyesek, és erőlség tsinálók avagy sántz rakók.

699. *Armatura sufficiens erit, si testus sis lorica, saga, galea seu casside, scuto seu clypeo ancili parmá vel pelá; instructus vero quibus dimices. Cataphracta tamen circum quaque loricati, & toti quasi ferrei sunt.*

700.

zekkel: a' táborimoslék tisztók, [szakátok, főzők, tál vagy konyha pötzérek] tábori buzgányos turkós szolgák, és botos legények, a' szolgálatra hagyattanak: a' izábad legények avagy önnön magok akarattjából hadban menő vitézek és kétképpen ugymint gyalog és lovon edgyaránt hartzoló fonérok

699. Elégendő fegyverkezeti létszen, ha bé fődözött létszész pántzéllal, zekével, [katonai kurta kontóffel] sílakkal avagy fejertoltalmazó vas süveggel, paissal avagy hoszfú paissal, kerek paissal, tatár paissal avagy gyalog [fél] paissal, fel keszülvén pennig a' mellyekkel ví [hartollzy]. A' vas deréku fegyveresek mind azon által környös-környül pantzélók: és mint edgy mindenestül fogva valáfok [vasban állók]

700.

700. *Classis navalis, cui praefectus ejus seu architalassus praest, etiam uncos, harpagines, hamas, buccellatumq, seu biscectum panem postulat.*

701. *Gladus accingitur, vel balteo appenditur, ut e vagina stringatur promptus, evaginatusq, recondatur capulotenus.*

702. *Sagittarii è pharetra sagittas promere, arcum nervo tendere, ingruentesq, protelare ac amoliri sciunt, & consuescunt.*

703. *Sclopetarii sclopetis nitrato seu tormentato pulvere on-*

700. A' vizen hadakozó sereg hajó, kinek az ő eleiben rendelt gond-viseelője avagy tengeri fejedelme előtte vagon, (előtte jár) horgas valú kajmótsokat is (kampekat) tsákyákat, horgokat, és falatonként szaggattatott avagy kétszer sült kenyeret meg kíván.

701. A' Kard (szablya, tőr, koszperd) felövedzetik, (hozzánk szoréttatik) avagy a' bogláros övre (szablya szíjra) fel függesztetik, hogy az hivelyből ki rántásék (vonyattásék) kézzebben, és hivelyéből ki vonyattatván vízfíza röjtethesék maroklattyánál fogva.

702. A' nyilafok a' tegeből a' nyilakat elő venni, a' kézijat az ideggel meg vonni, és a' reájok rohanókat nyillyal el kergetni és el tágetani (háréntani, távuly üzni) tudgyák, és meg szokják.

703. A' puska-fok (muskatérofok) a' puskákat falétromos avagy puska porral meg töltésék.

N

onerant, post dispo-
sunt, sed ad scopum
profus collimantes.

704. Expeditione
suscepta castra me-
tari, senioria paxil-
la figere, munitioni-
bus sese vallare, ex-
cubis seu excubito-
ribus circummunire,
& stratagematibus uti,
opus est: cum castra
autem convertere con-
venit omnes vasa sua
colligunt.

705. Emittere
subinde sive armati
sive inermes corycai,
speculatores & explo-
ratores, quorum in
militia insignis usus
est; ut & tessera sive
symboli quæ sui se re-
cognoscunt.

706.

tsék, (terhelyék) az után ki-
lőjék (súlsék, pattantsák) de
szintén (tellyeiséggel) a' tzel-
ra aranyozván.

704. A' hadi készület fel-
vétetvén, tábort jártatni,
sátorokat szegekkel (tzöve-
kökkel) le-szegezni, (sátoro-
kat vonni) erőfeszégekkel (sán-
tzokkal, árkokkal) magokat
környül venni, keréteni)
kinn háló vigyázókkal avagy
ör-álló strásákkal körül meg-
erősíteni, és hadi okos for-
télyokkal (tisztviséges hadi
álnokságokkal) élni, szük-
ség: midőn penig a' tábort
meg fordéttani illik, minde-
nek az ő eszközöket őszve-
szedik.

705. Kikell ortan ottan bo-
tsátani, akar (avagy) fegyve-
res akar (avagy) fegyvertelen
alattomban fel jedző kéme-
ket, meg-szemlélőket és tzi-
kálókat, kiknek a' vitézke-
ben jeles haszna vagy on; mint
a' balitáknak. is avagy jelnek
(jegynek) mellyel az önnön
magok fel-kezeti ő magokat
(egymást) meg-ismérik.

706.

706. Excursiones
pabulationis seu pa-
bulandi, & praeda
causa sunt, non sine
pupulatione & ca-
de.

707. Inducia, si
panguntur, dansur
obsides.

708. Ad pra-
liumeducta copia, vel
in cuneum coguntur,
vel in phalangem,
fronte seu primo agmi-
ne, tergo seu agmine
postremo, & acies sive
cornibus munitam.

709. Vexilla in
medio ferunt signifi-
candi quos antesignani

706. A' ki futamások
(nyargallások) abrakolásért
(eleséért) avagy abrakolási-
nak, és praédának (mar-
lótznak) okáért léfznek nem
pufztetés (rablás) és öldök-
lés nélkül.

707. Ideig való frigyét a-
vagy két fél között bizonyos
napig tartó szövetések ha-
vettetnek, (kötetnek, sze-
reztetnek) kezelek (záló-
gok) adattatnak.

708. Az hartzra (tsatára,
űtközetre) ki viterett hadi
bő seregek, avagy hegyessen
ék formában szoréttatnak,
(állani kényszeréttetnek) a-
vagy sűrű őszve-vert hadi
rendelt seregben, a' melly
homlokkal szemben szökő
avagy elől járó sereggel, há-
tullyal avagy utolsó sereggel,
(dondárral) és szárnyakkal a-
vagy szarvakkal meg-erősít-
tetett.

709 A' zászlókat középen
viszik a' zászlócartók: kiknek
a' zászló előtt álló vitézek
(zászlót őrző vezérek, alabár-
dosok) a' pallosokkal avagy

*cum tromphis vel
spatib; precedunt.*

710. *Tympanista
& tibicines, classicum
canentes, tubarum &
lituorum ingeminato
clangore, atque tym-
panorum strepitu ad
alacritatem inflam-
mant.*

711. *Velites usi-
tate pugna seu velita-
tionis initium faciunt,
velitando: mox con-
curritur agmine toto,
& pugnatur.*

712. *Eminus qui-
dem lapides fundis &
catapultis; veruta-
tela balistis; glandes
bombardis & tormen-
tis; spicula missilia.*

alabárdokkal (dákofokkal
lántsákkal [előttők mennek.

710. A' dobosok és trom-
bitások, útközre való ké-
szülőt fuván, a' trombiták-
nak és horgas trombitáknak
(tárogató lipoknak) meg két-
tőztetett harfogásával, és a'
doboknak zörgésével, (tsat-
tagásával) a' sörénységre,
(elevenségre, vidámságra)
görjesztenek. (gyulafszanak.

711. A' könnyűszőrű vitézek
(tsatán forgott gyors hófék)
az hartznak avagy tsatának
kezdetit tselekefzik, (el kez-
dik) tsatázva: majd osztán
(leg ottan) őszve futnak (ro-
hannak) az egész sereggel,
és hartzolnak.

712. Távolról (meszünnen)
ugyan a' köveket parittyák-
kal és pattyantyukkal; [hajtó
szerfzámokkal] az hegyes
nyárs szabású nyilakat szám-
szerigyekkel; a' gulyobifokat
őreg hoszfű puskákból (mus
kotérokából, lebes, forgó ta-
rarkokból) és ágyukból [su-
gár, sereg bontó mosár ágyuk
ból] ágerelyeket [hajtó szeges
dár-

*sive jacula amanti,
ejaculando.*

713. *Cominus au-
tem sarissis, lanceis
basilibus & hastis
mucronatis, cuspi-
disque, bellicis fal-
cibus & bipennibus,
magna nisu vibra-
tis, transverberan-
do: castibus, clavis,
aclidibus & calis
proturbando: frameis
& pugionibus pun-
gendo atque confo-
diendo: ensibus, ma-
cheris, quibus ma-
cherophori utuntur.
acinacibus, seu har-
pis, & sicis cadendo.*

dárdátskákat] avagy szigo-
nyos nyilakat állhoz szorító
ideggel ki-lövöldözvén.

713. Közélről peniglen, ki-
élesített és hegyesített
hoszfű merőkopiákkal, lán-
tsákkal, dárdákkal [döge-
nyekkel, lántzfákkal] és kop-
jakkal, hadi kaszákkal és két
élű szekertzékkal [perfiái fej-
székkal] melyek nagy erővel
meg villagtatnak, [rázattat-
nak, lobogtatnak, reszket-
tetnek] által vervén, [zur-
ván] lántzosbotokkal [bőrön
függőn fejjű hadi botokkal]
buzgányokkal, [tsákányok-
kal] szijra kötött tollas bo-
tokkal [fejes botokkal] és
fustélyokkal [farkókkal, fa-
botokkal] meg zavárván;
[el-fzélesztvén] izablyákkal
és hantsárokkal avagy szuró
páltzákkal [kosperdekkel]
gyakván [bőkven szurván] és

által öklelvén: hegyes törökkel avagy éles tör-
ökkel, kardokkal, melyekkel a' kard hordo-
zók élnek, szablyákkal avagy horgas kardok-
kal, és dákofokkal vágván.

714. Fit strages
eruenta, cadunt pro-
mescue hinc & bine,
ajulatu & boatu hor-
rendo atque tre-
mendo.

715. Confl. etu seu
certamine durante,
succenturiati (nisi re-
ceptui canatur) ex in-
fidis supervenientes,
hostem à tergo adori-
untur & invadunt,
aciem disturbant, fu-
gant, interficiuntur,
crucidant.

716. Qui terrore
panico percussi fu-
giunt, isti autem fu-
giant: partim se de-
dunt, partim ca-
piuntur, aliiq. di-
perspalanduntur.

717. Urbs aut Ci-
vitas rebellis, & arx
ca-

714. Léfszen ifzonyú vér-
ontás, [omlás] esnek [hulla-
nak] edgyaránt innét és a-
monnét szörnyű és rette-
netes jajgatással és bőfé-
gel.

715. Az ütközet [hartz] a-
vagy viadal tartván, fenn ál-
ván] a' más század allya-bé-
liek avagy el fāragtak helyé-
ben rendeltettek. [hanemha
meg-térő vagy hartzról há-
tra állásra fujtatik] a' les he-
lyekből rájok jővén, az el-
lenféget meg-ütik hátul és
reā rohannak, a' rendelt se-
reg élit meg zavarják, [hábo-
rétyák] [el-futamtatják,
kergetik, öldöklök]

717. Kik az hirtelen való
tellyes rettegéssel meg rémul-
ván [el-ajulván] futnak, eme-
zek penig úzik; [futamtat-
tyák] [rész szerént magokat
meg adják, rész-szerént el-
fogatnak, és egyebek [né-
mellyek] [el-öszoltatván szá-
langanak] [szélednek, szerte
szerént futkároznak].

717. A' pártütő keréttér [erős
királyi] váras avagy polgári
rend-

castrumve, quò se
clade aff. et & pro-
fligati fugā recepe-
runt; obsidetur vel
obsidione cingitur,
undique machinis
bellicis oppugnatur.

718. Obs. fierum-
pant, repelluntur,
& impetu majore de-
bellantur.

719. Expugnata,
(capta) ante ultro-
am deditionem, diri-
pitur, expilatur: ali-
quando & aboletur,
exhibetur, ad interne-
sionem desolatur, fua-
ditu evertitur, soloq.
aquantur.

pufztittatik, tövestül ki-fordéttatik, [el-rontat-
tatik] és földig le-vonyatik (földel meg-egye-
neséttetik).

rendből álló szabad váras, és
vár avagy kastél, (vég-ház)
az hová magokat az hadban
meg-verettettek és el-üzet-
tettek futással bé-fogták, [fut-
va szaladtak] meg-szállatik
avagy vár-szálló táborral kör-
nyül-vétetik, minden felől
okossan ki gondolt (mester-
seges hadiezfűközőkkel vivat-
tatik [ostromlattatik].

718. A' meg szállottak, ha
ki-rohannak, (ki-ütnek) visz-
sza üternek, és nagyobb ro-
hanással (erő szakkal) meg-
verettetnek (győzöttetnek).

719. Az önnön kennyén
(szabad akarattya szerént va-
ló) maga meg-adása előtt
hartzal meg-verettetett, (via-
dallal el-foglaltatott) váras,
el-ragádoztatik, sákmányra
hányattatik, (fel-dúlattatik)
néha el-is töröltetik, ki vá-
gattatik többől avagy ki há-
nyattatik, halálra (minde-
neknek meg-öletéséig) el-

720. *Munimen-
ta, si qua antea fue-
runt occupata, recu-
perantur.*

721. *Victores spo-
liis & manubiis onusti,
trophæis erectis ovan-
tes, & pæana trium-
phalem canentes, cum
triumphali pompa do-
mum redeunt.*

722. *Ubi strenui
ob facinora heroica,
in signibus atque stem-
matibus condecorati
nobilisantur; prodi-
tores, barbarumque
authores plebuntur:
transfuga & deserto-
res mutantur, saucii
sanantur; captivi,
persoluto lyro, redi-
muntur, aut permuta-
tione liberantur.*

gyógyéttatnak; a' foglyok, (rabok) meg-
fizetvén a' váltságot, (sartzot) meg-váltatnak,
avagy tseréléssel ki-szabadéttatnak,

720. Az erőflegek, hamel-
lyek az előtt vóltak el-foglal-
tatva, visszfa foglaltatnak.

721. A' győzedelmések ra-
gadamányokkal és fosztott
marhákkal terhesek lévén, a'
győzelem jeleket avagy a'
diadalom zászlókat fel-emel-
vén (árltván) örvendezve, és
győzedelmi ditséretet éne-
kelve, diadalomi pompával
haza meg térnek.

722. Holott a' sörények
ditséreteffen forgódott erős
(gyors vitézek) az ő uri mélt-
óságához illendő tseleked-
tekért (magok viseléséért) vi-
tézi jelekkel és tzierekkel
fel-ékesítettvén meg nemef-
sítettnek; az árulók, és az
háborúságnak szerzői meg-
büntettetnek; öltetnek) az
által futott pártosok és edgy
feltől máshoz állottak avagy
el-hajlottak (el szakadtak)
meg birságotatnak; (bün-
tettenek) a' sebesek meg-

723. *Ad extre-
mum stipendiis, quan-
tum quisque meruit,
exolutis & profolutis;
miles exauroatur atq;
exarmatur; emerui
rude donantur, qui
pro patria occubuerunt,
adorea afficiuntur.*

dalmas szabadsággal meg ajándékoztatnak, a' kik
hazájokért meg holtanak, (el-hullottanak) vitéz-
séggel nyert ditsérettel és tisztességgel illetetnek.

LXVIII. De Scho- la & institutione.

724. *Quoniam li-
terati ad omnia habi-
les esse, idiosia vice
versa parum societati
humana conferre, de-
prehenduntur, scho-
lis, ubi rudes erudi-
antur, opus est.*

725. *At hac non
sunt ut fatui opiman-
tur,*

732. Végezetre a' soldok
avagy ho pénznek a' mennyit
ki ki érdemlett, ki fizettet-
vén és meg fizettetvén; a' vi-
téz (had, vitézlő nép) le-szál-
léttatik (vitézi tisztitól meg-
mentetik, az hadakozástól
fel oldoztatik (és fegyveré-
ből ki-öltöztetik, (le-vet-
köztetik) a' vitézkeséből
ki aggott érdemések nyúgo-

LXVII. Az Oskoláról és tanításról.

724. Mivel-hogy a' deáko-
fok (tudófok) mindenekre
alkalmatosoknak (illendők-
nek) lenni, a' tudatlan sűlt
parasztok ellenben az embe-
ri társaságnak keveset hasz-
nálni, találtnak, (meg ta-
pasztaltatnak (az iskolák,
holott az otkobák (tudatlan-
nok, gorombák) tanéttassa-
nak, szükségeselek.

725. De ezek nem kinzó he-
lyek (börtön házak) a' mint
N 5 a' bo-

tur, arbitrantur & existimant, carnificina sed ludus: dummodo discipulus docilis callidum cordatum, utque uno verbo dicam, didacticum nanciscatur praeceptorem.

726. Ille enim si discit sponte, percontatur, sciscitatur & guarit avidè, auscultatque assensu; hic si docet lubenter, informat providè, & inculcat assidue, delectamentum eximium est utrique.

727. Quoad Rectores, ludimagistri, eorumque adjutores, hypodidascali & paedagogi attendant, perpen-

a' bolondok vélekednek, a' létnek és itélnek, hanem játékok helyek: tsak hogy az öröme és könnyen tanuló tanévtány okos (ravasz) és bátor szivü, és hogy egy szóval meg mondyam, jól tanító avagy tanétnak mestersegében tudós tanétót (eleiben szabót, igazgatót a' tanulásban) nyerjen (talállyon kaphasson).

726. Mert amaz ha önként (maga kényén), szabad akarattya szerént) tanul, értekezik, tudakozik és kérdez nagy kívánsággal, (mohón) és reá halgat figyelmetesen: ez ha tanét öröme, oktat forgalmatoslan. (szemessen gondoslan) és szájában rága (fejében veri) szüntelenül, (untalan) jeles gyönyörűség mind kettőnek.

727. Mellyre a' fő mesterek, Iskola mesterek, és azoknak segítő tárfai mester alatt való tanétók és gyermeksegget igazgatók figyelmezzenek, (vigyázzanak, halgassanak)

pendantq; ob salarium didacticum ac minervale.

728. Adjungenda est tamen institutioni disciplina, id est, censura & fedula, ne vel dissolutio, vel desidia surreptat.

729. Qui monita seu admonitiones non moratur, (floccipendit) vapulet.

730. Cathedra docentis est, quam etiam conscendit; subseksia discipulorum.

731. Calamo seu penná, cujus crenascalpello temperatur, scribimus in papyro sive charta pura, (non maculata, nec

nak) és jól gondollyanak, a' fizetésért tanétnak bériért és kántor pénz avagy tanétás jutalma kedveért.

728. Hozzá kell adni (egybe kell foglalni, kaptsolni) mind az által a' tanétáshoz a' fenytéket is, az az, a' vizsgálást és plágáló veszföt, avagy tenyér verő lapitzkát, hogy avagy feslett erkölts, avagy tunyaság (henyelés, röfcség) orozva béne tsúfzfzon mászfzon.

729. A' ki az intésekkal avagy dorgálásokkal nem gondol. (semminek tartya, megveti) meg verettség.

730. A' prädikálló (tanító) széke a' tanítóké, a' mellyben fel is hág; az alattson (also) székek a' tanulóké.

731. A' tollal avagy pennával, mellynek az orra (közép hasétékja) a' penna tsináló (vakaró) kézfztskével alkolmaztatik (tsináltatik) meg, irunk a' papyrosfra avagy tiszta kártyára (nem bé-motskoltra, sem által folyó (ivo) papi-

*bibula, neque empo-
retica, cuculis aptio-
ri) quae foliis, volu-
minibus, & scapis seu
per ramos divendi-
tur; vel in mem-
brana; stylo sive
graphia in pugilla-
ribus (codicillis) ut
oblui expungis, pos-
sit.*

732. *Magister seu
informer dictat, &
discipulus calamo ex-
cipit, illeque mendas
commonstrans emen-
dat, si quid vitiose
positum: quod dedo-
cet, dediscatur.*

733. *Memoria,
quod mandare vis,
relege sapius, ac fre-
quenter repete; non*

cur.

papírofra, sem kalmári mar-
ha takaró szürke papírofra,
melly a' bors és egyéb fű szer-
szám takaró papiros tsuklyá-
ra illendőb) a' melly folyo-
sonként (árkusonként) kon-
tzonként, és kötéseknént
avagy bálonként adattatik-
el; avagy hártýára; (pörga-
minára) réz vészszövel avagy
őn pennával a' pugilláro-
kban (jegyző könyvetskék-
ben) hogy bé-mázoltathaf-
sanak és ki-töröltethesse-
nek.

732. A' mester avagy ok-
tató eleiben olvas (mondo-
gal) és a' tanétvány pennára
vész, (le-írja utánna) és amaz
a' vétkeket (hibákat) meg-
mutogatván meg-jobbéttya,
(az hibáktól meg tisztéttya)
ha mi vétkeffen tétetterett;
a' mit vizsgálja tanét, vizsgálja
tanultasék.

733. A' mit elmédben akar sz-
fogni, (bé-venni) olvasd el
gyakorta, és gyakran elméd-
től vizsgálja kérjed; (magad-
ban el-mondjad) nem futva,
imigy amugy kordéra, és el-
múló

*cursum, obiter & per-
functorie, sed rebus
intentus, ita quasi
insculptum habebit.
Gnomas vero Bibli-
cas edificare trunculi
palmarum putent.*

sentenciák) (t) pedig meg-tanúlni az apród el-
tendőkben fogódó (tanuló) gyermekek leg-
főbb dolognak (győződelem jelének) itéllyék
(tartásák).

734. *Repetitio ta-
cita est; recitatio cla-
ra; examen quotidi-
anum vel extraordi-
narium.*

735. *Si feliciter
vis perficere, quic-
quid modo compre-
hendisti, mox, sta-
tim, è vestigio al-
teri communica &
enarra.*

736. *Decet enim
se doctores studiosè
imitari, condiscipu-
losque*

múlóképpen, (immelammal
szunnyadozva) hanem a' dol-
gokra függeszvén elmédet,
ugy-mint edgy belé-mettzet-
tétvén bé-ragad, meg-áll,
marad) A' Bibliából (Szent
Írásból, Isten könyvéből)
való ékes mondások (szép

734. Az elmében való for-
gatás (magában való el-mon-
dás) halkal való; (tsöndesz
hálgatva való) az el-mondás
fel-szóval való; (tisztá han-
gos) a' kérdezkedés (visgá-
lódás) mindennapi avagy
rend kívül való.

735. Ha boldogul akar sz-
elő-menni, (éppülni) vala-
mit mostan elmédben fog-
tál (meg értettél) majdan,
mindgyárt, leg-ottan mással
közöllyed és ki-befzél-
lyed.

736. Mert illik tenéked ta-
nétó doctoridat szorgalma-
tossan követned, és tanuló
társaidat vörsönnyel (har-
tzol-

loſque certatim am-
lari.

737. *E trivialibus
Scholis, qua diligen-
ter frequentanda,
gradatim promove-
mur ad Gymnaſia,
inde in Academias
lycea, & Athenas,
qua Baccalaureos,
Magiſtros, Licentia-
tos atque Doctores
creant.*

ban, a' mellyek Baccalaureosokat, közönſégeſſen
valamelly tudományt tanító Szabadosokat, és
Doctorokat teremtenek (tsinálnak, rendel-
nek.)

LXIX.

De Muſæo.

738. *Idoneis &
muſis aptus locus ſoli-
tarius eſt, à turba re-
motus; ubi ſtudioſus
bibliotheecam, pulpi-
tum, atramentari-
um, theſam calama-
riam ſive plumariam*

cum

tzolva) követned avagy vé-
lek vetekedned.

737. Az alá való apró is-
kolákból, a' mellyek ſzorgal-
maſſan gyakorlandók, gradi-
tsónként (rendel) mozdít-
tatunk előbb (vitetünk fel-
lyebb) az elmét gyakorlo
nagy oſkolákban, innét az
Académiákban, (hires fő Is-
kolákban) ſzabados öreg ta-
nuló helyekre és Athenas vá-
rasban régenten virágzó is-
kolák formáján épült avagy
rendelt hires neves oſkolák-
ban, a' mellyek Baccalaureosokat, közönſégeſſen
valamelly tudományt tanító Szabadosokat, és
Doctorokat teremtenek (tsinálnak, rendel-
nek.)

LXIX

A' Tanuló Házárol.

738. Az alkalmazatos és Mu-
ſákhoz (tudományokhoz)
illendő hely magán (külön)
való, a' zenebonátol (tsaté-
patétól, ſokaságtól) felre té-
tetett; (távoly való) az hol a'
deáknak könyvtartó poltza,
olvasáſra (ki nyitáſra) való
könyv támasztója, kalamá-
tiſſa: toll tartó poltza avagy
pen

*cum ſcalpro cultello-
ve ſcriptoria habebit.
Hac ſunt arma ſtu-
dioſi.*

739. *Libellos mun-
dè tractet, quos non
plurimos habebit, ſed
ſelectos & optimos.*

740. *Quorſum e-
nim obſecro, numero-
ſa volumina, & to-
mi, quorum indices
& catalogum vix per-
legis poſſeſſor.*

741. *Lituriſ ne
maculet; ſtellulis ſeu
aſteriſcis ad margi-
nem notatis & ſigna-
tis reminiſcentiam
ſublevare nemo ve-
tat; quin conſulium
eſt.*

742. *Si quid in-
vidiſ aut occurrat,
evaneſcere ne patia-
riſ; ſed conſigna &
annoſa conſueto, ac po-
ſtea*

pennavaliffa a' toll vakaróval
és írő penna tsináló kéſzéts-
kével edgyütt légyen. Ezek
a' deáknak fegyverei.

739. Könyvetskéit tiſztán
tartsa illeſſe, forgaffa (mel-
lyeket ne fölötte ſokakat tar-
tſon, hanem válogattattakat
és leg-jobbakat.

740. Mert hová (minek
valók) kérlek a' ſzámos öreg
könyvek, és könyveknek el-
oſztott részei, mellyeknek
mutató tábláit és ſzámát-is
(laſtromát) alig olvaſſa által
a' (véle bírő) ura.

741. Ki törleſekkel (vo-
nyáſokkal) ne motskollya;
a' papiros ſzéltre iratott és je-
gyeztetett tsillagotskákkal
avagy jegyzéſekkel az emle-
keztető elmét könnyebbé-
teni ſenki nem tiltya; sőt
inkább tanátsoltatik.

742. Ha mieſzedben jutot
avagy elmédben örlőt, héjá-
ban veſzni (el-enyéſzni) ne
engedjed; (ſzenvedjed) ha-
nem jegyezd fel és ird fel
ſzüntelenül, és az után mind-
gyárt

stea subito, seu pro-
tinus describas, re-
gerasque non in reje-
ctaneas schedas, sed
in palimpsestum seu
membranam deliti-
tiam; indeque in
diarium vel adver-
saria, qua continuè
penes te aut in prom-
ptu sint.

743. *Lucubranti*
ad lychnum cereus +
praef. bacea candel-
conducit, cui accen-
dendo, igniarium
cum fomite, chalybe,
silice & ramentis sul-
phuratis adsit,

744. *Tedafumant*
& fumigant.

745. *Candelabrum*
(lychnuchus) si pen-
sile, umbraculum vi-
ride, emunctorium
praestò, quo identidem

emun-

gyárt (hamarsággal, leg-ot-
tan) avagy menten ird-le, és
szedegedfd egybe nem el-ve-
tendò rzédulakra, hanem
jeyzò könyvben avagy le-
törölhetò meg mázolt hár-
tyára; és onnét a' minden-
napi dolgokat fel-jedzò
könyvben avagy számtartò
könyvekben, a' mellyek
szüntelen mellett avagy
kézzen legyenek.

743. A' gyertya világnál
(métsnél) tanulónak (éjel
munkálkodónak) a' vialz
gyertya a' fagygyu gyertyá-
nál inkább használ mellynek
meg gyujtására; a' tűz-űtò
(élelztò) szerzám a' taplo-
val, atzéllal, tűz-kòvel (ko-
vával) és kénkòves fonalak-
kal edgyütt jelen légyen.

744. A' fáklyák (szòvétne-
kek, szurkos fenyòk) füstöl-
nek és füstölògnek.

745. A' gyertya tartò (méts-
égetò) függò légyen, az ár-
nyék tartò zòld, az hamva-
vèvò (koppantò) mellyel ot-
tan ottan hamvát el-vegyed,

hogy

emunge, ne illichni-
um obumbras: sed il-
lud ne quid sordide-
tur, seponere, fun-
gumque ne foveat, ex-
tingere.

746. *Proditurus*
lucernam absq. later-
na ne feras: facibus
sive faculis non fi-
dendum.

LXX.

De Grammatica-

747. *Grammaticus*
literas & syllabas
orthographice pin-
ge, vocabula empha-
tica & periodos in-
choantia majusculis
characteribus nota-
re, omnia commati-
bis seu virgulis &
punctis distinguere,
sermonemque legiti-
mè pronuntiare edo-

hogy a' gyertya-bél árnyé-
kot ne tartson: de azt hogy
valamit ne bűzölògjön, teòd
félre, és az el-véretett ham-
vat hogy ne bűszòtsòn,
òlts el

746. Ki-menni akarván a'
gyertyát a' lámpás (lantorna)
nélkül ne vigyed: a' szòvét-
neknek avagy fáklyáknak
nem kell hinni.

LXX. A' Grammaticáól
avagy bötunekés szòllásnak
tudományáról.

747. A' Grammaticus (bötü-
ket s' szòllásnak formáit ta-
nuló) a' bötüket és edgyben
szedegetett bötüket (szònak
darabjait) igaz írásnak me-
stersége (módja) szerént írni
(vonyogatni) az emlékezetes
(terhes, hathatò) és egész mò-
dáfokat el kezdò szòkat na-
gyobbatka bötükkel jegyez-
ni, mindeneket szòkat meg-
választò (el-mettzò) jegyets-
kéekkel vagy vèzfzòtskékkel
(vonyásòtskák) és pontok
kal meg választani és a' be-
ízédet helyessen (tòrvény sze-
rént,

et; *dictiones declinat & conjugat, phrascs syntactice conſtruit.*

748. *Ancillatur huic librarius ac typographus, qui e loculamentis typos depromens, coagmentat, prelo ſubjicit, libros excudit, bibliopego ſeu compactori compingendos tradit; quos bibliopola venundat.*

LXXI. De Dialectica.

749. *Dialecticus ſeu Logicus ratiocinans, quid de quo dici poſſit & quare perveſtigat, ambigua diſtinguit, obſcura declarat, ſimilia diſ-*

ſimi-

rént, igazán (ki-mondani meg tanéttya; a' ſzókát declinálya és conjugállya, a' phraſefeket, avagy ſzóláſnak formáit a' ſyntaxis (ſzóknak őſzve foglaló meſterſége) ſzerént őſzve-rakja.

748. Szolgálének a' könyv-tſináló és könyv-nyomtató, ki az helyetskékből (cáſtákból) az öntő bötűket ki ſzedgetvén, őſzve ſzedi, (rakja) ſato alá veti, könyveket ki nyomtat, a' könyv-kötőnek avagy compactornak bekötöni adgya; mellyeket a' könyv-áros el-ád.

LXXI. A' Dialecticáról avagy vélekedéſnek tudományáról.

749. A' meſterſéggel vételkedő (diſputáló) avagy okoskodó okoskodván, mitsoda miről mondattáſék és miért által-viſgállya, (fel-kereſi) a' kettős értelmű ſzókát megválaſztja, az homályos igéket meg-fejti (magyarázza) az haſonlókat az haſontalanokkal és az egyenlőket a' külömbözőkkel (nem egyen-

ſimilibus ac paria diſparibus confert, effatig, cuiusvis certitudinem examinant.

750. *De quocunque themate ac problemate differens, de quaſtionibus dubiis pro & contra argumentando diſputat; nonnullas verò ex neceſſariis atq. vernaculis principiis apodicticè ac ſolidè demonſtrat; argumenta ſyllogiſmos argutè innectit methodo, appoſitè omnia digerit.*

tanétáſnak úttya ſzerént mindeneket el rendel.

LXXII. De Rhetorica & Poëſi.

lőkkel (edgyben-veti, haſonléttya) és akar mely bőlts mondáſnak bizonyos vóltát (igazságát) meg hánnya veti (roſtéllya, próbállya, viſgállya).

750. Akar-melly tzelul fel tört dologról és kérdéſről beſzédet indétván, (ſzóban eredvén) a' kétséges kérdéſekről érette és ellene argumentálván (erőſséggel állatván) diſputál (vetélkedik) né-mellyeket penig ſzükséges-képpen és tulajdon [nyilván] való principiumokból (előljáró bizonyos fundamentumokból) erős nyilván való bizonyétáſokkal erőſſen meg-mutat; az argumentomokat, erőſségekét, edgy-másból folyó erős okokat, edgy-más követő formákban be-köti, (foglallya) és hegyes

LXXII. *Az ékeſſen ſzólláſnak és vers íráſnak (ſzerzéſnek) tudományáról, meſterſégéről.*

751. *Rhetor ut persuasibilia persuadeat, formulas dicendi conquirat, ad facundiam & eloquentiam stylum exerceat, variat verba tropis sententiasque figuris, & actionem gestibus colorat.*

sekkal, (képezgetésekkel, ékeztetésekkel) és a ki-mondásban való tselekedetet kezeinek hányásával (maga vívelésével) színesíti.

752. *Eloquens & facundus orator quoties declamat, pro-amio seu exordio praemisso sese insinuat, & benevolentiam captat; aliquando tam abruptè auspiciatur; post causam proponit dilucidè, tum confirmat rationibus validè, illu-*

strat

751. Az ékecsen szolló hogy az el-hitetendő dolgokat el-hitethesse, a' beszédeknek formáit őszve keresgeti, a' nyájassan és ékecsen való szollásnak meg-szerzésére a' szollásnak módját gyakorollya, a' szókat változtattya tulajdon értelminek más értelme való fordításával. és az értelmes egész mondásokat (sententiákat) külső színesgeté-

752. Az ékecsen szolló és nyájassan beszélgető (orator) valamennyiszor beszélteni fel-áll (ki-kiált, prädikáll, fenszóval hirdet) elől járó (kezdő) avagy kerülő beszédet bortsátván elől önön magát be-színli, és jó-akaratot (beszédében való kedvességet) kapdos; (horgász, keres) néha mind az-által hirtelen elkezd; annak utánna az okot (dolgát) elő-hozza (fel-té-zi) világossan, akkor őstán erősféti [támogatya] okok-

kal

strat exemplis prolixè (tamen si non dilatat vel amplificat, nec digreditur abs re) objectiones refutat & refellit exactè. epilogò perorat ac concludit; atq; ita orationem habet, aliquando praemeditatè, aliquando ex tempore.

753. *Proverbia, adagia & apophthegmata, ut & comparationes orationem luculenter exornant; qua si strictim rem enunciat, nervosadi-*

754. *Poëta disertus, & ob id laureà coronatus, è prosa seu soluta oratione ligatam faciens, ver-*

sus

kal erőssen (valóban, fontos-fan) világoséttya példákkal bővön (noha ki nem széleséti vagy terjeszti, sem el nem mégyen a' dologtól) az ellen vetéseket meg-táfollya és hamiséttya. valóságossan, a' bé fejező móddal beszédét el-végezi és bé rekeztzi; és így vagy on az ő beszélgetése, (orálata) néha előve gondolkodván, néha azon szempilantásban (időben, mindgyá-rást, hertelen).

753. A' példa beszédek bőz beszédek és költöt beszédek, (mesék) mint az hasonlatosságok is az oratiót (imádságot, fel szóval indított beszédet) világossan (fényessen) meg ékesetik; melly ha szorossan (rövid szóval) a' dolgot ki-mondgya, inafnak (fogafnak) mondatik.

754. Az ékecsen szolló vers szerző, költő és azért borostyán koszorúval meg koronáztatott, a' folyó beszédből avagy meg-öldöt sententiák-ból álló oratióból edgyben-

O 3

kő.

sus & rhythmos concinnat eleganter, carmina (metrum) modulatur: epithalamia seu carmina nuptialia epicedia sive epitaphia propemptica, elogia ac elegias, epigrammata, anagrammata, &c. finis.

akar miről rövideden írott verseket, nevek börtünek által-hányására írott verseket, &c. kigondol.

LXXIII.

De Arithmetica.

755. *Mathematica disciplina pariter sunt & utiles & subitiles.*

756. *Arithmetica numeros computat. quâ seu quomodo compendiosè addantur, subtrahantur, multiplicentur, dividantur per se invicem.*

köttetett tsinálván, verseket és rhythmusokat ékeessen egyben illeget (rakogat, alkut) énekes verseket (bizonyos számmal edgyben mértékelt notás verseket) énekel: (hangitsál, zöngedez) menyekezői avagy menyekezőre való verseket, halálra való avagy koporsó fölben való verseket, útra botsátó verseket, ditsérő és szomorú verseket, fellyül írott avagy

LXXIII.

A' Számvetéfről.

755. A' Mathematicai (mutatással tanuládo) tudományok (mestersegek) egyenlőképpen mind hasznosok s' mind vékony és elméhez valók.

756. A' Számvető tudomány a' számokat edgyben (öszve) veti, miképpen és mimódon rövideden (által úton) hozzá adattassanak, el.vonyattassanak, meg sokaséttassanak, el.osztassanak egymással, (edgy más között) az akár légyen

invicem: sive id fiat cipheris, sive calculis (abaculis) super abacum. Sed rurisole per decusses, duodenas, quindenas, sexagenas, &c. supputant.

légyen tzi-frás számokkal. akár számvető pénzekkel (számláló pénzekkel) a' pénz olvaso asztalon avagy számvető táblán. De a' mezei parasztok tizenként, tizenket-tődönként, tizen-ötödönként, hatvanadonként, &c. vetnek öszve (számlálnak)

LXXIV.

De Geometria.

757. *Geometria quasi ludibundus figuras contemplatur, & mensurat distantias, prope an procul absit, & distet aliquid.*

758. *Ad regulam lineas, puta rectas vel obliquas, non curvas aut spirales, ad normam angulos; circino vero circulum, cujus medietas centrum, circuitus seu*

LXXIV.

A' Föld.méréfről.

757. A' Föld mérő mint edgy jádzadozva a' figurákat (mértékre szabott vonyogatókat, lineákat) szemléli, és az edgy mástul távuly valóságokat (mészfeszégeket) méregeti, hako közel vagy mészfzelen legyen és állyoné valami.

758. A' regulához [lineáléhoz, egyenesen mérő fához, vonyafókat igazgató mértékhez] lineákat [vonyafókat] úgy mint egyeneseket és hárántékofokat, nem horgassakat [görbéket] avagy perretzeffeket; [tegergösöket] a' fa regulához [izegeletes lineáléhoz avagy izegelet mér-

ambitus circumferentia appellatur) ducit. tékhez] szegeleteket; a' circummal penig kerekded circalmozást [melynek a' közepe köllő közep, a' körül járása avagy kerületi környéknek (kerületnek) mondatik] vízen avagy vonyogat.

759. *Conus turbinatus est, cylindrus teres, Græcum Δ triangulare triquetrum seu trigonum, cubus quadratus globus rotundus, externè seu exteriori parte convexus, & parte interiori vel internè concavus.*

760. *Circularis figura absolutissima, divinisissimaque est, omnia complectens, nihilque habens asperitatis, nihil offensivum, nihil incisum, nihil*

759. A' fenyő dio avagy hegyes tetejű tsiga pupos [tsitos tornyos] a' tyukmony formájú hemp (kerekded hoszfű kö vagy fa) gömbölyeg (hoszfű gömbölyű) a' Görög Δ delta három szegletű, három oldalú avagy 3 szegű, a' kotzta szabású forma négy szegű, a' golyobis kerekded gömbölyű, kívül avagy külső részéről domboru. (homoru) és belső részéről avagy belől üreges avagy hézagos (váott).

760. A' kerekded forma leg tökéletesebb és isteneesebb, mindeneket befoglalván, és semmi darabossága, semmi akadállya, semmi félben metrezése, (szakadása, vágása) semmi félben törése (ides' tova tekerülése, köröszűtlökaful vonása, kerengése) sem.

hil aufractum, nihil eminens, nihil lacuno. sive. semmi fellyúl való ki-tettzése; semmi vápolsága (vermésége) nem lévén.

761. *Omnis dimensio fit per triangulum seu trigonum, ipsius etiam quadranguli sive tetragoni.*

761. Minden mérés léfszen az három szegeleten avagy három szegen, még szintén a' négy szegletű avagy négy szegűnek is.

LXXV. de Mensuris & ponderibus.

762. *Mensura continuorum, sunt: granum, digitus, palmus, spithama, ulna, pes, passus, orgyia, decempeda, stadium, milliare: his metimur omnia.*

763. *Liquidorum, culeus, metreta, amphora, quadrantal, urna, congius, sextarius, hemina, seu*

LXXV. A' Mértékről és nehezékekről.

662. A' mérőknek (egymástól függő széles vagy hoszfű daraboknak (mértéki, ezek: edgy mag, (mák szem) új, tenyér, arasz, áng avagy réf láb nyom lépés, öl avagy hat láb nyomni mérték, tíz lábni mérő rúd, százsz hufzon öt láb nyomni edgy futamat föld; mér föld: ezekkel mérünk mindeneket.

753. Az higaknak: (folyó állatoknak mértéki ezek) tsöbör avagy húsz korfonyi mérték, akó avagy hatvan négy itzés mérték, korfo, (két fűű défa hufzon négy itzés mérték (fertyály akó, (tizen hat

corula aut cotyla, hat itzés mérték) vödör avagy tiz itzés edény, kondér avagy kanta, pint avagy hat

itzés edény, itze avagy mészely vagy ejtel, fél mészely vagy harmad rész ejtel, pohár.

764. *Ardiorum*: 754. A' szárazoknak (aszszu állatoknak) ezek: mut avag mina, kartz avagy három köblös szapu, (kila) köböl, fél köböl avagy metz, fertály (véka, negyed rész köböl).

765. *Pondera sunt*: 765. A' tereh nyomó nehezékek ezek: száz funtos mafa, négy funtos, három funtos, két funtos, funt vagy egy egész font, fél font, negyed rész font, lat, fél lat (nehézék avagy latnak negyed része) ferdunk avagy latnak ötöd része, két föllér nyomó vagy drachmának (ferdunknak harmad része).

766. *Si quid à libripende seu zygostata in bilance vel in libella, à monetario penditur & libratur, examet quod scapo exit* 766. Ha minyomó fontal avagy bizonyos számú nyomó nehezékekkel a' kettős font seprenyőben avagy mértéketskében (mérő talatskába) a' pénz verőtül (mérőtül) tételik és mérettetik, a' fontban igaz

exit, & per trutinam seu anginam sese agitat, prius pensita; ut videas an dictam trutinam aquet, & num aequipondium vel aequilibrium sit: Sin minus sacmate ex aqua. igaz üto veszfzöt (mérték proba nyelvet) melly a' száran avagy rudján ki-mégyen, és a' mérték istapján avagy alá s' fel-menő (emelkedő) vasán önnön magát mozgattya, először meg mersékellyed; (hánnyad vessled) hogy meg lássad ha meg-mondott mérték istápját edgyaránt meg-nyomjaé, és ha egyaránt

nyomó nehezékü egyarányü fontosé: hogy ha nem az edgyet üto mértéketskével tedd egyenlővé.

767. *Statera est lanificum portatilis libra, sine lancibus; altera parte non nisi uncinum habens, altera pondus: quod centro admotum plus, amotum minus ponderat.* 767. A' fel függesztő (ál-létő) font a' gyapju mivelek serpenyő neylkül való kézben hordozható fontya; (mértéke) mellynek edgyik része felöltsak a' fontot nyommo horga vagyön, másik felől a' terhe: melly a' köllő közepén lévő ponthoz közel tetettetvén (közeléttetvén, hozzá mozdéttatván) több-

bet, távuly tétettetvén (előb mozdéttatván vétettetvén) kevesebbet nyom.

768. *si quid prater super pondium adjicitur, mantissa est.* 768. Ha mi a' font fölőslég meg-nyomáson kívül hozzá adattatig, szörzés (toldalek) az.

LXXVI.

De Optica &
Pictura.

769. *Opticus radios visivos & visibilia objecta scrutatur; curalia sint pellucida, alia opaca, alia obscura, discernens; & juxta id perspicillia affirmans.*

770. *Pictor ad vi-
vi exemplar effigie &
delineat, penicilloq;
seu peniculis discre-
tis pigmentis linit.*

771. *Sculptor vel
statuarius statuas
cælas & sculpsit, pin-
git. & super basim
collocat: si immanis
est, colossus dices.*

772.

LXXVI. A' látásnak avagy né-
zesnek tudományáról és ke-
pírásnak mestersegéről.

769. A' látásnak vizsgáló (segető) mestere avagy ez-
köz által nézésnek tanulója
a' látó (néző) fényeket és
szem eleiben vetetett látha-
tó dolgokat vizsgálja; (ko-
rérfizsa, nézéli, keresgeti)
miért legyenek némelyek ál-
tal világoskodók (által látha-
tók) némelyek homályosok, némelyek sötétek,
megváltván és ahoz képest által néző tükörö-
ket (mészze láto üvegeket, perspicillomokat) ki-
formálván.

770. A' kép író az elevenek
példájára (eredeti példájára)
a' képet [ábrázatot] le rajzol-
ja, és a' kép festő ettetetské-
vel, festő farkal) vagy sörte
söprűtskével meg különböz-
tetett festékekkel békeni.

771. A' kép faragó avagy
oszlop öntő az álló képet
(bálvánt, oszlopot) met-
tzi (gyalullja) és faragja, festi és
az oszlopra (álló helyre, lá-
bra, fenékre) helyhezteti ha
képtelen (ifzonyú, nagy) bál-
vány oszlopnak mondjad.

772.

772. *Solaria seu
sciotherica & horolo-
giola gnomone horas
ostendunt & indi-
cant: clepsidra au-
tem aqua vel sabulo
effluxo.*

LXXVII. De
Musica.

773. *Musicus me-
lodian canit cantat
seu psallit, instru-
menta bene coagmen-
tata coaptata seu con-
cordata pulsat, primo
praludia seu pra-
ambula deinde omnis
generis cantilenas
saltationes & choreas
saltare gestientibus
sonans.*

774. *Symphonia
est plurimum concen-
sus; quorum consi-*

772. A' nap fénnel szól-
gáló avagy árnyék órák és
harang verő órák a' mutató
vassal, órákat mutatnak és
meg jelentnek: a' folyó (viz-
lopo) órák pedig, a' ki folyt
vizzel avagy fővénnyel.

LXXVII. A' Musikáról
avagy éneklésnek tuda-
mányáról.

773. Az énekes avagy Mu-
sikáló nótákat énekel énekel-
dögel avagy zöngedez, a' jól
öszve szörkezettett edgyben
illettetett (alkalmaztatott)
avagy öszve-botsáttatott hu-
rú zöngő-szerfzámokat pön-
geti, (veri, zörgeti) először
készető (elől-jázdó) avagy e-
löl járó (kezdő) ösztán min-
dennémű énekeket (nótákat)
ugró és tántzoló nótákat az
ugrálni (tántzolni) vágyak o-
zóknak (örvendezőknek)
zöngetvén (tsöngetvén).

774. Az éneklésben edgye-
ző szó (edgyüttzengés) töb-
beknek (fokaknak) edgyütt
éneklése; kiknek edgyező
zöngéfe avagy éneklésben

mar-

való

nantia seu harmonia grata est, dissonantia verò absurda & absona.

775. *Organum sibiis & fistulis consistat; cythara, testudo sive chelys, lyra, trigonum, sambuca seu barbitus, pandura chordis. qua colabius epitonius verticillifve, intenduntur & remittuntur.*

776. *Fides pandura plectro plectuntur.*

777. *Tibiautriculatus & crembalum discrepantes edunt sonos.*

LXXVIII.

való egyenlőlege kedves, kü-
lömböző zöngése pedig disz-
telen (illetlen, kedvetlen,
képtelen) és hangotlan ékes
zöngés (tsöngés) nélkül
való.

755. Az Organa lyukas szá-
rú bordókból és billegető
(tárogató) fipokból, tsivek-
ből áll; a' cythera, koboz a-
vagy hárfa, lant, három sze-
geletű agón szolló hegedű,
virgína avagy clavicordium,
tombora hurokból, a' mel-
lyek hur lábokkal hur fogá-
sokkal és hur tekerő szegets-
késsel meg vonyattatnak és
meg-tágéttatnak (eresztet-
nek, bontéttatnak).

776. Az hegedűk és kézi-
kis hegedűk avagy három
huros hegedűk hegedű vo-
nyoval [pöngetővel] vonyat-
tatnak [pöngettetnek].

777. A' tömlő [bordó]
fíb és cimbalom különböző
zöngéseket adnak.

LXXVIII.

LXXVIII. De

Astrono-
mia.

778. *Astronomus siderum motus consi-
derat: Astrologus
eorundem efficaciam,
in fluxum & effe-
ctum.*

779. *E fastis seu
ephemeridibus & ca-
lendaris liquet à Na-
talitius seu Nativita-
te Pascha recedere
ut minimum trime-
stro, Pentecosten à
Paschate propè bime-
stre; inde adventum
circa semestrem.*

780. *Illic sunt, Ja-
nuarius, Februarius,
Martius: istic, Apri-
lis & Majus: hic Ju-
nius, Julius sive Quin-
tilis, Augustus seu ex-
tilis,*

LXXVIII. A' tsillagok szokott
forgását vizsgáló (égbené-
ző) tudományról.

778. Az égbe néző a' tsil-
lagok forgását (mozgását,
járását) gondollya-meg: a'
tsillagok forgásából jöven-
dőlő azonoknak hathatósá-
gát, egyben folyását és tse-
lekedő erejét.

779. Az esztendőkről a-
vagy innep napokról (nap-
számokról) írott könyvekből
és Kalendariumokból nyil-
ván meg-tettzik, a' Kará-
tsontól avagy Christus U-
runk születése napjától hogy
az Húsvét távolj esik leg-
alább három holnappal, a'
Pünkösd az Húsvétól közel
(csak nem) két holnappal;
innét Advent első vasárnap-
ja hat holnappal (fél esztén-
dőtől).

780. Amot vannak, a' Bol-
dog afzszony hava, Böjt elő,
Böjt más hava: imit Szent
György és Pünkösd hava:
itt Sz. Iván hava, Sz. Jákab ha-
va avagy kikelet után ötödik
holnap, Kis afzszony hava,

avagy

tilis, September. Octo-
ber, November: De-
cember postremus est.

781. Quilibet co-
rum in Calendario
Romano suas calen-
das nonas, & idus
habuit. Intra trien-
nium accessio fit men-
sis intercalaris seu
embolimai, id est, de-
cima tertia lunatio-
nis: lustrum & qua-
drinennium bissextil-
em annum reducit.

tettzésének: az 5. dik esztendő és 4. dik a' Mátyás
ugrását minden 4. dik esztendő után elő forduló
toldalek napot elő-hozza.

LXXIX.

De Geographia.

782. Geographus
regionum, etiam
quas ipse non pera-
gravit, situm descri-
bit, qua sint in con-
tinente, insulis, pen-
insulis? qua mariti-
ma;

avagy kikelet után hatodik
ho, Sz. Mihály hava, Mind-
Szent hava, Sz. András hava:
a' Karátson hava leg utolsó.

781. Azok között mind-
neknek a' Romai Calendá-
riomban az ő első napjai, az
első nap után minden hónap
negyedik avagy hatodik nap-
jai, és a' negyed avagy ha-
tad napok után következő
nyolcz napjai voltak. Há-
rom esztendőök el forgása a-
latt el-jövése [hozzá járulása]
létszen a' közben vettett
hónak, az az, 13-dik hóld
fordulásának avagy hóld fel-
tettzésének: az 5. dik esztendő és 4. dik a' Mátyás
ugrását minden 4. dik esztendő után elő forduló
toldalek napot elő-hozza.

LXXIX. A' Földnek
le-írásáról.

782. A' Föld le-író [ki-raj-
szoló] a' tartományoknak,
még a' mellyeket ő maga
meg nem járt-is, helybesz-
tetéseket [állásokat] le írja,
mellyek legyenek az egyben
foglalt merő tér földön, fzi-
getekben, fél szigetekben...?
sziget

ma; qua in meditul-
tio, & quonam tra-
ctu? sub qua zona
& climate seu paral-
lelo.

rületi (szakasztékja, darabja, forgása) és hajlása a-
vagy edgyarányu őszve állása alatt.

783. Quos habeant
hi aut illi accolae; qui-
bus terminis seu fini-
bus ab illis dispestan-
tur & disferminen-
tur? qui illis anti-
podes, anteci, peri-
eci, &c.

fekvő lakozók, a' föld kerektségének azon edgy
vonyásán lakozók, &c.

LXXX.
De Historia.

784. Quum res ge-
sta narratur, histo-
ria est; cum ficta,
fabula.

785. Illas histori-
as inehronicis recen-
seat;

sziget közöttben, sziget mel-
lyékiben, mellyek tenger
mellyékiek, mellyek a' tér
földnek közepiben, és mi-
tsoda tartományban? (ha-
tárban) az égneik, mellyik ke-

783. Kik legyenek ezeknek
vagy amazoknak mellettek
lakói; mitsoda határokkal
és föld avagy ország végek-
kel amazoktól szakasztassa-
nak el és választassanak meg?
kitsodák azokhoz lábbal for-
dult népek, a' földnek délről
étszakra egyenesen ellenbe-

LXXX. Az Historiáról avagy
meg lőtt dolgoknak emle-
kezetiről.

784. Midőn a' meg lőtt (vi-
felt) dolog beszéltetik, histo-
ria (való dolgoknak emleke-
zete) az; midőn költött, so-
phia beszéd avagy mese.

785. Amazokat a' vifele
dolgoknak írója a' kronikák-
ban (idők forgásáról írt köny-
vek.

seat; has annalium monumentis inferre, peccata sibi ducat.

785. *Et ut pateat genuina, non supposita esse, rem simul cum circumstantiis in commentaria regerat.*

féggel magyarázó laistromokban szedje (ten-
dellye őszve hordja).

LXXXI. De Medicina.

787. *Sanis optima medicina diata est, quia securissima & sine violentia.*

788. *Ne bibas vel edas, nisi siti & fame stimulatus; quod saliva ad cibi conspectum linguam vel palatum stillans indi-*

vekben) elő-számlállya; ezeket az esztendőnként lőtt dolgoknak emlékeztetireit könyvekben bé tenni, [kronikákkan írni] fejében járó dolognak tartsa.

786. Es hogy nyilván kitelsék igazaknak, (valóknak) nem igazság helyett bé-té-
tett hamiságoknak lenni, a' dolgot edgyütt (egyszer s' mind a' környül álló dolgok-
kal a' meg-lőtt dolgokat bő-

LXXXI. Az Orvositudo- mányról.

787. Az egészségeseknek leg-
jobb orvosság a' diata (nap-
jában bizonyos orára való
mértékletes étel és ital) mert
leg bátorságosabb és erő-
szak-nélkül való.

788. Ne igyál avagy ne-
gyél, hanemha szomjuságtól
és éhségtől ősztönöztetvén;
mellyet az éteknek látására
nyelvedet avagy inyedet tsik-
klandó nyál meg-jelent;

egés-

*cabit; valebis & vi-
gebis.*

789. *Quocirca ap-
petitum expecta &
præbolare jejunos.*

790. *Sed & in-
valendo, quum in-
cessit, abstinencia &
quiete curatur, &
sanitas restituitur:
quod non advertunt
qui non nisi saturi je-
junant, & non nisi
operatione fracti qui-
escunt.*

791. *Frictiones seu
fricationes, fomen-
tationes, venæsectio-
nes, cucurbita, em-
plastra & omnia
forinsecus adhibita
ac superimposita non
demunt dolorem, sed
mitigant & leniunt:
corro.*

egés-ségben maradsz és nyers
nyakas friss erődben lesz.

789. Minek okáért az étet
meg-kivánázt meg-várd és
várjad éh-jommal (étlen, it-
lan, éhen szomjuhon, (bőj-
tölve).

790. De még az egészségtel-
enség is, mikor el érkezett
(rád esett, jött) ételtől és ital-
tól való meg tartozkodással
és nyűgodalommal gyógyt-
tatik meg, és az egészség he-
lyére álléttatik: melyet nem
vélsznek eszokban kik nem
külömben hanemha meg-
elégednek (jól laknak) bőj-
tölnek, és nem külömben,
hanem ha munkával el-tö-
rödtének nyűgofsznak.

791. A' dörgölések avagy
vakarások, melegető (táplá-
ló) orvosságok, ér vágások,
köppölyök, falaistromok és
minden kívül reá rakottak
(hozzá adattartak) és fellyül
reá tétettettek avagy vett-
tettek nem vélszik. ci a' fájdal-
mat [kint, gyötrelmet] hanem
enyhétik és könnyebbé tik: a'
estett

corrosiva depascuntur.

782. *Remedia purgantia, evacuantia, cathartica, sudorifera, corroborantia, efficaciora sunt, efficacius medentur. siue sint poriones decocta & apozemata; siue pillula & cataplasia, siue clysteres, siue apophlegmatismi, siue errhina, siue balani (suppositoria) &c.*

akar orra lyukán bé szivándó, akar gyomor emélygető (okádást indító) orvosságok.

793. *Antidotis alexiterii seu alexipharmacis venena peremptoria; amuletis fascina pelluntur; hoc etiam verbulo praesciscini.*

bitelésével rá olvasásával) az igézet ellen őriztetnek (igézet üző bűjös bájosnak).

testet által rágó (évő) orvosságok meg-émésztenek.

792. Az orvosságok a' melyek gyomor tisztítók, (purgáló) meg-üresítő, fő tisztító, vereték hozók, meg-erősítő (vastagító) hathatóbbak; hathatóban orvosolnak, akár fő itatok legyenek és gyökerekből főzött gyomor lágyító s' purgatoria készítő itatok, akár pillulák (golyobis formán tsinált purgató) és hirtelen el-nyelni való tisztító orvosságok, akár kristélek, akár fő béli takony avagy nedveség tisztító foggal rágandó,

793. A' mérég ellen való mérég rontó avagy mérég üző orvosságokkal az halálos (meg-ölő) mérgek; a' nyakban kötött babonás orvosságokkal az igézetek üzettetnek: (ez tudni illik az igézet) még igétskével is (bőrbitelésével rá olvasásával) az igézet ellen őriztetnek (igézet üző bűjös bájosnak).

794. *Salsum in Medicis scomma est, solis licere (licitum esse) impunè occidere: utinam non verum. De panacea, universali & praesentaneo medicamento, litigant an detur; topica autem, & cuius parti atque effectui propria quin sint, indubitatum est: ut cephalica, ophthalmica, thoracica, sàm anacathartica quam beribica, cardiaca, stomachica, hepatica, splenetica, nephritica, hysterica, scorbutica, ptarmica, narcotica, hypnotica, peptica, farcotica, vesicatoria, diaphoretica, diuretica &c.*

katság ellen való, pthruszentést indító, fájdalom

794. Az orvosokra tréfás tsűf beszéd (játékos mondas) az hogy tsak ő nekik szabad büntetetlen meg-ölni; vajha nem volna igaz. A' minden betegségek ellen való, közönséges és mindjára (legottan) használó orvosságról, vironganak (vörsöngnek) ha adalsék; magán való bizonyos helyekre való penig, és akar melyik résznek és végben vitt erőnek tulajdon orvossági hogy legyenek, kétség nélkül (kétkedés kívül) vagyon; mint a' fő fájás ellen való, szem fájás ellen való, mely szorítás (fuladás) ellen való, mind fellyül tisztító s' mind elosztatók, sziv fogás ellen való, gyomor vastagító, jó ha fájást gyógyító avagy máj tisztító, lép vastagság ellen való, vesék fájdalmát enyhítő, méhe fájás avagy anya méh gyógyító, az egész testet a' sok rossz nedveség miatt el bádjasztó lan-

makat fipadással enyhétők, álmhozók, kívül tettere ragasztók, vad húfokat rágók, hojagot megürétők bélen rütságot által vivők, has menést indetők, &c.

795. *Gregales eorum sunt chirurgi & pharmacopae seu pharmasopola; quorum hi pharmaca, unguenta, syrupsus, electuaria, elegmista, condita, extracta, pastillos, trochiscos, & morsulos praparantes, in myrotheciorum loculis ac favulis alabastris, alissis, pixidibus & thecis seorsim ac singulatim reponunt reservantq. Illi autem ut plurimum operam navant capillis & barbis resciendendis & abradendis, vulneribus ac ulceribus curandis.*

Amazok pedig leg többire munkálkodnak az haj-

795. Azoknak seregekből (nyájokból) valók a' borbélyok és patika szerzám tsinálók avagy patikárosok; kik közzül ezek patika szerzámokat, (kanta ireket, orvos-ságokat) keneteket, paticabéli egészség oltalmazó jó ízű vagy orvos-ságokat, liktariomokat, nyálozatos édes falatokat, fű-szerzámossapropogátskákat, fok-féle patika szerzámából ki-vont (megeresztett) italokat, gömbölyég orvos-ság tzipókat, tsigamódra edgybe tekert orvos-ságokat, (truciskokat) és rá-gódnivaló tzukoros confrejteket készétvén, a' drága kenet tartó poltzoknak helyetskéiben és alabástromból tsinált bögrötskéekben, és egyéb szelentzékben s' iskatalátskákbán félen és magán el-télsznek és meg-tartanak.

jak.

jaknak és szakállaknak el-metélésében és nyirésében, (beretválában) a' sebeknek és főkélyeknek meg gyógyétásában.

LXXXII. De Ethica ingere.

796. *Virtus in mediocritate consistit: vitia sunt in extremis excessu & defectu.*

797. *Excedere enim & deficere transgredi utique est.*

798. *Si quis peccat incogitantia; delictum est; si voluntarie, facinus; si studio, nequitia; si malitiose, scelus; si enormiter, flagitium; si autem agre, fatiat alieni, perversitas.*

799. *Et talia qui patras vel perpetrat, perditus plane ac detestatus.*

LXXXII. Az erköltsöknek tudományáról közönségesen.

796. A' jóságos tselekedet középességben áll: a' vétkek vannak a' végső dolgokban, a' fellyül halladásban és fogyatkozásban.

797. Mert fellyül múltni (el-halladni) és meg-fogyatkozni, (el állani) által hágás bizonyára.

798. Ha ki vétkezik gondolatlanságból, (tudatlanságból) fogyatkozás (börtünet) az; ha szabad akarattya szerént, tzégéres nagy bűn; ha szánt szándékkal, (igyekezettel) rosszszaság; ha gonofságból, latorság; ha törvény kívül utálatossan, undokság; ha hogy nehézséget tselekedjék valakinek, el-fordukság.

799. Es illyeténeket a' ki térszen avagy tselekezszik, tellyességgel vesztett és átokra méltó.

stabilis est: virtutem boni & virtute praeclari laudabilia & approbata semper exoptant; mali autem & vitii detriti vice versa semper reprobanda.

800. *Qui perperam agere suscipit, deus habet praeiudicium: qui se à malo prohibet, probus: omnimode impollutus abhorret, detestatur & execratur omne impium.*

801. *Consuetudo vitiosa sensim arrepti: cui sero nimis obstruitur, postquam invaluit; quandoquidem radicata raro extirpatur.*

méltó, mert a' jó férfiak és jószágos tselekedetekkel meg ajándékoztattak ditsiretes és jóvallott dolgokat kívánnak mindenkor; a' rosszszak penig és a' vétkekre elvetemedtek ellenben mindenkoron meg vettendőket.

800. A' ki hátabotában (hitvánul) tselekedni semminek véli és potskondiának tartya tökéletlen feslett erköltsű az: a' kimagát a' rosszszaságtól meg-tiltya (meg-ójjá, óltalmazza) jámbor: a' mindenképpen tisztá, (förtelen és motsok nélkül való) irtózik, (iszonyodik) utállya és átkoz minden tisztátalanságot.

801. A' vétkes szokás lassan tsűsz-bé: mellynek fölötte későn álhatni ellene, minek utánna el-hatalmazott; (erőt vett) mivel hogy meg-gyökerefedvén (gyökereit vervén) ritkán utattatik-ki.

LXXXIII. De Prudentia. LXXXIII. Az Okoságról avagy észességről.

802. *Ex dignitate unum quoddam astimare, prudentia statumen; ne res proleteria, nullius penes & titivillitii, magnipendantur.*

803. *Antequam inceptes & aggrediare quippiam seu aliquid, opera pretium est accuratè perspiculare, utrum debeat & possis? utrum è re sit necne? ne frustra atq. in cassum labores.*

804. *Prospice ergo finem, provide media, & ne quid obster aut officias, attendendo occasione.*

802. Akarmit is az ő méltósága s' érdemei szerént meg bötölni, az észességnék istáppja, (gyámola, támasza) hogy az alá való, semmire bötönlendő és semmire kelőlő dolgok, nagyra ne tartassanak.

803. Minek-előtte kezdenél és fognál akarmihez avagy valamihez, hasznos dolog (munkának jeles haszna) azt szorgalmatoosan meg-mérsékelni, (hánni vetni vizsgálni) ha kellefsék és lehetfen tőled? ha haszonra valóé vagy nem? hogy hejában és haszontalan (semmi fejében) ne munkálkodjál.

804. Előve meg-nézzed ez okáért a' véget, előve meg-lásd (meg gondollyad) a' közepit, (az eszközöket) és hog' valami ellene ne álljon avag' ártson, (meg-bántson,) vigyázz, (figyelmezz, halgass) az alkalmatoiságra.

805. Nam insipientia, stolidi & demencia est, sine intentio. ne ferri; insani, stulti & recordis illicita appetere; vesani cerebrosi, phantastici & furiosi seu lymphatici ac furibundi impossibilia suscipere: imperiti & inconsiderati negligere opportunitatem.

806. Ubi inter plura optio datur, deliberandum diu, quod statuendum semel; supervacaneis vero supersedendum.

807. Et quisquid institoris vel tibi proponis, consulta exquisitè, itane an ita satis

vius

805. Mert esztelené, ostobaé és elme nélkül valóé, jó igyekezetben vég nélkül vitettetni; balgatagé, bolondé és eszelőse nem szabados dolgokat kívánni; goromba fiúrt agyu vagy tők agyu-é, elméjétől el-raggattatott és tébolygó avagy vízben ugrani kívánczó bolyokásé és dühösködőjé lehetetlen dolgokat fel veni: fogadni, vállalni magára tudatlané (látatlan hallatlané) és maga gondolatlané a' jó alkalmatóságot el-múlatni.

806. Az hol a' több között választásra való szabadság adtatik, tanátskozni kell sokáig, mit kellyen végezni (rendelni) edgyfer; az hejában való hszfontalan dolgokban penig fel kell adni (el kell hagyni, félben kell szakasztani).

807. Es valamit el-rendelsz (magadban el-végefsz) avagy magadnak tzelul fel-tészelsz, tanátskozzál kíváltképpen való sörénységgel, igyé vagy amugy légyen jobb? (haz-

nosb)

tius sit? post exsequere celeriter, sed cautè.

808. Cautus circumspiciendus & providus, etsi de eveniis confidas, cumq; provideat; circumspiciat tamen, ne sese precipites.

809. Quia usum venit, accidit, ut tardas velocem celerem & pernitem antevertat: pedesentim igitur.

810. Quod abscondi, calari, & occultari debes, non palam venditas seu jactas, verum abstrudis, non obrudis.

811. Quod cinon cerid constat, affirmare, asserere, aut negare cavet nec audet.

nosb) az után exequald(vidd végben) hamarsággal, de okossan(ravaszsan).

808. Az okoss ravasz magára vigyázó és szorgalmatos gondviselő, noha a' dolognak ki meneteliről bizakodik, és azt előve meg láttya; két féle tekéntel (környül nézél) mindazáltal, hogy ne habahurgvátködgyek(magát nyakra főre ne ejtse).

809. Mivelhogy szokásból jött, meg történik, hogy a' késedelmes a' gyorsat hamarságot és igen sietőt (sebeffen repüllött, futót) elől vegye: lassan lassan ezokáért.

810. A' minek el-rejtettetni, bé-tapasztatni, és el-titkoltatni kell, nyilván nem árulgattya avagy hánnya veti, (mutogattya) sőt félretaszittya, (el-dugja) nem tolya (tosz(za) elő.

811. A' mi ő néki bizonyosan nintsen nyilván, erősféteni, állétani avagy tagadni el-távoztattya(meg-olja magát) s' nem-is meri, ne hogy álha-

det, nedum ut affave-
ret aut inficietur.

812. Nam ut cre-
dulus, ita diffiden-
tia noxia damnoſa
& detrimentoſa eſt;
at longè magis per-
tinacia.

813. Si quis ergò
aliquid boni refert,
ſuadet aut diſſuadet,
adhortatur, vel de-
hortatur, non eſt con-
tumax, nec praſtrac-
tè repugnat, nec obſti-
nate contendit aut
contradicit, ſed ob-
ſequitur.

814. Praſagiens
adverſi quidpiam,
prævenire cenſet ſeu
arbitratur melius,
quàm præveniri: præ-
poſtera enim ſapientia
eſt poſt factum
ſapere.

815.

álhatatoſſan vallahá (bizo-
nyéttaná) vagy tagadáſt ten-
ne.

812. Mert a' mint az ha-
mar (könnyen) hitel, úgy az
hihetetlenség is (bizodal-
matlanság) veſzedelmes ká-
ros és ártalmas; de fokkal
inkább a' meg átkodás.

813. Ha ki azért valami
jót hoz elő, jóval avagy nem
jóval, int valamire vagy el-int
róla; nem vakmerő, s' nem is
meg-tökéltett keménysé-
gel tufakodik (viaskodik,
hartzol) ellene, ſem ellene
rugodozva (egy általlyában)
vörönyög, avagy ellene
mond, hanem enged.

814. Előve meg érezvén
(jóvendőlven) valami ellen-
kező ſzerentsétlenséget, azt
meg-előzni itéli avagy véli
jobbna; hogy ſem attól elől-
vétettetni: (meg előztetni)
mert viſzſza fordúlt rende-
letlen böltſeſég a' meg-lött
dolog avagy tſelekedet után
eſzſeſkedni (böltſelkedni, ér-
telmeſkedni).

815.

815. Et dum quiſq;
ſuarum rerum ſaſa-
git, ille ſibi nequa-
quam deſt.

816. Vaſer atq;
ſubdolus verſutè ni-
mis verſat omnia;
ſuſpicax eſt doſoſus.

817. Veterator eſt
qui aſtu imponit in-
cauti.

LXXXIV.

De Temperan-
tia.

818. Degravata
natura permulta con-
cupiſcit; ſed tempe-
rans cupiditates mo-
deratur.

819. Sobrietas eſt
continentia à ſuper-
flua alimonia.

820. Gulofus & vo-
rax caſillo liguriſ,
& pitiffando ſerbet: Hel-

815. Es midőn kiki az ön-
nőn maga dolgain ſzorgal-
matoskodik, ő is ſemmikép-
pen magának hátra nem áll
(meg nem fogyatkozik).

816. Azálnok és alattom-
ban való tſalárd fölötté ra-
vaſzul forgat mindeneket;
a' gyanós tſalárkodó.

817. Régi ravaſz (meg-ag-
gott tſalóka) a' ki ravaſzság-
gal alájok téſzi (önti a' for-
rót, rá-véſzi) a' nem okoflak-
nak avagy gorombáknak,

LXXXIV.

A' Mértékleteſég-
ről

818. A' meg-veſztegettet-
tetett természet fölötté so-
kat kíván; de a' mértékletes
az ő kívánságit meg-mértékli
(igazgattyja).

819. A' józanság meg-tar-
tozkodás a' fölöttéb való
(kölléténél több eledel-
ről).

820. A' torkos és nag' ehető
nyalakodó (tányér avagy tál
nyaló) dősöl, és ſzörtyöget-
ve (ſzürtsölve) hörpöl: a' rob-

20.

luc seu epulo vorando & potando, (crapulante) sese ingurgitat: lucro vel deceptor epulando sive comedendo sua degustat ac consumit: omnes mera abdominis maucipia.

821. *Petere stemperabant merum (agud) & victitabant simplicissime: nunc quot gula illesebra tot perniciēs.*

822. *Ebrius enim pœnam seu noxam habet crapulam cum morbis inde provientibus, qui personam exhalatâ crapulâ sentiuntur: ebrius remorem, podagram & chira-gram.*

823.

zodó avagy vendégeskedő nagy falatok nyelésével és teli torok ivással (dösléléssel) önnön magát megtölti: (részegéti, dobzodik, zabállódik) a' pazarló vagy tékozló (fel korfonyáló) vendégeskedéssel avagy edgyütt lakozással az ő javait felkorfonyallya és elkölti: mind ezek (mindnyájan) merő követkegnék avagy has potrohoknak rabjai

821. A' régiek elegyétik vala a' bort (vizzel) és eldegelnek vala együgyűképpen: most a' mennyi toroknak édesgető gyönyörűségi, annyi veszedelmi.

822. Mert a' részegnek büntetésére avagy meg-lakolására vagy on a' bortul való fő fájás, a' betegségekkel, mellyek innét következnek, (kijőnek) mellyek az álom által ki-párázott fő gőzölés után éreztetnek meg: a' részegednek a' refzketegeség, láb köszvény és kézi köszvény.

823.

823. *Sobrius atq, abstemius mente valens; temperanti & vinolenti insaniâ atque amenitiâ: compotatores meracius hauriunt, cum bibunt in orbem seu circumpotant, & quisq, vel dat vel solvit symbolum.*

824. *Potiores seu potatores inebriati brutè bacchantur; titubant, tussunt, screant, ructant, excrescant, spumant vel spumant, vomunt, mingunt, & (salvo honore, cum reverentia) viscunt ac pedunt.*

LXXXV.

De Castitate.

825. *Castus est qui se nefandâ libidine non sedat & conta-*

mi-

823. A' józanok és bor nem iszák elmével birnak; a' részegedők és borosok esztelenfeggel és bolondsággal, az edgyütt ivók vagy ivó tárfak vigabban (borosfában) merétki (iszszák) a' bort, midőn körben isznak avagy körül szerben iddogálnak, és kiki avagy ad a' vagy fizet szert (jegyet, jelet).

824. Az iddogalók avagy sarapolók meg-részegedvén oktanul dühösködnek; (bolondoskodva futosznak, fivöltnek, kiálnak bajátnak) tántorganak, kőhögnek, hákogznak, bősögnek, torhaskodnak, pöknek avagy nyálaskodnak, (tajtékotúrnak) okádnak, huddoznak, és (tisztettséggel, bősülettetl szolván) poszognak és finganak.

LXXXV.

A' Szűzességéről.

825. Szűz az a' ki magát csak mondani sem illendő fajtalanossággal nem undoké-

tya

minas: lascivire enim belluinum est.

826. *At non adulteria solum. incestus, stupra, sortationes seu fornicationes, & concubitus illegitimi: sed & omnis venerea salacitas: bastiationes (basia oscula suavia) imò spurca ac obscena cogitationes impudicitia sunt.*

827. *Adulter alienum polluit torum; sortator suum quandoque machus pellicem vel concubinam alit; ganeo perlupanaria grassatur; meretrices seu pellices pudicitiam suam prostituunt; leones seu balliones atq. lena leuocinium facientes si*

ve

tya és förtőzteti: mert bujálkodni oktalán dolog.

826. De nem csak az házasság törefek, rokonság közt való förtelmességek, szeplősétfek, paráznaságok avagy tisztalan kurválkodások, és törvéntelen egymással való fekvések: hanem még minden buja szerelemre való katzárság-is, tsokolgatófok (tsokok tsokolások, ápolgatófok) sőt az otsmány és fajtalan gondolatok is izemtelen ortzátlanságok.

827. Az házasság törő parázna kívül való idegen ágyat förtőztet-meg, a' kurválkodó lator önnon magáét, néha a' parázna ágyast avagy véle edgyütt hálót tart és táplál; a' bardélyban járó a' bardély házakan koslat, a' kurvák avagy ágyas aszfszonyok az ő szemérmecsegeket bardélyban való kereskedésre batsátyák; a' kurvak tartók avagy bardély mesterek és kurvakerető aszfszonyok kurva kerétfétt selekedvén avagy kurválkodásra édesgetvén egyebeket

ve leuocinium alios inquinant.

828. *Vab! apage propudia! fædi & execrabilis penis o tines.*

829. *Infans & delirat qui deperit feminam.*

LXXXVI.
De Modestia.

830. *Modestus verecundè agit, probacitatem defugit.*

831. *Non frivulus est, ut ut quidam tenus blandus & comis, non loquax, sed taciturnus.*

832. *Nec tamen morosus aut torvus;*

sed

beket (mássalkat) meg-fertelmesétnek (motskolnak).

828. Véhó! (püha) távozatok-el szemtelen kurvák! (szégyenségek) undok fertelmefek és átkozásra méltó otsmányok tellyességgel mindnyájan.

829. Esztelenkedik és boldondoskodik a' ki veszettül (halálban) szereti az aszfszony embert.

LXXXVI. Az emberséges jó magaviselésről.

830. A' modóssan és jól maga viselő szemérmecsen tselekezik, a' fajtalan ortzátlanságot futtya (el-kerüli, el-távoztattya).

831. Nem hejában való (semmire kellő tséltsap) ámbár (haszintén) valamennyire nyájas és jó befedű: (társalkodó) nem szó szaporétó, (nyelveskedő, tsátsogó) hanem halgatozó) kevés befedű).

832. Mindazáltal nem-is kedverlen avagy komor (kegyetlen tekintető, mord) hanem

Q

sed gravis; severus non severus.

833. *Nihil immo-deratè laudat vel vituperat, culpam redarguit aut reprehendit; neminem traducit, aut diffamat: ad opprobrium neutiquam silet.*

834. *Adhuc non pejerat, nec dejerat, nec facile jurat: si juraverit autem, juramentum & jurjurandum sanctè servat.*

835. *Nemini adversatur, aut facessit molestiam, aut scandalo & offendiculo est, neminemque sciens aut volens contristat.*

836. *Famam & rumores crebrescen-*

hanem bõtsületes méltóság-gal maga víselõ; kemény nem kegyetlen.

835. Semmit mértékletlenül nem ditsér avagy nem gyaláz, bûnõsé téfzen (vádol) meg-fedd avagy piron-gat; senkit el nem árul, avagy hiresét: (rágalmaz) a' mas gyalázására (ízemre való felhányására) semmiképpen nem halgat.

834. E' mellett (ennek fölõtte) nem esküszik hamis-san, s' nem-is hánnya-el hitit, nem-is könnyen esküszik meg: ha meg-esküvéndik penig, az esküvést és hitet szentül tõkélltessen, álha-tatossan) meg-tartya.

835. Senkivel nem ellen-kezik, (vízállkodik) avagy nehézséget nem téfzen, a-vagy botránkozásul és aka-dályul nintsen, és senkit tud-va (tudomásfzerént) avagy kész akaratból) akarattya fzerént) meg nem szomo-rét.

836. Az hirt és gyakran fo-lyamodni kezdett köz hire-

res non vulgar, percontatur prius serv-pulorè.

837. *Curiosus ardelio ingerit & immiscet se ubi ejus nihil interest, etiam qua calantur eliciens & expiscans.*

838. *Locustulejus seu vaniloquus, vesbosus, est; nugator facta infecta loquitur & blaterat; morologus ineptias aniles proferens ineptit, & vaniloquentià aureas implet; inutilis arcanis effusit; sophista captiosus est; momus omnia*

ket nem hirdeti, (terjeszti) közönségesse (téfzi) értekez (végére mégyen) először töviről hegyire szorgalma-tossan.

837. A' nyughatatlan elméjü fölõtte gondos tsélsapó (közköpi, minden lébe lots) bé-szinli (tollya, tafzitty) és belé keveri (elegyíti) magát az holott õ néki semmi köz-i nints, (az hol õ reá semmi nem néz) még a' mellyek tit-koltatnak-is (rõjtõgettet-nek) ki fészegertvén (ásván véfvén) és ki horgáfván.

838. A' szó szaporétó nyel-veskedõ szó szattyár avagy hejában valóságot beszéllõ nyelve moso, fok beszédü; (tsátsogó) a' hivságot szolló (hivalkodó tsélsap) a' meg-lõtt dolgot nem lõtnek be-szélli, és regéli: (rebezi, fetsõ-gi, tsátsogja) a' bolond beszé-dü agnõi (bábáktól vén ko-fáktól koportyóktól költ) al-kalmatlan hejában valóság-o-kat elő hozván alkolmatlan-kadik avagy galyibáskodik,

carpit sugillat & cavillatur.

és hívságos beszédekkel a' füleket bé tölti; a' fetsegő a' titkokat ki fetsőgi; az hamiságot állató patvaros fogdosgató; a' mindenben gantsot találó (tsufoló, gunyoló) mindeneket fedd (rág, nyelvével rongál) alattomban rágalmaz és tétováz.

§ 39. Consideratus non quidem elinguis est sed tamen non insulsus blatero, quem admodum nasutuli complures: in multiloquio enim multa vanitas.

§ 39. A' magameg gondolt eszes jollehet (ugy vagy) hogy nem nyelvetlen, de mindazáltal nem izetlen (fotalan) tsátsogó, tsevegő) a' mint a' finnyások közötti fokban; mert a' fok beszédben fok hívság (hejában valóság) vagy.

§ 40. Non sibi arrogat quod non habet, nec alius suaderogat: non ambit (aspirat) ad dignitates, fastidiosus ac honoros; nec sua profuse jactat aut ostentat, aut in iis gloriatur, aut se insolenter effert & exollit, sed

§ 40. Nem tulajdonéttya magának a' minála nintsen, sem egyebekről (másokról) az övéjeket le nem vonzza: (kissébéti) nem kívánnya (áhétozik, vágyódik) a' méltóságokat, s' birodalmi páltzákat és tisztetek; sem a' magáét tékozló módon (pazarolva) nem hánnya veti avagy mutogatya, (fitogatya) avagy azokban nem ditsekedik, (kérkedik) avagy magát kevélyen (szokatlan) fel

sub-

nem

submitit potius, demissè gerit ac humiliat, ideoq. exaltabitur.

nem emeli és magasztallja, (magában fel nem fuvalkodik) hanem le bótáttya magát inkább, alatt viseli és megalazza magát, s' ez okáért fel magasztaltatik.

§ 41. Vulgi praeconia non affectat, nec sibi alios anteferri moleste fert.

§ 41. A' köffegnek avagy köz népnek felőle való ditsiretit nem sohajtya, sem peng mássakat ő magának eleiben tétettetni (fellyebb bótstletetni) nem szenved nehezen (nem neheztelli).

§ 42. Festivi joci leporesque & allusiones faceta, urbanos decent: rusticitas opicam barbariem redolet.

§ 42. A' jelestréfák, nyájas beszédben való kedves ékességek és valamihez játékos mondások tsufos hozzá szollások, a' tisztességekhez illenek; a' parasztság tsunya (otsmány, rusnya) górombaságot (visel magában) illatoztat.

§ 43. Scurrilitas parasitica summopere discavenda.

§ 43. Azhizelkedő (nyilkodó) tsétsapságot fölötébigen el kell táoztatni.

§ 44. Cavillatio virulenta, & sanna postica, sannionibus relinquenda.

§ 44. A' mérges tsalfaság, (tétovázás) és hát mögöl való meg guggolás (gunyolás) a' gunyoló tsufondárfokoknak hagyattassanak.

845. *Subridere, ridere & renidere morati est: cachin-
nari iucivile.*

LXXXVII. De Autarkeja.

846. *Avarus per fas & nefas discere annuitur, in bias ac ababoras, cum tamen superna benedictio daret.*

847. *Et cui usui in immensum coarscervit & accumulata divitia, malorum irritamenta: male parva, male dilabuntur.*

848. *Adedè desipians dèvites & pecuniosi quidam, ut bonis mobilibus & im-*
mobi-

845. Mosolygani nevetni és vizsra somolyogni a' jó erkölsüjé, hahotával katzagni tisztelásgtelenség és nem emberséges dolog.

LXXXVII. A' magának való elégségről avagy elé-
gendőségről.

846. A' főlvény akar igazán s' akar hamisan gazdagulni igyekezik arra szája tátva kívánczik és azon munkálkodik, holott mindazáltal az önnét fellyül való áldás gazdagétson meg.

847. Es mi haszonra valók a' meg-mérsékelhetetlen rakásokban rakott és öfzvegyűjtött gazdagságok, rofságoknak és gonofzságoknak gerjesztő ingerlései? a' rofszszul keresett marhák rofszszul vesznek-el, avagy e-ből gyült szérdéknek eből kell el vészni.

848. El annyira esztelenkednek némely gazdagok és pénzben telhetetlenek, hogy mind ingó s' mind veszteg

*mobilibus seu stabili-
bus affluentes, & ci-
tas pecunia, serinia
cimmeliis, camerisq;
supellectile confertas
possidentes, egestatem
timeant; videlicet in
sopia seu ubertate
inopiam, in abundan-
tia seu affluentia,
inò redundantia pe-
nuriam.*

849. *Tu si tibi opes
offatim suppetunt,
egenus vicissim sup-
pedita.*

850. *Sin; etiam
de modico imperti: &
cum non possis largi-
ter, saltem liberali-
ter; satim est libe-
ralem esse quam par-
cum.*

851. *Frugalis pau-
cis contentus est; non
tenax quidem, sed
parfi-*

álló avagy állandó jókkal bő-
völködvén, és ládákat pénz-
zel, szőkrényeket drága mar-
hakkal, ruha s' ezüst ékes
szerfzámokkal) és kamorá-
kat (bóltokat) házi eszkö-
zökkel dugva meg rakotta-
kat birván, a' szegénységtől
féllyenek; tudni illik a' bő-
ségben avagy ki folyo min-
den elégségben szükségtől,
a' bővölködésben avagy min-
den jónak bé-folyásában, sőt
ki áradásában a' fogyatko-
zástul.

849. Te ha néked gazdag-
ságid bővön vannak, a' szű-
kölködőknek vízföntagság-
gal azokból szolgáltatás.

850. Ha penig (nintsenek)
még a' kevésből is avagy ki-
tsinyből tégy részt: (szakas-
valamit) és holott nem ad-
hatz bővön, adgy tsak ada-
kozó vig szível; jobb vig szí-
vel adakozónak (bő kezű-
nek) lenni, hogy sem mint
szoros marku sóbráknak.

851. A' takarékosan elő
kevéssel meg-elégedik; nem
javát meg tartó (el-rejtő) ugy
va-

pa'simonia & fru- vagyón. de a' tisztességes
galitati navans o- meg kiméllésben és mérték-
peram. letes költségben sörényen
munkálkodó.

852. *Qua quan-* 852. A' melly minémű jöve-
sum sit vestigal, si delem (vám, adó fizetés) lé-
luxuriosus atq; pro- gyen ha a' bujálkodással tob-
digus per videret, zódó és tékozló által látná,
fastu & luxu patri- kevélységgel és buja tobzo-
monium non consu- dással atya keresményét nem
meret, & prodige- költené, és tékozlaná (vesz-
ret. tegetné) el.

853. *Pauperat e-* 853. Mert meg szegényét
nim dispendium, az hejában való haszontalan
compendium opulen- költség, (vesztegetés, kár-val-
tiat & ditat. lás, tékozlás) a' szűkőn köl-
tés jószágossá télzen és meg-
gazdagét

854. *Tu ergo quia-* 854. Te azért valamit bé-
quid accipis & ex- vétés és ki adsz, a' bé vétel-
pendis, in codicem nek és ki adásnak könyvben
accepti & expensi- (laistromában) bé-vigyed
refer. (bé irjad).

LXXXVIII.
De Justitia, primò
commutativa.

855. *Justitia suum*
enig tribuis.

856.

LXXXVIII. *Az igazságról,*
először a' tserélő avagy kö-
zösködő igazságról.

855. Az igazság kinek ki-
nek az övét meg adgya.

856.

856. *Ergo quicum*
alio transegit, quic-
quid promissit pollici-
tus est ac condixit,
sive exoratus, sive
ultrò & suâ sponte,
& quibuscunq; con-
ditionibus aut exce-
ptionibus, standum
est pactis ac promif-
sis praeisè.

857. *Qui stipulan-*
ti ad stipulatus est,
obligavit se.

858. *Depositum red-*
dendum est, non ab-
negandum, nec sup-
primendum.

859. *Nihil quod al-*
terius est, tibi sine
ejus scitu vendica as-
sere aut usurpa.

860. *Quod utendum*
accepisti, idem restitue,
non aliud: & quidem
quoad fieri potest; ejus
absque detrimento.

861.

856. Annak okáért a' ki
mással meg alkutt, (szörző-
dött) valamit ígért fogadot
és meg-mondott, akár kéré-
tetvén, akár önként és maga
kényén (szabad akarattya
szerént) és akár minémű o-
kokkal (kötésekkel) és ellen-
ben való ok vetésekkel (fo-
gásokkal) meg állani a' köté-
seknek (fogadásoknak) és
ígéreteknek edgy általlyá-
ban.

857. A' ki a' fel fogadó-
nak fogadást tött, (kezet a-
dott) meg kötelezte magát.

858. A' le-tött marhát
meg-kell adni, nem kell el-
tagadni sem el-rekkenteni,
(el-rőjteni, süllyesztetni).

859. Semmit, a' mi másé,
te magadnak az ő hire nélkül
ne tulajdoníts (hárénts) erőf-
séts avagy foglaly.

860. A' mit véle való éléf-
re el-vöttél, ugyan azont add
vissza, nem egyebet: (mást)
sőt penig a' mennyire lehet,
annak kára nélkül.

861.

861.

361. *Quod mutui datum sive mutuatium est, aliud licet remittas, parum valoris & astimationis.*

362. *Siquis a te mutuat, mutua & commodum ei: chirographum tamen vel arrhabonem. seu pignus, vel pradem, aliamve cautionem postula.*

363. *Quia ob mortalitatem, quia & fidei lubricitatem, cautela opus est.*

364. *Porrò qui supra sortem usuras seu fœnus exigit, non creditor est, sed fœnarator atq. danista: pessimus autem & nequissimus qui atrocissimè debitorem*

deglu-

861. A' mi költsön adatott avagy hitelben való, noha (jollehet, ha színtén) mást küldesz is vizsza, mindazonáltal egyenlő árú avagy erőni (érdemű) és bõtsűjű legyen.

862. Ha ki te tõled költsön (hitelben) kér, költsönt adgy és engedgy (használy) néki: kéz írást (adós levelet) mindazáltal vagy köz jelt adgy zálagot, vagy kezelt (bizonyosság tévő fogott embert) és valami egyéb okos módot (ok levelet) kívány.

863. Mert az halandóság miatt, sőt még az hitnek síkamló volta miatt is az okos őrizzkedés szükséges.

864. Továbbá, a' ki a' derék summa felett usorát avagy interestet kér és vészzen, az nem hitelben adó, hanem usorás és pénz ki-adással s' bé-szedéssel kereskedő: leg rosszabb és leg gonoszabb az pedig a' ki sartzoltatásokkal (usora fölött való usorákkal) az ő adófsát meg-nyúzza meg-hántya (hámozza, bõrés le-

deglubit decorticat ac devorat, quod nefarium.

765. *Iniquus vero sibi est, qui alieno ere se obruit; & versuram vel auctionem facere, imò creditoribus nonnunquam decoquere & fore vendere argentariamque dissolvere cogitur.*

366. *Proinde debita seu nomina quanto celerius dissolve, & apocham sive acceptilationem, quæ acceptum tibi restat, flagita.*

367. *Furta, rapina, sacrilegia, peculatus, plagium, abactus, perinde in illo mandato non furaveris interdicta sunt:*

le-vonsza) és el. nyeli (meg-eméltzi) a' melly Isten ellen való mondani is illetlen dollog.

865. Hamis pedig önnön magának az, a' ki idegen pénzrel ő magát el-burítja, és marhájának pénzre való fordítását avagy kotyavetyére való hányását tselekedni, sőt az hitelben adóknak néha el-pazarolni és a' piattzról félre állani (kereskedést el-hagyni) és pénz váltó helyét félben szakasztani kényszerítettik.

866. Ez. okáért az adófságokat és kezéd írást mentől hamarab oldozd-fel, (fizesd-meg nevedet töröltesd-ki) és quitantiát avagy menedék levelet, mellyel hogy el-võt-tetõled néked bizonyoságot tégyen, kívány.

867. A' lopások, (orzások) ragadozások, szentség törések, tolvajlás (köz kints avagy tárház meg lopás) emberlopás, barom el hajtság, az öképpen (egyaránt) amaz parantolatban ne orozz avagy ne lopj

sunt: & qui istud committit, repetundarum tenetur.

868. *Privari enim & orbari suis nemo debet.*

LXXXIX. De Justitia distributiva.

869. *Praemii & penis in officio continentur.*

870. *Ergo qui laudabiliter agit, applausum, collaudationem, commendationem, promotionem, honoraria meretur: qui secus, expostulationem, reprehensionem, vituperium; probra & castigationem: sed prout persona est.*

872. *Qui volens & inscius maleficium ad-*

lopj meg-tiltva vannak: és a' ki ebben léledzik, (ezt tselekefzi (meg-adásra való kényszerítéssel tartozik).

868 Mert meg-fosztattatni és árvájul hagyattatni az ő javaitól senkinek nem kell.

LXXXIX. Az ösztogatásban való igazságról.

869. Jutalmak avagy érdemlett fizetések és büntetések által tisztünkben hivatalunkban tartatunk meg.

870. Tehát (ezokáért) a' ki ditséreteffen tselekefzik, ditséretet, (rajta való örvendezést (meg-ditsérést, commendálást avagy ajánlást, elébb mozdétást, (fellyebviselt) fel-tisztelő ajándékokat érdemel: a' ki külömben, panaszt, jobbulásra való kívánást meg-feddést, (dorgálást korpázást, ortza pirulást (szidalmat, gyalázatokat és vereget: (fanyargatást) de a' mint a' személy vagy on.

871. A' ki nem akartva és tudatlanul gonoszság tételt

admisit, commiseratione dignus est; simplicitati tantisper imputa, rigide ne age: qui data operá, merito puniatur, & luas: qui alieno instinctu & impulsu, non omnino excusatur.

872. *Afflictionem afflicti ne auge, sed suppetias ferendo minue, cum implorant.*

873. *Adjumento quieget, cum instanter obnixus petere, obsecrari, obsecrare, supplicare, numme, numquid pigebit.*

874. *Superbus mendicus mendicando nil emendicat: importunus vero flagitator o-*

tselekedett (magához borsátort) meg szánálra (könyörületeliségre) méltó; az együgyűségnek annyiban tulajdonítsad, kegyetlenül ne tselekedgyél: a' ki szánt szándékából méltán meg-büntettetik, és bűnhődgyék: a' ki más igazgatásából (ősztonözéséből) és arra úzéséből, nem szintén mindeneftől fogva mentettetik meg.

872. Nyomoruságát a' nyomorultaknak ne öregbítsed, hanem segedelmet hozván (nyújtván) kiffebétsed, midőn kéri (segítségöl kívánniak, írással ohajtyák).

873. Segedelem nélkül a' ki szűkölködik, az ottan ottan szüntelen és nagy erőssen (alázatossan) kérni, fölöttébb igen (nagy protestatioval) kérni, kívánni érte eledezni, nem de, avagy fogé szégyenleni.

874. A' kevély koldus koldulván semmit ki nem koldul: (nem nyer ki) az alkalmatlanul és szüntelen kéregető, penig gyűlölséges, és

*diolus est, & repulsum
feres.*

875. *Cum impetra-
veris, qua rogasti,
gratias seu grates a-
ge, si iusta de causa
nagatur, ne obsunde,
ne murmurare.*

876. *Quod quis
non rogatus largitur,
modeste primum re-
cusa, sed pertinaci-
ter & obstinate ne
respue, ne contemne-
re aspernarique vi-
dearis, & tibi in-
gratitudo ac pervi-
catia exprobetur atq;
objiciatur.*

877. *Gratitudinis
gradus sunt; benefi-
cium agnoscere, de-
predicare, pensa-
re.*

878. *Munus esse,
& munera remune-
rari*

viszsa üzést (meg-vetést)
szenved.

875. Midőn meg-nyerén-
ded a' mit kértél, hálakat
adgy avagy hálá-adást tsele-
kedgyel: ha igaz okáért meg-
tagadtatik, ne dőrgölődjél,
viszsa ne motogj avagy ne
zugolódgyál.

876. A' ki mit nem kérés-
tetten (kéréslen) ingyen
ád (ajándékoz) módjával
először mentegsd avagy
vonyogasd előtte magadat,
de meg-általkodással és vak-
merőséggel meg ne pőgjed,
hogy meg venni és meg-utál-
ni ne láttassál, és tenéked há-
láadatlanág és vakmerő ver-
sönyőtség ízemedre ne há-
nyattassék és elődben ne
vettessék.

877. Az hálá-adóságnak
gráditsi (rendei) ezek; a' jó
tétémént meg ísmérni, ki-
hirdetni; meg fizetni (meg-
terétetni).

878. Tiszt viselőnek avagy
ajándékot ajándékkal váltó-
nak lenni, és ajándékoz-
aján-

*vari seu retribuere,
opulentorum est.*

879. *Acceptis ho-
spitibus xenia, neces-
sariis strena mittun-
tur.*

880. *Conspicuos &
donis singularibus an-
tecellentes suspice,
reverere & hono-
ra; sed neminem de-
spice.*

881. *Prosis omni-
bus, obsis nemini, cun-
ctis fausta precare.*

XC.

De Fortitudine.

882. *Magnani-
mus est, qui secunda
& adversa indifferen-
ter ferre potest.*

883. *Nihil enim
vulgare admiratur.*

ajándékkal meg-fordítani
avagy viszsa adni, (meg-fi-
zetni) a' dús gazdagoké.

879. A' kedves gazdaknak
vendégi ajándékok, a' jó aka-
ró barátinknak (rokonink-
nak) új esztendői ajándékok
küldtetnek.

880. A' tekintetések és
kiváltképpen való ajándé-
kokkal elébb halladókat (fel-
lyül mulókat) nagyra tarts,
bőrszillyed és tisztellyed; de
senkit meg ne utálly avagy
semminek ne tarts.

881. Használy mindenek-
nek senkinek ne árts, (ne
légy ellenére) mindeneknek
boldog jó szerentséket ké-
vány.

XC.

Az Erősségről.

882. Nagy szívű [nagy el-
méjű ember] az a' ki az ő
kedve szerént való jókat és
véle ellenkező gonoszokat
meg-külömböztetés nélkül
el viselheti.

883. Mert semmi közönse-
gesset nem tsudál, az hertelen
valók-

adrepentina non consternatur, labores ad se attinentes non detrahat, & quibus se addixit eos alacriter subit, & strenue urget: pericula inevitabilia, si imminere impendunt vel instant, intrepidus adiit; & animose suffert; audaciam modo & temeritatem refugit.

884. Propterea quod caput continuat: fessus tamen & lassus, ne penitus succumbat, remittit ac quiescit parumper.

885. Pusillanimitas ex adverso prosperis intumescit, ca-

lami.

valókra meg nem remül, az ő reá nézendő [tartozó] dolgokat [munkákat] nem futya, [nem kerüli, nem vonyagattya magát előtte] és a' mellyeknek adta s' ajánlotta magát, azokat sörényen felvézi [fel-válallya] és erőssen űzi: az el-kerülhetetlen [távoztathatatlan] veszedelmeket, ha közel vannak fejére tsüggenek avagy előtte állanak, reszketés avagy ijetség nélkül rájuk megyen; és bátor szível szenved; [viseli] csak szintén a' mérésziséget és vakmerőséget el-kerülvén [futván, távoztatván].

884. Annakokáért a' mit el-kezdet, abban szüntelen elebb megyen: el-fáradván mind azonáltal és el-bádjadván, [lankadván] hogy tellyességgel ki ne düllyön belőle [alája ne fekügyék] alább hadja és meg-nyugszik edgy kevéssé.

885. A' kitsin [gyöngé, nyúl szivű [tsekély elméjű] ellenben a' boldog szerentsés állapotokban fel-fuvalkodik,

a'

lamiotis desidens animus despondet, inopinis percellitur ad quemvis strepitum effaninate trepidus & quarulus est: mutire vel hiscere vix aude.

886. Inter fortem igitur & ignavum, segnem, pigrum, quid interest? ille munia seu partes vocationis sollicité agit, hic negligenter, ille sedulo & diligenter, hic scorditer; ille anxie atque accurate, hic remisse & defunctorie: ille quiete, hic proterve ac procaciter; ille nihil curando, hic omnia procrastinando;

ille

a' nyomoruságossakban le-üllepédvén, (le-ereszkedvén, apadván, süllyedvén) elméjét el-hagya (le-tsüggeszti) a' véletleneken el-röppen, akarmi zörgésre-is aszszonyi módon reszkető és panaszolódó: sopánkodó kápolódó, sápétó) csak mottzanni is avagy szuszogni (lechelleni) alig mér.

886. Az erős között ez okáért és lonyha (lágú, lassú) tunya, röst között, mitsoda kü-lömség vagyon? Amaz az ő tisztire néző dolgait avagy hivataljának részeit szorgalmatossággal tselekeszi, ez mulatozva; (hivalkodva) amaz tellyes igyekezettel és szorgalmatossan, ez immel ámmal; (gyöngén, lágyan) amaz minden tehetséggel és gondossan (helyessen) ez pühán (rösten, lágyan) és el-műlőképpen; amaz tsöndessen, ez nyakra vonyással (nag' bajjal) szilajul avagy kényessen; amaz semmi nem hallogatván, ez mindeneket napról napra hallasztván; amaz meg

R

szü

ille incessanter sine intermissione in proposito decoro pergit; hic desultorie tergiversatur & resistit: uno verbo ille viget, hic languet ac torpet ubique.

887. *Desidiis & otiosis, pigritie senescit atque acedia deducit, semper festis diebus otiantur atque vagantur.*

888. *Navus sive gnavus etiam in otio negotiosus est.*

XCI.

De Patientia.

889. *Abrummosam conditionem miseriam atque calamitatem*

de.

szűnés nélkül félben hagyás (szakasztás) nélkül az ő di-szes (ékes) fel-törtt (fel-vörtt, el-inditott (szándékában elő-mégyen, ez ide s' tova ugrán-dozva, (tétova kapdofva) té-továz (vonyogattya magát, vonyakodik) és áldogál: egy szóval, amaz jó erőben va-gyon (vidám, virgantz) ez lankadt és el-forvadt minde-nütt.

887. Az henyélőknek és hivalkodóknak, rötségre tu-nyaságra és izetlenségre (ked-vetlenségre) adattattaknak, mindenkör innepek vadnak: még hétköz napokon-is hi-valkodnak és ide s' tova tsa-varognak (hullároznak, kul-lognak, kuritolnak).

888. A' gyors avagy sörény még az hivalkodásban is munkás (dolgos).

XCI. A' Békeséges türelésről avagy szenvedésről.

889. A' nyavalyásállapotot, nyomoruságot és inleget meg-íratni mit használ, ha

nem

deplorare quid prodest, si non datur in melius commutare?

890. *Patiens gemit, lachrymatur, flet; non autem plorat, ejulat, lamentatur.*

891. *Injurias atque calumnias non rependit, aut retaliat ulciscendo, sed aquanimitate tolerat, extenuans potius quam exaggerans.*

892. *Indignatur quidem indignè factis, & malevolis succenset ac stomachatur, verum non effervesceit in vindictam, nec vehementer invehitur in quenguam: infensus est alicui, non infensus.*

893. *Iram seu iracundiam.*

nem adattatik (engedtetik) jobbra változtatni (fordétani, tserélni).

890. A' békeséges tűrő (szenvedő) nyög, könnyvet hullat, kesereg; nem sir peng, zokog sírálmassan panas-szolkozik.

891. A' bocszúságokat és káromlásokat nem adja, (mé-ri viszsa) avagy nem formál-lyá meg bocszú állással, ha-nem tsöndesz elmével el-szenvedi, kissebbétvén inkább hogy sem mint öregbétvén (küllyebb terjesztvén).

892. Bocszonzokodik u-gyan a' méltatlan (illetlen) tselekedeteken, és gonosz akaróra fel gerjed haragja és gyomra meg háborodik, de nem forr fel (buzdul ki) a' bocszú állásra nem fölöt-téb való kemény indulattal nem fenekedik (szitkozódik) senkire: neheztelő va-lakire, nem halálos gyű-lölő.

893. Az haragot avagy ha-
Ra Ra

eundiam cohibere, ignoscere & condonare vel remittere culpam parcere etiam inimicis, bene ordinati excellentissimae animi est: exardescere, fremere, furere, minari seu minitari, maledicere, diras imprecari, impotentis & sui non compotis.

894. *Impos enim sui est, qui aded & eousque exardescit, ut se reprimere nequeat.*

895. *Animus generosus mavult mitis esse, quam atrox & iracundus; mansuetus, quam ferus; benignus, quam trux & truculentus; placabilis, quam dirus.*

896.

ragoskodást meg-tartoztatni, meg-engedni és meg-ajándékozni vagy meg-botsátani a' vétket, (bűnt) kedvezni még az ellenségeknek-is, jól rendeltetett és nagyságos (méltóságos) elmétől való dolog, felgyuladni; (gerjedni, lobbanni, agyarkodni, (fogát tsikorgatni, dühösködni) zúgolódni, dúlni fúlni (fenyegetőzni, gonoszt mondani (átkozni) átkot kívánni, erőtlenség és magával nem bíróé.

894. Mert magával nem bíró az, a' ki annyira és eladdig meg-tűzesedik, (felgerjed, gyulad, igen meg-haragszik) hogy magát s' haragját le ne nyomhassa (meg ne fújthassa, birhassa).

895. A' nemes elme inkább akar szeléd lenni, hogy sem kegyetlen és haragoskodó; alázatos (engedelmes) hogy sem fene; (vad természetű) kegyelmes (jó kedvű, jó akaró) hogy sem vér ontó és öldöklő; meg engesztelhethető hogy sem iszonyú kemény.

896.

896. *Savitia enim, immanitas & crudelitas, quam mulceri oporteat nonne bestialis est?*

XCII. De Constantia.

897. *In honesto instituto immotus atque firmiter persistere; constantia est; non perseverare levissimum.*

898. *Sed, heu tu, aliud est constantem, aliud pervicacem esse.*

899. *Si quis te in bono labefactat, obfirma animum & obstina, usque dum obstacula perumpas ac frangas.*

900. *Rata irrita reddere dedecet.*

XCIII.

896. Mert a' kegyetlenkedés, szertelen fenekedés, (kietlenség) és pogányi kegyetlenség, mellynek édesgettetni (szelédgettetni enyhéttetni) kellene, nemde nem oktan fene vad állatté.

XCII. Az álhatatos-ságról.

897. A' tisztességes igyekezetben (szándékban) ki-mozdulhatatlanul és erőssen megállani, az álhatatos-sághoz illik; végig abban meg nem maradni, az álhatatlan könnyűséghez.

898. De, halladé (jőszöfzen) te, más álhatatosnak, más meg-általkodot kemény nyakunak lenni.

899. Ha ki tégedet a' jobban meg-tántorét, erősséts-meg elmédet és tökélyed (kösd) meg, miglen az akadályokat által szaggatod és el-töröd.

900. A' meg-erőssítettet kötéseket erőtlenné tenni (fel bontani, meg-szegni) nem illik.

R 3

XCIII.

XCIH. De Amicitia & Humanitate.

901. *Si conversa-
tionem tuam ei, quo-
cum conversaris, esse
vis amabilem, ac
perennare, esto in-
ferioribus humanus
& affabilis, equali-
bus officiosus, supe-
rioribus venerabilis,
de obediens, inibi
gratiam.*

902. *Undecunque
abscedis, valedicere;
quem convenis, aut
prateris, amanter
humaniterque salutare;
salutantem resalutare;
& discedentem abs te
aliquousque comitari;
ne dedignator.*

903. *Interroganti
responde placide, sal-
tem (ad minimum
anno-*

**XCIII. A' Barátságáról és
Emberségről.**

901. Ha a' témákkal való
társalkodásodat annak, a' ki-
vel társalkodol, barátságos-
nak (kedvesnek, szerelmef-
nek) akarod lenni, és mind
végig (hóltig, éltig, fok ideig)
tartani, (virágozni) légy az
alább valókhöz emberséges
és nyájas beszédű, az egyen-
lőkhöz barátságos, fölyebb
valókhöz tisztelettel enge-
delmes, s' kedvet nyersz
(kedveséget fogsz találni).

902. Valahonnan el-
mégy, el-butsúzni; ha kihez
menédesz; avagy a' kit el hal-
ladtz, (el mégy mellette) sze-
retettel és emberségesen kö-
szönteni; a' köszönőt ismét
viszsa köszönteni; és a' te
tőled el-menőt valameddig
el kísérni, ne tarts méltat-
lannak.

903. A' kérdőnek felely meg-
köllemetessen, [édesdeden,
tsöndeszen, kedvesen] tsak

(leg

*annuendo (vel renn-
endo abnuendo.*

904. *Loquentem
ne interpella; nesci-
enti aliquid, si tibi
succurrit, suggere;
enim, qui te opera-
tur, nemorator.*

905. *Quicumque gra-
tificari potes ullá re.
ne refragator, repu-
gnato, aut gravator;
vel gratis & gra-
tuito.*

906. *Si quis indi-
get consilio, consule;
si subsidio, subveni.
opitulare, & auxilia-
re; si consolatione,
consolare; si suffra-
gio, suffragare; agro-
tosque visita; sic omni-
um planè demerebe-
ris favorem & bene-
volentiam.*

lyességgel meg-érdemled [el. nyered] kedveket
és jó akaratttyokat.

R 4

907.

[leg alább intvén] vagy viszsa
intvén tőled el-intvén.

904. A' szólót [beszéllőt]
meg ne szóléts; [beszédében
meg ne háboréts] a' valamit
nem tudónak, ha néked e-
szedben jut, jutsd eszébe;
[elméjében] azt, a' ki téged
ditsér, vagy gyalázattal el-
burét, ne gondoly véle.

905. Valakinek kedves-
kedhetel akarmi dologban,
ne tarts ellent abban, ne tu-
lakodjál [viaskodjál, har-
tzolly] ellene, avagy ne ne-
hezteld; még ingyen is és
kedven.

906. Ha ki szűkölködik ta-
náts nélkül. tanátsold; [adgy
tanátsot néki, tanátsal tar-
tsad] ha segedelem nélkül,
menny segítségére, vigy kön-
nyebbséget néki [erhét kön-
nyebbésed] és fégyelyed; ha
biztatás nélkül, biztald; [bá-
torétsad] ha jóválló értelem
avagy akarat nélkül, ad hoz-
zá jóválló értelmedet és aka-
ratodat; és a' betegeteket láto-
gassad; így mindeneknek tel-

907. *Lasit te quis?*
conuive. & suffragan-
des eum: si pœnitet
fecisse, da veniam,
& oppidò tibi eum
deuincias ac obseru-
ges.

908. *Si offendisti,*
ipse affri, alloqui,
placare, deprecari,
& reconciliari ne
pudeat: non dicis
ergò sed seridò.

909. *Simultatem*
vancoremue invete-
rascere non sines, ne
modium transeat.

910. *Contubernales*
& convictores u-
manimitas decet.

911. *Dissenstiones*
discordia ac dissidia
gain intercedant &

907. Meg-sértetté valakité-
 ged? pillogatva halgasd el,
 [tedd hallatlanmá] és meg-
 ízgyenéted ötet, ha meg-
 bánta tselekedit, adgy bo-
 tásnatot [engedgy-meg] né-
 ki, és igen magadhöz fogla-
 lod ötet és kötelezed.

908. Ha meg bántottad,
 te magad hozzá szollani,
 meg szollétani: meg-engesz-
 telni, meg-követni, és véle
 meg-edgyesülni [békélleni]
 ne ízgyenlyed: nem kép-
 utálásból, [mondásnak oká-
 ért] hanem valóban.

209. Az alattomban való
 meg-hasonlást és fel-gerjedet
 haragot meg-aggani ne en-
 gedgyed, hogy gyűlölségre
 által ne mennyen [ne fordul-
 lyon].

910. Az edgy kamorás [ed-
 gyütt lakó] tárfakat és edgy
 asztalon élőket az edgyefség
 [edgy akarát] illeti.

911. A külön értelmek egye-
 netlen szívűségek és verlen-
 gések [veszekedések, viron-
 gások] hogy közben ne esse-
 nek és netörténnyenek, alég
 lehet

evemant, haud est
possibile: sed con-
cordia redintegranda
est tolerantia mu-
tua dissidentes per
ultrò citròq. comme-
antes ac interceden-
tes proxenetas con-
ciliandi.

912. *Fortunatus*
est, felicesq. successus
habet aliquis? ne
limis aspice aut spe-
cta, fave: infortu-
nium? commiserere.
Miseri cordis est mi-
serorum misereri.

913. *Veracitati*
aut veritati impri-
mi stude; menda-
cio nihil tetrius: qui
comminiscitur quod
mentiatur, exosus
est.

lehet meg: de az edgyefség-
 nek (edgy szívűségnek) meg-
 újétani (újjobban helyére ál-
 létani) kell az edgyomásnak
 való tűréssel, (költsön szen-
 vedéssel) és az égyenetlen
 vízfza vonyók az alá s' fel
 edgyben menőknek és köz-
 ben-járóknak két haragos fél
 közt békeséget szerző zim-
 borák által edgyben kell bé-
 kéltetniek.

912. Jó szerentsésé, és bol-
 dog elő menetele vané vala-
 kinek? ne horgas (tekergős:
 kandal szemekkel) nézzed
 avagy szemlélyed, (ne ka-
 jányad (kedvezz: szerentsét-
 lenségét? szánakodjál rajta.
 A' könyörületes szívűé a' sze-
 gényeken könyörülni.

913. Az igaz mondásra
 avagy igazságra leg elő-
 szór is (mindenek fölött)
 igyekezzél; az hazugságnál
 semmi nintsen rusnyább: a'
 ki ollyat gondol ki, a' mel-
 lyet hazudgyon, gyűlölsé-
 ges az.

914. Si quid innotuit secreti, ne divulgare: & quamvis aliquis contesur, à se non resciscas; tace, inquam mussa, & emussita: taciturnitas tua nemini incommodabit, seque apprimè commendabit.

915. Inter bilares, cetricus ne sis, nec tamen effusè latuus.

916. In alios diceax baud esto, & sermocinando si quid festivi ac lepidi admisces, sales sint, non cavilla; alusiones, non vellicationes: ne quem praesentium laceffas, absentiumve calumnieris.

914. Ha tudásodra esett valami titok, ki ne hirdesd; (a' község közt ne terjeszszed) és ha szintén valaki tudakozná is te tőled, meg ne tudja; halgass, mondok süfogj és futogj: a' te halgatóságod senkinek nem árt (nem léfzen ártalmára haszontalanságára) és tégedet fölötteb igen fog dicsérni (commendálni) avagy ajánlani.

915. A' vidámok között, komor kedvű ne légy, mindazáltal nem is igen ki erefzedett örvendőző (fölötte vig).

916. Másfiakra szóló (mondekony) ne légy, és a' beszélgetés közben (beszélgetvén) ha mi ékeiséget és nyájasságot elegyítel, ékes (jó ízű) tréfák legyenek, nem tsapdiságok; tréfas hozzá mondások, (játékos szollások, véle jádzások) nem beszéddel való tépegetések; mordály beszédek) hogy valakit a' jelen valók között ne ingerelj, és a' távul valók között rágalmazz (káromly).

917. Nam jurgari, vixari, & vitiligare, agrestium est: criminari & deferre, susurronum & delatorum, vexare & exagitare, balatronum & scurrarum: convitiari, convitiis proscindere, & contumeliā afficere, nequam & nebulosum.

XCIV.

De Candore.

918. Cum quo versaris, tibiq; necessitudo est, erga illum apertus sis sine fraude, dolo & fallacia: amicū enim fraudare & fallere, quæ gloria?

919. Fidelis facio fidus esto; clam illo, furtim, in ejus fraudem

917. Mert veszekedni (visszát vonni), garázdálkodni, és patvarkodni, a' mezeipásztoroké: bűnössé tenni és vádolni, a' futógó alattomban járó közköpüké és vádoskodóké: szóval fogdosgatni (kötözgetni) és meg-rázogatni, a' semire kellő tséltsapoké és trágár beszédű bitangoké: tsátsogó nyalkaké) szidalmazni, szidalommal rutétani, és gyalázattal (boszszúsággal) illetni, hitván és rossz femmire kellő embereké.

XCIV. A' szabélitisztaságról avagy tisztatibviségről.

918. A' kivel forgasz, (társalkodol) és tenéked szövetleged, avagy barátságod vagy, ahoz nyilván való légy álnokság, tsalárdság és megtsalás nélkül: mert barátodat megtsalnod és álnokul reávenned, mitsoda ditsőség? [ditséret, ditsekedés].

919. Hivőleges társodnak hív légy; titkon ő tőle, lopva az ő megtsalására semmihez

dem nihil accipe: nam perfide qui agit, perfidus est, sibiq. perditionem machinatur.

920. *Si quid scandandum est, non clam fiat, sed coram, in os; idque parrhesia, prout fontis, modo tempestive & sine amarulentia.*

921. *Ab amicitia nihil alienus assentatione.*

922. *Cernis crimen? ne dissimula, mone, increpa, objurga: & enim cur non cernere, simules.*

923. *Si proximus deliquit, aperte corripe & corrige: adulari versipellium impostorum est.*

924.

ne fogj és ne kezdgy: mert a' ki hitetlenül tselekeszik, hitetlen az, és magának veszedelmet farag (készít).

920. Ha mit meg-kell feddeni, ne titkon (alattomban) légyen; hanem előtte, szemtől szemben; és az-is az szóban való bátorsággal (iparlás, himezés hámozás nélkül) a' mint érted csak hogy ideje korán (jó idején) és mérgesen, sebhető keferetés nélkül.

921. A' barátságtól semminints idegennyebb (távollyabb való az hizelkedésnél).

922. Látod a' bűnt avagy vétket? ne fődözgessd (palástold) el, ints meg, fedd meg, dorgáld meg: mert ugyan-is miért nem látni tetterned.

923. Ha felebarátod vétkezett, nyilván szólás (pirongásd) meg és igazéts (jobbéts) meg: hizelkedni (kezére adni, hazudozni) a' fok színű tzigány ravasz embereké.

924.

924. *Si quis utilia loquitur, assentire: si inutilia, ne assentare.*

925. *Palpum & effucia absint: candidè & sincerè omnia.*

926. *Veritatem ingenuè fateri ne erubescas, neque recundator, uti seu prout conscius es? cur enim adjurari velis?*

927. *Quorum nondum tibi exploratus est candor, familiarem te non exhibebis: caeteroquin (aliàs) contemptum incurres.*

928. *Ignotis blandiri noli, ne te lenocinari ac insidiari existiment.*

924. Ha ki hasznosokat szól edgyet érts: (reá hajolly, adgy helyet annak) hogy ha haszontalanokat, hizelkedgyél (szineskedgyél).

925. A' sürgölődés (ápolgatással, törölgetéssel való hizelkedés) és szem-fény vesztő tsalárd színek (szem fődelek, pók-hálók) távoly legyenek: tiszta szível és hiveségesen mindeneket.

926. Az igazságot szabadon meg-vallani ne szégyenlyed, ne is tarts szeméremnek, a' mint avagy a' miképpen annak tudója vagy: mert ugyan-is miért akarnál meg-esküttetni vagy lstenre kényszeréttetni?

927. A' kiknek még tenéked meg nem próbáltattatott avagy kémlettetett hivsége, azokhoz barátságosan magadat ne adjad: egyéb aránt (másképpen) utálásba mégy (meg-vetésben jutz).

928. Az isméretleneknek ne hizelkedgyél, (nyájaskodjál) hog'tégedet keréteni és lefelkedni (olálkodni) ne véllyed.

XCV.

XCV.

XCV. De Con-
fatione erudita.

929. Cui ab oc-
cupationibus vacat,
vadas ad congeren-
tiam: cum tamen,
cui invisus es, ne in-
visus, sed missum
facias.

930. Cuius sit di-
lectus sodalis, & cu-
jus conditionis, nobi-
lis an ignobilis, igno-
minia tibi ne ducas,
dummodo sit frugi, &
ad ingenium tuum
congruat. Ab infami-
bus tibi cave.

931. Sodalitiam
dissoluta & nauci de-
vota: vitiant enim
mores.

932. Delecti de am-
bulationibus delectan-
tur, sive meditan-
dum

XCV. A' sudós társalko-
dásról.

929. A' kinek a' foglalato-
sátságoktól üressége vagy on-
mennyen-el az ő trefás be-
széllő társához: azt mind-
azonáltal, a' kinek gyűlölfé-
ges vagy (a' kitől még nem
láttattál avagy a' kívül szem-
ben nem voltál) meg ne láto-
gasd, hanem utára borsásd
(békét hadgy néki).

939. Honnan való légyen
a' te kegyes pajtársod, (ke-
nyeresed) és minémű álla-
potu, nemesé avagy nemte-
len, gyalázatul magadnak ne
tartsad tulajdonítsad, tsak
hogy légyen haszonra, és a'
te elmédhez illyék. A' rosz
hir névben forgóktól meg-
ojad magadat.

931. A' feslett erköltsű és
hejában való semmire kellő
társalkodásokat el-távoztas-
sad: (kerüllyed) mert meg-
vesztegetik (vétkeséti) a' jó
erköltsöket.

932. A' tudósság sétálásokbā
(alásfel járásokbā) gyönyör-
ködnek, akar elmélkednie-
(gon-

dum sit, sive confa-
bulandum.

933. Cum in apri-
co spatium resum vel
persasum est, conside-
sur in umbrā.

934. Napulchrum
& scitum est, cum dis-
sit colloqui & quid-
vis significare posse,
non per nuncios, sed
per litteras.

935. Antiqui in
tabellis ceratis, ut
deletur ac deteri posset,
exarabant; & cum
in tabellarios mitte-
bant sive legebant:
nobis papyrus & atra-
mentum commodius
inserviunt.

930. Epistola com-
plicata, ne legi queat,
nisi ab eo cui desti-
natur, obsignatur si-
gillo: resignanda, nisi

gondolkodniok) kellyön, a'
akar beszélgetniek.

933. Mikor a' vörösfényes
hejazatlan helyen (téren) se-
tálni unalmas avagy meg-
unták, le-ülnek [az árnyék-
ban].

924. Bizonyára szép és tu-
dásra méltó elmés dolog, a'
távoly valókkal edgyütt
szóllani (őszve beszélleni) és
akar mit meg-jelenthetni,
nem követek által, hanem
levelek által.

935. A' régiek viaszos
táblátskákon, hogy le töröl-
tethetnék és le dörgöltet-
hetnék, írának vala; és azok-
kal a' levélhordozó postákat
küldik avagy követekben
borsáttyák vala: minékünk
a' papyros és rénta alkalmat-
osabban szolgálnak.

936. Az edgyben tört(őszve
takartatott) levél, hogy meg-
ne olvassathassák, hanem tsak
attól a' kinek rendeltetik (a'
kihez igazéttatik) bé pötsé-
teltek pötsét nyomoval:
mellynek fel kell [zakasztat-
ni

intercipiatur, illi ad quem inscriptio spectat.

937. *Cognomen et si nota sit manus, intus subscribitur ut plurimum.*

938. *Schedula non sigillatur.*

XCVI.

De Ludicris.

939. *Ne labascant fragiles vires, elanguescant, lassentur aut enerventur, a seris quandoque cessent; & cum coactis, dispares enim non bene sociantur, oblectamenti defatigatum se recusat & refocilla.*

940.

ni, (a' melly fel nyitando) hanemha a' vitel közben elfogatik, attól a' kire a' fellyül való írás néz avagy tarozik.

937. A' vezetékek név noha esméretes a' tulajdon kéz írás, belől alája iratik leggyakrabban.

938. A' tzedula bé nem pötseteltetik.

XCXI. A' játékos avagy tréfás dolgokról.

939. Hogy el neessenek a' romlandó (töredékeny) erők el ne lankadjanak, fáradjanak (bádjadjanak) avagy el ne szakadjanak, a' valóban való derekas dolgoktól néha néha meg szűnyél; és a' vedled edgy idősökkel mert a' nem egyaránynak (nem egy kornak) nem jófoglaltatnak edgy társaságban, gyönyörködteésekkel te magadat meg fáradtat meg újéts (enyhéts) és meg-elevenéts avagy meg-élelészled.

940.

940. *Spectacula oblectant, commotio vegetas, torporemq; excutit.*

941. *Facetus dilectus ac enigmatibus certare, ingeniosum est: pilâ cum reticulo in sphaeristerio, sanum: sphaerâ & conis, trocho, turbina: sclopo, globulis, myinda, par impar, &c. similia, puerile, chartis lusoriis, turriculâ, talis seu tesseriis, aleâ seu frictillo, aleatorum: latrunculis, operosum.*

942. *Ubi si quis ad incitum compellitur, actum est de eo.*

943. *Choreis &*

940. A' játék nézésekké gyönyörködtenek, a' mozgolódás nyeresét, és a' lankaságot ki-űzi.

941. Tréfákkal, játékostól mondásokkal és mesékkel vinni, (hartzolni) elmés dolog: láptával és tekével a' golyobis verő játék helyen, egészesen: golyobissal (kuglival) és a' gömbölyű fa tekének pupos kilentz fáival, tsigával, pörgettyűvel, pattantyúval, márvány golyobisotksákkal, bukoft, felesé vagy feletlen, &c. és ehez hasonlókval, gyermekes: (gyermeki dolog) jádzó kártyákkal, apró fa tornyotsákkal, boka tsontotsákkal avagy jegyes tzinkufokkal, kotzkával avagy o-ftáblával, a' kotzcaságé: o-ftáblához való kerekessákkal, munkás (nehéz) dolog.

942. Az hol ha ki végső szegénységre űzettetik; (végső ügyre jut) meg-éftt ő néki; (meg-lett ő róla, oda vagyó)

943 A' tántzokkal és szök-detselésekkel (ugrálásokkal,

wi.

S.

tobor.

*tripudius lascivi se
exerceant.*

944. *Grallator aut
grallipes grallus gres-
sus seu passus spatio-
sus divaricat.*

945. *Funambulo-
nes seu funambuli
& schenobata, ca-
terique circuitores,
ac petaurista, papa!
quam confidentes &
audaces sunt;*

946. *Cursoribus &
surceribus admetam-
enriculo festinant,
& primus brabeum
aufert.*

947. *Alii lineam
designant, signant,
quam simul ac atting-
erunt, illico seu pro-
tinus consistunt: qui
ultraprocurerit, aut
eius & citra eam
substiterit, ludum
perdit.*

948.

toborzikokkal) a' fajtalanok
gyakorlyák magokat.

944. A' fa labon járó avagy
magas fákön lépő fa lábok-
kal hágásokat avagy széles
kézü lépéseket terjeszt ki,
(kajmotsra hány, tántorog-
va hány vét).

945. A' kötelen járók avagy
kötelen ugrálók és szem fény
vesztők, és a' több (egyéb)
körül-járók, (széllyel bujdo-
so játékos vándorok) és a' le-
vegő égben magokat fel-füg-
gesztők. boldog Isten! melly
bátrók és mérészek.

946. A' pálya futók a' pál-
lya futásnak helyéből a' tzel-
lya futásnak helyéből a' t él-
hoz futamással sietnek, és az
első a' pálya futásnak jutal-
mát el-veszi (le-nyeri).

947. Némellyek (egyebek,
mások) lineát (határozó vo-
nyást) jegyeznek, a' mellyet
mihelyen el-értenek, leg ot-
tan avagy mindjárt meg-
állanak: (meg állapadnak) a'
ki tovább futand, avagy in-
nen és kívül azon meg-ál-
land, a' játékot el-veszti.

948.

948. *In circo equi-
tando, in agone lu-
tando & reluctan-
do. uter alterum
conficeret vel supplan-
taret, concertabant
Romani.*

949. *Gladiatores,
athleta, & pugiles in
palaestra, congrega-
untur, directore la-
vistá.*

950. *Cum duo di-
gladiantur, duellum
est; ubi alter inten-
tat ictum & inferit,
alter inhibet & pro-
pulsat: vincit autem
qui infligit.*

951. *Gesticulator
seu agyrta, actionis
volubilitate, aciem
spectatoris perstrin-
git: sed praestigia
sunt,*

948. A' játékos kerékdél
helyen száguldv. az halálos
bajvivásban bajnakoskod-
ván és vilzsa tusakodván,
mellyik a' másikat ölhetné-
meg (végezhetné ki) avagy
kajmotsal vethetné le, (gan-
tsóval) hartzolnak vala a'
Romaiaik.

949. A' kardoskodók, baj-
nakok, és öklöllel viasko-
dók (kűszködők) a' kűszkö-
dő játék helyen, öfzve men-
nek (meg ütköznek) a' via-
daltanétó mesternek igazga-
rásából.

950. Midőn ketten kar-
doskodnak, két vitéz köz-
való bajviadal; az hol az
edgyik ütést méreget hozzá
és hozzá tsap, a' másik meg-
tartoztattya, (fel vészti) és
félre veri: (hátra avagy félre
üti) meg győzi penig ki meg-
sérti. ütést, tsapást ejt).

951. Az országot járó játé-
kos avagy szem fény-vesztő
alakos, az ő tselekedetinek,
gyorsan forgásával, a' re-
nézőnek szemefényét meg-
tompéttya: (el-veszti, meg-
vakít)

Sa

vakít

sunt, non miracula; talesq; praestigiatore meritis vera fex civitatis dicuntur.

952. *Mimus & histrio personam alterius expriment & effingunt.*

953. *Comædia perplexum actum representat, sed cum jucunda catastrophe: tragedia tristem habet exitum.*

954. *Theatrum in propatulo est: scena siparius velatur.*

955. *Bacchanalia larvas peragunt.*

vakéttya) de varásló szem fény vesztések azok, nem tsuda tételek; és az illetén varáslók méltán a váralnak igaz sópredékinék mondatatnak.

952. A' más személyét követő (tettető) avagy egyének magaviseletét ki ábrázoló és áll ortzás máznak személyét ábrázolják és formálják ki.

953. A' komedia avagy meg lett dolgozt szem eleiben mutató játék köröztül kasul egyben füződözött (kerengős) tselekedetet mutat, de gyönyörű meg fordulással avagy kedves véggel: a' tragedia szerzetes játéknak szomorú ki menetele vagyon.

954. A' játék néző hely tetzetes (látható nyilván való helyen) vagyon; a' komediát jádzó levél szín elől függesztő ponyvával (szönyeggel, karpittal) avagy játék hely földöző serge lepellet buréttatik (földöztetik) bé.

955. A' farsángokat az állortzások víszik végben.

XCVII. De morte & sepultura.

956. *Moribundorum speciale symptoma est, stertor letalius.*

957. *Omortales, quotusquisq; vestrum repatat, ab hoc puncto aeternitatem pendere?*

958. *Nam, ut exspiraveris, confestim & extemplo anima ad caelos vel tartara migrabit.*

959. *Funus funestis ritibus adornatur, id est, pollinctum, lugubriter indutum, capulo conditum; sandapila seu loculo impositum, à vespillionibus effertur.*

960. *Fiunt exequia seu inferia caeterorum,*

XCVII. Az halálról és temetésről.

956. Az halálhoz közeltőknek (halálban vonyakodóknak) kiváltképpen való esetek, (halálos betegségeknek jegye) az halál hozó álbéli hortyogás.

957. Oh halandó emberek, vallyon s' mellyik gondollya meg közzületek, ettől a' pontomtól az örökké valóságot függeni?

958. Mert mihezt lelkedet ki fuvod, (borsátod, meghalfz) mindjárt és leg ottan (azontól) a' lélek az egekben avagy a' poklokra mégyen.

959. Az halott halotti szokások (módok) szerént felékesítettvén, az az, megkenettvén, szomorú gyázbán felöltöztetvén, kóporsóban elrejtettvén, szent Mihály lovára avagy hólt testeket ki hordó taraglyára fel-tétetvén, az halott temetőktől avagy sírásoktól ki vitettetik.

960. Lésznek halotti kéresek avagy halotti (áldozatok)

*rium versus, pompa
funebri: & sepelitur,
hoc est, inferitur se-
pulchro ac humatus
corpus exanimum &
exsangue.*

961. *Priscitacada-
vera usulabant &
concremabant. inde
sepulchra busta sunt
dicta.*

962. *Figuntur
tippi & epitaphia,
epicedia cantantur.*

963. *Ingentilissimo
conducta praefica plan-
gebant, lissibus &
manus laudes elogio
atq; encomia defuncti
enumerantes.*

964. *Et ne manes
oberrarent, iusta ac*

to) tisztesség tételek a Ci-
meteriom avagy temető kert
felé. halottipompávak: és el-
temettetik, az az, bé vitetik
a' sírban (temető börtben) és
földel bé-takartatik a' lélek
nélkül való és vértől meg-
fosztatot test.

961. A' régiek az holt te-
steket (dögöket) sűrűgetik
és edgyben égetik vala, innét
a' sírok égető helyeknek
mondattattak.

962. Fel-emeltetnek emle-
kezetre való oszlopok avagy
koporsó kövek és koporsóra
való versek: az halotti ver-
sek énekeltetnek.

963. A' pogányságban a'
bérben fogadot sírato aszfzo
nyok sírnak (jajgatnak) vala,
síralmas ohajtásokkal és ha-
lotti énekekkel avagy torbéli
gajdolásokkal ditséretet jó
híret nevet és emlékezetes vi-
selt dolgait jó maga viselését
az halornak elő számlálván.

964. Es hogy a' ki múlt lel-
kek ne bujdosnának széllyel,
(tévelyegnének ide s' tova)
torokat és szüléjek halálán

avagy

*parentalia feralibus
opulis faciebant.*

avagy halotttyoknak emleke-
zetire készítettet lakodalma-
kat halotti vendégfégekkel
tésznek avagy tsínálnak vala.

XCVIII. De Pro- videntia.

965. *Ita mors in-
terventu suo finit
omnia.*

966. *Omnia enim
temporalia, caduca,
fluxa & transitoria
sunt; exoriuntur &
interiunt.*

967. *Etiā si ali-
quid stabile videat-
ur, vetustate ipsa
atteritur & desedit.*

968. *Permutatio-
nibus alternationi-
bus, subitaneis subja-
cent omnia. quā pro-
pter felicem dicunt
eum, qui tempore in-
servire novit; omni-
um enim rerum vicis-
situdo est.*

XCVIII. Az Istennek gond- viseléséről.

965. Így az halál az ő köz-
ben vettetésével (jövésével)
mindeneket el-végez.

966. Mert mindenek ideig
valók, (tartók) esendőek
romlandók el-folyók és el-
múlándók; (által-menen-
dők) ki kelnek (fel-támad-
nak) és el vesznek.

967. Még ha szintén va-
lami állandónak láttassék is,
tsak azon régiségtől is el-
koptattatik és el fogy.

968. Hirtelen való válto-
zások és viszontagságok alá
vettettek (feküsznek) min-
denek: minek okáért böl-
dognak, mondják azt, a' ki
az időnek szolgálni tud;
mert minden dolgoknak vi-
szontagsággal való változása
vagy on.

969. *Athenienses est, qui temerè voluntari autumat res nostras: fato & fatali necessitate succedunt omnia.*

970. *Fors & fortuna nihil sunt.*

971. *Fortuitos quidem & improvisos casus esse concedo, sed nostri respectu, non providentia, qua minutissima etiam nutu suo dirigit.*

972. *Nam & capillos nostros numeratos esse, testatur Salvator, ut ne quidem unius perire queat.*

973. *Idè insolitas mutationes, o. stenta, prodigia, & portentosa ominosa, boni vel mali signa, antecedunt.*

969. Istentelen (Isten nélkül való) mindazonáltal az, a' ki vakjában avagy történetből forgani véli a' mi dolgainkat: az Isteni rendelésnek és elkerülhetetlen Isteni végzésnek szűkegessé váltának utánna következnek mindenek.

970. A' történet és szerentse semmik sem.

971. Ugy vagy on hogy történet szerént való és véletlen eseteket lenni megengedek, de mi reánk nézve, nem az Isteni gondviselésre nézve, a' ki még a' legkisebb (aprob) dolgokat is az ő akarattal (intésével) igazgat.

972. Mert még hajunk szálait is meg számláltattak lenni, bizonyítja Iddőzítőnk, hogy még csak edgyik is el ne veszhessen.

973. Azokáért a' szokatlan változások, előve megmutatófok, természet ellenvaló valamit jegyző dolgok, és jelengető iszszonyu tsudák, jónak vagy gonoszának jelei, elől vészlik.

974. *Insunt ergo omnia rebus.*

975. *Sed ubi praesagia captare, superstitio est: si tibi Dominus aliquid manifestare aut revelare dignabitur, non te latebit.*

976. *Tu pius esto, & simplex ora: non te derelinques ille, qui aquè praecepsit, praevidit & praedestinavit, quid cras, perendie seu perendino, & deinceps, posthac, in posterum, de te futurum sit, ac quod heri, pridie, & ab hinc tot annis factum est.*

977. *Fatum tuum ne anticipa, sed expecta.*

974. Bennévannak tehát mindenek a' dolgokban.

975. De mindenütt (akár honnét, akár miből is) előve megérzést (jövendőlést, váráslást) kapdosni, babonáság: (hamis isteni tisztelet) hatened az Ur valamit megnyilatkoztatni avagy megjelenteni méltóztatik, nem léfzen te nálad el rejtve (nem titkoltatik el előled).

976. Te kegyes légy, és alázatosan könyörödj: imádkozzál) nem hágy el tégedet az, a' ki edgy aránt (azonképpen) előve megtudta, előve meglátta, és előve elrendelte, mitsoda holnap, holnap után avagy harmad napon, és az után, ez után, ennek utánna, te felőled jövendő (következendő) légyen, mint szintén a' mi tegnap, tegnap előtt és ettől fogva annyi fok eztenedök alatt meg lőtt.

977. A' te felőled való Isteni rendelést (végezést) meg ne előzd, hanem várjad.

XCIX.

De Angelis.

978. *Produxit & invisibiles angelos, eosq. innumerabiles seu innumeros aeternum Numen, ad regenda inferiora ad ministros sibi.*

979. *Non quod egerat (indigus esset) ope, sed quia sic est placitum.*

980. *Constituerat hos in caelo supremo seu empyreo: sed quidam desciverunt defeceruntq. ab eo per superbiam, deturbatiq. ac relegati ideò sunt caelitus ad infernum, quem & orbem & aeternum dicunt.*

981. *Qui in sua integritate*

XCIX.

az Angyalokról.

978. Teremtett (ki-hozott a' femmiből) láthatatlan Angyalokat-is, és azokat pedig számlálhatatlanokat avagy szám nélkül valókat az örökkévaló mennyei felség, (Istenni akarat) az ide alá valóknak igazgatására (birására) szolgául ő magának.

979. Nem hogy szükségnek (szüksős volna) segítség nélkül, hanem hogy így tetteret.

980. Helyhezette (álétotta) vala ezeket a' legfelső avagy tűzzel tsillámló égből: de némelyek el-szakadtak és el-hajlottak ő tőle a' kevélység által, és azért le-hányattattak (taszigáltattak) és szám-kivettettek az égből a' pokolra, melyet végnélkül égő tűznek-is: és pokol fenekének (sürejának) és feneketlen kénköves tónak-is mondanak.

981. A' kik az ő épségekben egész-

segritate permanse-runt, confirmati ac roborati sunt, ne labi amplius possint.

982. *Circa thronum Creatoris sui millia millium myriades adstantes, eum colunt, adorant, laudant, celebrant: magnificanti & venerantur.*

983. *Amandati obeunt mandata. legationeq. functi revertuntur.*

984. *Afficiantur se, jussu Dei, prius jam inde à nativitate, tanquam custodes, ut mala avertant, & ab insultibus satana protegant.*

985. *Verum enim verò quod de genibus*

(egész állapotokban) megmaradtanak, meg erősítettettek és meg-vastagéttattanak, hogy többé el ne eshessenek.

982. Az ő teremtményöknek királyi széki környül ezer szertevaló ezerni ezerezen (tíz-ezerezen (álván, ötet tisztelik, imádják, dicsérik ditsőéit, magasztalják és félelemmel bősüllik.

983. El küldettetvén felvészik (végeben vizsgál) a' parantsolatokat és a' követtségben el-járván vizsgálja (meg) térnek.

984. Tárfaságuladják magokat az Istennek hagyasából; (parantsolatyából) a' kegyes hívekhez még születéktől fogva: úgy mint őrzők, (védelmezők) hogy a' gonoszakat el térítsék (hátrétsák) és el-fordítsák, és a' sátánnak intselkedésitől, (ingerlésitől) meg oltalmazák (takargassák, beföldöz-gessék).

985. De mindazonáltal a' mit a' jó szerentséthez hozolnak.

binis inquit, incertum est.

986. *Apparent interdum, sed disparent rursus: non fascinando, sed revera.*

987. *Cacodamones apparentes spectra & phantasmata vocantur; tumultuantes noctu, per noctem intempestam, lemures; famulantes, lares & penates.*

988. *Magi & nigromantici (necromantici) cum demonibus colludentes, incantamentis suis magicis seipsos & alios dementat.*

989. *Sed va diabolo & consortibus ejus, nisi communio renunciet, ac refici-*

nekről avagy házi Angyalokról mondanak, bizonytalan.

986. Meg-jelennek ottan ottan, de el-enyésznek viszont: nem igazé, (szemfény vesztéssel) hanem bizonyára.

987. A' gyakran meg-jelenő játékos gonosz ördögök tsudáknak és elmétől ki gondolt iszonyu látásoknak hívattatnak; az éjjel, alkalmatlan késő éjjel zenebonásokók, boszorkányoknak; a' szolgáló (vigyázó) lelkek, házi Angyaloknak és házi Isteneknek.

988. A' bűjös bájosok és ördögösök (garbontzás deákok) az ördögökkel edgyütt jádzadozván, az ő bűjös bájos babonaságokkal reá olvasásokkal önnön magokat és egyebeket is meg-eftelenétnék (bolondétnak).

989. De jaj az ördögnek és az ő társainak, hanemha annak társaságának ellene mondanak, és meg-térnek, magokat

sipiscant, se convertant emendent, & serio poenitentiam agant, ad gehennam detruduntur & relegantur.

990. *Vindex enim erit gloria sua Deus omnipotens.*

C. Clausula.

991. *Cedò sedes, dic ambò (sis) quid restat? Eatenus enim tradita (absit arrogantia dicto) utcumq, qualitercumque, quomodocumq, sum confectus.*

992. *Siccine? ain? hem, macte sedulitate istà. Restabit igitur ut per hanc januam ingressus, tum scientiarum, tum Latinae, Gallicae, Italicae,*

gokat meg-fordétták, meg-jobbétták, és valóságosan poenentiát tartanak! a' gehennának tűzére le-taszíttatnak és ki-küldettnék, (ki-űzettnék).

990. Mert boszszú állója léfzen az ő ditsóségének a' mindenható Isten.

C. Bé-rekesztés.

991. Nofszza barátom, mond-meg kérlek (ha mered, ha akarod, ha van kedved) mi vagyon hátra? Mert a' szerént ki-adattakat (távolylégyen a' szóban való kérketség) valamint, akár miképpen, imigy amugy véghez vittem (el-értem).

992. Ugy vané? azt mondodé? imé, nofsza (hozzá) ilyen szorgalmazással. Hátra léfzen ezokáért hogy ezen az ajtón bé-menvén, mind a' tudományoknak, s' mind a' Deák, Francia, O-

lasz,

ac Germanice lingua
palatia vivide & hi-
larè seu hilariter lu-
strare properes; &
que hic raptim car-
pitimque cognovisti
aut aspexisti, proli-
xius & uberius & ul-
terius in bonis ausho-
ribus speculeris.

993. Habes enim
hic summam & suc-
cinctè, in brevi syno-
psi & complexione,
seu rudimenta, quæ
Philosophia, quæ Theo-
logia: nihil antepere
omissum reor.

994. Auctarij lo-
co suadeo & admonéo:
ut ad pietatem con-
vertas junctim o-
mnia, nîpseudochri-

lasz, és Német nyelvnek pa-
lotáit elevenféggel és vigan
avagy vidámsággal szemlé-
getnifess; d; és a' melyeket
tet ragadozva (futva) és szag-
garva (falatonként, dara-
bonként) meg ismértél és
meg tekintettél, hoszszab-
ban bővebben és tovább a'
jó authorokban (könyvek-
t szerző tudós emberek irá-
siban) szemlélgess.

993. Mert vagyon tenéked
itt sómma szerént és rövid-
den, rövid öszve szoréttatott
írásban és edgyben foglalás-
ban, mint edgy első sönégji
(kezderi) mind a' világi böl-
tseségnek, s' mind az Isten-
től való tudománynak: (Sz.
Írásnak) semmit olyat el ha-
gyottnak lenni nem itélek.

994. Szörzés gyanánt (he-
lyett) javallom és intlek
hogy a' kegyelségre (Isteni
félelemre) fordéts öszveség-
gel mindenecket, hanem ha

hamis

*Diavus salutarè ve-
lis.*

995. Scito enim
fore propediem, ut
reddamus omnium ra-
tionem: nempe quum
veneris salvator
mundi gloriosissimus,
ut suscitet vel excitet
& judicet nos: ubi
manifesta & occulta
patescent.

996. O beatos qui
tunc propitium habe-
bunt! salvabuntur,
ambrosiâq; ac necitare
in aeternum seu sem-
piternum pascuntur.

997. Faxit mise-
rator atq; Redemptor
noster, ut hic miseri-
cordiâ ejus justificari
in charitate coalesca-
mus.

hamis kőrősztyének kőszön-
tetni (neveztetni) akaríz.

995. Mert tudjad rövid
nap meg lenni, hogy minde-
nekről számot adjunk: tudni
illik midőn el-jövend e' vi-
lágnak ditsőséges Idvezí-
tője, (Meg-váltója, Szaba-
détója) hogy fel-támaszson
avagy fel költsön és meg-
itéllyen minket: az hol a'
nyilván való és titkos el-rej-
tett dolgok ki nyikatköz-
nak.

996. Oh boldogok azok
a' kiknek akkor kegyelmes
(irgalmas) leszén! idvezül-
nek, és halhatatlanságnak
ételével (mennyei élő ke-
nyérel) s' halhatatlanságnak
italával (mennyei élő itallal)
vég nélkül avagy mind örök-
ké legeltettetnek.

997. Tselekedjé meg a' mi
rajtunk könyörülő és meg-
váltó, hogy itt az ő kegyel-
méségével (irgalmafságával)
meg-igazulván a' szeretetben
edgyek legyünk (egyben for-
radjunk, öszve-foglalaf-
sunk).

998.

998. *Tuei confite-
re ac vota uere, de-
votè, & fervide
precando penetralia
cæli penetra, ut jam
nunc calitibus annu-
mereris,*

999. *Ave & va-
le.*

1000. *JEHOVA
Zebaoth; sanctissima
Individua ac benedi-
cta Trinitati sit Laus,
Honor & Gloria, in
secula seculorum,
Amen.*

FINIS.

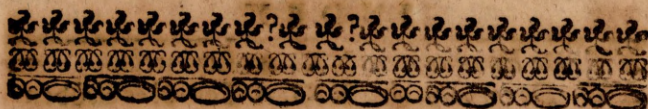
998. Te ő néki tégy val-
lást és fogadásokat fogadgy,
és ahétatoosan s' buzgosá-
gosan könyörögvén az e-
geknek belső részeit meg-
hassad, hogy immár most
(csak immár-is) a' mennyei
lelkek seregéhez számlál-
tatsál.

999. Idvöz légy (egészség-
gel, lsten hozzád) és légy jó
egészségben.

1000. A' Zebaoth JEHO-
VANAK, (seregek Urának lste-
nének) a' leg szentségefebb
és meg- oszthatatlan telyes
szent Háromságnak légyen
ditséret, tisztesség és ditsős-
ség, mind örökkön örök-
ké, Ugy légyen.

V E G E.

IN

INDEX

*Titulorum ea qua comprehenduntur
serie.*

I. <i>Introitus</i>	I. Bémenetel.	1
II. <i>De introitu & creatione mundi</i>	II. E' világnak eredetéről és teremtéséről	3
III. <i>De Elementis</i>	III. Az éltető állatoról	4
IV. <i>De Firmamento</i>	IV. A' Tsillagos égről	5
V. <i>De Igne</i>	V. A' Tűzről	9
VI. <i>De Meteoris</i>	VI. Az hegyek fölött le- vegőkről.	10
VII. <i>De Aquis</i>	VII. A' Vizekről.	12
VIII. <i>De Terra</i>	VIII. A' Földről.	14
IX. <i>De Lapidibus</i>	IX. A' Kővekről.	15
X. <i>De Metallis</i>	X. Az Ertz nem-kről.	18
XI. <i>De Arboribus & fructibus</i>	XI. Az élő fákról és gyü- mölcsökről.	20
XII. <i>De Herbis</i>	XII. A' Fűvekről.	25
XIII. <i>De Fruticibus</i>	XIII. A' Tsömetékről.	33
XIV. <i>De Animalibus & primo de avibus</i>	XIV. Az élő állatokról, és elsőben a' madarakról	34
XV. <i>De Aquatilibus</i>	XV. A' Vizi állatokról.	39
XVI. <i>De Jumentis</i>	XVI. A' B'rmokról.	42
XVII. <i>De Feris</i>	XVII. A' Vadakról.	44
XVIII. <i>De Amphibis & reptilibus</i>	XVIII. A' vízben és szá- zón egy- aránt élő és tsü- szó mászó állatokról.	48
XIX. <i>De Insectis</i>	XIX. A' Bogarakról.	49

INDEX

XX De Homine	XX. Az Emberről.	52
XXI De corpore, & primū de membris externis	XXI. A' Testről és elsőben a' külső tagokról	55
XXII. De membris internis	XXII. A' belső tagokról	60
XXIII. De accidentibus corporis	XXIII. a' Testnek külső életéről	63
XXIV. De Morbis	XXIV. a' Betegségekről	68
XXV De Ulceribus & Vulneribus	XXV. a' Fűvekről és a' sebekről	72
XXVI. De Sensibus externis	XXVI. a' külső érzékenységekről	73
XXVII. De Sensibus internis	XXVII. a' belső érzékenységről	77
XXVIII. De Mente	XXVIII. az Elméről	80
XXIX. De Voluntate & affectibus	XXIX. az Akaratról és indulatokról	82
XXX. De Mechanicis in genere	XXX. a' Kézi munkás műstersegekről közön:	85
XXXI De Hortorum culturā	XXXI. a' Kerteknek műveléséről	86
XXXII De Agri cultura	XXXII. a' Föld mívelésről (szántás vetésről, major-kodásról)	88
XXXIII. De molitura	XXXIII. az őrlésről	91
XXXIV. De Panificio	XXXIV. a' Kenyértésnáláról (sütféről)	93
XXXV De Pecuaria	XXXV. a' Barom páfztor-ságról (tsordaságról)	94
XXXVI. De lanionia	XXXVI. a' Mészáros-ság:	97
	XXXVII.	

TITULORUM.

XXXVII. De Vena-tura	XXXVII. a' Vadászásról	98
XXXVIII. De Piscatio-ne	XXXVIII. a' Halászásról	99
XXXIX. De Aucupio	XXXIX. a' Madarászásról	99
XL. De Coquinaria	XL. a' Szakátsságról	100
XLI. De Potulentorum paratura	XLI. az Italoknak tsinálásáról	102
XLII. De Aurigatione.	XLII. a' Kotsiságról avagy Szekerefségről	104
XLIII. De Navicularia	XLIII. az Hajos mesterségről	108
XLIV. De Itineribus	XLIV. az útakról avagy úti járásokról	112
XLV De Mercatura	XLV a' Kalmárságról	115
XLVI. De Vestiaris opificiis	XLVI. a' Ruházatokat tsináló mivekről	118
XLVII. De Vestitum generibus	XLVII a' Ruházatoknak nemeiről	121
XLVIII. De Fabrilibus artificijs	XLVIII. az Ats mesterségekről	125
XLIX. De Domo ejusque partibus	XLIX. az Házzól és annak részeitől	130
L. De Hypocausto	L. a' Szobáról	132
LI. De Canaculo	LI. a' Vatsoráló házzól	133
LII. De Cubiculo cum pertinentibus	LII. az ágyas házzól ahoz tartozókkal edgyütt	137
LIII. De Balneo & munditia	LIII. a' Főrdőről és tisztaságról	139

INDEX

LIV. De Conjugio & affinitate	LIV. az Házasságról és So- gorság avagy rokons: 142
LV. De Puerperio	LV. a' Gyermekszüléstről avagy Gyer: ágyról 144
LVI. De cognatione	LVI. a' Rokonságról avagy vér szerint való atyafi: 146
LVII. De Oeconomia	LVII. az Házi gondvise- léstről 148
LVIII. De Urbe	LVIII. a' keréttet várastról 149
LX. De Templo	LIX. a' Templomról avagy Szent edgy házról 153
LX. De Ecclesia	LX. a' Sz. Gyülekezetről avagy Anyaszentegyh: 156
LXI. De Ethnicorum Judeorumque su- perstitionibus	LXI. a' Pogányoknak és a' Sídóknak hamis isteni tisztelletekről avagy ba- bonáságokról 158
LXII. De Curia	LXII. a' Tanács házról a- vagy váras házról 161
LXIII. De Judiciis	LXIII. az ítélésekről avagy törvény tételekről 163
LXIV. De maleficiis & suppliciis.	LXIV. a' Gonosz tételek- ről és büntetésekről 167
LXV. De Statu Regio	LXV. a' Király állapot: 170
LXVI. De Regno & Regione	LXVI. az Országáról és Tartományról 175
LXVII. De pace & Bello	LXVII. a' Békéségről és Hadról 177
LXVIII. De Schola & institutione.	LXVIII. az Oskoláról és Tanításról 180
LXIX. De Museo	LXIX. a' Tanuló házról 194
	LXX.

TITULORU

LXX. De Gramma- tica	LXX. a' Grammaticáról a- vagy bőrtűnek és szólláf- nak tudományáról 197
LXXI. De Dialectica	LXXI. a' Dialecticáról a- vagy véleked: tud: 198
LXXII. De Rhetori- ca & Poesi	LXXII. az ékeffen szol- lálnak és vers szórzef- nek mestersegéről 199
LXXIII. de Arithme- tica	LXXIII. a' Számvetésről 202
LXXIV. De Geome- trica	LXXIV. a' Föld mérési: 203
LXXV. De Mensuris & Ponderibus	LXXV. a' Mértékről és nehézekekről 205
LXXVI. De Optica & Pictura	LXXVI. a' Látásnak a- vagy nézésnek tudomá- nyáról és kép-iráf- nak mestersegéről 208
LXXVII. De Musica	LXXVII. a' Musicáról a- vagy éneklésnek tudo- mányáról 209
LXXVIII. De Astro- nomia	LXXVIII. a' Tsillagok fzokot forgását vilgá- ló (égbenező) tud: 211
LXXIX. De Geogra- phia	LXXIX. a' Földnek le- írásáról 212
LXXX. De Historia	LXXX. az Historiáról a- vagy meg lótt dolgok- nak emlékezetiről 213
LXXXI. De Medi- cina	LXXXI. az Orvosi tu- dományról 214

INDEX

LXXXII. <i>De Ethica</i> in genere	LXXXII. az erköltsök. nek tudományáról kö. zönlegessen 219
LXXXIII. <i>De Pru.</i> dentia	LXXXIII. az Okofságról avagy eizességről 221
LXXXIV. <i>De Tempe.</i> rantia	LXXXIV. a' Mértékle. tefségről 225
LXXXV. <i>De Casti.</i> tate	LXXXV. a' Szűzesség. ról 226
LXXXVI. <i>De Mode.</i> stia	LXXXVI. az Emberfejes jó maga viseléről 229
LXXXVII. <i>De Au.</i> tarkeja	LXXXVII. a' magának való elégségről avagy elegendőségről 234
LXXXVIII. <i>De Justi.</i> tia primò commu- tativa	LXXXVIII. az igazság. ról, először a' tserelő avagy közösködő ig: 236
LXXXIX. <i>De Justi.</i> tia distributiva	LXXXIX. az Osztoga- tásban való igazságról 240
XC. <i>De Fortitudine</i>	XC. az Erősségről 243
XCI. <i>De Patientia</i>	XCI. a' békefegestűrééről avagy szenvedéről 246
XCII. <i>De Constantia</i>	XCII. az Alhatatóság. ról 249
XCIII. <i>De Amicitia</i> & <i>Humanitate</i>	XCIII. a' Barátságáról és emberségről 250
XCIV. <i>De Candore</i>	XCIV. a' Szébbeli tisztá- ságról avagy tisztá hiv- segről 255
XCV. <i>De Conversa.</i> tione erudita	XCV. a' tudós társalko- dásról 258

XCVI.

TITULORUM.

XCVI. <i>De Ludicris</i>	XCVI. a' játékos avagy tréfás dolgokról 260
XCVII. <i>De Mortis</i> & <i>Sepultura</i>	XCVII. az Halálról és temetéről 265
XCVIII. <i>De Provi.</i> dentia	XCVIII. az Istennek gondviseléről 267
XCIX. <i>De Angelis</i>	XCIX. az Angyalokról 270
C. <i>Clausula.</i>	C. Bérékeztetés 273

INDEX.

Titulorum ordine Alphabetico.

A.		Astronomia	78
Accidentibus corpo-		Antarctica	87
ris, titulo	22	Aucupio	39
Agricultura	32	Avigatione	42
Amicitia & huma-		B.	
nitate	93	Balneo & mun-	
Amphibis & re.		dicie	52
De psilibus	18	C.	
Angelis	99	Candore	94
Animalibus &		Castitate	85
Avibus	14	Clausula	200
Aquaribus	15	Cenaculo	52
Aquis	7	Cognitione	56
Arboribus & fru-		Constantia	92
ctibus	12	Conversations. erud-	
Arithmetica	73	ditia	95
		T4	Castia

INDEX TITULORUM

Conjugio & affini- tate	54	Grammatica	70
Coquinaria	40	H.	
Corpore & membris		Herbis	12
externis	21	Historia	80
Cubiculo	52	Homine	20
Curia	62	Hortorum cultura	31
D.		Hypocausto	50
Dialectica	71	I.	
Domo ejusq. par- tibus	49	Ignis	5
De		Insectis	19
E.		Introitu	1
Ecclesia	60	Itineribus	44
Elementis	3	Judiciis	63
Ethnicorum Judaeo- rumq. supersti- tiosis	81	Jumentis	16
Ethica in genere	82	Justitia commuta- tiva	88
F.		Justitia distribu- tiva	89
Fabrilibus artificibus	48	L.	
Feris	17	Lanonia	30
Firmamento	4	Lapidibus	9
Fortitudine	90	Ludicis	96
Fructibus	13	M.	
G.		Maleficiis & sup- pliciis	64
Geographia	79	Mechanicis in ge- nere	30
Geometria	74	Medi-	

ORDINE ALPHABETICO.

Medicina	81	Postulentorum para- tura	41
Membris internis	22	Providentia	98
Mensuris & pon- deribus	75	Prudentia	83
Mente	28	Puerperio	55
Mercatura	45	R.	
Metallis	10	Regno & Regione	68
Meteoris	6	Rhetorica & Poësi	72
Modestia	86	S.	
Molitura	33	Sensibus externis	26
Morbis	24	Sensibus internis	27
Morte & Sepul- tura	97	Schola & Instituti- one	68
Musaeo	69	Statu Regio	65
Musica	77	T.	
N.		Temperantia	84
Navicularia	43	Templo	59
O.		Terra	8
Oeconomia	57	V.	
Optica & pictura	76	Venatura	37
Ornamenti	2	Vestiaris opificiis	46
P.		Vestitus generibus	47
Pace & Bello	67	Ulcibus & vul- neribus	28
Panificio	34	Voluntate & affec- tibus	29
Patientia	91	Urbe	58
Pecuaris	35	T.	
Piscatione	38		

T A B L A.

Az A, B, C-nek rendi szerint.

	A	Barmokról	16
	Agyas Házi, tit.	Barom Pásztor-ságról	35
	Akaratról és Indulatokról	Békelegről és Hadról	67
	Anyaszentegyházról	Bérekészítés	100
	Alhatatosság	Bémenetel	1
	Angyalokról	Betegségekről	24
	Astronomiáról	Bogarakról	19
Az	avagy Tsillagok fokozott forgását vizsgáló tudományról	Büntetésekről és gonosz tettelekről	64
		D.	
		Dialecticáról	72
		E.	
A	Atsmesterségek	Az tsillagos Egről	4
		Ekessenzóllásról	
	Atyafúságról	avagy Rhetorikáról	72
	B.	Elméről	28
	Pogányoknak és Sidoknak Bonaságokról	Előállatokról	14
	Barátságáról és embersegről	Eltető állatokról	3
		Emberről	20
		Emberfeles jó	
	Ba-	ma-	

TABLA Az A-B-C-nek rendi szerint

	magaviseletről	86	G.	Geographiáról	
	Erősségről	90		avagy Föld méretről	74
	Erkölcsoeknek tudományáról közönségesen	82		Geometriáról avagy Földnek leírásáról	79
	Ertz nemekről	10		házi Condviselésről	57
Az	külső Erzéken-ségekről	29	A	Istennek Gondviseléséről	98
	belső Erzéken-ségekről	27		Gonosz tettelekről és Büntetésekről	664
	Eszeiségről	83		F.	
	élő Fákrol és Gyümölcsokekről	11		Grammaticáról	70
A	Fekélyekről és a Sebekről	25	Az	Gyermekek születéséről, avagy Gyermekek ágyáról	55
	Földről	8		szent Gyülekezetéről	60
	Föld méretről	74		Gyümölcsokekről és élő Fákrol	11
	Földnek leírásáról	79		H.	
	Föld míveléséről	32		Hadrol és Békeségről	67
	Förödőről és tisztaságról	53		Hajos mesterségről	43
	Füvekről	12		Geo-	
				Walál	

T A B L A

Halálról és te-		Italoknak tsiná-	
metéfről	97	láláról	42
Halászfáról	38	Itéletekről	63
Házasságról és		K	
Sogorságról	54	Kalmárságról	45
Házról és annak		Kenyért tsináláf-	
részéről	49	ról	34
ágyas Házról	52	Kép-írásnak me-	
tanuló Házról	69	sterfegéről	76
vatsoráló Ház-		Kerteknek mi-	
ról	51	veléséről	31
Házigondvise-		Kézi mesterfeg-	
léfről	57 A	gekről	39
Historiáról	80	Királyi állapot-	
I.		ról	65
Játékos dolgok-		Kotsiffágról	42
ról	96	Kövekről	9
Igazságról, elő-		L.	
szór tserelő a-		Látásnak vagy	
vagy közös-	Az	nézésnek tu-	
kódó Igazság-		dományár:	76
ról	88	hegyek fölött	
osztogatásban		Levegőkrol	6
való Igazság-		M.	
ról	29	Madarakról	14
Indulatokról, és		Madarászfáról	32
Akaratról	29	Magának való	
Ita-		elé-	

Az A-B-C-nek rendi szerint.

elégendőség-		Pogányoknak	
ról	87	Isteni tiszte-	
Mértékről	75	letekről	61
Majorkodásról	32	R	
Mértékletesség-		Rhetoricáról	
ról	84	avagy okoslan	
kézi munkás Me-		szóllásról	72
sterségekről	30	Rokonásról	56
Mészárosfág-		Ruházatokattsi-	
Az ról	36 Az	náló mivek-	
Musikáról	77	ról	46
N.		Ruházatoknak	
Nézésnek avagy		nemeiről	47
Látásnak tudo-		S.	
mányáról	76	Szakátsfágról	40
O.		Számvetésről	73
Okosfágról	83	Szántásról vetés-	
Orzfágról és Tár-		ról	32
A' tományról	66 A'	Sebekről és Fe-	
Oskoláról és Ta-		kélyekről	25
nitásról	68	Szekereffeg-	
óléről	33	ról	42
Orvosi tudo-		Szent edgy ház-	
mányról	81	ról	59
P.		Sidoknak Isteni	
barom Páfszor-		tiszteletek-	
ságról	35	ról	61
Pogá-			

T A B L A

Szobárol	50	szűbéli Tifzta-	
Sogorságról	54	ságról	94
Sütéstől Kenyer		Törvény tété-	
tsinálásról	34	lekról	63
Szülésről	55	Trefás dolgok.	
Szüvvségről	85	ról	96
T.		Tsillagoségről	4
külső Tagok-		Tsillagok szokott	
ról	21	forgását visgá-	
A' belső Tagok-	A'	ló tudomány-	
ról	22	ról	78
Tanatházról	62	Tsömötékről	13
Tanulásról és		Tsordáságról	35
Oskoláról	68	Tsuszó mászó	
Tanulo házról	69	állatokról	18
Tartományrol		Tűrésről	91
és Országrol	66	Tűzről	5
Az tudós Tárfalko-	Az	V.	
dásról	95	Vadakról	17
Temetésről és		Vadászásról	37
Halálrol	97	kerétet Váraf-	
Templomrol	59	ról	58
Teremtéséről e'		Váras házárol	62
világnak	2	Vatsoráló ház-	
Teftről	21	ról	51
Tefstnek külső		Vers írásról avagy	
esetiről	23	szórzéstől	72
szűbé-		Világ	

Az A.B.C-nek rendi szerény.

Világnak eredeti-		Vizben és szá-	
ról avagy Te-		razon edgy.	
remtéséről	2	aránt élő al-	
Az Vizekről	7	latókról	18
Vizi állatok-		Utakról avagy:	
ról	15	Uti járások-	
Viz-		ról	48

A Z
IDŐ-JÁRÁSÁNAK
ELŐRE-VALÓ
MEG-ESMÉRÉSE

Minden
ESZTENDÖBEN, HONAPBAN,
és HÉT BEN.

Sok Jobbitásokkal, és Tóldalékokkal
a' Közhafzonra nézve magyarra fordította

M. Gy. J.

KOLOSVÁRATT,

Nyomtatt. Hochmeister Márton Betüivel,
és Költségével 1801.

Elő-Beszéd.

*M*ely felettébb szükséges legyen az idő-járásának előre való ki-tanálása mindenféle környülállásainkban; azt úgy vélem senki sem hozza kétségbe. De hogy a' Szántó-vető, közrendű emberek az időnek járásait változásait sokkal helyesebben ki-tudják előre találni, mint a' tanult tudományos emberek, az-is közönségesen tapasztalt dolog. — Valyon honnan vagyon benne ezen elsőbbség? Valóban nem egyébből hanem hogy mind magok szorgalmasabban figyelmeznak az időnek változásaira, és azoknak következéseire, mind pedig az eleikről réájok maradott idő-járásbéli

tapasztalásokat figyelmetesen be-vezik,
és alkalmatosság szerént használják. —

Ha mind azon tapasztalásokat az
időnek változásaira nézve, melyeket
mind eddig csak a' parasztok botsátot-
tak fiuról fiura, a' tudos tanult embe-
rek-is eddig elé helyes fontolásra, és
vizsgálásra vettek volna, és azokat oko-
son jobbitgatni, 's gyarapítani igyekez-
tek volna, valyon eddig elé nem nagy
tökéletességre vihették volna az a' bé-
li esméretet-is?

Imé

Imé annakokáért kedves Olvaso ke-
zedbe nyujtak itten egy olyan könyvets-
két, melyben az időnek változásai mind
a' természetnek rendet törvénnyeiből,
mind pedig a' hosszú tapaszta-
lásokból honaponként, és esztendő szaka-
szonként meg-jövendöltetnek. — Nem töké-
letesek, és tsalhatatlanok vagyon az eb-
ben említett meg-jegyzések, minthogy
mellyik halando ditsekedhetik a' nagy
Természetnek tökéletes esméretével? ha-
nem csak ugyan veheted ezeknek-is igen
nevezetes hasznokat, kiváltképpen ha
ezek által a' természetnek, az időnek
változásaira, és a' holdnak (melynek

kü-

különös bé-folyása vagyon a' mi földünkre) forgásaira szorgalmatos figyelemmel lenni szoktatod magadat.

Légyen hát ezen proba Könyvetske addig-is illendő hasznodra, valameddig ezen nevezetes tárgynak, ugymint az idők járásának helyesebb vizsgálására más értelmesebb természetvisgálók-is felserkentetvén, ezen igen nevezetes és hasznos tárgyról bővőbb, és rendesebb jegyzésekkel iratott Könyveket juttatnának kezeidbe.

Gy. J.

JA.

JANUARIUS.

Noha a' télnek kezdete a' régi osztás szerint December Hónapnak közepére vagyon meg-határozva, a' mint hogy ezen Hónapnak 20-dik, vagy 21-dikén az idő többnyire meg-is szokott változni: de ez még sem esik így közönségesen; hanem azután kilentz napokkal lehet tapasztalni bizonyoson az időnek változását, úgy annyira hogy Januariusnak kezdetével meg is szokott fagyni, és ezen hónapnak 12-dik napjáig közönségesen mind végig fagy vagyon.

Ü j s á g.

A' mint az Hóld a' maga kezdetében, fertályaiban, vagy telésében vagyon, mindenkor közönségesen tapasztalható változást szokott az idő-járásban okozni. Úgy szintén akkor-is, midőn a' földhez közelit, vagy attól el-rávozik, nem külön-

lőmben midőn a' Hóld, a' Kos, — Rák, — Mérték—vagy Ketskebok Jegyekbe lépik.

Ezek mellett figyelmezní kell mind az Újságnak, — mind az Hóld-töltének négy első napjaira. Leg-nevezetesebb pedig az Hóldnak, vagy az Újságnak negyedik napja. — Mert ha ezen napon az Hóldnak Szarvai tisztán és fejéren láttatnak, ez azt jelenti, hogy az Aërben semmi sűrű gözölgések nintsenek; ebből pedig jó, tiszta időt lehet remélleni a' Hóld-tölte előtt való negyedik napig, 's néha az egész hónapra-is. Midőn pedig az Hóld Szarvának hegyei rövidek és homályosok, akkor homályos havas időt lehet várni. —

Úgy szintén ha erős hideg után tiszta időben nappal gyenge Szellő jár, azután harmad napra fok Hó fog hullani. — Hanem ha Őzsfél fok tartós eső vólt; mert ezután kevesebb havat remélhetni.

A' holdnak leg-nevezetesebb pontyai, u. m. Újsága-tölte, a' földhez közelítése, vagy távozása és találkozá-

sa az éj egyenlőség és a' nap-forduláskor szélvélvész időt szereznek.

Innen ha az holdnak szarvai homályosok, akkor havazni fog; és ha az Aër a' sűrű ködök miatt meg-lágyul, ilyenkor a' holdnak fel-tetzése felé hó péjhék fognak hullani. Ha pedig már az előtt havazott, vagy nagy szél járt, ezek után tsendes idő lesz.

Ha az ó szerint való Új esztendő erős hideggel kezdődik, ekkor hold-tölte után egy néhány napokig mind inkább inkább fog az hideg nevedezni, melyet az akkor tájban hozzánk igen közel lévő holdnak nyomása okoz. Ekkor egy két napig láttatik ugyan az Aër meg-változni, hanem csak ugyan megint az előbbeni állapotjára menyen, és mind egyenlő hidegben marad az hónapnak végéig.

Az időnek változását ki-mutatya a' Barometrum; hanem midőn szeles idő akar lenni, ilyenkor az üvegtsőnek kö-

zepén kétséges időre mutat, és midőn a' szél indul, olyankor a' Barometrum egyfzeriben le-fzokott szállani. — A' kénesőnek a' Barometrumban való fel-felé menése azt jelenti, hogy nintse-nek semmi gőzök ott a' földhöz közel, és az Aer ki-van vékonyodva.

Midőn a' szél hirtelen támad, ekkor hamar el-is fog tsendefedni, és ha véletlenül havat hoz, azután még több szél fog következni.

Ha bé-borult homályos időben gyengén havazni kezd, de a' nap még-is a' felhők között kereszttül süt; erre egyfzerre nagy pójhek fognak következni, hanem csak ugyan megint lágy időre változik.

Ha a' viz hirtelen fagy; sima jég lesz a' jégnek domboruságait a' fel-emelkedő gözölgések okozzák.

Ha a' tsillagok éjjeli tiszta időben erőssen rogyognak, arra bizonyoson gyen-

gyenge, nedves lágy idő, és eső következik.

FEBRUARIUS.

Ha Januarius száraz, tiszta, és hideg volt, ezt ki-fzokta pótolni Februarius mint egy két hétig tartó havazással, hanemha az-előtte lévő Őzfzel fok esők jártanak; mert ilyenkor mind Januarius, mind Februarius hó nélkül szárazon telnek-el.

Hogy ha pedig Februariusban az éjtzaki tartományok felé Hódfogyatkozás esik, ha mi nálunk nem láttathatik-is, de csak ugyan nekünk nagy hidegeket fzokott okozni.

Ú j s á g.

Ha az Ujság tiszván és fejéren tetzik-fel, úgy hogy látható-képpen semmi foltok nem tetzenek benne, ilyenkor az Égnek ezen vidéke tiszta lévén, az egész hónapban jó idő fog maradni. —

Midőn pedig a' Hóld homályos, és udvara-is lárzik, ilyenkor kedvetlen idő fog támad-

támadni, mely-is széllel kezdi, és esővel végezi. Sőt ha éjjélkor indulna-is ekkor a' szél, de a' maga erős volta miatt nem fokaig marad azon vidékben, hanem helyet készít az esőnek.

A' Hóld, a' mint közönségesen tudatik, az éjtfzakákat a' maga természete, és nyomó-ereje által hidegebbekké téfzi. —

Ha az Újság erős hideggel kezdődik, ekkor a' hideg nem csak reá tart, hanem mind nevededik hóldtöltéig, és azután meg-kezd erefzkedni. Ha pedig a' hideg mindgyárt a' hóldtöltének Órájával tapasztalható - képpen meg-nem változik, avagy csak a' Barometrumon; ilyenkor a' nagy hideg mind az hónap végéig egyenlő mértékben marad.

A' mi azomban a' parafztoknak az idő-járásáról való jegyzéseiket illeti, hogy p. o. a' milyen fagy vagy on Úrfzögös Sz. Péter napján, még olyannak tiznek kellyen lenni. Ha Mátyás napján fagy vagy on, tehát még 40-szer fog

fog meg-fagyni, ezeknek éppen nem lehet telyes bizadalmat adni; minthogy igen gyakran meg-tsálnak. De az tapasztalt dolog, hogy ha Februáriusnak elején többnyire lágy idők járnak, azután hidegek fognak következni. Ha pedig Mátyás napjaig mind igen nagy hidegek voltak, azután gyenge időt lehet remélleni. A' milyen idő jár a' farsángnak utolsó napjaiban, Husvét napjaiban-is olyan szokott lenni.

Ugy tartják, hogy ha a' nap hushagyó Kedden tisztán jön fel, azután a' tavasz-vetés jól fog teremni, és száraz aratás lesz. Így szintén a' Sebestyén, Gertrud, Sz. Mark, Urbán, 's több ilyenek-is vagynak, de a' melyekről való jövendőlések igen bibások; és a' mely tapasztalás nem telik-bé mindenkor, arra nem-is bizhatjuk magunkat. Az időnek járásait annakokáért csak a' Természetnek tulajdonságaiból lehet bizodalmason meg-határozni,

Midőn lágy szellő jár, és a' gözök a' falhoz kezdenek fagyni, ilyenkor bizonyoson gyenge lágy, nedves idő léfzen. Mikor pedig a' hideg leg-erősebb, erre okvetetlen nedves idő fog következni.

M A R T I U S.

Ezen tavaszi Hónap az időben igen nagy változásokot szokott okozni, minthogy az éj a' nappal ezen hónapban lesz elsőben is egyenlővé, midőn a' tél el-bútsúzik, és a' tavasz lépik annak helyébe. Sőt már Februáriusnak végével sem felettebb hideg az aér, hanem immár akkor kezd lágyulni.

U j s á g.

Ha Januáriusban, és Februáriusban fok hó vólt, olyankor Martius fok száraz, és a' kerti munkához alkalmas napokat szokott magával hozni. Martiusban az ég, és hold többnyire mind fellegetes és homályos, és minthogy e' földnek göz-vidéke telyes a' fok gözök-

zökkel, tehát ekkor igen fok szelek szoktak járni. A' földből fel-emelkedő fok gözökből támadnak a' ködök, a' melyek az ő lételeknek 40-dik napján esővé válnak, és viz-áradásokkal fejezik-bé. Ha Mártiusban fok ködök járnak; olyankor nagy viz-áradásoktól lehet tartani.

Már ebben a' hónapban-is készülnek az égi-háborúk, a' mint az éjjelenként tapasztalható villámások, és gyenge dörgefék bizonyítják, noha azok a' szüntelen változó hideg Aérben tökéletes-ségre nem mehetnek. Már ha ezekután újra hideg idő, és hó léfzen, olyankor találhatik az hóban igen fok bűdös-köves erős tsipősség, és ugyan innen ered a' Martiusi hó-viznek oly hafzinas betse.

Nevezetes megjegyzés Quatemberben.

Ebből a' figyelmetes vizsgáló egész fél éftendőre előre meg-esmérheti az idő-járást.

Az

Az nap és éj egyenlőségkor figyelmeztünk szorgalmasan a' szélnek, és időnek állására, és írjuk- el akkori tapasztalásunkat. Csak hogy éjjel nappal az *Æquinoctium* ideje alatt kell a' vigyázatot folytatni. Minthogy azon 24 óráknak folyásából lehet a' következő 6 Hónapokat megítélni, úgy pedig, hogy mind egyik azon 24 órák közzül egy egy hetet mutat a' következő fél éftendőből.

Ha meg-akarjuk tudni, hogy a' következő négy hetek alatt milyen idő-járás lesz, tehát vigyázzunk az Újságnak négy első napjai alatt az időnek, és szélnek járására; mert a' több fertályokban is szintén úgy fog az idő járni, hanem ha az hold,— vagy napbéli fogyatkozások, vagy valamely rendkívül- való természetbéli változás azt meg-akadályoztatják.

Ha az Hold az Újság után való első négy napok alatt ki-nem buvik a' fellegek alóll, olyankor bizonyosan négy hetekig homályos, és esős időnk lesz.

Ha

Ha tudni akarjuk milyen idő fog hónap lenni, vizsgáljuk-meg annakelőtte- való este, ha a' tsillagok, különösen pedig az esthajnal tsillag erősen rezegé, vagy nem? mely ha rezeg, úgy eső lesz, különben pedig nem.

Ha a' békák meleg tavaszszal *Martius*-ban a' vizen kivüla' szárazon párafodnak, olyankor még két hétig azután erős hideget kell várni.

APRILIS.

Ez a' Hónap a' közönséges tapasztalások szerint-is leg- változandóbb az időjárására nézve az egész éftendőben. Nincs egy nap, sőt óra-is benne, melyben az aérnek, szélnek, esőnek, hónap, hidegnek vagy melegnek változását nem lehet meg tapasztalni, sőt a' leg-szebb napfény alatt-is gyakran szállingózik a' hó.

Uj s d g.

Ha az holdnak szarvai többnyire homályosok, esméretlenek és mint egy elbutul-

butultak, rövidek; olyankor esős — és éppen nem tiszta idő fog lenni leg-alább is hóld-tölte előtt negyed napig, sőt gyakran az egész hónapban sem, mint-hogy az idő egyfzer meg-hülvén, azután nehezen melegszik megint által.

Ha nappal eső esett, vagy fűél fűt, arra egy tsendes estve fog következni, ha az hóld tisztán jö-fel.

Minthogy ezen Hónapban-is járnak már az égi-háboruk, arra kell vigyázni, hogy ha jó elein dörög, minek-előtte a' fák levelezni kezdenének, olyankor még lehet tartani az hidegtől, és ha a' békák a' mint fellyebb-is em-lítettük, meleg napon a' szárazon pá-rafodnak; bizonyoson még két-hétig erős hideg leszzen.

Az aërbéli jelenésekről.

Az idő-járásának meg-jövendölésére mind azon aërbéli jelenések-is használnak, melyek őszfzel, és tavaszfzal mutatják

ma-

magokat, és a' melyeket mindenkor időnek változása szokott követni. —

Néha téiben, leg-nagyobb hidegben, sőt éjjel meg-gyúlnak az aërbén lévő gö-zök, és bűdös köves gyúladó részek, úgy hogy jó nagy távúlságra-is mint nappal olyan világofság leszzen. Ezen jelenés csak ugyan egyebet nem jelent, hanem hogy az erős hideg még fokáig fog tartani.

Ha az éjtszaki világofság (Mordschlein Boris) erős hideg időben láttatik, ilyenkor azt jelenti, hogy az hideg majd meg-lá-gyúl, és gyenge időre változik; ha pedig azon világofság lágy időben tűnik-fel, ilyenkor hideg idő fog következni.

A' nap és hóldbéli fogyatkozások-is, ha láthatók, mindenkor meg-változtatják az időnek járását,

Az ugy nevett fatyu napok a' gö-zökből származnak, és változó időt, szelet, esőt jelentenek.

MA-

M A J U S.

Ha ezen Hónapnak első napján dörgés, égi háború vagy; úgy a' nyóltzadik napján-is megint égi háború léfzen, de mindazonáltal az egész hónap szép és termékeny időt fog adni. Ezen hónapra igen nagy bé-folyása vagy az ebben az esztendőben uralkodó Plánétának. Mert valamint hogy p. o. az éjnek Plánétája az Hóld hideg, és nedves, a' Május-is közönségesen hives, és nedves időekkel jár; és úgy lehet az más hónapok-béli idő-járását-is az abban uralkodó Plánétának természetéből előre ki-találni.

Az égi Háborúkról.

Ha ebben az hónapban, sőt a' következő nyári hónapokban-is reggel nagy hévség van, és sok gőz fekszik a' füven, vagy a' vizeken; olyankor még azon a' napon, leg-felyebb éjjelre égi háború léfzen. Mennyivel verefsebb a' villámlás, annyival nagyobb lesz a' dörgés, és annál hamarabb meg-gyújt a' mit talál, és ha távúl vagy-on-is, csak ugyan el-fog közel-

zelgetni, hanem ha valamely ellenkező szél másfelé hajtja. Midőn pedig a' villámlás igen sárga, ilyenkor ugyan még gyakrabban villámlik, és fok tüzet-is ad, de keveset dörög, és minden nagy ártalom nélkül hamar el-fzokott múlni.

A' menykö leg-inkább üti-meg az olyan fákat, melyekben sok bűdös-kő vagy, a' milyen a' fűzfa-is. Ugyan csak égi-háboru alkalmatosságával nem kell sem sebessen szaladni, szekerezni, lovagolni vagy akár hogy magát megmelegíteni, sem élőfák alá, vagy a' házban-is olyan helyre állani, a' hól az aérnek febes bé-folyása legyen.

Midőn hóldtöltekor valamely égi-háboru jö felénk, az olyant az hóld erősebben nyomván a' földünk felé, annál hatalmasabb és veszedelmesebb, tartosabb-is szokott lenni.—

Ha tavasztól fogva Sz. János napig kevés égi-háboruk voltak, Sz. János nap után, különösen pedig a' kanikulában annyival több fog járni,

A' mely égi-fergeteget nem követ
fzél, az olyanok nem igen szereznek
hideget, és jég-esőt, hanem annyival
több villámlást és dörgést. Ellemben pe-
dig a' széll-el-járó fergetegek nem igen
járnak dörgéssel, hanem inkább jég-eső-
vel és hideggel és mennél erősebb a'
fzél, annál nagyobb fzemű a' jég-is.

Ha egy égi-háboru támadván vala-
mely nagy hévséget hirtelen hideg vál-
tya-fel, ez annak a' jele, hogy a' le-
vegőnek felső részében már éjszaki szél
támadott, a' mely majd zürzavarrá vál-
tozik, és az eső tsepeket ózfz-e-fagy-
lálván, nagy fzelvéfzes és kártékonyos
jégesőt ferez.

Miként leheffen a' következendő égi-
háborukat előre meg-esmérni, alább meg-
fogjuk az arra vezető jeleket-is emli-
teni.

Az este indult esők hidegebbek és
tovább tartanak mint a' nappaliak.

JU.

J U N I U S.

Ha Májusban szép meleg napok jártak,
arra Juniusban közönségesen hives idő
fzokott járni, a' honnan mind a' kertész
mind a' fzántóvető ember bőv efszendőt
seméllenek.

U j s á g.

Midőn az Ujság tisztán és fényesen
jö-fel, akkor minthogy az Aër minden
vastag gözőktől tisztá, leg-alább hőld-
töltéig bizonyoson szép tisztá idő lé-
fzen; és ha a' telyes hőld-is olyan tisztá-
tán jö-fel mint az Ujság vólt, ilyenkor
abban az egész hónapban szép idő fog
lenni. Ha pedig ellenkezőleg találtatik
a' hőld, olyankor az időjárására-is ép-
pen ellenkezőleg lehet jövendőlni.

A' hőldtöltében való vizsgálódásokat
éjjeli 11 órától fogva 1 óráig kell fi-
gyelmesebben meg-tenni, minthogy ezen
időben fzoktak esni az ő változáfai.
Ha kitsin, feje, fellegetskék láttatnak a'
hőld körül, fzelet várhatunk utánna.

Mi.

Midőn nappal jó meleg lévén, egy gyengén suhogo szellőt tapasztalunk, azon nap esteve-is lesz ugyan egy kevés eső, hanem azutánna jövő napon még több eső fog következni.

Az hó színű fehéres felhők tífzta időt, a' fekete ón színűek esőt, és a' tüzes színű verefsek szelet jelentenek.

De a' magunk érzékenységünk-is szokta mi velünk tapasztaltatni az időnek változását; minthogy midőn eső akar lenni, olyankor a' gözök le-nyomattatván testünk felé, abban nyughatatlanságot, unalmat, bágyatságot, vízketegséget okoznak; és ugyan innen származnak az oktan állatokban-is az idő-váltazásának előre való meg-esmérféi.

JULIUS.

Midőn a' nyár meleggel kezdődik, akkor a' kánikulában még kétfzeres hévség léfzen, és az idő az egész nyáron miná szépen marad. Ha az

Uj.

Uj j d g.

Kezdetétől negyed napra a' hólnak szarvai tífzták és világofok; a' mint a' több hónapokban láttuk, úgy ebben-is hofzfzas szép időt lehet remélleni.—Valamint hogy ha a' szarvai kurták és homályofok, úgy esős időt lehet várni.—

Ha a' tsillagok éjjeli tífzta időben erőfien rezegnek, olyankor-is el-mulhatatlanul esőt lehet várni.

A' mely hónapban pedig akár látható, akár láthatatlan Nap, vagy hólnbéli fogyatkozás történik, már abban egészfszen másképpen váltazik az időjárása, mint sem, most felyebb említettük. És ha valamely látható Nap vagy hólnbéli fogyatkozás előtt tsendes idő volt, annak el-telése után majd szél fog támadni.

Ha az holdnak szarvai az utolsó fertyályban homályofok, olyankor azon orájban melyben a' hóln fel-jő, eső léfzen; ha pedig nem tsak homályofok,

b ha-

hanem sugárok-is vagyón, ilyenkor szél léfzen, sőt ha a' sugárok megszfe ki-fzélednek ez szélvéfzt jelent, és ezen idő-járáfai egész hónap végeig megszoktak így tartani.

A' Szélekről.

Az éjtfzaki és nap-keleti szél híves időt szerez, a' déli szél meleget, a' nap-nyúgoti pedig nedves időt hoz. —

Midön éjjel éjtfzaki szél, reggel pedig nap-keleti szél fúval, olyankor a' jó idő meg-fog tartani, vagy ha szél nem lévén, avagy csak az aér nap-kelet felől lengedez.

A' mely szél hirtelen támad, az olyan hamar le-is szokott tsendefedni. És a' midön a' szél sebelsen-esős időt hoz; erre majd még több szél fog következni, mely-is az esőt el-fogja hajtani.

A' meleg aérben induló szél esőt szokott hozni.

Mi-

Midön a' déli szél fúvalván, a' fellegek még-is dél és nap-nyúgot közről jönnek felénk, olyankor-is eső léfzen.

Ha a' tífza egen a' fellegek apró részke-re ofzlanak, olyankor szelet lehet várni, mely-is igen szárazító szokott lenni.

Midön pedig azon apró fellegek mint még annyi juk gyapjak (melyeket bárány fellegeknek-is szoktak nevezni) hofzfzan el-nyúlva az egen fokáig múlnak, ilyenkor harmad nap alatt bizonyoson eső léfzen, hanem ha valamely nagy szélvéfz el-nem hajtja önnét azokat.

Olyankor-is szél szokott támadni, midön valamely hofzfzas esőzés után fok gözők emelkednek-fel a' földből, vagy valamely környékbe terhes felhők ereszkednek le, minthogy ezek által az aérnek tsendes állása fel-fzokott háboríttatni.

A' nyári hideg szélek az olyan el-nem kéfzült égi háborúból származnak, mely-is éjtfzak felől szándékozott jönni.

b 3

AU.

AUGUSTUS.

Ebben az hónapban-is a' hóltnak fe-
lyebb meg-jegyzett változásaira szorgal-
matoson szükség vigyáznunk, ha az idő-
nek járásait előre kívánnyuk meg-esmérni.

Ezen hónapban erős harmatok-is szok-
tak esni, mely szerint midőn éjjelenként
jó harmat esik, olyankor más napon bizo-
nyoson jó idő léfzen, valamint hogy el-
lemben, ha éjjel a' harmat el-marad, olyan-
kor háborgos esőt lehet várni.

Augustusban gyakrabban esik az eső-
nappal mint éjtszaka, és inkább este fe-
lé, mint sem reggelenként. Hívesek, és
tartófok szoktak az olyan esők lenni,
melyek estvéként indulnak.

Ha az heves kanikulai napokban gyen-
ge szellők lengedeznek-is, de azok ebben
az hónapban még sem jövendölnek esőt,
minthogy azok ilyenkor közönségesen
szoktak járni.

SEPTEMBER.

Ezen hónapnak idő járása igen sokan E-
gidiusnak napjáról szokták előre meg-ítél-
ni, úgy pedig, hogy ha azon napon eső
esik, osztán az egész hónapban mind végig
fogna esni; de a' tapasztalás szerint az
nem találhatván igaznak, nem-is lehet bé-
venni.

Ebben az hónapban esvén az efsztendő-
béli második æquinodium, vagy nap és éj
egyenlőség, és az idő járásában ekkor-is
igen tapasztalható változásokat szokott
okozni. —

Szükség ezen hónapban-is az Hóld Új-
ságának negyedik napjára, a' melyen tud-
ni illik az Újság nálunk leg-elsőbbben meg-
szokott láttatni; szemefen figyelmezni,
hogy az ő akkori állásából az időnek já-
rását leg-alább hóldtöltéig előre ki-tanúl-
tassuk.

OCTOBER.

Ezen hónapban kezd az idő járása mind inkább inkább kétségesebb lenni. Az esős idők-is közönségesen bé-állanak. —

Ha az költöző madarak őszfél elein kezdenek költözni, olyankor bizonyosan igen hamar bé-fog az hideg tél állani.

Ha pedig ellemben a' gyümölcs fák, és némely mezei virágok második-is virágoznak, ez hofzfú szép őszi időket jelent, és ilyenkor nem lehet a' téltől oly hamar félni.

Ugyan csak az holdnak változásaira ezen hónapban-is, valamint szintén a' többiben szorgalmasan illik figyelmezní, hogy a' fzerint alkalmaztathassuk dolgaikat.

Ebben az hónapban szoktak valamint szintén tavaszkor-is amaz tévelygő világosságok, melyeket lüderitznek-is neveznek jarkálni. Ezek pedig nem egyebek

bek hanem a' sáros, vagy kövér zsiros helyekből a' meleg napokban fel-emelkedő gőzök, melyek az hűves estvéken öfzve-verődnek, világolnak a' széltől ide's tova hajratnak, de nem gyujtanak semmit. —

Az éjszaki fényesség mely az égen éjszak felé szokott néha tavaszkor néha nyárba, néha pedig őszkor világolni igen nagy fényességgel, melyben némely ide's tova járó fellegek-is láttatnak, és gyakran külömbb külömbb formákat-is ábrázol éppen semmi roszszat nem jelent, mint némely tudatlanok szokták jövendölgetni. Minthogy az nem egyébből ered, hanem csak a' földből fel-menő gőzök és a' tökéletességre nem ment égiháboruk huzódtak arra felé, és a' benne lévő tüzzel nekünk ugyan csak szembéli játékot, de az éjszaki tartományok lakosainak egész éjjelenként hasznos világosságot nyujtanak.

NOVEMBER.

Minthogy ebben az Hónapban az aér mind inkább inkább hűvösedik, innen származnak már ekkor gyakori hó-harmatok, és az hideg által meg-vastagított gőzökből sűrű nehéz, bűdös köves, és azért egészségtelen ködök. —

Ha ezen gőzök a' földre vízfőz-fzál-lanak, olyankor délfele szép idő fog lenni.

Ezen hónapban valamint tavaszkor-is szoktak láttatni az úgy nevezett fattyu napok, sőt néhányszor télben-is, mikor nintsen erős fagy. Noha tiz tizenkét esztendő-is el-telnek gyakran, míg az ilyen fattyu napok fel-tetzenek. Ezek olyankor származnak, midőn a' nap a' maga képét tükör forma síma fellegekre találja vetni, melyeken ofztán mint egy más nap láttatik, melynek színe hol sárga, feje, hol pedig veres, csak hogy nem olyan fényes.

Az éjjelenként a' tiszta égen le-futó tsillagokat-is ide lehet számlálni; melyek

Ilyek nem-egyebek öfve-tsomózzott tüzes Materiáknál, melyek oda fenn meggyuladván onnan hofzfzan le-folyni láttatnak; ezek-is midőn az aérnek felső részén szél vagy az azt jelentik, hogy nem sokára eső léfzen.

Az holdujságaira és egyéb változásokaira ebben az hónapban-is szorgalmasan kell vigyázni, valamint a' több hónapokban.

DECEMBER.

A' Hóldnak fértályai ezen hónapban-is valamint szintén a' többiben ki-mutatták az időnek járását, csak azon külömbséggel, hogy midőn a' felyebb le-irt mód szerint az Ujságnak negyed napján a' Hóldnak szarvai tiszták, és fényeseknek láttatnak, akkor jó tiszta időt, tehát jó hideget, fagyot lehet remélleni-egészén hóldtóléig, sőt néha az egész hólnapra-is. Ha pedig az Hóldnak szarvai homályoson, és röviden szemléltetnek, olyankor havazni fog; és ha tiszta időben, erős hideg-

hidegben, nappal egy közepes szél kezd indulni, úgy harmad napra fok hó fog esni, midőn a' tsillagok erőssen rogyognak olyankor-is meg-fzokott az idő lágyulni, és vagy eső vagy hó következik rája.—

Midőn öfzfzel fok hofzfzas' esők este-
nek, olyankor az arra következő tél-
ben kevés havat lehet remélleni.

Ha December Hónap felettébb változan-
do és többnyire lágy időkkel jár, olyankor
az egész télen a'hoz hasonlo, az az lágy,
ízenvedhető idők fognak jární.

T O L D A L É K.

*Az időnek járdáit, és változásait meg-
lehet még e' következendőköt-is előre
ítelni, ugymint:*

1. Az ugy nevezett Barometrumból.

Ugyan-is a' Barometrum tsöben lé-
vő Kényeső a' szerint szokott felyebb
hágni, vagy alább szállani a' mint az
idő változni akar.— Ugy pedig hogy
midőn p. o. a' Kényeső felfelé hág a'
tsöben, még pedig egy néhány napokig
egy más után mind felyebb felyebb
megyen és az alatt egyfzer-is leg-kif-
febbet sem szál alább, ilyenkor tartós
jó idő szokott következni.— Ellemben
ha Kéneső alább kezd szálni egy ne-
hány napok alatt egy más után, a' nél-
kül hogy azon közben vagy egyfzer
fel-felé hágna, olyankor nedvességre,
fzélre változik az idő, és ha a' Kéneső
igen le szál 's ott meg-állapodik;
ez hofzfzas rut, és esős időket jelent.

Midőn a' Kénese majd fel-felé, majd pedig le-felé indul a' Tsöben, olyankor váltazando álhatatlan idő következik, és ha egy erős meleg napon kezd le-felé szállani, olyankor közönségesen nagy égháboru szokott következni; hanem ha hirtelen egyfzeriben le-száll, a' mely csak tsupa szeles időt-is szokott jelenteni.

a. Meg-lehet az idő-járását a' szeleknek fuvallásából-is jövendőlni.

a. Az éjszaki és napkeleti szél szokott hideget, a' déli szél meleget, a' napnyugoti, és nap-nyugot 's dél közti szél nedves lágy időket szerezni

b. Télben a' napkeleti, és az éjszak 's napkelet közti szél leg-nagyobb hideget okoz. Az éjszak 's napnyugot közti szél utánn tiszta idő szokott következni. — Az éjszaki szél nyárrban esőt, télben havat hoz magával.

c. Ha

c. Ha a' szél a' napnak menése utánn fuval, az az éjjel éjszak felől, reggel pedig nap kelet felől, olyankor egy néhány napokig jo tiszta idő szokott maradni.

d. A' mely szélvész éjjel támad, az sem nem oly kemény, nem-is olyan tartós, mint a' mely kezdődik.

e. A' midőn nagy hévségben szél indul, az csak hamar esőt hoz maga utánn.

f. Midőn hosszszas tartós eső vagy on és végre napkeleti szél kezd fuvallani, akkor lehet remélleni, hogy ez a' fellegetek el-hajtya, és jó időt szerez.

Ugyan csak a' szelekről való ezen meg-jegyzéseket nem lehet éppen tsalhatatlanoknak tartani olyan helyeken, és vidékeken, melyek körül fok, és nagy hegyek vagynak, mint-

minthogy ezek a' szeleknek járását egészszén másképpen alkalmaztatyák, mint sem a' szabados tér helyeken szokott lenni.

3. *Meg-lehet az időnek járását a' fellegekből, és némely Aërbéli látásokból, tapasztalásokból-is jövendőlni.*

a. Ha reggel nap fel-jövételekor az ég, vagy a' fellegek veressék; az napon bizonyoson eső, leg-alább szél léfzen.—

b. Ha az nap fel-jövétele tiszta, és minden rend kívül való szin nélkül való; vagy pedig csak hamar nap fel-jövétele után az előtte lebegő fellegek el-ozlanak; avagy éppen Napkelettel által elembe napnyugotra az ég szép tiszta, azon a' napon szép idő fog lenni.

c. Midőn a' nap szépen, tisztán menyen-le, vagy pedig maga után szép

szép világos verességet hágy az egen, olyankor más napon-is szép tiszta idő léfzen. — Ha pedig az egen hagyatott veresség sütét, réz színű, ez a' más napra vagy még azon éjtzakára szelet jelent.

d. Ha a' nap sűrű fetétes fellegekkel melyeken kerefszül lövöldezi sugarait, vagy pedig sütét veresszinnel jö-fel, vagy menyen-le; erre nem sokára eső, leg-alább bizonyoson szél szokot következni.

e. Midőn nappal a' fellegek a' nap körül, vagy alatta tömötten öfze gyűlnek, olyankor szél vész es időt-lehet várni.

f. Midőn dél előtt tiszta idő vagon, dél után pedig egy jó zápor eső esik, vagy pedig éjtzak felöll fok fekete fellegek jönnek felénk, melyek ugyan az egész eget bé-borityák, de még a' nap le-mente előtt megint el-fzélednek;

nek; olyankor más napon éjszaki szél léfzen, a' mely jó időt szerezhet.

g. Midőn az ég egész nap estvik bévayyon fellegekkel borritva, estve pedig valamelyik részén egy tiszta nyílás kezd láttatni, a' mely a' képpen meg-is marad; olyankor más napon arról felől fog a' szél fújni; ha pedig azon nyílás megint ösfze menyen, úgy a' szél arra felé fog funni.

h. Ha a' reggeli köd a' földre vízfza-fzál, arra dél felé szép idő következik, ha pedig a' köd felemelkedik, úgy még azon napon eső, leg-alább felleges idő lesz.

i. Ha az égen estve fok apró fekete fellegetskék láttatnak, ez esőt jelent; ha pedig azon fellegetskék fejérek, és tiszta, úgy szép, jó idő léfzen.

k. Mi-

k. Midőn az égnek látkatárán (Horizon) fekete fellegeket szemlélünk, melyekből tiszta vonások vag/ oszlopok nyulnak fel-felé; nem sokára arról felől szél fog indulni.

l. A' mely fellegek oly formán látnak, mint valamely nagy fehér hegyek, vagy hó halmok; tiszta időre mutatnak. Ellemben pedig a' fekete, vagy onn színű fellegek, kivált ha nem igen magaslan vagynak felettünk, esős; a' veres, tűzes színűek pedig szeles időt jelenenek.

m. A' mely eső gyengén és lassan kezdődik, mindenkor tovább szokott tartani, mint a' mely nagy zugaftal és nagy tseppekkel hirtelen kezdődik.

n. Ha reggel nap fel-jóverele előtt a' nap sugárai az Aërben lévő gőzökben fényleni láttatnak, olyankor

kor napnyugati szél fog indulni, ha pedig nap le-mente után szembőltenek, ekkor nap-keleti szelet lehet várni.

e. Ha éjjel a' csillagokat csak homályosan, sőt az kisebbeket, noha az ég nem felleges, éppen nem lehet látni; eső vagy szél fog következni; midőn pedig a' téli éjszakákon a' csillagok erősen fénylenek; nagy erős hideg fog következni.

p. A' nap és hold körül lévő udvar esőt, vagy szelet jelent.

q. Ugy szintén szél vagy eső lesz akkor-is midőn a' hegyeken a' fellegek, mint a' füst, úgy emelkednek-fel.

4. *Meg-lehet az időnek járását az embereknek, és az oktalán állatoknak*

nak érzéseikből, és némely magok víseletéből jövendőlni.

a. Midőn nyárban olyan rekkenő hőséget érzünk, mely nem csak eg'fűzzen el-lankasztja testünket, hanem még mint egy leheltetünket-is meg-fojtja, olyankor nagy égi-háborút lehet várni.

b. Ha az annakelőtte meg-fagyott, vagy meg-sebesedve volt része testünknek erősen víszket, avagy fáj-is; az időnek járása meg-fog változni.

c. Ha az embernek a' keze tenyere nyárban annyira meg-szárad, és meg-sikul, hogy a' mit meg-fog, az mistegy ki-sikamlk markából, ilyenkor-is bizonyosan nagy eső lesz.

d. Nem különben eső szokott lenni olyankor-is, midőn a' kakafok, pávák, lúdok, hollók, és békák fokot kiáltoznak, a' fetskék pedig a' földhez közel repdesnek.

e. Ugy szintén ha a' méhek estve későn-is nagy ferélységgel hordanak, vagy midőn nappal nem igen mészre távoznak a' kofaroktól, lyankor-is eső következik. Midőn pedig igen nagy sebességgel repülnek, és hamar vízfzatis térnek, olyankor nagy égi-háboru léfzen.

f. Midőn a' raj méh fok élességgel meg-rakodva költözik-ki, olyankor hofzfzas esőtől lehet tartani.

g. Ha a' juhok még estve későn-is farkároznak és ugrándoznak a' hegyeken, és dombokon; tartos jó időt jelentenek.

h. Nem különben olyankor-is jó időt lehet várni, midőn a' Darvak szép rendel mennek, vagy repülnek — a' Denevérek estvéként fokat repdesnek alá's fel, — a' Fülemlé szokása ellen-is szakadatlan, és minden Orában énekel, — a' Ve-

re-

rehek vigan játszadoznak, — a' hol-lók a' szárnyaikat a' napra ki-terjesztik, — és midőn a' vizi-madarak a' partokat el-hagygyák és a' vizek felé repülnek.

i. Ellemben pedig eső lesz, midőn a' juhok és barmok a' legetőket oda hagyják, és sielve a' bokrok közzé bujálnak, — az ifju tehének és a' járomban lévő ökrök fejeket orrokat az ég felé emelik, az Aért erőfőn szivják, — a' Szamarak bögnek, és az öszvérekkel együtt fejeket füleket szokatlanul rázzák, — a' Kuryák füvet esznek, — a' Matskák első lábaikkal a' fejeket rendkívül vakarják, és a' testeket erőfőn nyalják, — a' Szarvasok egymással viaskodnak, — a' Nyulok el-bujnak, — a' Patkány a' földet szokásánál erőfőbben turja-fel, — a' Kakasok szokatlan időben kukurikolnak, — a' Tyukok magokat orrokkal szüntelen bolhásfzák simagatyák, és ked-

kedverlenek — a' *Vizi-madarak* feredeznek, és nagy lármával a' vízbe mártják magokat, — a' *fetskék* a' vízhez, földhez olyan közel repdesnek, hogy azt a' szárnyokkal gyakran meg-is érintik. — a' *Pávák* éjjelenként — a' *varjak*, és *szajhok* pedig reggelenként gyakran, és nagyon lármáznak, — a' *madarak* melyeknek féfzkék a' fákon, és lyukokban vagyon, azokhoz erőssen sietnek, — a' *vizi-madarak* a' vizeket el-hagyják, és feregestől a' szárazra repülnek, — a' szárazonlako Madarak pedig a' vízhez gyűlnek, és abban feredeznek, — a' békák reggelenként a' kerti zöld békák estvéneként, és éjjelenként felettébb erőssen váognak. —

k. Égi háborut, dörgést lehet várni midőn a' barmok délfelé az Aërt erőssen bé-szivják, és ki-nyitott Orlyukait az ég felé tartják, a' mezőn fel-emelt farkokkal ugrándoz-

doznak, erőssen izzadnak, lábokkal, szarvakkal a' földet turják, fejeket éjzrak felé fel-emelik. —

5. *Meg-lehet az egész esztendő szárazsokbéli időnek járását előre jövendőlni-e következendőköl:*

a. Valamint hogy a' darvak, fetskék és más ősfzel el-költözni szokott madarak ha ősfzel elein el-költöznek, vagy el-rejteznek a' mi vidékünköl, olyankor igen hamar bé-szokott állani a' tél; úgy sziatén midőn azok tavaszal kezdik magokat mutogatni, akkor ofztán nem hell többé az hidegtől félni. —

Ha a' Kukuk és Goja tavasz elein fokot kiabálnak; azzal jo meleg tavaszt jövendőlnék. —

Ugy sziatén ha Gyertya szentelő napon zürzavaros, havas, esős idő vagyon, ki szokott a' *Borz* a' ma-

maga lyukából bujni, minthogy több erős hideg nem fog lenni, és csak hamar ki-tavaszdik. —

De ellemben ha ezen a' Napon szép tiszta idő vagy, el-rejtve marad a' borz, és még jó darabig hideg idők fognak jární. —

b. Ha a' télen nagy hideg, és fok hó volt, Martius száraz, Aprilis nedves, Majus minden fagy nélkül hűves, és Juniusban gyakor meleg esők járnak, ezekre egy jó Nyár és gazdag aratás szokott következni. —

Ha őszfzel és télben nagy erős fzelek járnak; az arra következő nyáron termékenyek lesznek a' gyümölts fák. —

Ha tavaszkor fok ködös idők járnak azon a' nyáron fok esőzés fog lenni. —

Ha

Ha a' döglött béka tavasz kezdetén mély vízben hever; száraz és jó meleg nyár lesz, midőn pedig csak a' parton kevés vízben talál-tatik, ez nedves hűves nyarat jelent. —

a. Nedves tavaszt, és nyárt szép tiszta ősz szokta követni. —

Ha az ősz szép meleg időkkel kezdődik, egész végig úgy szokott tartani.

Ha a' gyümölts fák virágok másodszor-is virágoznak, hofzfzas szép ősz idők lesznek.

Ha a' nyári madarak fokáig köztünk mulatnak úgy-is hofzfzas meleg ősz idöket lehet remélleni. —

d. A' nedves és meleg ősz erős hofzfzas Tél szokta követni. —

C

Ha

Ha a' gyümölcsfáknak levelei őszfel
későre hullanak-el; nedves és lágy
téli idők fognak következni. —

Ha őszfel fok ködök járnak, olyan-
kor a' következő télen fok ha-
vazás lesz. —

Ha a' madarak őszfel jó kövérek;
erős hideg tél lesz, úgy szin-
tén midőn némely erdei madarak
magokat télire a' falukba a' házak
körül rejtik-el.

Midőn az olyan vízi madarak, mel-
lyek tókban, és kisdud vizekben
szoktak mulatozni, olyan nagy
vizekbe költöznek, melyek nem
könnyen foghatnak-bé; ilyenkor
nem fokára el-kezdődik az hideg. —

Ha a' nyári madarak, ugymint a' ku-
kuk, fetske, denevér. 's több il-
lyenek Sz. Mihály nap előtt töl-
lünk el-nem távoznak; olyankor
a' tél Karátson előtt nem lesz igen
eröss. —

Kö-

Közönséges jegyzések.

1. Midőn Karátson előtt, vagy Fe-
bruáriusban-is lágy idők járnak;
Husvétkor hideg idő szokott kö-
vetkezni. —

2. A' nagy égi háborúk egész nyá-
ron arról felől szoktak jönni,
mely félől azon esztendőben leg-
előbb indultak. —

3. Valamilyen a' tél, olyan lesz a'
nyár-is, az az: ha jó hideg ha-
vas tél volt; a' nyár-is jó nedves
lesz; ha pedig a' tél száraz hi-
deg; a' nyár-is száraz meleg lé-
sz. —

4. Száraz szép őszre nedves hives
tavasz szokott következni. —

5. A' havas, hideg nedves tél, a'
lágy meleg, nedves tavasz, a' me-
leg, nedves szép ősz, ha felettébb

C 2

valo

való fzelek nem járnak, ha az eső többet esik nappal mind éjjel, ha az eső sem igen sok sem igen kevés; mind ezek bőv esztendőt jövendölnek. —

V É G E.

FOGLALATTYA

Az Idő-járásának előre-való meg-esmerése.

	<i>Oldal.</i>
Januarius - - - -	6
Februárius - - - -	11
Martius - - - -	14
Aprilis - - - -	17
Az aërbéli jelenésekről - -	18
Majus - - - -	23
Az égi Háborukról - - -	20
Junius - - - -	23
Julius - - - -	24
A' Szelekről - - - -	26
Augustus - - - -	28
September - - - -	29
October - - - -	30
November - - - -	32
December - - - -	31

T o l d a l é k.

Az időnek járásait, és változásait meg lehet még e' következendőkben is előre itélni, ugymint:

1. Az ugy nevezett Barometrumból 35
2. Meg lehet az idő-járását a' fzeleknek fuvallásából is jövendölteni 36
3. Meg lehet az időnek járását a' fellegekből, és némely Aërbéli látásokok 37

- fokból, tapasztalásokból-is jöven-
dölni. - - - 38
4. Meg-lehet az időnek járását az em-
bereknek, és az okatlan állatok-
nak érzéseikből, és némely magok
vifeletéből jövendölni - - 43
5. Meg-lehet az egész esztendő sza-
kaszokhéli időnek járását előre jö-
vendölni é következendőköl 47
- Közönséges Jegyzétek - - 51

